

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 1

โครงการ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้

โดย ดร.พัทธนันท์ หรรษาภิรมย์โชค และคณะ

มิถุนายน 2555

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 1

โครงการ การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้

คณะนักวิจัย

สังกัด

1. ดร.พัทธนันท์ หารรักษาภิรมย์โชค	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. รศ.ดร.อรจริย์ ณ ตะกั่วทุ่ง	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. รศ.บรรจบ ภิรมย์คำ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. ผศ.ปาริชาติ จันทร์เพ็ญ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. ดร.นภาพรณธ์ ยอดสิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

พัฒนาการกระบวนการการระเบิดจากด้านล่างในด้วยข้อมูลจากฐานล่างและความรู้มั่งงูยุทธ์ศาสตร์ชุมชนตำบลเข้มแข็ง พ.ศ.2541 จนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Invest Fund) พ.ศ. 2541 – 2546 ได้ส่งเสริมและพัฒนากลไกความร่วมมือแบบราษฎร์-รัฐ ในรูปแบบของคณะทำงานประกอบด้วยข้าราชการอาสา ภาคประชาสังคม และภาควิชาการอาสาสมัครร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้และร่วมรับประโยชน์ร่วมกันภายในหมู่บ้านจนก่อให้เกิดการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ.2548-2550 ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนของรัฐบาล ได้ดำเนินโครงการจังหวัดนำร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน 12 จังหวัด จนกระทั่งพัฒนามาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ 17 จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคมปีพ.ศ. 2550 – เดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 ได้แก่ ภาคเหนือ ประกอบด้วย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก กำแพงเพชร ภาคกลาง ประกอบด้วย นครปฐม อุทัยธานี ชัยนาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย กาฬสินธุ์ นครพนม ยโสธร อุบลราชธานี นครราชสีมา ชัยภูมิ และภาคใต้ ประกอบด้วย พัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา สตูล และสุราษฎร์ธานีเป็นโครงการที่ได้ต่อยอดมาจาก ซึ่งได้รับการสนับสนุนโครงการจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำหรับความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ล้วนนำไปการสร้างชุมชนเข้มแข็งซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างชุมชนฐานความรู้ที่แข็งแรงจากการสัมมนานำเสนอผลการดำเนินงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 2 ในวันที่ 6 – 7 เดือนกันยายน พ.ศ. 2555 ณ ห้องประชุม Convention Hall ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพมหานคร ข้อมูลจากการนำเสนอผลการสัมมนาแกนนำ เรื่อง สถานการณ์ขับเคลื่อน ปัจจุบันของขบวนคนอาสา 17 จังหวัด ในส่วนของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถสรุปได้ว่า ในปี พ.ศ. 2548-2549 เกิดการเปลี่ยนทัศนคติเชิงลบต่อกันเป็นความร่วมมือต่อกันระหว่างภาครัฐกับคณะประสานงานภาคประชาชน และคณะทำงานในพื้นที่ ทุกระดับด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “แผนชุมชน” ต่อมาในปีพ.ศ. 2550-2551 ก้าวจากข้อมูลพิมพ์เขียวมุ่งสู่ข้อมูลจุดระเบิด โดยเกิดการปรับเปลี่ยนความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการระเบิดมาจากข้างในด้วยข้อมูลฐานล่างได้ ซึ่งพบได้จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน ข้อมูลเชิงประเด็น แผนชุมชน

มีจังหวัดต้นแบบที่ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่บ้านทีก ต่อเนื่อง 4 เดือน จำนวน 10,252 ครัวเรือน และพื้นที่ต้นแบบการจัดการที่ดิน การจัดการน้ำจาก การสำรวจข้อมูลและการจัดการโดยครัวเรือน ชุมชนและจังหวัด จนกระทั่งในปี พ.ศ.2552-2553 เกิดพื้นที่ครูทุกระดับ มีการตกผลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรมจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างในด้วยข้อมูลจากฐานล่าง จำนวน 41,025 ครัวเรือน มีต้นแบบ ชุมชนตำบลเข้มแข็งแบบระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็มพื้นที่ไม่น้อยกว่า 28 ตำบลในเกือบทุกจังหวัดของโครงการ และสิ่งสำคัญคือการใช้พลังจากข้อมูลจากฐานล่างใน การกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่สำหรับการจัดการ ความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1)การถอดความรู้ 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3)การนำ ความรู้ไปใช้ และ 4)การบำรุงรักษาความรู้ (พรพิมล ธรรมชาติกรมย์โชค, 2553: 116-132) หากชุมชนใดสามารถจัดการกับความรู้และภูมิปัญญาของบุคคลในชุมชนได้อย่างเป็นระบบและ สามารถพัฒนาตนเองและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพได้ ความสำเร็จเหล่านี้ย่อมสามารถนำความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างแน่นอน โดยเฉพาะโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาพนั้น ได้อาศัยแนวคิดของการทำวิจัยเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ คือ “ความร่วมมือ” (Collaboration) และ “การเรียนรู้ร่วมกัน” ซึ่งสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ มากกว่า คือ การเรียนรู้และเครือข่าย โดยเน้นการทำงานแบบเสริมแรงกันระหว่างคนที่มีจุดแข็ง ต่างกัน โดยการเปิดพื้นที่เพื่อให้ทุกฝ่ายทำงานร่วมกันและใช้จุดเด่นจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมา เสริมแรงซึ่งกันและกันและทำให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่าย ใดทำงานลำพัง โดย สกว.ได้ค้นพบว่า “แผนอันเกิดจากข้อมูลในทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน” เป็นเครื่องมือส่งสัญญาณที่สำคัญในการขับเคลื่อนงาน (สิลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15)

สำหรับปฏิบัติการของการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ โดยมี ชาวบ้านเป็นตัวหลักที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเพิ่มความสามารถในการจัดการปัญหาของ ตนเอง โดยมีภาคีพัฒนาเข้ามาร่วมสนับสนุนอย่างเป็นกระบวนการนี้ คือ การสร้างการกลไก ความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาย่างบูรณาการในพื้นที่ โดยมีเครื่องมือที่สำคัญในการสร้าง การบูรณาการเชิงพื้นที่ ได้แก่ 1) เป้าหมายร่วม 2) กลไก 3) ข้อมูล และ 4) กระบวนการ ซึ่งประกอบด้วย (1) กระบวนการจัดการความรู้และการเรียนรู้ที่เข้มข้นจากข้อมูลที่ได้ ซึ่งถือเป็น ตัวแปรสำคัญของการสร้างให้เกิดปัญญาของชุมชน และนำไปสู่การแก้ปัญหาในรูปแบบของการ ทำ “แผนชุมชน” ที่มีการสานต่อร่วมกันทุกภาคส่วน และ (2) กระบวนการจัดการความสัมพันธ์

ของคณะทำงานที่มีหลายระดับตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาความยากจนร่วมกัน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15) นอกจากนี้ขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังแห่งการเรียนรู้ของชุมชน คือ การถอดความรู้ (Knowledge Capture) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการถอดกลวิธีการ ทำงานที่เรียกว่า ปฏิบัติการตีเหล็กกำลังร้อน (Quick – HAS : Quick Hot Area Synthesis) หรือกระบวนการใช้ข้อมูลให้เกิดผลเร็วโดยการมีส่วนร่วมของ “คน” ทุกฝ่ายในชุมชน เห็นได้จากตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูลที่มีการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่มีเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะปัญหาที่ไม่ได้รับการคลี่คลายถือเป็นการฝากการบ้าน ที่เปรียบได้กับการทอดเลขไว้ในใจ ยิงนาน ยิงทำให้ล้มได้งายขึ้นเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเรียนรู้ของคน

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ 17 จังหวัด โดยมีทุกฝ่ายให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างของประชาชน องค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ข้าราชการ ซึ่งมี “แผนแม่บทชุมชน” เป็นตัวกลางในการสร้างการเรียนรู้และการเข้าใจถึงปัญหาของชาวบ้าน รวมถึงการเป็นแนวทางการสร้างระบบการบูรณาการที่ใช้แผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเป็นตัวตั้ง สำหรับการประสานทรัพยากรเข้ามาตอบสนอง และใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และข้อมูลอื่น ๆ ที่มีอยู่ในระบบและตรวจสอบข้อมูลตามความสนใจเฉพาะ เช่น ข้อมูลต้นทุนการผลิต ที่ดิน น้ำ หินสิน และการเสริมความรู้ทางด้านวิชาการเป็นตัวเชื่อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ (สีลาภรณ์ บัวสาย และ เบญจมาศ ตีระมาศวนิช อ้างถึงใน สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 90-92) อีกทั้งยังมีการนำข้อมูลไปเชื่อมโยงกับศูนย์ปฏิบัติการจังหวัด (POC: Provincial Operation Center) ซึ่งเป็นโครงสร้างที่รองรับการวางแผนยุทธศาสตร์จังหวัด และเชื่อมโยงข้อมูลกับระบบส่วนกลางต่อไป หากพิจารณาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ายังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อไปสู่กระบวนการวางแผนชุมชนที่มุ่งเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จึงมีความสำคัญในการตระหนักถึงความรู้ และการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนฐานความรู้ (Knowledge Based Community) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

สำหรับการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลที่น่าไปสู่การวางแผนชุมชน และนำข้อมูลดังกล่าวไปพัฒนาเป็นคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีขอบเขตการวิจัยในครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวม 34 แห่ง ที่เป็นพื้นที่โครงการ ฯ 2) กลุ่มภายใน ประกอบด้วย ผู้ประสานงาน

โครงการวิจัย และ 3) กลุ่มภายนอก ประกอบด้วย นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน

วิธีการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ

ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการ 1)การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือ เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ จำนวน 44 ชุด 2)นำผลสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหา จากการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการ

วางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน และการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน 3)นำข้อค้นพบไปใช้เป็นฐานของการพัฒนาร่างคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจมาประยุกต์ใช้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ 4)ตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อใช้วางแผนพัฒนาชุมชน แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงในการวางแผนชุมชน เห็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนด้านต่อไปนี้ 1.1 การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2 ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน : การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัว และชุมชน การจัดทำแผนชีวิตและแผนชุมชน 1.3 เกิดแนวทางพัฒนาตนเองและชุมชน เช่น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการ ชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.4 มีกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ มีกลไกการพัฒนาเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และเชื่อมโยง แผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด 2) มีกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน 4 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน มีกลไกบูรณาการแผนชุมชนกับแผนองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น การวางแผนสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการ เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง 34 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชนเพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของชุมชนที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชนพบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของ สกว. โดยบันทึกทุกวัน สรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากบัญชีครัวเรือนแล้วส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเอง เพราะรู้รายจ่ายว่าประหยัดหรือฟุ่มเฟือย มีการลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิต วางแผนชีวิตด้วยการปรับลด ปลดหนี้ ตั้งวิสาหกิจชุมชน จัดการสวัสดิการชุมชน ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อสร้างอาชีพ ชุมชนสามารถนำข้อมูล สภาพ และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชน และด้านวัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน วางแผนสุขภาพ วางแผนด้านสวัสดิการชุมชน วางแผนด้านการเรียนรู้ และวางแผนด้านศิลปวัฒนธรรม แผนชุมชนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ แผนทำเอง แผนทำให้ และแผนทำร่วม ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนเสนอในที่ประชุมประชาคม เสนอปัญหาเข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล บูรณาการกับหน่วยงานอื่น จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ทุกภาคส่วน ร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจร ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่รู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเอง ปรับตัวได้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ ชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ มีพื้นที่การเรียนรู้

3. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อศึกษาหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนที่นำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน พบว่า หลักการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชนประกอบด้วย 1) หลักการสร้างคามหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และ การประมวลผลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้รู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน 3.3) ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ - รายจ่าย 3.4) ควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) วิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบต่างๆ ได้ถูกต้อง 3.6) ข้อมูลบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหา และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจรในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน 3.8) ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุป

ความหมายในเชิงคุณภาพ และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน

4. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน พบว่า คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วยรายละเอียด 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คน จำแนกเป็น 1.1) แกนนำชุมชน : คุณลักษณะของแกนนำที่ดี การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ และบทบาทหน้าที่ของแกนนำ 1.2) วิทยากรกระบวนการ : คุณลักษณะ ความรู้ทักษะ ความสามารถ บทบาทหน้าที่ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมาย รูปแบบ ทักษะที่จำเป็น สภาพแวดล้อม บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ 3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และ 4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 ขั้นตอนในการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ได้แก่ 1) การทบทวนแผนและร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ชุมชน 3) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น 4) การร่วมเก็บข้อมูล และแหล่งวิทยาการ 5) การร่วมวางแผนและดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 6) การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาของชุมชน 7) การจัดการความรู้ของชุมชน ส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. ผลการสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน จำนวน 9 คน พบว่า ควรนำขั้นที่ 2 การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (ระเบิดความคิด) และการจัดการความรู้ นำไปองค์ประกอบของกลไก โดยมีการลดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เหลือ 4 ขั้นตอน และผลการสนทนาของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 10 คน พบว่า ควรเพิ่มขั้นตอนจากเดิม 4 ขั้นตอน เป็น 6 ขั้นตอน โดยเพิ่มขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชนโดยจัดลำดับความสำคัญของโครงการ และขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน

6. คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1. ข้อมูล โดยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี ได้แก่ 1.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 1.2)การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ 1.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 1.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 1.5)การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 1.6) ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 1.7)การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดอย่างเป็นระบบ และ 1.8)การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน 2. กลไก ประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์ การจัดการความรู้ และการสร้าง

บรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน และ 3. กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน 2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน และ 4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

7. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ 1.1) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ 1.2) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ 1.4) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน 2) มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ 3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม 4) หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออม และหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อมิติการพัฒนาในด้านใดบ้าง ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานระดับกระทรวง หรือจังหวัด กรมหรือส่วนราชการระดับภูมิภาค หน่วยงานระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับชุมชนควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงการส่งเสริมให้หน่วยงานระดับชุมชนจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ก่อนการวางแผน และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

2. ผู้นำ แกนนำชุมชนต้องเข้าใจถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนได้

3. ชาวบ้านจะต้องมองเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองภายหลังหลังจากการจดบันทึกบัญชีรายรับ – รายจ่ายของตนเอง และสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตได้

4. กระบวนการการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มจากจุดเล็กในชุมชน แล้วทำให้เกิดผลจนเป็นรูปธรรม หลังจากนั้นค่อยขยายไปสู่ทั่วทั้งชุมชนทั้งภายในและภายนอกต่อไป เพราะคนจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อเขามั่นใจว่าการกระทำดังกล่าวมันเกิดผลได้จริง

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลนำไปสู่การวางแผนชุมชน และนำข้อมูลไปพัฒนาเครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาเครื่องมือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 จำนวน 44 ชุด เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน ขั้นตอนที่ 5)ตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คน และขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยแสดงความเชื่อมโยงบัญชีครัวเรือนกับการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 1.1) การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2) ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน ได้แก่ การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัวและชุมชน การจัดทำแผนชีวิต และการจัดทำแผนชุมชน 1.3) การวิเคราะห์ตนเอง / ชุมชน 1.4) กำหนดแนวทางในการพัฒนาตนเอง / ชุมชน โดยมีการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.5 กระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ โดยมีกลไกการทำงานทุกภาคส่วน การพัฒนาอย่างเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และการเชื่อมโยงแผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมายมุ่งสู่การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งและเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ 2) กลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน ประกอบด้วย 2.1) กลไกการทำงานระดับ 2.2) กลไกการทำงานระดับอำเภอ 2.3) กลไกการทำงานระดับ 2.4) กลไกการทำงานระดับหมู่บ้าน โดยกลไกดังกล่าวจะต้องสามารถบูรณาการแผนชุมชนกับแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ และสามารถวางแผนได้อย่างสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรมและการบริการโดยมุ่งให้เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้รายได้ที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเห็นว่าผลการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า รูปแบบที่ใช้ในการจัดบันทึกใช้แบบสมุดบันทึกรายรับ-รายจ่ายของ สกว. ส่วนใหญ่มีการบันทึกทุกวันและมีการสรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเองเนื่องจาก รู้รายจ่ายของตนเอง ว่าจ่ายอะไรบ้างฟุ่มเฟือยอะไรบ้าง โดยมีการลดรายจ่ายจากการปลูกผักไว้กิน ทำน้ำยาล้างจาน ทำน้ำยาซักผ้า เครื่องแกง เลี้ยงสัตว์ไว้กิน มีการออม มีการลดต้นทุนการผลิตโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ และมูลสัตว์แทนปุ๋ยเคมี มีการวางแผนชีวิตโดยจัดทำแผนการปรับลด ปลดหนี้ และทำให้ครอบครัวอบอุ่นมากขึ้นมีเรื่องคุยกันมากขึ้น มีวิสาหกิจชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ มีการจัดการสวัสดิการชุมชนโดยทำการออมทรัพย์ มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างสร้างอาชีพ คนในหมู่บ้านมีความสามัคคีกันมากขึ้น โดยสามารถได้ดังนี้ 1) ความหมายของทรัพยากรชุมชนเป็นเรื่องเกี่ยวกับ คน ดิน น้ำ ป่า สภาพ/ปัญหาของทรัพยากรชุมชนส่วนใหญ่คือ น้ำแล้ง แก้ปัญหาด้วยการทำฝายแม้ว ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน ได้แก่ รายจ่ายค่าปุ๋ยเคมี, รายจ่ายค่ายาฆ่าแมลง 2) สภาพสุขภาพส่วนใหญ่เป็นโรคเบาหวาน ความดัน โดยชุมชนส่งเสริมการเดินแอโรบิก ไร่ไม้พลอง ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนสุขภาพ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการไปโรงพยาบาลและซื้อยาแก้ปวดกินเอง 3) สวัสดิการของคนในชุมชนส่วนใหญ่ใช้การประชุมพูดคุยกันในเวทีในหมู่บ้านเพื่อค้นหาความต้องการ โดยวิธีการจัดสวัสดิการจะต้องสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความโปร่งใสในระบบการจัดการสวัสดิการชุมชนในที่ชุมชน ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านสวัสดิการ ได้แก่ จำนวนเงินออมได้จากกลุ่ม / ธนาคาร สำหรับกิจกรรม เช่นการออมวันละบาท กองทุนฌาปนกิจ ฯ 4) การเรียนรู้ทราบจากการพูดคุยในเวทีชุมชนชาวบ้านเวทีประชาคมเสนอเรื่องที่ต้องการเรียนรู้ขึ้นมา โดยการวิเคราะห์ SWOT เพื่อเรียงลำดับความสำคัญหลักพิจารณา และมีหน่วยงานมาจัดโครงการอบรมคนในชุมชนโดยมีวิทยากรจากภายนอก ซึ่งชาวบ้านต้องการสร้างรายได้ให้มากขึ้นโดยต้องการความรู้ในการทำอาชีพเสริม 5) การจัดการด้านวัฒนธรรมมีการอนุรักษ์ประเพณี มีการสืบสานประเพณีท้องถิ่น โดยท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรม ในการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การซื้อปลาถิ่นถ้ำน้อย แสดงว่าเขายังหากินเองได้ไม่ต้องซื้อ กินแบบเดิม ฯ สำหรับประเภทแผนชุมชนแบ่งออก 3 ประเภทได้แก่ ทำเอง ทำให้ และทำร่วม โดยการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชนจะมีการนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาเสนอในที่ประชาคม เพื่อเสนอปัญหาให้เข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีการบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น ซึ่งมีการจัดลำดับความสำคัญว่าอะไรที่ประชาชนต้องการจากการร้องขอข้อมูลจากเจ้าหน้าที่, บัญชีครัวเรือน ปัญหาที่ประเมิน และใช้กลไกการทำงานทุกภาคส่วนเพื่อร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน ตั้งแต่การผลิต รูปแบบ การตลาด และการเพิ่มมูลค่า สำหรับแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนต้องรู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเองได้และปรับตัวกับทุกสถานการณ์ได้ โดยชาวบ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน และแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือมีแหล่งเรียนรู้ และมีพื้นที่การเรียนรู้ โดยให้คนในชุมชนพูดเป็นถ่ายทอดเป็นและนำไปปฏิบัติต่อ จนชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจ

3. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน มีหลักการดังนี้ 1) หลักการสร้าง ความหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล, การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง, การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และ การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ประกอบด้วย (1) ข้อมูลศักยภาพชุมชน (2) ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง (3) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และ (4) ข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ – รายจ่ายรวมโดยนำมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นตัวอย่างในการแสดงความสามารถในการ

พึ่งตนเองของชุมชน 3.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย เพราะจะทำให้เกิดความสับสนได้ 3.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงิน ธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 3.6)ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหาในภาพรวม ภาพย่อย และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน (Supply Chain) และ 3.8)ต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือนที่สามารถสะท้อนในการวิเคราะห์ได้ แล้วจึงใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพในการสรุปอธิบายความหมายประกอบ แต่ไม่ควรใช้การระดมความคิดเห็นเพื่อสะท้อนข้อมูล แต่ควรใช้เพื่อการวางแผนในการแก้ปัญหาของชุมชนต่อไป และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน โดยพิจารณาข้อมูลศักยภาพชุมชน รายรับ รายจ่าย และกระแสการเงินครัวเรือนเพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ปัญหาในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน

4. ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนเห็นว่า ส่วนประกอบของกลุ่มการจัดการกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1) องค์ประกอบ 1.1) คน ประกอบด้วย 1) แกนนำชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะของแกนนำที่ดี, การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน, ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ, บทบาทหน้าที่ของแกนนำ 2) วิทยากรกระบวนการ ประกอบด้วย คุณลักษณะ, ความรู้ ทักษะ ความสามารถ, บทบาทหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ, ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 1.2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมายของการเรียนรู้, รูปแบบการเรียนรู้, ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้, สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, ลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้, การจัดสภาพแวดล้อม/กิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 1.3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน, รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการวางแผนชุมชน) และ 1.4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2) ขั้นตอนในการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 2.1) การทบทวนแผน/การร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน ได้แก่ สิ่งที่ทำให้ชุมชนทราบถึงปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้คนเข้าใจถึงปัญหาของชุมชน, บุคคลที่มีส่วนร่วมในการระดมปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมระดมปัญหาของชุมชน, เทคนิคการให้คำแนะนำ, เทคนิคการตั้งคำถาม 2.2) การกำหนดเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ชุมชน ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตของชุมชน, วิธีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, ลักษณะเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตที่แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน 2.3) การวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น /กำหนดเป้าหมาย ได้แก่ บุคคลที่มีผลต่อการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชุมชนสามารถประเมินตนเองได้, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, สิ่งที่ต้องตระหนักในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น และกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคในการค้นหาความต้องการ/ความจำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน และลักษณะของเป้าหมายการเรียนรู้ที่ดี 2.4) การร่วมเก็บข้อมูล/แหล่งวิทยาการ ได้แก่ ผู้ที่หน้าที่ในการรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2.5) การร่วมวางแผน/การดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 2.6)การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลแก้ปัญหาของชุมชน ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลในการแก้ปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน และวิธีการนำผลมาใช้ในการปรับปรุงแผน 2.7)การจัดการความรู้ ได้แก่ การถอดความรู้ (ลักษณะองค์ความรู้ที่

จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน และวิธีการถอดความรู้), การแลกเปลี่ยนเรียนรู้, การนำความรู้ไปใช้ (วิธีการนำความรู้ไปใช้เพื่อให้เกิดการต่อยอดและขยายผลเพื่อการพัฒนาในพื้นที่/ ชุมชน และผู้ที่มีส่วนร่วมในการนำความรู้ไปใช้) และการบำรุงรักษาความรู้ (ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบำรุงรักษาความรู้และวิธีการในการบำรุงรักษาความรู้) และส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนเห็นว่าควรนำขั้นที่ 2 การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (ระเบิดความคิด) และการจัดการความรู้ นำไปองค์ประกอบของกลไก โดยมี การลดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เหลือ 4 ขั้นตอน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเห็นสมควรเพิ่มขั้นตอนจากเดิม 4 ขั้นตอน เป็น 6 ขั้นตอน โดยเพิ่มขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชนโดยจัดลำดับความสำคัญของโครงการ และขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน

6. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1. ข้อมูล โดยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี ได้แก่ 1.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 1.2)การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวม มาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ 1.3)ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 1.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 1.5)การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 1.6) ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 1.7)การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดการคิดอย่างเป็นระบบ และ 1.8)การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน 2. กลไก ประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์ การจัดการความรู้ และการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน และ 3. กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน 2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน และ 4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

6. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ 1.1) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ 1.2) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ 1.4) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน 2) มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเรียนรู้ และด้านสุขภาวะ 3) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม 4) หลักการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน โดยนำข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ว่าสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ นำข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน มาวิเคราะห์ว่ามีข้อมูลส่งผลกระทบต่อนิติการพัฒนาในด้านใดบ้าง ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานระดับกระทรวง หรือจังหวัด กรมหรือส่วนราชการระดับภูมิภาค หน่วยงานระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับชุมชนควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงการส่งเสริมให้หน่วยงานระดับชุมชนจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ก่อนการวางแผน และการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชน
2. ผู้นำ แกนนำชุมชนต้องเข้าใจถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชน และสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนได้
3. ชาวบ้านจะต้องมองเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองภายหลังหลังจากการจดบันทึกบัญชีรายรับ – รายจ่ายของตนเอง และสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตได้
4. กระบวนการการใช้คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรเริ่มจากจุดเล็กในชุมชน แล้วทำให้เกิดผลจนเป็นรูปธรรม หลังจากนั้นค่อยขยายไปสู่ทั่วทั้งชุมชนทั้งภายในและภายนอกต่อไป เพราะคนจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อเชื่อมั่นใจว่าการกระทำดังกล่าวมันเกิดผลได้จริง

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลนำไปสู่การวางแผนชุมชน 2) พัฒนาคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) พัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน มีขั้นตอนการวิจัย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากรายงานเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 ระยะที่ 2 จำนวน 44 โครงการ ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อถอดความรู้ชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชน กลุ่มตัวอย่าง 34 คน จาก 17 จังหวัด ขั้นตอนที่ 3 สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จำนวน 10 คน เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน ขั้นตอนที่ 4 สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 10 คน เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และชุมชนแห่งการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 5 ร่างและตรวจสอบคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูล และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 12 คน ด้วยวิธีกลุ่มสนทนา และขั้นตอนที่ 6 นำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อใช้วางแผนพัฒนาชุมชน แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงในการวางแผนชุมชน เห็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนด้านต่อไปนี้ 1.1 การบันทึกบัญชีครัวเรือน 1.2 ผลกระทบจากการบันทึกบัญชีครัวเรือน : การวิเคราะห์ตนเอง ครอบครัวและชุมชน การปรับเปลี่ยนตนเอง ครอบครัว และชุมชน การจัดทำแผนชีวิต และแผนชุมชน 1.3 เกิดแนวทางพัฒนาตนเองและชุมชน เช่น ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย สวัสดิการ ชุมชน การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน และ 1.4 มีกระบวนการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ มีกลไกการพัฒนาเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่อุปทาน) และเชื่อมโยง แผนชุมชนกับแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด 2) มีกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน 4 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน มีกลไกบูรณาการแผนชุมชนกับแผนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การวางแผนสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการ เกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

2. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง 34 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชนเพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของชุมชนที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของ สกว. โดยบันทึกทุกวัน สรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากบัญชีครัวเรือนแล้วส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเอง เพราะรู้รายจ่ายว่าประหยัดหรือฟุ่มเฟือย มีการลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิต วางแผนชีวิตด้วยการปรับลด ปลูกหนี้ ตั้งวิสาหกิจชุมชน จัดการสวัสดิการชุมชน ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อสร้างอาชีพ ชุมชนสามารถนำข้อมูล สภาพ และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชน และด้านวัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน วางแผนสุขภาพ วางแผนด้านสวัสดิการชุมชน วางแผนด้านการเรียนรู้ และวางแผนด้านศิลปวัฒนธรรม แผนชุมชนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ แผนทำเอง แผนทำให้ และแผนทำร่วม ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนเสนอในที่ประชุมประชาคม เสนอปัญหาเข้าแผนองค์การบริหารส่วนตำบล บูรณาการกับหน่วยงานอื่น จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ทุกภาคส่วน ร่วมกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาแบบครบวงจร ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่รู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตนเอง ปรับตัวได้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้คือ ชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ มีพื้นที่การเรียนรู้

3. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อศึกษาหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนที่นำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน พบว่า หลักการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชนประกอบด้วย 1) หลักการสร้าง ความหมายให้กับข้อมูล ได้แก่ การจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลให้มีความสัมพันธ์กันเอง การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด 2) ประเภทข้อมูลที่ส่งผลต่อการวางแผนชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2.1) ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ได้แก่ ข้อมูลศักยภาพชุมชน ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และข้อมูลด้านภูมิปัญญาความรู้ และ 2.2) ข้อมูลพื้นฐานครัวเรือน ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน และหนี้สิน 3) หลักในการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ได้แก่ 3.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้รู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 3.2) สามารถนำยอดรายรับ – รายจ่ายรวมมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน 3.3) ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 3.4) ควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 3.5) วิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบต่างๆ ได้ถูกต้อง 3.6) ข้อมูลบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่างๆ ได้ 3.7) สามารถทำให้เกิดการคิดอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงประเด็นของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนกับปัญหา และมองเห็นกฎกติกาในการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร ในรูปแบบของเครือข่ายโซ่อุปทาน 3.8) ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปความหมายในเชิงคุณภาพ และ 4) ความเชื่อมโยงข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ปัญหา และการวางแผนชุมชน

4. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน พบว่า ส่วนประกอบของคู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1) องค์ประกอบ 1.1) คน ประกอบด้วย 1) แกนนำชุมชน ได้แก่ คุณลักษณะของแกนนำที่ดี, การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน, ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ, บทบาท

หน้าที่ของแกนนำ 2) วิทยาการกระบวนการ ประกอบด้วย คุณลักษณะ, ความรู้ ทักษะ ความสามารถ, บทบาทหน้าที่ของวิทยาการกระบวนการ, ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 1.2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมายของการเรียนรู้, รูปแบบการเรียนรู้, ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้, สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, ลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้, การจัดสภาพแวดล้อม/กิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 1.3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน, รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการวางแผนชุมชน) และ 1.4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2) ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 2.1) การทบทวนแผน/การร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน ได้แก่ สิ่งที่ทำให้ชุมชนทราบถึงปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้คนเข้าใจถึงปัญหาของชุมชน, บุคคลที่มีส่วนร่วมในการระบุดีปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมระบุดีปัญหาของชุมชน, เทคนิคการให้คำแนะนำ, เทคนิคการตั้งคำถาม 2.2) การกำหนดเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ชุมชน ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตของชุมชน, วิธีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, ลักษณะเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตที่แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน 2.3) การวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น /กำหนดเป้าหมาย ได้แก่ บุคคลที่มีผลต่อการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ชุมชนสามารถประเมินตนเองได้, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, สิ่งที่ต้องตระหนักในการวิเคราะห์ความต้องการ/ ความจำเป็น และกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคในการค้นหาความต้องการ/ความจำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน และลักษณะของเป้าหมายการเรียนรู้ที่ดี 2.4) การร่วมเก็บข้อมูล/แหล่งวิทยาการ ได้แก่ ผู้ที่หน้าที่ในการรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล/ แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2.5) การร่วมวางแผน/การดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน, วิธีการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 2.6)การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลแก้ปัญหาของชุมชน ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลในการแก้ปัญหาของชุมชน, วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน, เทคนิคการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน และวิธีการนำผลมาใช้ในการปรับปรุงแผน 2.7) การจัดการความรู้ ได้แก่ การถอดความรู้ (ลักษณะองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน และวิธีการถอดความรู้), การแลกเปลี่ยนเรียนรู้, การนำความรู้ไปใช้ (วิธีการนำความรู้ไปใช้เพื่อให้เกิดการต่อยอดและขยายผลเพื่อการพัฒนาในพื้นที่/ ชุมชน และผู้ที่มีส่วนร่วมในการนำความรู้ไปใช้) และการบำรุงรักษาความรู้ (ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบำรุงรักษาความรู้และวิธีการในการบำรุงรักษาความรู้) และส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

5. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วยรายละเอียด 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คน จำแนกเป็น 1.1) แกนนำชุมชน : คุณลักษณะของแกนนำที่ดี การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ และบทบาทหน้าที่ของแกนนำ 1.2) วิทยาการกระบวนการ : คุณลักษณะ ความรู้ทักษะ ความสามารถ บทบาทหน้าที่ ผู้มีส่วนร่วมใน

กระบวนการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมาย รูปแบบ ทักษะที่จำเป็น สภาพแวดล้อม บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ 3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และ 4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ได้แก่ 1) การทบทวนแผนและร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ชุมชน 3) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น 4) การร่วมเก็บข้อมูล และแหล่งวิทยาการ 5) การร่วมวางแผนและดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 6) การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาของชุมชน 7) การจัดการความรู้ของชุมชน ส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

6. คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยรายละเอียด 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความสำคัญของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ปัญหาชีวิต 1.1) ต้องเก็บรวบรวมอย่างถูกต้องแม่นยำ 1.2) นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 1.3) นำไปวิเคราะห์ได้ถูกต้องกับสภาพความเป็นจริง สร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อปัญหาในชุมชน 1.4) ตีความภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัวได้ถูกต้อง ครบถ้วน ส่วนที่ 2 มิติแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต 5 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ และสุขภาวะ ส่วนที่ 3 หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ หลักความพอประมาณ หลักความมีเหตุผล หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดี และเงื่อนไขความรู้คู่คุณธรรม ส่วนที่ 4 หลักการวิเคราะห์ข้อมูลมี 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ชุมชน ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ขั้นตอนที่ 3 การค้นหาแนวทางการพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนพัฒนาชุมชน ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานตามแผน และขั้นตอนที่ 6 การติดตามและประเมินผล

ABSTRACT

The objectives of the research on the development of quality of life according to the guidelines of the learning community were to; 1) capture the best model of using data that led to community planning, 2) develop a manual for data analysis to develop the quality of life following the sufficiency economy philosophy, and 3) develop a manual for learning processes management for community planning. The research was divided into six steps, which were; 1) analyze and synthesize basic data from reports about the environment of the collaborative project to solve poverty problems, social and health development in 17 provinces phase 1 and phase 2 (a total of 44 projects), 2) perform in-depth interviews with 34 samples from 17 provinces to capture knowledge from best communities which had household account analysis for community planning, 3) interview independent developers, local administration organization officers, researchers, academics, concerned personnel from public and private sectors, and stakeholders (a total of 10 interviewees) on principles of household data analysis to achieve guidelines for analysis of the quality of life of the community, 4) interview independent developers, local administration organization officers, researchers, academics, concerned personnel from public and private sectors, and stakeholders (a total of 10 interviewees) on learning processes for community planning, development of the quality of life, and learning community, 5) draft and verify a manual on management of learning processes for community planning by using the focus group process with 9 experts and a manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy by using the focus group process with 10 experts, and 6) propose the manual on management of learning processes for community planning and the manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy.

Results

The result of the analysis and synthesis of data from the co-operative project to solve poverty problems, social and health development showed that 1) the use of data from household accounts for analysis for the purpose of community development planning showed the connections in community planning and showed changes in individual, household and community levels in the following aspects; 1.1) recording of household account, 1.2) effects of recording of the household account (analysis of individual, family and community, changes in individual, family and community, and making of life planning and community planning), 1.3) guidelines for individual and community developments such as reduction of expenses, increase of incomes, developments of natural resources and environment, health, community welfares, learning of community wisdoms and cultures, and 1.4) integral community development planning

process, complete system development (supply chain) and the connections among community plan and development plans in the provincial, district, and sub-district levels, 2) there were functions from all sectors in four levels i.e. provincial, district, sub-district, and village levels. There was integration between community plan and local administration organization's plan. The planning related to community value chain in agricultural, industrial and service aspects. There were community product processing, saving, and expenses based on self-dependency.

The results of the interview with 34 samples which were experts from communities for capturing the best model of communities which had household account analysis for the purpose of community planning revealed that most communities used income-expense record books supplied by the Thailand Research Fund and made the records daily and summarized weekly. What the communities learned from household account which led to changes were; high expense led to self-awareness of economical and excessive expenses, expense reduction, savings, production cost reduction, life planning through reduction of debts, setting up of community enterprise, management of community welfares, setting up learning centers for career, and the community could use data on conditions, and problems regarding natural resources, health, community welfares, and culture as the information for management of community resources planning, health planning, community welfares planning, learning planning, and art and culture planning. There were three types of community plans i.e. self-designed plan, given-designed plan, and group-designed plan. Steps of community plan making were; present the household account data to the community forum, propose problems to sub-district administration organization plan, integrate with other functions, prioritize the problems, determine directions for complete problem solving by all sectors. Strengthened community was defined as a community with self-awareness which was able to solve its own problems, adaptable. Members participated in community's activities. Learning community was defined as a community with learning resources and with learning areas.

The results of in-depth interviews with the sample group of 10 experts and stakeholders to study household data analysis principles to achieve guidelines for evaluation of community's quality of life revealed that the principles used to evaluate the community's quality of life comprised; 1) principles on data organization including data grouping, data arrangement for inter-relation, relating with external data, and processing of all the relations, 2) types of data which affected the community planning were divided into; 2.1) basic community data comprising community potential data, data on social, cultural, political and governance data, economics data, and wisdom and knowledge data, and 2.2) basic household data comprising incomes, expenses, savings and security, and debts, 3) principles on household account data analysis were; 3.1) focusing on household account analysis which led to actual trouble shooting, 3.2) total incomes and total expenses could be used in analyzing the community's potential, 3.3)

loans should not be added to income or expense, 3.4) considering the type and nature of expenses, 3.5) able to correctly analyze the incomes, bank savings, bond purchasing, and other types of savings, 3.6) household account data could reflect various types of behaviors of the family, 3.7) enable systems thinking and see the relationship between household account and problems and understand the rules for complete problem solving in terms of supply chain network, 3.8) using of quantitative data in data analysis to interpret qualitative meanings, and 4) connections among household account data, problems, and community planning.

The in-depth interviews with the sample group of 10 experts in learning process management for community planning revealed that the manual for learning process management for community planning comprises three sections. Section 1 elements, dealing with the following units; 1) people, which includes 1.1) community leaders: qualifications of good leaders, building/supporting community leaders, skills needed for leaders, and roles of leaders, 1.2) process trainers: qualifications, skills, ability, roles, participants in learning processes, 2) learning, which includes goals, model, skills needed, environment, people influencing learning, 3) community, which includes community analysis, model of relationship that promotes learning, and 4) technology. Section 2 steps for learning processes management for community planning, which includes, 2.1) review of plan and acknowledgement of community problems, comprising factors which made the community know the problems of the community, the means of making everyone understand the problems of the community, every member who took part in sparking the problems of the community, the means of encouraging members to participate in sparking the problems of the community, consulting techniques, questioning techniques, 2.2) determining goal and vision of community, comprising factors affecting the goal/vision/future of the community, the means of making everyone understand the objectives of learning to solve the problems of the community, the characteristics of goal/vision/future that would solve the problems sustainably, 2.3) analysis of demand/needs and determining the goal, comprising persons influencing the analysis of demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, the means of enabling the community to perform self-assessment, the means of bringing others to participate in analyzing the demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, factors to be aware of in analyzing the demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, technique used for finding the demands/needs and determining the goal of learning to solve the problems of the community, and the characteristics of good learning goals, 2.4) data collection and sources of knowledge, comprising persons responsible for data collection and search for sources of knowledge in the community, the means of bringing others to participate in data collection and search for sources of knowledge in the community, and the means of data collection and search for sources of knowledge in the community, 2.5) co-

planning and learning for community's problem solving, comprising the participants in planning and facilitating the learning to solve the problems of the community, the means of bringing others to participate in planning and facilitating the learning to solve the problems of the community, the means of planning and facilitating the learning to solve the problems of the community, 2.6) summarize the lessons learned and evaluation of community's problem solving, comprising the participants in summarizing the lessons learned and evaluation of community's problem solving, the means of bringing others to participate in summarizing the lessons learned and evaluation of community's problem solving, techniques of summarizing the lessons learned and evaluation of community's problem solving and how to use the results to improve the plan, 2.7) knowledge management comprising knowledge capturing (characteristics of body of knowledge needed for community development and knowledge capturing methods), knowledge sharing, applying the knowledge (the methods of using the knowledge to extend the and expand the effectiveness for the development of local area/community and those who applied the knowledge), and knowledge maintenance (factors affecting the knowledge maintenance and the means of knowledge maintenance). Section 3 goal of community development which includes characteristics and methods of developing strengthened community, well-being community, learning community, and sustainable community.

The manual for learning processes management for community planning comprises three sections. Section 1 elements, dealing with the following units; 1) people, which includes 1.1) community leaders: qualifications of good leaders, building/supporting community leaders, skills needed for leaders, and roles of leaders, 1.2) process trainers: qualifications, skills, ability, roles, participants in learning processes, 2) learning, which includes goals, model, skills needed, environment, people influencing learning, 3) community, which includes community analysis, model of relationship that promotes learning, and 4) technology. Section 2 steps for learning processes management for community planning, which includes, 1) review of plan and acknowledgement of community problems, 2) determining goal and vision of community, 3) needs analysis, 4) data collection and sources of knowledge, 5) co-planning and learning for community's problem solving, 6) summarize the lessons learned and evaluation of community's problem solving, 7) community's knowledge management. Section 3 goal of community development which includes characteristics and methods of developing strengthened community, well-being community, learning community, and sustainable community.

The manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy comprises 4 sections. Section 1 the importance of data in household account analysis, which includes 1.1) collect data precisely and accurately, 1.2) utilizable and beneficial, 1.3) correctly analyze appropriately with real life conditions invoking awareness or interest in problems within the community, 1.4) interpret correctly and completely

under the relationship with the circumstance. Section 2 five dimensions of quality of life development, i.e. economics, social and cultures, natural resources and environment, learning and health. Section 3 sufficiency economy philosophy, which includes three pillars i.e. moderation, reasonableness, and reasonable immune system, and two conditions i.e. knowledge and virtue. Section 4 principle of data analysis, which has six steps; 1) community analysis, 2) strengths and weaknesses analysis, 3) finding guidelines for community development, 4) community development planning, 5) implementation of plan, and 6) follow up and evaluation.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ต้องขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่สนับสนุนทุนวิจัยครั้งนี้ให้สามารถบรรลุได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ทางคณะนักวิจัยต้องขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านตามรายชื่อที่ปรากฏอยู่ในภาคผนวกซึ่งเป็นผู้ที่ให้ความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน การวิเคราะห์ การวางแผนชุมชน และการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คุณเนตรดาว ยั๋งยุบล ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคมที่คอยให้ข้อมูลสนับสนุนการวิจัยตลอดจนข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงอาจารย์ศรีนิตย์ บุญทอง ที่ปรึกษาโครงการวิจัยที่คอยให้ข้อเสนอแนะตลอดงานวิจัยร่วมกับคณะนักวิจัยจนสามารถลุล่วงมาได้

คณะนักวิจัย

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ	ญ
กิตติกรรมประกาศ	ถ
สารบัญ	ท
สารบัญตาราง	ป
สารบัญภาพ	ภ
1. บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
วิธีการดำเนินการวิจัย	4
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	6
กรอบแนวคิดการวิจัย	7
2. วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน	11
กระบวนการทางสังคมของชุมชน	40
แนวคิดที่ใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	48
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	54
การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	72

สารบัญ

บทที่	หน้า
กระบวนการจัดการความรู้	73
การวางแผนชุมชน	76
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	82
3. วิธีดำเนินการวิจัย	105
ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ	106
ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน	107
ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน	109
ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน	112
ขั้นตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	115

สารบัญ

บทที่	หน้า
ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง	116
4. ผลการวิจัย	117
ตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการ ความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะ ในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ	118
ตอนที่ 2 ผลการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูล บัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน	189
ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้าน หลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมิน คุณภาพชีวิตของชุมชน	281
ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้าน การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนา คุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้	440
ตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	560
ตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	570
5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	573
เอกสารอ้างอิง	635
ภาคผนวก ก	640

สารบัญ

บทที่	หน้า
- รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	641
- รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมสนทนากลุ่ม	645
ภาคผนวก ข	647
- กรอบการสร้างแบบสัมภาษณ์	648
- แบบสัมภาษณ์	673
- แบบประเมินสัมภาษณ์	687
- รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินแบบสัมภาษณ์	711
ภาคผนวก ค	712
- ตัวอย่างปัจจัยที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน	713
ภาคผนวก ง	727
- คู่มือการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน (สำหรับวิทยากรกระบวนการ)	728
- คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	853
- คู่มือการเรียนรู้ฉบับชุมชน	951
ภาคผนวก จ	1005
- บทความสำหรับการเผยแพร่	1007
- ตารางวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน	1020

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2.1 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคม	37
2.2 แสดงตัวชี้วัดของปัจจัยความสำเร็จในภาวะเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	89
2.3 แสดงตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายภายในห้าปีในการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ในมิติต่างๆ	90
4.1 แสดงวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับรูปแบบที่ใช้ในการจดบันทึก	191
4.2 แสดงการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการบันทึก	192
4.3 แสดงวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการสรุปข้อมูล	193
4.4 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับสิ่งที่ส่งผล ให้เกิดการปรับเปลี่ยน	195
4.5 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการรู้จักตนเอง	199
4.6 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการลดรายจ่าย	200
4.7 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนเกี่ยว กับการปรับเปลี่ยนระดับครัวเรือนในด้านการออม	201
4.8 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการลดต้นทุนการผลิต	202
4.9 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับ ครัวเรือนในด้านการเพิ่มรายได้	203
4.10 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือน ในด้านการวางแผนชีวิต	204

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.11 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับครอบครัวในด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว	205
4.12 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านวิสาหกิจชุมชน	205
4.13 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านสวัสดิการชุมชน	207
4.14 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านกิจกรรมพัฒนาชุมชน	207
4.15 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ระดับชุมชนในด้านความสัมพันธ์ในชุมชน	210
4.16 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้าน ความหมายของทรัพยากรชุมชน	210
4.17 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้าน สภาพปัญหาของทรัพยากรชุมชน	212
4.18 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อความยั่งยืน	213
4.19 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน	217
4.20 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านสภาพสุขภาพ	219
4.21 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการสร้างเสริมสุขภาพ	220
4.22 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนสุขภาพ	223

สารบัญญัตราง

ตาราง	หน้า
4.23 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในการทราบความต้องการสวัสดิการของคนในชุมชน	225
4.24 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการจัดสวัสดิการ	226
4.25 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านสวัสดิการ	229
4.26 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านประเภทของสวัสดิการ	230
4.27 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการศึกษา/การเรียนรู้ความต้องการพัฒนาการศึกษา/เรียนรู้/ภูมิปัญญา	232
4.28 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการความรู้ให้ชุมชนในการศึกษา การเรียนรู้ ความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา	233
4.29 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา เพื่อเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนในการศึกษา/การเรียนรู้	237
4.30 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านภูมิปัญญา	238
4.31 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความเชื่อ	239
4.32 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการด้านวัฒนธรรม	240
4.33 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการในด้านวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม	240
4.34 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม	242
4.35 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม	244

สารบัญญัตราาง

ตาราง	หน้า
4.36 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อแผนชุมชน	245
4.37 แสดงการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชน	247
4.38 แสดงการวิเคราะห์การบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น	250
4.39 แสดงการวิเคราะห์กลไกการทำงานทุกภาคส่วน	253
4.40 แสดงการวิเคราะห์การแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน	256
4.41 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง	258
4.42 แสดงการวิเคราะห์วิธีการเกิดชุมชนเข้มแข็ง	261
4.43 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้	263
4.44 แสดงการวิเคราะห์วิธีการเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้	265
4.45 แสดงการวิเคราะห์ผลข้อเสนอแนะ	267
4.46 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้าน ทรัพยากรธรรมชาติในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	271
4.47 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านสุขภาพ ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	273
4.48 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านสวัสดิการ ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	275
4.49 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านการเรียนรู้ ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	277
4.50 แสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลบัญชีครัวเรือนกับมิติด้านวัฒนธรรม ในการนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ชุมชน	278

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.51 แสดงประเด็นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของกลุ่มตัวอย่าง	282
4.52 แสดงองค์ประกอบในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน	434
4.53 แสดงขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน	495
4.54 แสดงการวิเคราะห์เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน	550
5.1 แสดงพัฒนาการขององค์ประกอบคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน	623
5.2 แสดงพัฒนาการของขั้นตอนของคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน	623
5.3 แสดงพัฒนาการขององค์ประกอบคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	623
5.4 แสดงพัฒนาการของขั้นตอนของคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	624
จ.1 แสดงการเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรม และผลการดำเนินงาน การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้	1020

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	8
2.1 แสดงแผนภาพที่องค์ประกอบกระบวนการ A-I-C(Appreciation-Influence-Control)	49
4.1 แสดงภาพรวมข้อมูลพื้นฐานสภาพแวดล้อมโครงการที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	122
4.2 แสดงวัตถุประสงค์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	123
4.3 แสดงกระบวนการของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	124
4.4 แสดงกระบวนการในด้านการดำเนินงานจากทุกภาคส่วนของโครงการ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	125
4.5 แสดงกระบวนการด้านองค์กรร่วมสนับสนุนและทีมงานของโครงการ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	126
4.6 แสดงกระบวนการด้านการบริหารโครงการและภาคีหุ้นส่วนของโครงการ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชน แห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	127
4.7 แสดงปัจจัยนำเข้าของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	128

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.8 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	129
4.9 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดเชียงใหม่ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	130
4.10 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดอุตรดิตถ์ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	131
4.11 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดพิษณุโลกและข้อเสนอแนะของภาคเหนือ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชน แห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	132
4.12 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครปฐมและจังหวัดอุทัยธานี ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	133
4.13 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดชัยนาทและจังหวัดระยอง ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	134
4.14 แสดงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับทุนทางสังคมของภาคกลาง ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	135
4.15 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	136

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.16 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	137
4.17 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสงขลาที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	138
4.18 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดพัทลุงที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	139
4.19 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสตูลที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	140
4.20 แสดงข้อเสนอแนะของทุนทางสังคมทางภาคใต้ที่เอื้อต่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	141
4.21 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดนครราชสีมาที่เอื้อ ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชน แห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	142
4.22 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดอุบลราชธานี ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	143
4.23 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดยโสธรที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	144
4.24 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครพนมและข้อเสนอแนะทางภาคใต้ ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทาง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	145

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.25 แสดงผลผลิตที่ได้จากโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	146
4.26 แสดงผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	147
4.27 แสดงปัญหาและอุปสรรค รวมถึงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1	148
4.28 แสดงภาพรวมของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	151
4.29 แสดงวัตถุประสงค์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	152
4.30 แสดงกระบวนการของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	153
4.31 แสดงกระบวนการที่เกี่ยวกับกลไกพัฒนาตำบลเข้มแข็งแบบพหุภาคีของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	154
4.32 แสดงกระบวนการการจัดทำแผนพัฒนาตำบลของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	155
4.33 แสดงกระบวนการจัดการข้อมูลเพื่อตำบลเข้มแข็งของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	156

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.34 แสดงกลยุทธ์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	157
4.35 แสดงกลยุทธ์ (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	158
4.36 แสดงกลยุทธ์ (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	159
4.37 แสดงปัจจัยนำเข้าของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	160
4.38 แสดงผลผลิตจากบัญชีครัวเรือนที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	161
4.39 แสดงผลผลิตด้านการเรียนรู้ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	162
4.40 แสดงผลผลิตของจังหวัดพิษณุโลกที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	163
4.41 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุดรธานีที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	164
4.42 แสดงผลผลิตของจังหวัดชัยนาทที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนา คุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	165
4.43 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานีที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	166
4.44 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานี (ต่อ) ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทาง การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	167

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
4.56 แสดงผลผลิตของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	179
4.57 แสดงผลลัพธ์ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	180
4.58 แสดงผลลัพธ์ (ต่อ) ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	181
4.59 แสดงปัญหาและอุปสรรคของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	182
4.60 แสดงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	183
4.61 แสดงแนวทางการพัฒนา (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	184
4.62 แสดงแสดงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2	185
4.63 แสดงกระบวนการนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการวางแผนชุมชน	187
4.64 แสดงกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน การบูรณาการแผนชุมชนกับ แผน อปท. และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของห่วงโซ่คุณค่าในชุมชน	188

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

“...ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นเริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวังแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขั้นที่สูงขึ้นตามลำดับต่อไป การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ... ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ ได้แน่นอนบริบูรณ์...” พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 กรกฎาคม 2517 กว่าสามสิบปีที่ผ่านมาทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้น้อมนำแนวทางการดำเนินชีวิตกับประชาชนชาวไทย

พัฒนาการกระบวนการการระเบิดจากด้านในด้วยข้อมูลจากฐานล่างและความรู้มั่งสุญยุทธศาสตร์ชุมชนตำบลเข้มแข็ง พ.ศ.2541 จนถึงปัจจุบัน เริ่มต้นจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Invest Fund) พ.ศ. 2541 – 2546 ได้ส่งเสริมและพัฒนากลไกความร่วมมือแบบ ราษฎร์-รัฐ ในรูปแบบของคณะทำงานประกอบด้วยข้าราชการอาสา ภาคประชาสังคม และภาควิชาการอาสาสมัครร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้และร่วมรับประโยชน์ร่วมกันภายในหมู่บ้านจนก่อให้เกิดการใช้ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง ต่อมาในปี พ.ศ.2548-2550 ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนของรัฐบาล ได้ดำเนินโครงการจังหวัดนำร่องบูรณาการเพื่อเอาชนะความยากจน 12 จังหวัด จนกระทั่งพัฒนามาเป็นโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ 17 จังหวัด ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ปีพ.ศ. 2550 – เดือนสิงหาคม พ.ศ.2553 ได้แก่ ภาคเหนือ ประกอบด้วย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก กำแพงเพชร ภาคกลาง ประกอบด้วย นครปฐม อุทัยธานี ชัยนาท ภาคตะวันออกเฉยเหนือ ประกอบด้วย กาฬสินธุ์ นครพนม ยโสธร อุบลราชธานี นครราชสีมา ชัยภูมิ และภาคใต้ ประกอบด้วย พัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา สตูล และสุราษฎร์ธานีเป็นโครงการที่ได้ต่อยอดมาจาก ซึ่งได้รับการสนับสนุนโครงการจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำหรับความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ล้วนนำไปการสร้างชุมชนเข้มแข็งซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างชุมชนฐานความรู้ที่แข็งแกร่งจากการสัมมนานำเสนอผลการดำเนินงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 2 ในวันที่ 6 – 7 เดือนกันยายน พ.ศ. 2553 ณ ห้องประชุม Convention Hall ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพมหานคร ข้อมูลจากการนำเสนอผลการสัมมนาแกนนำ เรื่อง สถานการณ์ขับเคลื่อน ปัจจุบันของขบวนคนอาสา 17 จังหวัด ในส่วนของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถสรุปได้ว่า ในปี พ.ศ. 2548-2549 เกิดการเปลี่ยนทัศนคติเชิงลบต่อกันเป็นความร่วมมือต่อกัน

ระหว่างภาครัฐกับคณะประสานงานภาคประชาชน และคณะทำงานในพื้นที่ ทุกระดับด้วย เครื่องมือที่เรียกว่า “แผนชุมชน” ต่อมาในปีพ.ศ. 2550-2551 ก้าวจากข้อมูลพิมพ์เขียวมุ่งสู่ข้อมูลจดทะเบียน โดยเกิดการปรับเปลี่ยนความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการระเบิดมาจากข้างใน ด้วยข้อมูลฐานล่างได้ ซึ่งพบได้จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน ข้อมูลเชิงประเด็น แผนชุมชน มีจังหวัดต้นแบบที่ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่บ้านทีก ต่อเนื่อง 4 เดือน จำนวน 10,252 ครัวเรือน และพื้นที่ต้นแบบการจัดการที่ดิน การจัดการน้ำ จากการสำรวจข้อมูลและการจัดการโดยครัวเรือน ชุมชนและจังหวัด จนกระทั่งในปี พ.ศ.2552-2553 เกิดพื้นที่ครูทุกระดับ มีการตกผลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรมจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างในด้วยข้อมูลจากฐานล่าง จำนวน 41,025 ครัวเรือน มีต้นแบบชุมชนตำบลเข้มแข็งแบบระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็มพื้นที่ไม่น้อยกว่า 28 ตำบลในเกือบทุกจังหวัดของโครงการ และสิ่งสำคัญคือการใช้พลังจากข้อมูลจากฐานล่างในการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่สำหรับการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1)การถอดความรู้ 2)การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3)การนำความรู้ไปใช้ และ 4)การบำรุงรักษาความรู้ (พรพิมล ธรรมชาติกรมย์โชค, 2553: 116-132)หากชุมชนใดสามารถจัดการกับความรู้และภูมิปัญญาของบุคคลในชุมชนได้อย่างเป็นระบบและสามารถพัฒนาตนเองและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาวะได้ ความสำเร็จเหล่านี้ย่อมสามารถนำความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างแน่นอน โดยเฉพาะโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะนั้น ได้อาศัยแนวคิดของการทำวิจัยเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ คือ “ความร่วมมือ” (Collaboration) และ “การเรียนรู้ร่วมกัน” ซึ่งสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า คือ การเรียนรู้และเครือข่าย โดยเน้นการทำงานแบบเสริมแรงกันระหว่างคนที่มีความเชี่ยวชาญต่างกัน โดยการเปิดพื้นที่เพื่อให้ทุกฝ่ายทำงานร่วมกันและใช้จุดเด่นจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเสริมแรงซึ่งกันและกันและทำให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทำงานลำพัง โดย สกว.ได้ค้นพบว่า “แผนอันเกิดจากข้อมูลที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน” เป็นเครื่องมือส่งสัญญาณที่สำคัญในการขับเคลื่อนงาน (สิลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15)

สำหรับปฏิบัติการของการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ โดยมีชาวบ้านเป็นตัวหลักที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเพิ่มความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเอง โดยมีภาคีพัฒนาเข้าร่วมสนับสนุนอย่างเป็นกระบวนการนี้ คือ การสร้างการกลไกความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาย่างบูรณาการในพื้นที่ โดยมีเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างการบูรณาการเชิงพื้นที่ ได้แก่ 1) เป้าหมายร่วม 2) กลไก 3) ข้อมูล และ 4) กระบวนการ ซึ่งประกอบด้วย (1) กระบวนการจัดการความรู้และการเรียนรู้ที่เข้มข้นจากข้อมูลที่ได้ ซึ่งถือเป็นตัวแปรสำคัญของการสร้างให้เกิดปัญญาของชุมชน และนำไปสู่การแก้ปัญหาในรูปแบบของการทำ “แผนชุมชน” ที่มีการสานต่อร่วมกันทุกภาคส่วน และ (2) กระบวนการจัดการความสัมพันธ์

ของคณะทำงานที่มีหลายระดับตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาความยากจนร่วมกัน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-15) นอกจากนี้ขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังแห่งการเรียนรู้ของชุมชน คือ การถอดความรู้ (Knowledge Capture) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการถอดกลวิธีการ ทำงานที่เรียกว่า ปฏิบัติการดีเล็กกำลังร้อน (Quick – HAS : Quick Hot Area Synthesis) หรือกระบวนการใช้ข้อมูลให้เกิดผลเร็วโดยการมีส่วนร่วมของ “คน” ทุกฝ่ายในชุมชน เห็นได้จากตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูลที่มีการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่มีเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะปัญหาที่ไม่ได้รับการคลี่คลายถือเป็นการฝากการบ้าน ที่เปรียบได้กับการทอดเลขไว้ในใจ ยิงนาน ยิงทำให้ล้มได้ง่ายขึ้นเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเรียนรู้ของคน

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ 17 จังหวัด โดยมีทุกฝ่ายให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างของประชาชน องค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ข้าราชการ ซึ่งมี “แผนแม่บทชุมชน” เป็นตัวกลางในการสร้างการเรียนรู้และการเข้าใจถึงปัญหาของชาวบ้าน รวมถึงการเป็นแนวทางการสร้างระบบการบูรณาการที่ใช้แผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเป็นตัวตั้ง สำหรับการประสานทรัพยากรเข้ามาตอบสนอง และใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และข้อมูลอื่น ๆ ที่มีอยู่ในระบบและการสำรวจข้อมูลตามความสนใจเฉพาะ เช่น ข้อมูลต้นทุนการผลิต ที่ดิน น้ำ หิน สิน และการเสริมความรู้ทางด้านวิชาการเป็นตัวเชื่อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ (สีลาภรณ์ บัวสาย และ เบญจมาศ ตีระมาศวณิช อ้างถึงใน สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 90-92) อีกทั้งยังมีการนำข้อมูลไปเชื่อมโยงกับศูนย์ปฏิบัติการจังหวัด (POC: Provincial Operation Center) ซึ่งเป็นโครงสร้างที่รองรับการวางแผนยุทธศาสตร์จังหวัด และเชื่อมโยงข้อมูลกับระบบส่วนกลางต่อไป หากพิจารณาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ายังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อไปสู่กระบวนการวางแผนชุมชนที่มุ่งเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นคณะผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยอาศัยความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นหลัก หรือที่เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาชุมชนฐานความรู้ (Knowledge Based Community) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลไปสู่การวางแผนชุมชน
2. เพื่อพัฒนาคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลัก

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. เพื่อพัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ การวิจัยในครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวม 34 แห่ง ที่เป็นพื้นที่โครงการ ฯ ได้แก่

1.1) จังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย ตำบลหัวถนน อำเภอคลองขลุง และตำบลอ่างทอง อำเภอเมือง

1.2) จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย ตำบลนาบัว และตำบลนาบัว อำเภอนครไทย

1.3) จังหวัดอุตรดิตถ์ ประกอบด้วย ตำบลบ้านเสี้ยว อำเภอปากท่า และตำบลปากกาย อำเภอทองแสนขัน

1.4) จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย ตำบลห้วยด้วน อำเภอดอนตูม และตำบลคลองนกกระทุง อำเภอบางเลน

1.5) จังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วย ตำบลดงขวาง อำเภอหนองขาหย่าง และตำบลหาดทอง อำเภอเมือง

1.6) จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย ตำบลนาทอน อำเภอเขาวง และตำบลภูป้อ อำเภอเมือง

1.7) จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ และตำบลโพนทอง อำเภอเมือง

1.8) จังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย ตำบลวังหมัน อำเภอวัดสิงห์ และตำบลมะขามเฒ่า อำเภอวัดสิงห์

1.9) จังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย เทศบาลตำบลเมืองยาง อำเภอเมืองยาง และตำบลบ้านยาง อำเภอลำทะเมนชัย

1.10) จังหวัดนครพนม ประกอบด้วย อำเภอเมืองและตำบลนาคู่ อำเภอนาแก

1.11) จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมือง และตำบลไทยเจริญ อำเภอไทยเจริญ

1.12) จังหวัดยโสธร ประกอบด้วย ตำบลน้ำคำ อำเภอไทยเจริญ และตำบลไทยเจริญ อำเภอไทยเจริญ

1.13) จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย ตำบลปากพูน อำเภอเมือง และตำบลบางจาก อำเภอท่าศาลา

1.14) จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง และตำบลคลองน้อย อำเภอเมือง

1.15) จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย ตำบลควนรู อำเภอรัตภูมิ และตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตภูมิ

1.16) จังหวัดพัทลุง ประกอบด้วย ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง และตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอเมือง

1.17) จังหวัดสตูล ประกอบด้วย ตำบลควนโพธิ์ อำเภอเมือง และตำบลคลองขุด อำเภอเมือง

2) กลุ่มภายใน ประกอบด้วย ผู้ประสานงานโครงการวิจัย

3) กลุ่มภายนอก ประกอบด้วย นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินงานวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ

ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญา

ของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการ 1)การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือ เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ จำนวน 44 ชุด 2)นำผลสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหา จากการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่งรวมเป็น 34 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน และการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน 3)นำข้อค้นพบไปใช้เป็นฐานของการพัฒนาร่างคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจมาประยุกต์ใช้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ 4)ตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. **การจัดการความรู้** หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้จากบุคคล ข้อมูล และเอกสารต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนมาพัฒนาอย่างเป็นระบบ จนเป็นองค์ความรู้ที่สามารถนำไปพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนางาน และพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2. **ชุมชนแห่งการเรียนรู้** หมายถึง การพัฒนาการเรียนรู้ของบุคลากรแต่ละคน แต่ละกลุ่มทั่วทั้งชุมชนที่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก โดยใช้ความรู้เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาศักยภาพของคนให้สอดคล้องกับเป้าหมายของชุมชน

3. **คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** หมายถึง เอกสารที่บอกถึงรายละเอียดขององค์ประกอบและขั้นตอนใน

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยสามารถทำให้ทราบและเข้าใจบริบทของชุมชนในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการเรียนรู้

4. คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน หมายถึง เอกสารที่บอกถึงรายละเอียดขององค์ประกอบและขั้นตอนในการวางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้สามารถวางแผนชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล

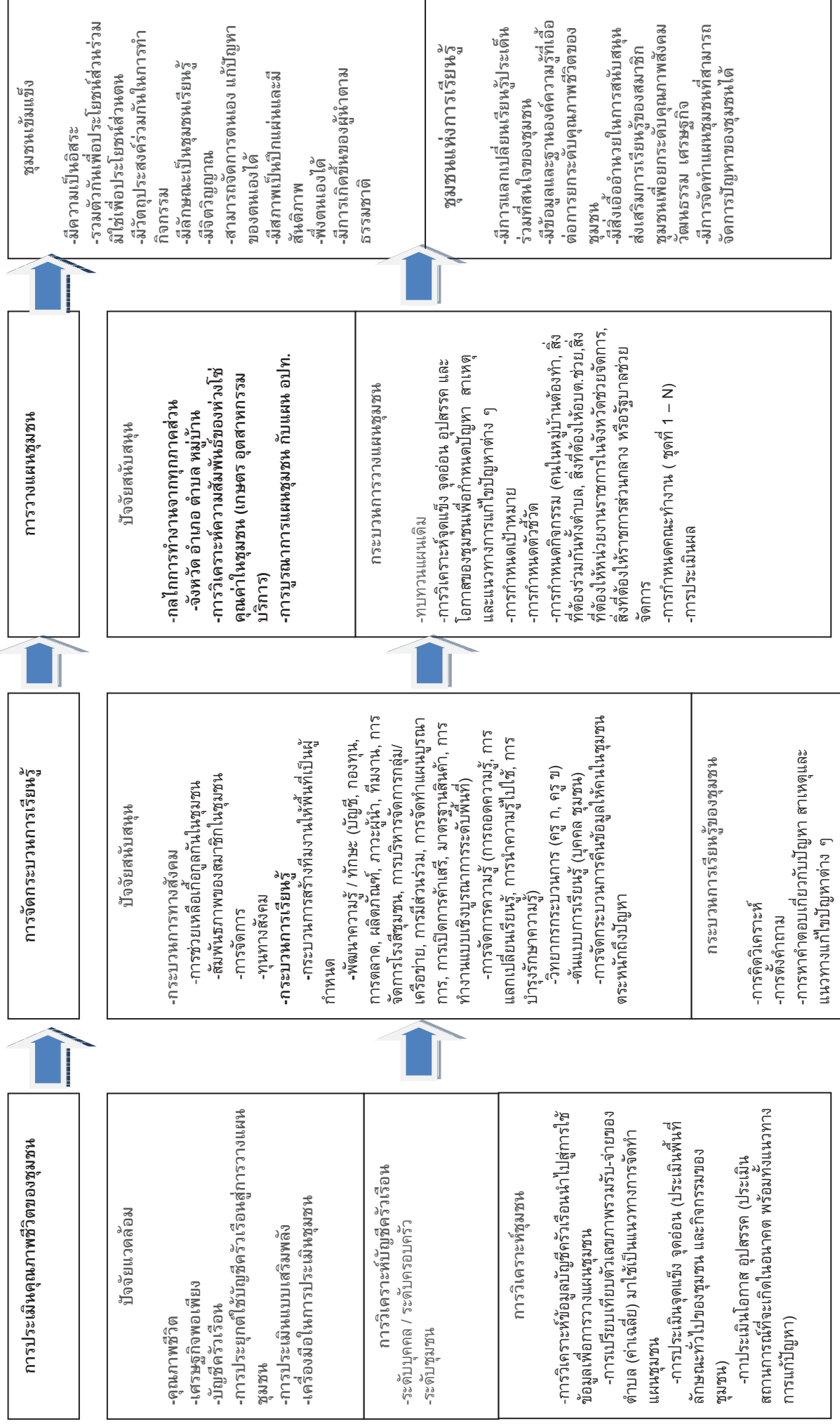
5. ขั้นตอนการจัดการความรู้ หมายถึง ลำดับการดำเนินการเรียนรู้ในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กรเพื่อมุ่งให้บุคลากรสามารถการถอดความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนำความรู้ไปใช้ และการบำรุงรักษาความรู้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยได้กำหนดกรอบของการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังแผนภาพที่

1.1

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้การวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้มีความถูกต้องตามหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และสอดคล้องกับงานวิจัยในบทที่ 2 นี้ จึงนำเสนอวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย และแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อสร้างคู่มือดังกล่าว ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

- 1.1 ความหมายของชุมชน
- 1.2 ลักษณะชุมชนที่มีปัจจัยเอื้อต่อการเรียนรู้
- 1.3 ลักษณะทั่วไปของชุมชน
- 1.4 องค์ประกอบทั่วไปของชุมชน
- 1.5 ความเป็นชุมชน
- 1.6 ประเภทของชุมชน
- 1.7 หน้าที่ของชุมชน
- 1.8 องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน
- 1.9 เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน
- 1.10 วิธีการพัฒนาชุมชน
- 1.11 การวิเคราะห์ชุมชนในสถานการณ์โลกาภิวัตน์
- 1.12 ทุนของชุมชน
- 1.13 การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคม

2. กระบวนการทางสังคมของชุมชน

- 2.1 การเรียนรู้ของชุมชน
- 2.2 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- 2.3 บทบาทและหน้าที่ของผู้นำ
- 2.4 บทบาทของผู้นำ

3. แนวคิดที่ใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

- 3.1 กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์
- 3.2 กระบวนการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา

- 3.3 กระบวนการเรียนรู้แบบแก้ปัญหา
- 3.4 กระบวนการเรียนรู้แบบนำตนเอง
- 3.5 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนักปฏิบัติ
- 4. การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน
 - 4.1 การจัดกลุ่มข้อมูล
 - 4.2 การจัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กันเอง
 - 4.3 การจัดข้อมูลให้แสดงความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น ๆ
 - 4.4 การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด
- 5. กระบวนการจัดการความรู้
 - 5.1 การถอดความรู้
 - 5.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 - 5.3 การนำความรู้ไปใช้ซ้ำ
 - 5.4 การบำรุงรักษาความรู้
- 6. การวางแผนชุมชน
 - 6.1 ภาคเหนือ
 - 6.2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 - 6.3 ภาคกลาง
 - 6.4 ภาคใต้
- 7. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 7.1 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 7.2 การกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาผลงานตามกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 7.3 แผนที่เศรษฐกิจพอเพียง

1.แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

1.1 ความหมายของชุมชน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546:143) ได้ให้ความหมายชุมชนว่า หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน

จากความหมายดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นความเป็นชุมชนตามลักษณะของการอยู่ร่วมกันตามพื้นที่ และความเป็นชุมชนจากการกระทำร่วมกัน และที่สำคัญก็คือ การเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งการมองชุมชนในการวิจัยนี้ยึดหลักของ 1) ชุมชนตามแนวมานุษยวิทยาที่เห็นว่าชุมชนต้องมีประวัติความเป็นมา ชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมเดียวกัน และ 2) ชุมชนตามแนวสังคมวิทยา ที่เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในชุมชน

1.2 ลักษณะชุมชนที่มีปัจจัยเอื้อต่อการเรียนรู้

ชุมชนที่สามารถพัฒนาตนเองด้วยกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อน ชุมชนต้องมีองค์ประกอบที่เหมาะสม อัจฉรา สโรบล (2551 : ออนไลน์) กล่าวว่าไว้ว่า ชุมชนควรมีลักษณะ 7 ประการต่อไปนี้ จึงจะช่วยให้เกิดพลังชุมชนเพื่อการพัฒนา

1. มีอุดมการณ์ วิสัยทัศน์ร่วมกัน และมีทิศทางเดียวกัน
2. มีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ร่วมกัน
3. มีผลประโยชน์ร่วมกัน
4. มีผู้นำที่มีความรู้ มีทักษะในด้านความคิด การประสานงาน มีศีลธรรมและมีบารมี
5. มีการบริหารจัดการที่ดี มีการตัดสินใจร่วมกัน การจัดโครงสร้าง บทบาทหน้าที่ กำหนดกฎกติการ่วมกัน สถานที่ ทรัพยากร การสื่อสาร การประสานงาน การตรวจสอบและประเมินผล
6. กิจกรรมที่มีต่อเนื่อง มีประโยชน์ต่อองค์กร สมาชิก และชุมชน
7. มีทรัพยากรที่เป็นทุนและงบประมาณ เช่น องค์กรความรู้ ประสบการณ์ เทคโนโลยี และการประสานทุนจากภายในและภายนอกชุมชน

นอกจากนี้ อัจฉรา สโรบล ได้กล่าวถึงองค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่

- 1) มีเครือข่าย ความหลากหลายขององค์กร เกิดความร่วมมือเพื่อกิจการสาธารณะ มีการประสานงานสองทางที่เท่าเทียม มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน
- 2) มีสิทธิและอำนาจต่อรอง มีสิทธิในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น มีอำนาจในการกำหนด

ยุทธศาสตร์ของชุมชน มีอำนาจต่อรองกับภาครัฐ และภาคธุรกิจ มีการออกกฎระเบียบเพื่อคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของคนในชุมชน และ 3) ได้รับการยอมรับจากสังคม เกิดการยอมรับขององค์กรภายนอก มีการถ่ายทอดเทคโนโลยี ความรู้ และประสบการณ์กับชุมชน หรือองค์กรอื่น

1.3 ลักษณะทั่วไปของชุมชน

สนธยา พลศรี (2550 : 66-67) กล่าวว่า ความเป็นชุมชนมีลักษณะดังนี้

1. เป็นการรวมกันของกลุ่มคน (Group of People) ในรูปของกลุ่มสังคม (Social Group) กล่าวคือสมาชิกดำรงชีวิตร่วมกันมีการปฏิบัติต่อกันทางสังคม หือมีปฏิริยาตอบโต้ต่อกันทางสังคม (Social Interaction) เอื้ออาทรต่อกันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
2. ขนาดของชุมชนไม่เท่ากัน โดยชุมชนจะมีขนาดแตกต่างกันออกไปตามจำนวนสมาชิกของชุมชนและการดำเนินกิจกรรมของสมาชิก ซึ่งมีทั้งในชนบทและในเมือง
3. สมาชิกของชุมชนมีลักษณะทางประชากรศาสตร์ เช่น สมาชิกมีโครงสร้างของประชากรประกอบด้วย เพศ อายุ อัตราการเกิด อัตราการตาย การอพยพโยกย้ายถิ่น เป็นต้น
4. มีอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย และเป็นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆของสมาชิก ทั้งในสังคมชนบท สังคมชนเมือง และสังคมเมือง
5. มีการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เช่น บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) การจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) สถาบันทางสังคม (Social Institution) และวัฒนธรรมของชุมชน (Culture)
6. สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) คือมีการติดต่อสัมพันธ์กันมีความสนใจทางสังคมร่วมกัน มีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีความสนิทสนมกัน มีความสัมพันธ์แบบพบปะกันโดยตรง (Face to Face) ซึ่งจะนำไปสู่การใช้ชีวิตในด้านต่างๆร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่แบบตัวใครตัวมัน
7. มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน คือสมาชิกของชุมชนต่างมีวิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน จึงมารวมกันเป็นชุมชนเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน
8. สมาชิกมีอุดมการณ์ร่วมกัน ทั้งอุดมการณ์ส่วนบุคคลและอุดมการณ์ที่มีต่อชุมชน
9. สมาชิกมีจิตสำนึกร่วมกัน (Consciousness) เนื่องจากมองเห็นหรือตระหนักถึงความจำเป็นบางประการ เช่น ประสบปัญหาหรือวิกฤติการณ์บางอย่างร่วมกัน เป็นต้น ทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมขึ้น (Public Consciousness)
10. มีระบบการติดต่อสื่อสารร่วมกัน คือสมาชิกมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ทำให้เชื่อมโยงเป็นชุมชนที่ยั่งยืนไม่ล่มสลายโดยง่าย

11. มีการเรียนรู้ร่วมกัน คือ สมาชิกมีการเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตร่วมกัน ทั้งจากการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและการเรียนรู้จากภายนอกชุมชน ในลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community)

12. สมาชิกมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางศาสนา ประเพณีต่างๆ การกำหนดวิสัยทัศน์ของชุมชน การจัดทำแผนพัฒนาชุมชน การเลือกตั้งผู้นำชุมชนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เป็นต้น

13. มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเครือข่าย (Networks) คือสมาชิกมีการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนของกันและกัน และสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ร่วมกันขึ้น

14. มีผลกระทบร่วมกัน คือสมาชิกต่างได้รับผลที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนร่วมกัน ทั้งผลกระทบที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษ

15. มีความเป็นพลวัต (Dynamic) คือมีการเปลี่ยนแปลงหรือเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไม่ได้หยุดนิ่ง ชุมชนจึงเป็นแหล่งของการเรียนรู้ร่วมกันตลอดชีวิตของสมาชิก

1.4 องค์ประกอบทั่วไปของชุมชน

ชุมชนมีองค์ประกอบ โดย สนธยา พลศรี (2550 : 68-69) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. คน คือ บุคคลหรือกลุ่มคนที่รวมกันเป็นสมาชิกของชุมชนด้วยจิตสำนึกร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน เอื้ออาทรกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2. องค์กร คือ กลุ่มคนที่มีการจัดระเบียบมีวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

3. อาณาบริเวณ คือ พื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและดำเนินกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก

4. การบริหารจัดการชุมชน คือ การดำเนินการเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มองค์กรต่างๆ ละแวกบ้าน หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ระดับต่างๆ เป็นต้น

5. การจัดระเบียบสังคม คือ มีบรรทัดฐานทางสังคม สถาบันสังคมต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกปฏิบัติร่วมกัน

6. ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม คือ ระเบียบแบบแผนของความสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกที่มีลักษณะเป็นหุ้นส่วนกัน เป็นกลยุธยมิตรปลละเป็นเครือข่ายซึ่งกันและกัน

7. ระบบการติดต่อสื่อสาร คือ มีการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ ทำให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจในข้อมูลข่าวสาร และเชื่อมโยงประสานกันได้ง่าย

8. วัฒนธรรมของชุมชน คือ การมีวิถีชีวิตร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของชุมชนซึ่งอาจจะมีความหลากหลาย แต่สมาชิกของชุมชนยอมรับและดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข

9. ทุนของชุมชน เป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและใช้ประโยชน์ร่วมกันในชุมชนทั้งทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น และทรัพยากรที่คนในชุมชนสร้างขึ้น เช่น ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน เป็นต้น

10. ผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นผลของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งต้องแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกอย่างเป็นธรรม หรือเท่าเทียมกัน เป็นที่พึงพอใจของสมาชิก ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นชุมชน

1.5 ความเป็นชุมชน

ความเป็นชุมชนคือความสามารถในการเชื่อมโยงติดต่อกันของสมาชิก ทำให้รวมตัวกันเป็นชุมชนและดำรงรักษาชุมชนไว้ได้ เมื่อพิจารณาจากความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบของชุมชนพบว่าความเป็นชุมชนมีลักษณะหลายประการ (สนธยา พลศรี, 2550 : 70-73) ดังนี้

1. มีความหลากหลาย (Inclusion) ชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบที่แตกต่างกันไม่ได้เพียงมิติเดียวหรือองค์ประกอบเดียว ทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ มีจินตนาการและเอื้อให้เกิดการพัฒนาต่อกันต่อไป ความหลากหลายของชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ความหลากหลายของเรื่องต่อไปนี้ (อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล, 2541 : 12 – 15)

1.1 ความหลากหลายของการรวมตัว

1.2 ความหลากหลายเชิงพื้นที่ เป็นความแตกต่างกันของพื้นที่ในการรวมตัวเป็นชุมชน

1.3 ความหลากหลายของคนและกลุ่มคนที่รวมกันเป็นชุมชน เป็นความแตกต่างกันของสมาชิกในชุมชนในด้านต่างๆ

1.4 ความหลากหลายในรูปแบบของกิจกรรม

1.5 ความหลากหลายในเชิงประเด็นความสนใจปัญหาต่างๆ เป็นความแตกต่างของสมาชิกในเรื่องความสนใจที่มีต่อปัญหาต่างๆ แตกต่างกันไป

2. ความร่วมกัน (Co – Operation) ความเป็นชุมชนที่อยู่ร่วมกันของคนหรือสมาชิกในชุมชน เช่น มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน (Communicate) และมีความเอื้ออาทรต่อกัน คนจำนวนมากที่ไม่มีอะไรร่วมกันจะไม่รักกัน ไม่ทำอะไรร่วมกัน ไม่เรียนรู้ร่วมกันจะไม่ใช้ชุมชนและไม่มีพลังที่จะแก้ไขปัญหาใดๆ เช่น คนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กันแต่ถ้าไม่มีอะไรร่วมกันก็ไม่ถือว่าเป็นชุมชน ดังนั้น ความเป็นชุมชนจึงเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ มากมาย เช่น ความเป็นชุมชนในครอบครัว

มีความเป็นชุมชนในที่ทำงาน มีความเป็นชุมชนวิชาการ (Academic Community) มีความเป็นชุมชนสงฆ์ มีความเป็นชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัวกันโดยใช้วิทยุ โทรศัพท์ ติดต่อสื่อสารกัน มีความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

3. มีจิตสำนึกแบบประชาสังคม (Civic Consciousness) คือคนในชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญของการเสียสละเพื่อสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมโดยสมัครใจอันเป็นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน มีความรักและตระหนักถึงชุมชนมากกว่าส่วนตัวเองยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐาน ค่านิยม ใ่วางใจ เชื่อถือ ยอมรับกันและกัน ทำให้เกิดความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Reciprocity) อดทนอดกลั้นต่อความขัดแย้ง (Tolerance) เปิดกว้างยอมรับในความหลากหลายความแตกต่างกันของคนในชุมชนและนำไปสู่ความร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน

4. มีความผูกพันกัน (Bond) คนในชุมชนมีความสมานฉันท์ ความกลมเกลียว ความกลมกลืนของสมาชิกที่หลากหลายต่อกันบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือและการมีส่วนร่วมด้วยสำนึกของการเป็นสมาชิกของชุมชน หรือด้วยจิตสำนึกต่อการเป็นพลเมือง (Citizenship) ของชุมชน มีความสนใจและปรารถนาต่อชุมชนร่วมกัน (Love and Aspiration) ความผูกพันทำให้คนในชุมชนรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นองค์กรและเครือข่ายซึ่งเป็นแหล่งพื้นฐานให้เกิดการถักทอความรัก ความเอื้ออาทรของคนในชุมชน เป็นกลไกสำคัญของการรวมพลังทางสังคม (Social Synergy) และการพัฒนาชุมชน (อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิจารณ์, 2541 : 6 – 10)

5. มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ ชุมชนต้องไม่ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่แยกตัวออกจากชุมชนอื่น แต่สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนอื่นได้ เพราะไม่มีชุมชนใดสามารถดำรงอยู่ได้เพียงลำพัง ต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนอื่นในลักษณะของความร่วมมือ การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และอื่นๆ

6. มีองค์ความรู้ (Knowledge) และความสามารถในการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ชุมชนมีความสามารถในการสร้างและสะสมองค์ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาและกำหนดทิศทางข้างหน้าของชุมชนได้ด้วยสติปัญญาและภูมิปัญญาของคนในชุมชน องค์ความรู้นี้สามารถปรับใช้และเรียนรู้ให้เพิ่มพูนขึ้นได้ตลอดเวลา มีการจัดการความรู้ทั้งความรู้เก่า ความรู้ใหม่ ความรู้ภายในชุมชน ความรู้จากภายนอกชุมชน ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างเหมาะสม

7. เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คนในชุมชนมีความสนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนของตน และชุมชนภายนอก มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ร่วมกันกับบุคคลอื่นๆ ด้วยการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน (Interactive Learning Through Action) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันนี้ทำให้คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนระหว่างกัน ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ของชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตลอดเวลา ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

8. มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนมีกิจกรรมต่างๆ ให้สมาชิกปฏิบัติร่วมกันอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง กิจกรรมควรมีความหลากหลายไปตามลักษณะของกลุ่มคนในชุมชนและเป็นพลวัต คือเคลื่อนไหวตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง กิจกรรมที่ต่อเนื่องทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอไม่สิ้นสุดและเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญประการหนึ่งของความเป็นชุมชน

9. มีระบบการติดต่อสื่อสารสาธารณะและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ (Public Communication and Network) ระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพช่วยให้คนในชุมชนได้รับรู้ข่าวสารจากภายในและภายนอกชุมชน ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชนเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วและรวมกันอย่างเหนียวแน่นในลักษณะของเครือข่ายต่างๆ เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายร่วมมือกัน เครือข่ายปฏิบัติงานร่วมกัน เป็นต้น

10. การจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) ชุมชนมีการบริหารจัดการในลักษณะของความเป็นกลุ่มหรือองค์กรประชาสังคม (Civic Organization) ที่เกิดจากจิตสำนึกประชาสังคมอย่างแท้จริง มีการบริหารจัดการโดยการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิก การจัดโครงสร้างองค์กรแบบแนวราบคือเน้นความสัมพันธ์ในระดับเดียวกันที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ไม่มีใครเป็นเจ้านายหรือผู้บังคับบัญชาใครร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์ แผนและโครงการดำเนินการ (Implementing) และการประเมินผลเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน

1.6 ประเภทของชุมชน

การแบ่งประเภทของชุมชนมีหลักเกณฑ์ที่ใช้เป็นแนวทางหลาย โดยสนธยา พลศรี (2550 : 76-87) ได้สรุปไว้ดังนี้

1.6.1 การแบ่งตามขนาดของประชากร

การแบ่งชุมชนตามขนาดของประชากร เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนตามจำนวนของสมาชิกในชุมชน แบ่งออกเป็น 7 ประเภทจากขนาดของประชากรน้อยไปหาขนาดของประชากรมาก ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2547 : 28)

1. หมู่บ้านเล็ก (Hamlet) เป็นชุมชนที่มีจำนวนสมาชิกไม่เกิน 250 คน
2. หมู่บ้าน (Village) เป็นชุมชนที่มีจำนวนสมาชิกระหว่าง 250 -1,000 คน
3. เมือง (Town) เป็นชุมชนที่มีจำนวนสมาชิกระหว่าง 1,000 – 5,000 คน
4. นครเล็ก (Small City) เป็นชุมชนที่มีจำนวนสมาชิกระหว่าง 5,000 – 25,000 คน
5. นครขนาดกลาง (Middle City) เป็นชุมชนที่มีจำนวนสมาชิกระหว่าง 25,000 – 100,000 คน
6. นครขนาดใหญ่ (Metropolis) เป็นชุมชนที่มีจำนวนสมาชิกระหว่าง 100,000 – 1,000,000 คน

7.มหานคร (Great Metropolis) เป็นชุมชนที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่า 1,000,000 คน

1.6.2 การแบ่งตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ

การแบ่งชุมชนตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ เป็นการแบ่งชุมชนตามลักษณะเศรษฐกิจของชุมชน ตั้งแต่เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นลำดับแรกสุดจนกระทั่งปัจจุบัน สันธยา พลศรี(2547 : 30-31) ได้สรุปไว้ 4 ประเภท ดังนี้

1. ชุมชนล่าสัตว์และเก็บอาหารป่า เป็นชุมชนลำดับแรกสุดของมนุษย์และสิ้นสุดเมื่อประมาณ 1 หมื่นปีที่ผ่านมา เป็นเวลายาวนานกว่า 1 ล้านปี มีลักษณะสำคัญ คือ มนุษย์เมื่อดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์และเก็บพืชป่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติเป็นอาหารมีสมาชิกประมาณ 10 - 100 คน เป็นเครือญาติเดียวกัน บริเวณที่อยู่อาศัยมักตั้งอยู่ใต้เพิงผา หรือในถ้ำที่ให้ความมั่นคงและความปลอดภัยในระดับหนึ่ง การตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยเป็นแบบชั่วคราว ความเชื่อเป็นความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและไสยศาสตร์ผูกพันกับอำนาจลึกลับในธรรมชาติที่เกี่ยวกับอาหาร ความปลอดภัยของชีวิตกับความผาสุกร่วมกันของชุมชน ความสามารถในการสร้างเทคโนโลยีมีจำกัด ให้ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุน้อย เมื่อแหล่งที่อยู่อาศัยไม่มีสัตว์และพืชเป็นอาหารอีกต่อไป ก็จะย้ายชุมชนไปยังแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์แหล่งใหม่

2. ชุมชนเกษตรกรรม เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 1 หมื่นปีที่ผ่านมา มนุษย์รู้จักพัฒนาเทคโนโลยีประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น รู้จักทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ทำให้ปริมาณอาหารเพิ่มมากขึ้น จนมีผลผลิตส่วนเกินที่สามารถเก็บสะสมไว้หรือนำไปแลกเปลี่ยนกัน การตั้งหลักแหล่งของชุมชนเป็นแบบถาวร ชีวิตความเป็นอยู่ผาสุกสมบูรณ์ขึ้น ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบระบบเครือญาติ จำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น เกิดการขยายตัวของชุมชนเป็นหมู่บ้านหลายหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน รู้จักจัดระเบียบการบริหารปกครองและรักษาความปลอดภัยของชุมชน มีผู้นำชุมชนซึ่งทุกคนยอมรับนับถือที่อาจจะไม่ใช่ญาติพี่น้องดูแล ปกครอง หมู่บ้านบางแห่งเริ่มขยายเป็นชุมชนเมือง

3. ชุมชนอุตสาหกรรม เป็นชุมชนที่วิวัฒนาการจากชุมชนเกษตรกรรม อันเป็นผลของการปฏิบัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ของประเทศอังกฤษและประเทศในยุโรปตะวันตก แล้วแพร่กระจายไปทั่วโลก เป็นชุมชนที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูงและนำมาใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ที่มีมาแต่เดิม มีระบบโรงงานอุตสาหกรรมที่แบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจน ระหว่างนายทุน ฝ่ายจัดการและผู้ใช้แรงงาน ความสัมพันธ์ที่เป็นแบบระบบเครือญาติเปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์แบบนายจ้างกับลูกจ้างไม่มีหนี้บุญคุณต่อกัน การจัดช่วงชั้นทางสังคมยึดถือรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ กิจกรรมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับ การผลิต การจำหน่าย การบริโภค การแสวงหากำไรแทบทั้งสิ้น เกิดการขยายตัวของเมืองอย่าง

รวดเร็ว เพราะโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มักตั้งอยู่ในเมืองหรือบริเวณที่อยู่ใกล้เคียง จึงทำให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานและเกิดชุมชนขึ้น

4. ชุมชนการค้าและบริการ เป็นชุมชนต่อเนื่องจากชุมชนอุตสาหกรรม กล่าวคือ เมื่อระบบโรงงานอุตสาหกรรมสามารถผลิตสินค้าได้มาก ทำให้เกิดความต้องการวัตถุดิบและตลาดสำหรับจำหน่ายมากขึ้น จึงเกิดระบบธุรกิจการค้าและการผลิตที่มีความคล่องตัวในการซื้อขาย เช่น ระบบการเงินที่มีมาตรฐานในการเปรียบเทียบเดียวกัน ระบบสินเชื่อ ระบบธนาคาร การคมนาคมขนส่งสินค้าที่สะดวกรวดเร็ว มีเทคโนโลยีทางการสื่อสารทันสมัยและมีเครือข่ายติดต่อกันอย่างกว้างขวาง ในรูปแบบไปรษณีย์โทรเลข โทรศัพท์ โทรสาร เครื่องสมอลหรือคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทำให้เกิดการจัดองค์การทางธุรกิจขนาดใหญ่ในรูปของบริษัท ห้างร้าน ห้างสรรพสินค้าต่างๆ และขยายกิจการออกไปยังชุมชนอื่นๆ ที่เรียกว่า บริษัท ผู้ซื้อ ผู้ขาย และผู้บริโภคสามารถติดต่อผ่านระบบสื่อสารและชำระเงินผ่านระบบธนาคารได้ โดยไม่ต้องติดต่อกันโดยตรง

1.6.3 การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน

การแบ่งชุมชนตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เป็นการแบ่งที่นักสังคมวิทยานิยามกันมาก โดยแบ่งชุมชนออกเป็น 3 ประเภท คือ ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง และชุมชนชานเมือง ดังนี้

1. ชุมชนชนบท (Rural Community) เป็นชุมชนที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1.1 ลักษณะด้านประชากร มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ (Population Density) น้อย อายุเฉลี่ยของประชากร (Life Expectancy) ไม่ยืนยาว อัตราส่วนทางเพศ (Sex Ratio) เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อัตราการเกิดของประชากรสูง (High Birth Rates) การเพิ่มของประชากร (Population Increase) เป็นการเพิ่มโดยการเกิดมากกว่าสาเหตุอื่นๆ ภาวะเจริญพันธุ์ (Fertility) ยืนยาว อัตราส่วนพึ่งพิง (Dependency Ratio) สูง ส่วนใหญ่มีเชื้อชาติ (Race) หรือเผ่าพันธุ์ (Ethnic) เดียวกัน มีการย้ายถิ่น (Migration) สูง คุณภาพชีวิตของประชากร (Quality of Population) ยังไม่เพียงพอ

1.2 ลักษณะด้านนิเวศวิทยา ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมธรรมชาติต่างๆ ที่มีความสมดุลของระบบนิเวศ มลพิษน้อย มีอาณาบริเวณหรือพื้นที่แบบกว้างขวาง ขาดการจัดระเบียบด้านกายภาพของชุมชน มีที่ดินสาธารณะประโยชน์มาก การตั้งบ้านเรือนเป็นแบบกลุ่มเล็กๆ กระจายไปตามเรือกสวนไร่นาและขนานไปกับเส้นทางคมนาคม รูปแบบของอาคารบ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เป็นแบบง่ายๆ ในลักษณะของแนวราบมากกว่าแนวดิ่ง ไม่มีอาคารขนาดใหญ่หรือสูงหลายชั้น

1.3 ลักษณะด้านเศรษฐกิจ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมซึ่งต้องอาศัยธรรมชาติมาก การผลิตเน้นการผลิตเพื่อการยังชีพที่

เหลือจึงเป็นสินค้า โดยครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่สำคัญทั้งการผลิต (Production) และการบริโภค (Consumption) ช่วงเวลาในการผลิตจะเป็นไปตามฤดูกาล แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานประเภทไร้ฝีมือ (Unskill Labour) สถาบันเงินในชุมชนมีน้อยขาดแหล่งเงินทุนไม่นำเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้มากนัก การเพิ่มผลผลิตมีน้อยจึงมีรายได้น้อย ขาดเงินออมมีภาวะหนี้สินมาก การลงทุนน้อย ประชากรมีความยากจนอยู่ทั่วไป การเคลื่อนย้ายแรงงานไปสู่เมืองกรุง ถูกบุกรุกโดยชุมชนเมือง (Invasion) ซึ่งมีสภาพทางเศรษฐกิจเหนือกว่า

1.4 ลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม มีโครงสร้างสังคม (Social Structure) ไม่ซับซ้อน ครอบครัวมีสมาชิกมากแบบครอบครัวขยาย (Extended Family) มีความแตกต่างทางสังคม (Social Differentiation) ช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) และการเลื่อนชั้นทางสังคม (Social Mobility) น้อย สมาชิกมีความคล้ายคลึงทางสังคมและวัฒนธรรมกันมาก (Homogeneous) ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) คือเป็นแบบส่วนตัวเป็นทางการ และผูกพันกับชุมชนของตนเองมาก อนุรักษ์นิยม (Conservative) ท้องถิ่นนิยม (Localization) สูง ขาดโอกาสทางการศึกษา ศรัทธาศาสนามาก ระบบความคิดความเชื่อไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เชื่อในสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือธรรมชาติ (Super Natural Power) เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ โชคลาง เป็นต้น วิสัยทัศน์ไม่กว้างไกล ผูกพันอยู่กับความจริงง่าย ๆ ภายในชุมชนของตน ขาดการวางแผนชีวิตและการวางแผนครอบครัวที่เหมาะสม การบริการสาธารณะเพื่ออำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันมีน้อย วิถีชีวิตเป็นแบบเรียบง่ายไม่ค่อยกระตือรือร้น ค่อนข้างเฉื่อยชา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ยากและต้องใช้เวลานาน

2. ชุมชนเมือง (Urban Community) เป็นชุมชนที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับชุมชนชนบทที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.1 ลักษณะด้านประชากร (Population) มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มาก อายุเฉลี่ยของประชากรยืนยาวกว่าชาวชนบท อัตราการเกิดของประชากรต่ำแต่อัตราการเพิ่มของประชากรสูงเนื่องจากการย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมืองมาก ภาวะเจริญพันธุ์สิ้นเพราะแต่งงานช้าเนื่องจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต อัตราส่วนพึ่งพิงของประชากรน้อย มีความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์มาก มีคุณภาพส่วนบุคคลและคุณภาพชีวิตดีกว่าชาวชนบท

2.2 ลักษณะด้านนิเวศวิทยา (Ecology) มีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ขาดแคลนความสมดุลในระบบนิเวศ มีมลพิษต่างๆ มาก แหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจเป็นแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมากกว่าแหล่งธรรมชาติ มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ทั้งส่วนบุคคลและสาธารณะประโยชน์น้อย มีการจัดระเบียบทางกายภาพของชุมชน เช่น ผังเมือง เป็นต้น การตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยแออัดและเป็นแนวตั้ง อาคารมีขนาดใหญ่และสูงหลายชั้น การขยายตัวของชุมชนในด้านพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว

2.3 ลักษณะด้านเศรษฐกิจ (Economic) คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอุตสาหกรรม การค้าและบริการ การผลิตเพื่อธุรกิจการค้ามากกว่าเพื่อบริโภคเอง ระบบแรงงานและระบบธุรกิจการค้าจึงมีความสำคัญมากกว่าระบบครอบครัวในชนบท การประกอบอาชีพทำได้ตลอดเวลาไม่ต้องรอฤดูกาล แรงงานมีฝีมือ (Skill Labour) มากกว่าชนบท มีสถาบันการเงิน แหล่งทุนและการลงทุนมาก นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิต มีการแบ่งงานกันทำมาก มีอาชีพให้เลือกมาก มีรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวชนบท

2.4 ลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture) มีโครงสร้างทางสังคมที่สลับซับซ้อน มีองค์การและสถาบันทางสังคมมาก การควบคุมทางสังคมใช้การควบคุมโดยกฎหมายเป็นหลัก ครอบครัวเป็นแบบครอบครัวหน่วยกลางหรือครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) มากกว่าครอบครัวขยายหรือครอบครัวขนาดใหญ่ มีความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมมาก (Heterogeneous) รักและผูกพันกับชุมชนน้อย ขาดเอกลักษณ์ของชุมชน มีระดับการศึกษาสูง ระบบความคิดความเชื่อเป็นแบบวิทยาศาสตร์ มีวิถีชีวิตที่ซับซ้อนกว่าวัย ต้องมีการวางแผนชีวิตและครอบครัวที่ดี การใช้ชีวิตต้องรีบเร่งและแข่งขันกับผู้อื่น ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบทุติยภูมิ (Secondary Relationships) คือความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการตามสถานภาพและบทบาทของตนไม่ใช่แบบส่วนตัว การดำรงชีวิตสะดวกสบายเพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะมาก มีกลุ่มและองค์กรทั้งกลุ่มจัดตั้งและกลุ่มที่รวมตัวกันเองของสมาชิกมาก กลุ่มและองค์กรดังกล่าวมีกิจกรรมสม่ำเสมอ มีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างมาก เช่น กิจกรรมทางการเมือง การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน การคุ้มครองผลประโยชน์ของคนในชุมชน เป็นต้น สมาชิกในชุมชนมีบุคลิกภาพทันสมัย ยอมรับการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมเมืองเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็ว

3. ชุมชนชานเมือง (Suburban) เป็นชุมชนที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างชุมชนชนบทและชุมชนเมือง หรือกำลังเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมือง แต่ยังไม่เติบโตเป็นเมืองอย่างสมบูรณ์ ลักษณะด้านประชากร ลักษณะด้านนิเวศวิทยา ลักษณะด้านเศรษฐกิจและลักษณะด้านสังคมวัฒนธรรมบางอย่างยังคงเป็นแบบชุมชนชนบท แต่บางอย่างเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองแล้ว เช่น อาศัยอยู่ในชนบทมีความผูกพันกับครอบครัวและเครือญาติสูง แต่ไปประกอบอาชีพในเมือง ทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพและวิถีชีวิตบางอย่างแบบชุมชนเมือง เป็นต้น ชุมชนชานเมืองมักจะตั้งอยู่รอบนอกของเมืองและเป็นชุมชนที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองกับชนบท อันเป็นผลมาจากการเจริญเติบโตและการขยายตัวของเมืองนั่นเอง

1.6.4 การแบ่งตามระดับความรุนแรงของปัญหาและความสามารถของชุมชน ในการร่วมกันแก้ไข้ปัญหา

การแบ่งประเภทของชุมชนตามระดับความรุนแรงของปัญหาและความสามารถของชุมชนในการร่วมกันแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนไทย สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน ของกรมพัฒนาชุมชน (2547 : 12 – 17) ได้สรุปว่าชุมชนมี 4 ประเภท ดังนี้

1. ชุมชนอ่อนแอและขาดพลัง เป็นชุมชนที่อยู่ในวัฏจักรปัญหา 4 ประการคือ มีภาวะหนี้สินสูง การผลิตของชุมชนได้รับผลตอบแทนต่ำและไม่แน่นอน การแปรรูปเพื่อเพิ่มผลผลิตโดยการจัดการร่วมกันของคนในชุมชนทำได้ยาก เพราะไม่มีเงินทุนเพียงพอและไม่มีความสามารถในการประกอบการที่จะแข่งขันกับนายทุนได้ ต้องไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้ ซึ่งเมื่อเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจก็อาจถูกเลิกจ้าง ลดค่าแรง ตัดงานและว่างงาน คนในชุมชนจะแก้ปัญหาด้วยการเพิ่มผลผลิตเพื่อขายที่ต้องใช้ปัจจัยการผลิตที่ต้นทุนสูงสิ้นเปลืองและเป็นอันตราย ทำให้ถูกครอบงำทางวัฒนธรรมเป็นแบบวัตถุนิยมและฟุ้งเฟ้อเกินความจำเป็น ยิ่งทำให้ภาวะหนี้สินเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพของบุคคลและชุมชนที่จะแก้ไข้ปัญหาด้วยการพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันภายใน ต้องพึ่งพาภายนอกในรูปแบบต่างๆ

2. ชุมชนพึ่งตนเอง เป็นชุมชนที่เคยผ่านวิกฤติต่างๆ ที่ค่อนข้างรุนแรงและแก้ไข้ปัญหาแบบหันหลังกลับเพราะพบว่าถ้าหากยังคงใช้วิธีการแบบเดิมก็คงหาทางออกให้กับชีวิตไม่ได้ จึงแก้ไข้ปัญหาโดยการระดมภูมิปัญญาของคนในชุมชน ค้นหาองค์ความรู้ในการดำรงชีวิตของคนรุ่นก่อน ค้นหาทรัพยากรและทุนทางสังคมที่ยังคงเหลือในชุมชนมาเป็นทุนเริ่มต้นในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันเสริมสร้างสิ่งดีๆ ในอดีตให้กลับมาสมบูรณ์ดังเดิม ร่วมกันเรียนรู้ความหมายของการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงและยั่งยืน หลักการผลิตโดยใช้วัตถุดิบที่หาได้ในชุมชน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีระบบการจัดการในลักษณะของกลุ่มและเครือข่ายกลุ่มที่ใช้วัฒนธรรมมาจัดการให้เกิดการเกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรมต่างๆ ที่แต่ละกลุ่มดำเนินการเป็นชุมชนที่มุ่งเน้นการใช้ทุนและศักยภาพของชุมชนในการแก้ไข้ปัญหามากกว่าการพึ่งพาจากภายนอก

3. ชุมชนเริ่มฟื้นตัว เป็นชุมชนที่เคยเกิดปัญหาแบบชุมชนอ่อนแอและขาดพลังแต่สมาชิกในชุมชนไม่ยอมตกอยู่ในวังวนหรือวัฏจักรของปัญหา สมาชิกทุกคนเกิดความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ไข้ปัญหาด้วยตนเองให้มากที่สุด โดยมีเป้าหมายเพื่อการฟื้นตัวและความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการสร้างจิตสำนึกรักชุมชน การพยายามใช้ทุนด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

4. ชุมชนโลกาภิวัตน์ เป็นชุมชนที่ค่อนข้างมีความสามารถและประสบการณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยมมานาน สมาชิกมีโอกาสเข้าถึงแหล่งความรู้และเทคโนโลยี

ใหม่ ๆ ก่อนข้างมีความพร้อมที่จะเข้าสู่ระบบการค้าแบบเสรีทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยการส่งเสริมจากภาครัฐและเอกชนมีการผลิตสินค้าภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรที่เน้นเอกลักษณ์และความเป็นท้องถิ่นที่มีรูปแบบสอดคล้องกับรสนิยมและความต้องการของลูกค้าต่างประเทศ สินค้ามีคุณภาพตามมาตรฐานสากลมีความพร้อมที่จะรับการส่งเสริมของภาครัฐ

1.6.5 การแบ่งตามระดับของการพัฒนา

การแบ่งชุมชนตามระดับของการพัฒนา เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากความมากน้อยในการพัฒนาของชุมชนเป็นสำคัญ โดยสนธยา พลศรี (2547 : 34-35) ได้สรุปไว้ 5 ประเภท ดังนี้

1. ชุมชนด้อยพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกยังไม่มีความพร้อมในการพัฒนา ด้อยการศึกษาเล่าเรียนในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่นอกเหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ขาดจิตสำนึกร่วมกันของชุมชน ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการเรียนรู้ร่วมกัน ขาดความสัมพันธ์และการตอบโต้กันทางสังคม มุ่งผลประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ การพัฒนาชุมชนแบบนี้ต้องใช้บุคลากร ทรัพยากร เทคโนโลยีวิธีการและระยะเวลามาก

2. ชุมชนพร้อมพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกมีความพร้อมในพื้นฐานของการพัฒนา เช่น มีการศึกษาสูงขึ้น มีการเรียนรู้ร่วมกัน ยอมรับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เชื่อในเหตุผล มีความสัมพันธ์และการตอบโต้กันทางสังคม มีผู้นำ มีกลุ่มและองค์กรเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน มีจิตสำนึกชุมชนที่มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมก่อนส่วนตน เป็นต้น ชุมชนแบบนี้จัดเป็นชุมชนที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาสามารถดำเนินการพัฒนาได้ง่ายและรวดเร็ว

3. ชุมชนกำลังพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกร่วมมือร่วมใจเฝ้ากันกำลังกันเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาชุมชนของตนเองโดยบุคคล กลุ่มองค์กรในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งประชาชน ภาคเอกชนและภาครัฐบาล ให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน ด้วยเทคโนโลยีวิธีการและกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชน แต่อาจจะประสบปัญหาอุปสรรคบางประการ จึงยังไม่ประสบความสำเร็จ ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาและใช้ระยะเวลาอีกระยะหนึ่ง

4. ชุมชนเร่งรัดพัฒนา เป็นชุมชนที่พัฒนาต่อเนื่องจากชุมชนกำลังพัฒนา โดยผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้ร่วมกันสรุปบทเรียนของการพัฒนา ปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาจนได้แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม จึงระดมพลังกันพัฒนาอย่างเต็มที่

5. ชุมชนพัฒนา เป็นชุมชนที่บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ สามารถพัฒนาชุมชนได้ด้วยศักยภาพของชุมชนเอง เป็นชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมพึ่งตนเอง มีกระบวนการสืบทอดการพัฒนาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างเหมาะสมและสม่ำเสมอ

1.7 หน้าที่ของชุมชน

สนธยา พลศรี (2550 : 87-88) ได้กล่าวถึงโดยทั่วไปชุมชนมีหน้าที่ในด้านต่างๆ ดังนี้

1. หน้าที่ทางชีวภาพ คือการจัดหาสมาชิกใหม่ให้ชุมชนด้วยวิธีการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ และการย้ายถิ่นจากชุมชนอื่น เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างถาวร
2. การคมนาคมสื่อสาร โดยจัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสาร
3. การอบรมกล่อมเกลายทอดวัฒนธรรมให้สมาชิก
4. การให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก
5. การจัดระบบความสัมพันธ์ของสมาชิก ให้สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเอื้ออาทรต่อกัน
6. สร้างความรู้สึกเป็นกลุ่มหรือพวกเดียวกันระหว่างสมาชิก เพื่อให้สมาชิกมีความรัก ความผูกพัน ให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน รักและหวงแหนชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นปึกแผ่นมั่นคง
7. จัดระเบียบและรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่สมาชิก เป็นการจัดการให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม
8. บำรุงขวัญและกำลังใจของสมาชิก ด้วยการจูงใจให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วยการจัดสวัสดิการที่จำเป็นให้แก่สมาชิก ให้รางวัลแก่ผู้ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน ลงโทษผู้ที่กระทำผิดต่อชุมชน
9. การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือการจัดให้สมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอจนเป็นกิจกรรมปกติของชุมชน สามารถร่วมกันหาแนวทางหรือวิธีการที่จะใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนอย่างมีความสุข เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน
10. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนและกับชุมชนอื่นๆ เพื่อให้สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในชุมชนและชุมชนอื่นๆ ทำให้ชุมชนสามารถขยายกิจกรรมต่างๆ และได้รับประโยชน์มากขึ้น
11. การสร้างและรักษาวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนทั้งวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในชุมชนและคัดกรองวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน
12. การเตรียมชุมชนให้มีความพร้อมที่จะพัฒนาและร่วมกันพัฒนาชุมชน เช่น จัดระบบการเรียนรู้ การให้การศึกษา การพัฒนาจิตสำนึกของสมาชิก การฝึกอบรม การสรรหาและพัฒนาผู้นำ ส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในรูปของกลุ่มและองค์กรการไปศึกษาดูงานชุมชนอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ของชุมชน เป็นต้น

1.8 องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญ โดยสนธิยา พลศรี (2550 : 106-107) ได้สรุปว่าองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนมีดังต่อไปนี้

1. คนในชุมชน การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาของคน โดยความร่วมมือกันของคน และเพื่อประโยชน์ของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชน โดยตรง ทั้งที่เป็นบุคคล กลุ่มและองค์กรต่างๆ

2. ทุนของชุมชน ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจและทุนสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม ได้แก่ คุณภาพของคน การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทางสังคม กลุ่มองค์กรต่างๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น ทุนทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ ผลิตภัณฑ์ รายได้ แหล่งทุนของชุมชน เป็นต้น ทุนสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าไม้ แร่ธาตุ ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง น้ำตก หาดทราย เป็นต้น ทุนเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่สนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

3. วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุก่อสร้าง เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ยานพาหนะ เครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ต้องมีคุณภาพเหมาะสม ทันสมัยและเพียงพอกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนด

4. ยุทธศาสตร์หรือวิธีการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีหลายวิธีการ เช่น การให้การศึกษาอบรม การจัดระเบียบชุมชน การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่มและองค์กร การวางแผนและโครงการ การประสานงาน เป็นต้น

5. กระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดำเนินงาน คือ การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ชุมชน การวางแผนและโครงการ การดำเนินงาน การประเมินผล และการทบทวน เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ซึ่งต้องดำเนินงานไปตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ

6. การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเฉพาะในสิ่งที่มีความจำเป็น เกินขีดความสามารถของชุมชน หรือเพื่อกระตุ้นแรงเร้าให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา

7. การบริหารและจัดการที่ดี เป็นการบริหารจัดการเกี่ยวกับบุคคล กลุ่ม องค์กร การเงิน เวลา พลัง ทรัพยากร อาณาเขตสถานที่ เป็นต้น ให้มีประสิทธิภาพ

8. นักพัฒนาชุมชน เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นเตือน จูงใจ ประสานงาน ระดมพลัง หรือศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการพัฒนา

9. การประสานงาน เพื่อเชื่อมประสานบุคคล และกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาชุมชนให้ดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกันเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเป็นลำดับขั้นตอนที่กำหนดไว้

10. ผลของการพัฒนา เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากดำเนินงานพัฒนาชุมชน ซึ่งทำให้คนที่ร่วมการพัฒนามีขวัญและกำลังใจที่ดี มุ่งมั่นที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จต่อไป องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนนี้ ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้งกัน ส่งผลกระทบต่อกันและกัน จึงต้องดำเนินงานไปพร้อมๆกันและมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก

1.9 เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

สนรยา พลศรี (2550 : 108-110) ได้กล่าวถึงเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

1. การพัฒนาคนให้มีความสุข คือเป็นคนที่มีความประพฤติดี มีคุณธรรม มีความสุขสงบ จิตใจเยือกเย็น อารมณ์แจ่มใส มั่นคง ไม่มีความเครียด สุขุม มีเมตตากรุณาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักประมาณตน มีความพอเพียง เข้าใจในสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง เป็นต้น

2. การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะดังนี้

2.1 มีจิตสำนึกชุมชน คือสมาชิกสำนึกกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบปัญหาต่างๆ ร่วมกับบุคคลอื่นๆ ได้

2.2 มีจิตวิญญาณชุมชน คือสมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน อุทิศตนเพื่อชุมชน ห่วงแหนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน

2.3 เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือสมาชิกร่วมกันเรียนรู้หรือเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม มีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนที่เป็นผลจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดร่วมกัน และนำไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของการพัฒนาชุมชนร่วมกันไม่ใช้การดำเนินงานโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

2.4 มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือสมาชิกรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังเป็นกลุ่มและองค์กรเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน อันเป็นผลของการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่เป็นแบบต่างคนต่างทำ

2.5 มีการจัดการชุมชนที่ดี คือสมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง กลุ่ม และชุมชนได้ วางแผน จัดกระบวนการดำเนินงานและประเมินผลการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.6 มีเครือข่ายชุมชน คือมีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ด้วยความสมานฉันท์ ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็งร่วมกันเรียนรู้และพัฒนาชุมชนจนประสบความสำเร็จ **ธีระพงษ์ แก้วหวงศ์ (2543 : 248-250) กล่าวว่า เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ได้เกิดขึ้นท่ามกลางสงครามการแย่งชิงทรัพยากรและการถูก**

ละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน ประเด็นเนื้อหาสาระการเรียนรู้ของชุมชนจึงผูกติดกับเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การวางแผน การใช้ที่ดิน น้ำ ป่า เกษตรกรรมทางเลือก การดูแลสิทธิของตนเองและกลุ่ม และเกิดจากการได้พบเห็นความสำเร็จของชุมชนหนึ่ง และการแสวงหาทางออกของอีกชุมชนหนึ่ง รูปแบบการจัดเครือข่ายการเรียนรู้เหล่านี้ไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว ส่วนใหญ่การจัดเวทีให้ชาวบ้านได้มีโอกาสพบปะกันเสมอ เป็นรูปแบบหนึ่งของการสนับสนุนการถ่ายทอดข้อมูลให้ชุมชนรับรู้อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งยังเป็นการสนับสนุนข้อมูลในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชนเพื่อเตรียมรับความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกเป็นเวทีวิเคราะห์ปัญหา ค้นหาทางแก้ ทดสอบ ดำเนินการจัดการ และสรุปบทเรียนเพื่อประเมินผล อีกทั้งสะท้อนกลับผลการเรียนรู้ให้สมาชิกรู้อย่างเท่าเทียมกัน การพัฒนาหรือการจัดกิจกรรมต่างๆ ต้องไปพร้อมกับการเสริมสร้างประสบการณ์และปรับวิสัยทัศน์ใหม่ เพื่อเพิ่มคุณค่าและประสิทธิภาพของการพัฒนาให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่าง “รู้เท่า รู้ทัน รู้กัน รู้แก่” ในการส่งเสริมเพื่อให้ชุมชน “มีวิสัยทัศน์ที่ดี” นั้น ส่วนหนึ่งคือความสามารถของชุมชนในการชั่งน้ำหนักของข้อมูล และทางเลือกในการพัฒนาที่เหมาะสม การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถประสบการณ์และพัฒนาทางเลือกของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาดตนเองได้มากขึ้น

2.7 มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) ผู้นำในการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียวพร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ฝึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน สามารถเชื่อมประสานสมาชิก กลุ่มและองค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี

2.8 เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ คือสมาชิกของชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรมทั้งในยามปกติ และเมื่อประสบกับภาวะวิกฤตต่างๆ ทำให้สามารถดำรงรักษาชุมชนเอาไว้ได้

2.9 เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชนและสร้างชุมชนให้สงบสุขแล้วชุมชนก็มีความเข้มแข็งไม่เบียดเบียนผู้อื่นบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

2.10 เป็นชุมชนที่ยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งเป็นชุมชนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่างๆ ให้หมดสิ้นไป แต่ดำรงรักษาสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนไว้ได้แล้วสืบทอดต่อไปให้ลูกหลานไม่ล่มสลายโดยง่าย

1.10 วิธีการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชน สนธยา พลศรี (2547 : 65-86) ได้กล่าวถึงวิธีการสำคัญ คือ การให้การศึกษากับชุมชน และการจัดระเบียบชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การให้การศึกษาแก่ชุมชน

การให้การศึกษาแก่ชุมชน (Community Education) คือการให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ในสิ่งควรรู้เพื่อความรู้ความเข้าใจ ร่วมกันตระหนักถึงปัญหาความต้องการของชุมชนร่วมกัน จัดทำแผนและโครงการเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยมีรูปแบบดังต่อไปนี้

1.1 การให้การศึกษาเป็นรายบุคคล เป็นการให้การศึกษาแก่บุคคลที่ไม่สามารถให้การศึกษาพร้อมกับผู้อื่นได้ คือเป็นบุคคลที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากผู้อื่น

1.2 การให้การศึกษาเป็นกลุ่ม เป็นการให้การศึกษาแก่ผู้คนในชุมชนเป็นกลุ่มที่มีจำนวนไม่มากนัก มีความสนใจร่วมกัน มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น การประชุมปฏิบัติการ การอภิปราย การจัดนิทรรศการ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์โดยการจัดเวทีประชาคม เป็นต้น

1.3 การให้การศึกษาแก่คนจำนวนมาก เป็นการให้การศึกษาแก่ผู้คนในชุมชนเป็นจำนวนมากเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องไปพร้อมๆกัน ส่วนใหญ่จะดำเนินการผ่านสื่อต่างๆ เช่น หอกระจายข่าวของชุมชน วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

นักพัฒนาชุมชนต้องรู้จักเลือกวิธีการให้การศึกษาแก่ชุมชนให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย วัตถุประสงค์ เป้าหมายที่จะให้การศึกษา ซึ่งอาจจะใช้เพียงวิธีการเดียวหรือรวมกันหลายๆ วิธีก็ได้

2. การจัดระเบียบชุมชน

การจัดระเบียบชุมชน (Community Organization) เป็นวิธีการที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้คนในชุมชน เช่น บุคคลกับบุคคล บุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม เพื่อพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม รวมพลังหรือศักยภาพของชุมชนและนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยมีขั้นตอนในการจัดระเบียบชุมชนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลเพื่อทราบถึงข้อมูลรายละเอียดต่างๆ ของชุมชน และนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ภูมิประเทศ ทรัพยากร ประชากรจำแนกตามลักษณะต่างๆ เช่น จำนวนคน จำนวนครัวเรือน เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา อาชีพ ภาวะการมีงานทำ การเกิด การตาย การย้ายถิ่น การเพิ่มของประชากร ผู้นำและผู้มีอิทธิพล วิวัฒนาการของการพัฒนาชุมชน ลักษณะทางด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 การรวมพลังชุมชน เป็นการใช้อย่างจริงจังด้วยการกระตุ้น ยั่วยุให้ประชาชนมองเห็นและตระหนักในปัญหาของชุมชน เกิดความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาและร่วมมือกันแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน เป็นการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างประชาชนในชุมชนในเรื่องปัญหาและความต้องการ ความร้ายแรงเร่งด่วนของแต่ละปัญหาด้วยการประชุม อภิปราย การปรึกษาหารือ แล้วจัดลำดับปัญหาและความต้องการโดยต้องทำการแก้ไขปัญหาร้ายแรงเร่งด่วนต่อชุมชนก่อนปัญหาอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 4 การเตรียมโครงการ เป็นการเตรียมการแก้ไขปัญหของชุมชน ซึ่งเกิดจากความต้องการของประชาชนและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการและกิจกรรมต่างๆ ในโครงการให้มากที่สุด

ขั้นตอนที่ 5 การค้นหาและพัฒนาผู้นำ ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่ประชาชนยอมรับนับถือและให้ความร่วมมือ ผู้นำที่ดีจึงสามารถสนับสนุนให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จได้ในการค้นหาผู้นำนั้นอาจพิจารณาได้จากการศึกษาแนวความคิด ลักษณะนิสัย พฤติกรรมต่างๆ และการยอมรับของประชาชนในชุมชน เมื่อได้บุคคลที่มีลักษณะเป็นผู้นำแล้ว อาจจะทำให้การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาให้มีความรู้ความสามารถในการเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 6 การจัดตั้งกลุ่มและองค์กร กลุ่มและองค์กรของประชาชนในชุมชนเป็นฐานสำคัญในการรองรับการพัฒนา เพราะการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและองค์กร ก่อให้เกิดพลังในการพัฒนาและนำไปสู่ความสำเร็จได้ดีกว่าการทำงานเพียงคนเดียว

ขั้นตอนที่ 7 การดำเนินการจัดระเบียบชุมชนด้วยกลยุทธ์ต่างๆ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี ดังนี้

7.1 กลยุทธ์โต้แย้ง (Conflict Strategy) เป็นการแสดงออกในรูปของความไม่พึงพอใจ เช่น การใช้วาจา การเดินขบวน การใช้มาตรการที่เฉียบขาด เพื่อจะให้ได้มาในสิ่งที่ชุมชนต้องการและเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชน

7.2 กลยุทธ์เผชิญหน้า (Confrontation Strategy) เป็นการแก้ไขปัญหหรือความขัดแย้งด้วยการให้คู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายมาเผชิญหน้ากันเพื่อทำความเข้าใจกัน ซึ่งจะเป็นการระบายความตึงเครียด ความคับข้องใจที่มีอยู่ให้หมดไป แต่จะต้องควบคุมการเผชิญหน้าให้ดี เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว อาจจะเพิ่มความขัดแย้งให้มากขึ้นไปอีก

7.3 กลยุทธ์แข่งขัน (Competition Strategy) การแข่งขันระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เพราะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการมูมานะในการทำงาน แต่กลวิธีการแข่งขันนี้จะต้องเป็นการแข่งขันในการทำความดีตามแนวความคิดและวิธีการที่กลุ่มยึดถือเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง

7.4 กลยุทธ์ประกวด (Contest Strategy) เป็นวิธีการที่กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความต้องการที่จะเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาที่กำหนดขึ้น เพราะการประกวดเป็นแรงจูงใจให้บุคคลและกลุ่มเข้าร่วมในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี เช่น การประกวดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของชุมชน การประกวดครอบครัวพัฒนา เป็นต้น

7.5 กลยุทธ์ต่อรอง (Bargaining Strategy) เป็นวิธีการที่ใช้เมื่อประชาชนยังไม่พร้อมที่จะปฏิบัติตามข้อบังคับหรือระเบียบที่วางไว้ เช่น การต่อรองให้ลดการประชิดจากสัปดาห์ละครั้งเป็นเดือนละครั้ง เป็นต้น

7.6 กลยุทธ์ต่อรองแลกเปลี่ยน (Negotiation Strategy) เป็นวิธีการที่ทั้งสองฝ่ายหรือทุกฝ่ายจะต้องต่อรองแลกเปลี่ยนกัน เพื่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนส่วนรวม ดังนั้นจึงจะทำให้บางฝ่ายได้รับผลประโยชน์ แต่บางฝ่ายต้องเสียผลประโยชน์ของตนไปบ้าง เช่น ให้ลดการประชิดแต่สมาชิกต้องร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านเดือนละ 1 ครั้ง เป็นต้น

7.7 กลยุทธ์ประนีประนอม (Compromise Strategy) เป็นการใช่วิธีที่นุ่มนวลแบบสมานฉันท์ แก้ไขปัญหาหรือข้อขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่างๆ ในชุมชนโดยสันติวิธี เป็นต้น

7.8 กลยุทธ์ณรงค์ (Campaign Strategy) เป็นวิธีการที่ทุกคนทุกฝ่ายในชุมชนกระทำหรือแสดงออกอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชนอย่างทันทีทันใด เช่น การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด การรณรงค์ต่อต้านการก่อการร้าย การรณรงค์เพื่อต่อต้านเมาแล้วขับ เป็นต้น

7.9 กลยุทธ์ช่วยเหลือร่วมมือ (Cooperative Strategy) เป็นวิธีการที่ใช้สำหรับการขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นหรือต่อกลุ่มต่างๆ ทั้งเป็นครั้งคราวหรืออย่างถาวร เพื่อการพัฒนาชุมชน ตามขีดความสามารถของแต่ละคนแต่ละกลุ่ม

7.10 กลยุทธ์ร่วมมือร่วมใจ (Collaborative Strategy) เป็นวิธีการที่ทุกคนทุกฝ่ายมีความเข้าใจกันเป็นอย่างดี มีความเห็นพ้องร่วมกันรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยความยินดี

ขั้นตอนที่ 8 การติดตามและประเมินผล เป็นการติดตามและประเมินผลกิจกรรมการจัดระเบียบชุมชนว่ามีข้อบกพร่องและประสบความสำเร็จหรือไม่ อย่างไร ทั้งในระหว่างการจัดระเบียบ การดำเนินการและการจัดระเบียบชุมชนแล้ว เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมครั้งต่อไป โดยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลมากที่สุด ซึ่งมีหลายวิธีการ เช่น การสังเกต การแจกแจงนับจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การติดตามผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น

สำหรับกระบวนการทำงานพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง โกวิท พวงงาม (2553: 162-164) ได้สรุปเป็นกระบวนการโดยมีขั้นตอนดังนี้

1) การศึกษาชุมชน เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูลต่างๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสภาพเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้หลายวิธีประกอบกันทั้งการสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญที่นักพัฒนาต้องใช้ในขั้นตอนนี้ คือ การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะถ้าหาก

ปราศจากสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพัฒนาการกับชาวบ้าน แล้วเป็นการยากที่จะได้รู้ และเข้าใจ ปัญหาความต้องการจริง ๆ ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์อันดี จนถึงขั้นความสนิทสนม รักใคร่ ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

2) การให้การศึกษาแก่ชุมชน เป็นการสนทนา วิเคราะห์ปัญหาร่วมกับ ประชาชนเป็นการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชน มาวิเคราะห์ถึงปัญหาความ ต้องการและสภาพที่เป็นจริง ผลกระทบ ความรุนแรง และความเสียหายต่อชุมชน กลวิธีที่สำคัญ ในขั้นตอนนี้คือ การกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ ได้เข้าใจ และตระหนักในปัญหาของชุมชน ซึ่งใน ปัจจุบันก็คือ การจัดเวทีประชาคม เพื่อค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน

3) การวางแผน/โครงการ เป็นขั้นตอนให้ประชาชนร่วมตัดสินใจ และ กำหนดโครงการ เป็นการนำเอาปัญหาที่ประชาชนตระหนัก และยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชน มาร่วมกันหาสาเหตุ แนวทางแก้ไข และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และให้ประชาชนเป็นผู้ ตัดสินใจที่จะแก้ไขภายใต้ขีดความสามารถของประชาชน และการแสวงหาความช่วยเหลือจาก ภายนอกกลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหา วิธีการ วางแผน การเขียนโครงการ โดยใช้เทคนิคการวางแผนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม

4) การดำเนินงานตามแผนและโครงการ โดยมีผู้รับผิดชอบในการ ดำเนินการตามแผนและโครงการที่ได้ตกลงกันไว้ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การเป็นผู้ ช่วยเหลือสนับสนุนใน 2 ลักษณะ คือ

4.1) เป็นผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการ เช่น แนะนำการปฏิบัติงาน การให้ คำปรึกษาหารือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน

4.2) เป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

5) การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความก้าวหน้าของงานที่กำลัง ดำเนินการตามโครงการ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่พบได้อย่างทันท่วงที กลวิธีที่ สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การติดตามดูแลการทำงานที่ประชาชนทำ เพื่อทราบผลความหน้าและ ปัญหาอุปสรรค แล้วนำผลการปฏิบัติตามโครงการ หรือกิจกรรมไปเผยแพร่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ ทราบซึ่งสามารถกระทำได้โดยวิธีการดังนี้

5.1) แนะนำให้ผู้นำท้องถิ่นหรือชาวบ้าน ติดตามผลและรายงานผลด้วย ตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจา รายงานเป็นลายลักษณ์อักษร การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

5.2) นักพัฒนาและผู้นำชุมชนเป็นผู้รายงานผลการปฏิบัติงานด้วย ตนเอง เช่น รายงานด้วยวาจาต่อผู้บังคับบัญชาหรือผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอผลการปฏิบัติงานต่อที่ ประชุม โดยการทำบันทึกรายงานซึ่งอาจจะมีแบบฟอร์มต่าง ๆ ที่กำหนดไว้

จากการศึกษาหลักการพัฒนาชุมชนสามารถสรุปได้ว่า “คนย่อมมี ความสามารถในการพัฒนาตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเอง การค้นหา

ประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีความเป็นผู้นำที่สามารถนำความคิดชุมชน (Change Agent) เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองได้”

1.11 การวิเคราะห์ชุมชนในสถานการณ์โลกาภิวัตน์

การสร้างกรอบการวิเคราะห์ชุมชนเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในหลายมิติ โดยมีการวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงไปถึงแก่นความคิด หรืออุดมการณ์ทางความคิดเบื้องหลังของชุมชน โดย ชัชวาล ทองดีเลิศ, กิ่งกร นรินทรกุล ณ อยุธยา, วราลักษณ์ ไชยทัต และปรีศนา พรหมมา (2549 : 94 – 123) ได้กล่าวถึงความเป็นชุมชนมีโครงหรือองค์ประกอบสำคัญที่เป็นกรอบใหญ่ อยู่ 4 ส่วน คือ

1. แบบแผนการผลิต ได้แก่ ระบบและรูปแบบการผลิต ปัจจัยการผลิต (ที่ดินแรงงาน เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา) ระบบเศรษฐกิจ การแปรรูป การแลกเปลี่ยน การตลาด ฯลฯ

2. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบการใช้ประโยชน์ การจัดการ การดูแลรักษา การฟื้นฟู ต่างๆ ฯลฯ

3. ระบบความสัมพันธ์ โครงสร้างทางสังคม การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในลักษณะ กลุ่มความสัมพันธ์ที่มีในชุมชน และนอกชุมชน และลักษณะความสัมพันธ์ทางชนชั้น ที่แบ่งคนออกเป็นกลุ่มตามลักษณะทางอำนาจ ผลประโยชน์และการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคนที่แตกต่างกัน เป็นต้น

4. อุดมการณ์และความเชื่อ อุดมการณ์หมายถึงระบบคุณค่า ความเชื่อและการให้คุณค่าต่อสิ่งต่างๆ ของคนในชุมชน และวัฒนธรรม หมายถึงระบบวิถีชีวิตของคนในชุมชน

การวิเคราะห์เพื่ออธิบายและทำความเข้าใจชุมชน เป็นการค้นหาปรากฏการณ์ เบื้องหลัง ให้เห็นความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันของ 4 ส่วน เรียกว่าเป็นการมองปรากฏการณ์ อย่างรอบด้านและอย่างสัมพันธ์กัน หรือมองอย่างองค์รวม (Holistic View) นอกจากการมองชุมชนแบบองค์รวมสัมพันธ์กันแล้ว ควรมีการวิเคราะห์เชิงลึกและกว้างในมิติต่างๆ โดยการวิเคราะห์ให้เห็นมิติในการเปลี่ยนแปลงของชุมชน (ในและนอกชุมชน) ซึ่งมีความสำคัญมากในการทำความเข้าใจชุมชน เพราะชุมชนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมา มิได้ดำรงอยู่โดดเดี่ยวลำพัง และมีได้ดำรงอยู่แบบหยุดนิ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลง

การวิเคราะห์ชุมชน 3 มิติภายใต้สถานการณ์โลกาภิวัตน์ ได้แก่

1. มิติทางประวัติศาสตร์ พลวัตการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน กระบวนการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนร่วมกับชุมชน ชุมชนจะตระหนักว่าได้สร้างประวัติศาสตร์ของตนเองอย่างไร หากได้มีการนำมาแลกเปลี่ยน จัดลำดับ

และวิเคราะห์ร่วมกัน จะเป็นการฟื้นฟู “สำนักทางประวัติศาสตร์ชุมชน” เป็นการเรียนรู้อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อสร้างพลังไปสู่อนาคต

1.1 การจัดยุคของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน (โดยการกำหนดร่วมกันของคนในชุมชนเอง)

1.2 การเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อย่างไรบ้าง

1.3 บริบทและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคที่เกี่ยวข้องกับภายนอก (ระดับท้องถิ่น-ชาติ-โลก)

1.4 กระบวนการเปลี่ยนแปลง

2. มิติทางโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจ ชนชั้นและผลประโยชน์

การวิเคราะห์เชิงระบบความสัมพันธ์ทำให้แยกแยะกลุ่มคนในชุมชนและเห็นระบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมระหว่างกัน ซึ่งมีทั้งมิติทางอำนาจ ผลประโยชน์ และมิติทางความผูกพัน ความเอื้ออาทร รวมทั้งเห็นการเปลี่ยนแปลงทางอำนาจและความสัมพันธ์อย่างละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น ไม่ได้มองชุมชนเป็นภาพรวม (แบบเหมารวม) ทั้งกลุ่มเก่าและกลุ่มพลังใหม่ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนพลังและการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน การวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจในชุมชนจะเกี่ยวข้องกับประเด็นที่สำคัญอยู่ 3 ส่วน ได้แก่

2.1 การเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ

2.2 การครอบครองทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน

2.3 การตัดสินใจในการพัฒนาชุมชนและการจัดการทรัพยากรต่างๆ ในชุมชน

การวิเคราะห์ในมิติดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องมองให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ทั้ง 3 ระดับ คือ

1. ระบบความสัมพันธ์ภายในชุมชน

2. ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับท้องถิ่น

3. ระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอก รัฐ และสังคมโลก

3. มิติทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเน้นที่ระบบการให้คุณค่าของชุมชน การดำรงชีวิตและสร้างความเป็นชุมชนเป็นอุดมการณ์ความเชื่อที่ถูกหล่อหลอมปลุกเสกสืบทอดกันมา ผ่านการใช้ชีวิตร่วมกันของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า โดยวิเคราะห์ในมิติของการเปลี่ยนแปลงด้วยว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านระบบการให้คุณค่าและอุดมการณ์ของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง โดยมีกรอบการวิเคราะห์ในมิติสังคมและวัฒนธรรม 3 ส่วนคือ

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่าง คน กับ คน

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคน กับ ธรรมชาติ

3.3 ความสัมพันธ์ระหว่าง คน กับ สิ่งเหนือธรรมชาติ

โดยการวิเคราะห์ทั้งสามมิติ คือ มิติทางประวัติศาสตร์ มิติทางโครงสร้างอำนาจชนชั้น และมิติทางสังคมวัฒนธรรม มาเชื่อมโยงกัน เราจะได้เห็นชุมชนแบบองค์รวมทุกด้านที่มีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ภาพของการเปลี่ยนแปลงแต่ละยุคก็就会被เชื่อมโยงให้เห็นพัฒนาการของการเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบทุนนิยมโลกที่ส่งผลต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบคุณค่าของชุมชน โดยมุ่งให้เห็น 1) ภาพรวมของยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนมีที่ยุคสมัย ในแต่ละยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญๆ เกิดขึ้นอย่างไรบ้าง 2) ทำไมถึงเกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ อะไรเป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบ้าง 3) การเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ได้ส่งผลต่อชุมชนอย่างไรบ้างในด้านต่างๆ ทั้งแบบแผนการผลิต การทำมาหากินเป็นอย่างไร การจัดการทรัพยากรเป็นอย่างไร ระบบความสัมพันธ์เป็นอย่างไร วัฒนธรรมความเชื่อเป็นอย่างไร 4) ใครเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงนั้นบ้าง ได้อย่างไร และใครเป็นผู้เสียประโยชน์ มีปัญหาเดือดร้อนอย่างไร (ทั้งภายในและภายนอกชุมชน) 5) ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ทำไมจึงเปลี่ยนแปลง ทำไมคนกลุ่มนั้นจึงได้ประโยชน์ และคนกลุ่มนี้หรืออีกหลายๆกลุ่มเสียประโยชน์ และ 6) และที่สำคัญ ขณะนี้ชุมชนกำลังดำรงอยู่ในสถานการณ์ภายในอย่างไร เชื่อมโยงกับสถานการณ์ภายนอกอย่างไร อะไรบ้างคือสิ่งที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ และอะไรบ้างที่กำลังทำลายความเป็นชุมชนลงไป

กรอบการประเมินชุมชน สามารถประเมินใน 2 ส่วน คือ ศักยภาพ และข้อจำกัด ดังนี้

1. ศักยภาพชุมชน การประเมินสิ่งที่เป็นศักยภาพ มี 2 ส่วน คือ ส่วนที่เรียกว่า “พลังชุมชน” คือ กลุ่มทางสังคมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน พลังที่ทำให้ต่อรองได้ ต่อสู้ได้ เป็นอิสระจากรัฐและทุนจากตลาด และ “ทุนทางสังคม” คือ 1) ระบบความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ระบบความสัมพันธ์ของสังคมที่นำไปสู่การสร้างการผลิตและการเกิด action หรือการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ เกิดจากทุนทางสังคมหลายอย่าง เช่น เป็นเครือญาติกัน เป็นคนบ้านเดียวกัน เป็นชนเผ่าเดียวกันมีปัญหาาร่วมกัน ฯลฯ 2) ภูมิปัญญา องค์ความรู้ท้องถิ่น ชุมชนชนบทของสังคมไทยโดยทั่วไป ยังคงมีองค์ความรู้และกระบวนการการเรียนรู้แบบท้องถิ่นหลงเหลืออยู่บ้างผ่านประเพณีท้องถิ่น และพิธีกรรม งานบุญต่างๆ แต่ที่ผ่านมา สังคมละเลยต่อคุณค่าขององค์ความรู้กระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการสร้างองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น และมีได้นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้หลักของสังคม 3) ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า เป็นฐานในการดำรงชีวิตทั้งการเกษตรทำไร่ทำนาทำสวนเลี้ยงสัตว์ เก็บหาของป่ามาเป็นอาหารสมุนไพรสร้างบ้านเรือน บนพื้นฐานความจำเป็นของการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัย น้ำ ป่า ชุมชนท้องถิ่น

แต่ละแห่งจึงได้สร้างระเบียบจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อควบคุมจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน เพื่อจัดสมดุลให้ธรรมชาติดินน้ำป่าถูกใช้อย่างทำลายความสัมพันธ์ของคนกับธรรมชาติจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเคารพและศรัทธา เชื่อว่าในธรรมชาติมีผีป่า ผีน้ำ ผีดิน ผีบ้านผีเรือน ผีเจ้าที่ คอยอารักษ์คุ้มครอง ทำให้ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาล ทำให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติจึงเป็นเหตุผลทั้งทางด้านความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ ที่นำมาซึ่งการรักษาคุ้มครองชีวิตด้านการผลิตใช้สอยของคน และในขณะเดียวกันก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานชีวิตทางความเชื่อ อุดมการณ์ จิตวิญญาณไปพร้อมๆกัน

2. ข้อจำกัดของชุมชน คือ ปัจจัยเงื่อนไขของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อพลังชุมชนและผลกระทบต่อทุนทางสังคมของชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ในชุมชนไปสู่การพึ่งพากันน้อยลง ระบบความสัมพันธ์เน้นเป็นปัจเจกมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมเน้นการบริโภคและการแข่งขันกันมากขึ้น ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตัวเองและพึ่งกันเองได้น้อยลง ถูกครอบงำจากบริษัทยักษ์ใหญ่ได้ระบบพันธะสัญญาและนโยบายที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ฯลฯ

1.12 ทุนของชุมชน

การเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน คือ การกลับมาทบทวนตนเองถึงศักยภาพและฐานทุนของชุมชนในด้านต่าง ๆ ซึ่งปรากฏว่าทุกชุมชนมีของดี สิ่งดีและคนดีอยู่มากมาย ทำให้ชุมชนพิจารณาวิถีการดำรงชีวิตของตนได้อย่างรู้เนื้อรู้ตัว และรู้ทัน ปาฐกถา วลัยเสถียร (2550 :24-31) ได้สรุปทุนของชุมชน มี 3 ประเภท ได้แก่

1. ทุนทางกายภาพ

1.1 มีทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ซึ่งมีความหลากหลายของระบบนิเวศ อำนาจประโยชน์ให้แก่คนในชุมชนได้พึ่งพาอาศัยประโยชน์ที่เกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ อาหาร ยา วัสดุเพื่อที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ ศักยภาพของพื้นที่ เช่น คุณลักษณะ คุณภาพของดิน มีความเหมาะสมแก่การทำการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมี หรือ นำมาใช้ในการสร้างบ้านดิน

1.2 มีที่ดินเป็นของตนเอง มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย และการประกอบอาชีพการเกษตร

1.3 มีพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ ที่ดินสาธารณะ ป่าช้า ป่าดินปู่ตา ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ ที่ชุมชนกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

2. ทุณมนุษย์

2.1 ผู้รู้ ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ พื้นที่ในการศึกษาทุกชุมชนมีทุนในลักษณะของผู้รู้ องค์ความรู้และภูมิปัญญา ทั้งเก่าและใหม่ ทั้งในลักษณะ

- องค์ความรู้ที่เป็นความรู้ของผู้รู้แต่ละคน
- องค์ความรู้ของกลุ่มเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ
- ผู้รู้และครูภูมิปัญญา เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับในความรู้ซึ่งส่วนใหญ่เป็น

ประสบการณ์จากการปฏิบัติด้วยตนเอง และนำมาเผยแพร่สู่สมาชิกชุมชนและผู้สนใจ

2.2 ผู้นำ / กลุ่มแกนนำ เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาของชุมชน ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำทางการ ซึ่งมีทักษะความสามารถได้แก่ การเป็นผู้นำทางความคิด และเป็นผู้นำทางการจัดการ/การปฏิบัติ และมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อความสำเร็จดังนี้

- ส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชน มีสัมพันธภาพที่ดี มีความสนิทสนมและรู้จักคนสถานการณ์ของชุมชนเป็นอย่างดี

- เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ รู้จักปรับประยุกต์ ดัดแปลง เสริมฐาน หรือต่อยอดกับความรู้เดิมที่มีอยู่

- มีจิตสาธารณะและอุทิศตนเพื่อการทำงานชุมชน
- ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการทำงานของทุกคน รับฟังความคิดเห็น ยอมรับในความต่างของผู้อื่น

- ได้รับการยอมรับ เป็นที่ศรัทธาของชุมชน เป็นนักประสานงานที่ดี มีสายสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับองค์กร/หน่วยงานอื่น

3. ทุณทางสังคม

3.1 ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์ มีความสมานสามัคคีกันเป็นพื้นฐาน ซึ่งทำให้เอื้อต่อความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่างๆ

3.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น และองค์ความรู้ ความเชื่อ จารีต ประเพณีและวัฒนธรรม มีอยู่หลายลักษณะทั้งในชีวิตประจำวัน และระบบการผลิต แพทย์แผนไทย การนวด หัตถกรรม การเกษตรแบบธรรมชาติ การจัดการดิน

3.3 กลุ่ม เครือข่าย องค์กรในชุมชน ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มกิจกรรมต่างๆ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ ฯลฯ

3.4 แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ และแหล่งเรียนรู้ตามกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

3.5 สถาบันทางสังคม ได้แก่ วัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สำหรับทุนภายนอกชุมชน ได้แก่ องค์กรเครือข่าย/หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในการดำเนินงานของชุมชนให้เกิดความต่อเนื่อง ความร่วมมือ การเรียนรู้ การขยายผล ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน / องค์กรพัฒนาเอกชน

จากความหมายของชุมชน ลักษณะชุมชนที่มีปัจจัยเอื้อต่อการเรียนรู้ ลักษณะทั่วไปของชุมชนองค์ประกอบทั่วไปของชุมชน ความเป็นชุมชน ประเภทของชุมชน หน้าที่ของชุมชน องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน วิธีการพัฒนาชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนในสถานการณ์โลกาภิวัตน์ และทุนของชุมชน ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาชุมชนที่มีลักษณะตามปัจจัยเอื้อต่อการเรียนรู้ที่ได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ปรากฏเห็นและเป็นที่ยอมรับของสาธารณชน

1.13 การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคม

ตารางที่ 2.1 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคม

คุณภาพชีวิตและสังคม : พระมหาสุทนต์ อภากร (อปอ) และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ (2553: 36-42)							
แนวคิด	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2524)	องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (1974)	องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (1976)	องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) (1970 - 1990)	องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (1973)	คณะกรรมการมาติสังคมในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกแห่งสหประชาชาติ (UN-ESCAP)	
	>ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ)ความจำเป็นของคนในครัวเรือนตามมาตรฐานคุณภาพชีวิตขั้นต่ำ(เก็บข้อมูลครั้งแรก พ.ศ.2528)และพัฒนาเป็น"เครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตในระดับชาติ"(2530)	>ความเป็นอยู่ที่ดี(Well-Being)ได้แก่ประชากร การศึกษา การจ้างงาน รายได้ สุขภาพ ที่อยู่อาศัย ความปลอดภัยทางด้านสาธารณสุข กิจกรรม นันทนาการ การเมือง บรรยากาศทางธุรกิจ นิเวศวิทยา แรงงาน ความพึงพอใจในการทำงาน เยาวชน ศาสนา และประชากร	>สุขภาพ ด้านการพัฒนาของปัจเจกบุคคลโดยการเรียนรู้ด้านการจ้างงานและคุณภาพชีวิตการทำงาน เวลาและการใช้เวลาว่าง ด้านความต้องการในเรื่องสินค้าและบริการต่าง ๆ ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้านความปลอดภัยของบุคคล และด้านการบริหารกระบวนการยุติธรรม	>สนใจเกี่ยวกับการมีสุขภาพดี ชีวิตครอบครัว ความสงบของจิตใจ การใช้เวลาร่วมกัน ระดับความน่าเป็นอยู่ ชนชั้นและการเลื่อนชั้นทางสังคม สิ่งแวดล้อม สิทธิเสรีภาพ ด้านสังคมของประชาชน หรือประชาสังคม การมีส่วนร่วมของสตรี บทบาททางเพศที่เท่าเทียมกันในครอบครัว และสังคม จนพัฒนาเป็น"ดัชนีความเป็นอยู่ที่ดี"	>"คุณภาพชีวิตของประชากร ได้แก่ อาหารและโภชนาการ สุขภาพ การศึกษา สภาพแวดล้อม รายได้ การมีงานทำ สถานภาพสตรีและที่อยู่อาศัย	>ดัชนีชี้วัดคุณภาพชีวิต(Quality of life index: QLI)ได้แก่ 7 ด้าน 28 ตัวชี้วัดด้านความมั่นคงปลอดภัยทางเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา(การใช้สติปัญญา) ด้านชีวิตการทำงาน ด้านชีวิตครอบครัว ด้านชุมชนและด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ	นักวิชาการ นักวิจัย และปราชญ์ชาวบ้าน (ไทย)

ตารางที่ 2.1 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตและสังคม

คุณภาพชีวิตและสังคม : พระมหากษัตริย์ อากาโร (อปอ) และเชมณัฐ อินทสุวรรณ (2553: 36-42)						
แนวคิด	สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (2524)	องค์การความร่วมมือทางด้านการพัฒนา (OECD) (1974)	องค์การความร่วมมือทางด้านการพัฒนา (OECD) (1976)	องค์การความร่วมมือทางด้านการพัฒนา (OECD) (1970 - 1990)	องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) (1973)	คณะกรรมการการเศรษฐกิจและสังคมในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (UN-ESCAP)
			>ดัชนีความเป็นอยู่ที่ดีของระบบนิเวศ (Ecosystem Well-Being Index) ได้แก่ การบริหารจัดการและจัดสรรที่ดิน น้ำ อากาศ พืชพันธุ์สัตว์ป่า และการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ			หลักการปฏิวัติและประชาธิปไตย (ไทย)

จากตารางที่ 2.1 แสดงถึงมิติต่างๆ ในการพัฒนาเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตและสังคม โดยนักวิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการกำหนดการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชนไว้ 5 มิติ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีมิติด้านสุขภาพ

2.กระบวนการทางสังคมของชุมชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2550 : 51) ได้สรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ของทุกโครงการ มีการเรียนรู้จากการวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของชุมชน การเลือกแนวทางแก้ไขปัญหา การปฏิบัติจริง เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มีการเรียนรู้จากผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดย ปาริชาติ วลัยเสถียร (2550 : 51-60) ได้สังเคราะห์วิธีการเรียนรู้ ดังนี้

1. วิธีการเรียนรู้: กระบวนการเชิงปฏิสัมพันธ์ การเรียนรู้เป็นกระบวนการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้จากผู้อื่น ทั้ง 2 วิธี อาศัยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน มีความต่างกันที่วิธีการแรกเป็นการเรียนรู้ตามลักษณะเฉพาะของตน เป็นผลจากการรู้จักมอง รู้จักคิด และรู้จักพิจารณา ส่วนการเรียนรู้จากผู้อื่นคือการได้รับข้อมูลและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ การเรียนรู้ซึ่งชุมชนและกลุ่มภาคีเป็นผู้กำหนด และตัดสินใจ เรียนรู้ด้วยความสนใจของตน เป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานจากความสนใจ ความมุ่งมั่น ความเพียรพยายาม มีการตั้งคำถาม การสะท้อนกลับต่อประสบการณ์ และความรู้เดิม สร้างความรู้ที่มีผลสัมฤทธิ์สอดคล้องกับวิถีชีวิต ศักยภาพของตน และทุนทางธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้โดยอาศัยการสังเกต การทดลอง และการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองเป็นหลัก

2) การเรียนรู้จากผู้อื่น เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีทั้งการเรียนรู้ที่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบ จากบุคคล กลุ่มคนที่อยู่ใกล้ชิดด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัว (social relations) และบุคคลภายนอกที่มีความสัมพันธ์ทางวิชาชีพ หรือหน้าที่การงานเกี่ยวข้องกัน (structural relations) สามารถกระตุ้นการเรียนรู้และการขยายขอบเขตของความรู้ ทักษะที่แต่ละฝ่ายมีอยู่เดิม

(1) การเรียนรู้จากบรรพบุรุษและพ่อครู แม่ครู เป็นการถ่ายทอด ส่งผ่านความรู้ ภูมิปัญญาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่งในลักษณะตัวต่อตัว บุคคลจะได้ซึมซับความรู้สึกนึกคิด ศรัทธา และวิธีการคิดของบรรพบุรุษ หรือครู จากการถ่ายทอดผ่านสื่อภาษาทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษากาย และถ่ายทอดจากใจสู่ใจ เรียนรู้จากพฤติกรรม ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน และจากพิธีกรรม จารีต ประเพณี และศิลปะ ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมร่วมกัน

(2) การเรียนรู้หรือได้รับความรู้จากเพื่อนบ้าน เครือญาติ หรือคนภายในชุมชนเดียวกัน เป็นการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานบนความเชื่อถือ เคารพ ศรัทธา ไว้วางใจและยอมรับในแบบกาลยาณมิตร

(3) การเรียนรู้จากบุคคลภายนอก

- การฝึกอบรมจากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีการเชิญผู้รู้/วิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้/ฝึกอบรมให้

- **เรียนรู้จากบุคคลตัวอย่าง** ที่มีประสบการณ์จริงและประสบความสำเร็จ เช่น เกษตรกรตัวอย่าง นักพัฒนา นักวิชาการ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ

2. วิธีการเรียนรู้โดยใช้ผัสสะ ผัสสะ อันเกิดจากประสาทสัมผัสเป็นเพียงช่องทางผ่านของข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ ไม่ใช่ปัจเจกเดี่ยวที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีปัญญา

1) การฟัง – การพูด การฟัง การพูด หรือที่เรียกว่า “เวที” นั่นก็คือ การสร้างพื้นที่ให้มีการสื่อสารระหว่างกัน โดยใช้การพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นเป็นวิธีพื้นฐาน มีทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2) การศึกษาดูงานจากรูปธรรมจริง การเรียนรู้จากรูปธรรมจริง หรือการศึกษาดูงาน เป็นวิธีการที่ได้รับการยอมรับว่ามีประสิทธิผลยิ่ง เพราะสอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ที่ใช้ผัสสะในทุกด้าน เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เชื่อมโยงกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จึงสามารถเรียนรู้ได้เร็ว และเป็นกิจกรรมที่สร้างแรงบันดาลใจ สร้างความมั่นใจให้กับผู้ไปศึกษาดูงานเป็นอย่างมาก

(1) การเรียนรู้จากรูปธรรมของกลุ่มภายในชุมชน เช่น การจัดการเรียนรู้ของสหกรณ์เกษตรยั่งยืนแม่ทา จังหวัดเชียงใหม่ สนับสนุนให้เด็ก นักเรียน เยาวชน เรียนรู้ผ่านกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ แลกเปลี่ยน และฟาร์มตัวอย่างของเกษตรกรในชุมชน

(2) การเรียนรู้จากรูปธรรมของกลุ่มอื่น/พื้นที่อื่น เช่น การไปศึกษาดูงานกลุ่มอื่น พื้นที่อื่น ทำให้ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ตลอดจนได้เห็นแนวทางหรือทางเลือกในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

(3) การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการออกร้าน/การจัดแสดงผลงาน/นิทรรศการ และมหกรรมการเรียนรู้ ตามงานต่าง ๆ ร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ทำให้ได้เห็นกลุ่มตัวอย่างอื่น ได้พูดคุยแลกเปลี่ยน รวมทั้งทดลองทำ และมีการกลับมาทบทวนงานของตนเอง

3) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับพฤติกรรม ประกอบด้วยระบบความคิด ความรู้ (Head) ทักษะหรือความชำนาญ (Hand) และสุขภาพ (Health) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่ดีที่สุด ซึ่งหน่วยของการเรียนรู้มีหลายระดับ ตั้งแต่ บุคคล ครอบครัว กลุ่ม หมู่บ้านและเครือข่าย โดยมีลักษณะประกอบต่างๆ ได้แก่

(1) การลองผิดลองถูก เป็นวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ตั้งแต่สมัยบรรพกาลในการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดและดำรงเผ่าพันธุ์ ในปัจจุบัน อาจเรียนรู้โดยการทดสอบ ทดลองด้วยตนเอง หรือ การเรียนรู้จากผู้อื่นและนำมาปฏิบัติให้ได้ผล ต้องลองผิดลองถูกจากการปฏิบัติจริงที่มีเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมแตกต่างกันออกไป

(2) การค้นหาเอกลักษณ์ของตน ในกิจกรรมด้านศิลปหัตถกรรม

กลุ่มอาชีพ มักจะลงมือปฏิบัติจริงพร้อมกับการคิดสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ ประยุกต์ ความรู้เดิม ความรู้ใหม่ ทั้งจากภายนอกและภายในชุมชน ให้ผลงานมีเอกลักษณ์ของตนเอง

2.1 การเรียนรู้ของชุมชน

การเรียนรู้เป็นคุณสมบัติขั้นพื้นฐานของชุมชน... ด้วยเหตุที่การเรียนรู้เป็นหัวใจของความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชน... (ประยงค์ รัตนรงค์, 2546)

กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนจะทำให้ชุมชนนั้นสามารถแก้ปัญหาหรือเปลี่ยนแปลง หรือขับเคลื่อนตนเองจากที่เป็นอยู่ ทั้งนี้การเรียนรู้ที่ดีของชุมชนต้องเกิดจากการเรียนรู้จากการกระทำร่วมกัน อาจได้แก่การทำงานต่างๆ หรือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หากเป็นการเรียนรู้จากการแก้ปัญหา จะทำให้ชุมชนนั้นมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ตั้งคำถามตอบคำถาม หาสาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหา (ลีลาภรณ์ นาครทรรพ, 2538: 38; อนุชาติ พวงสำลี และวิบูลย์ วิจารณ์ วิสารทสกุล, 2540: 3)

ประยงค์ รัตนรงค์ (2546: 122-126) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ตามวิธีของชุมชนว่า จะเกิดขึ้นภายใต้ระบบความสัมพันธ์ของชุมชน อันประกอบด้วยระบบสำคัญ 3 ระบบ ได้แก่

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ระบบครอบครัว และเครือญาติ การควบคุมทางสังคมและการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน ฯลฯ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การผลิต การแปรรูป รวมถึงกิจกรรมอื่นๆ ทางเศรษฐกิจ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ช่วยให้เกิดการเรียนรู้สิ่งที่เป็นคุณค่า ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม

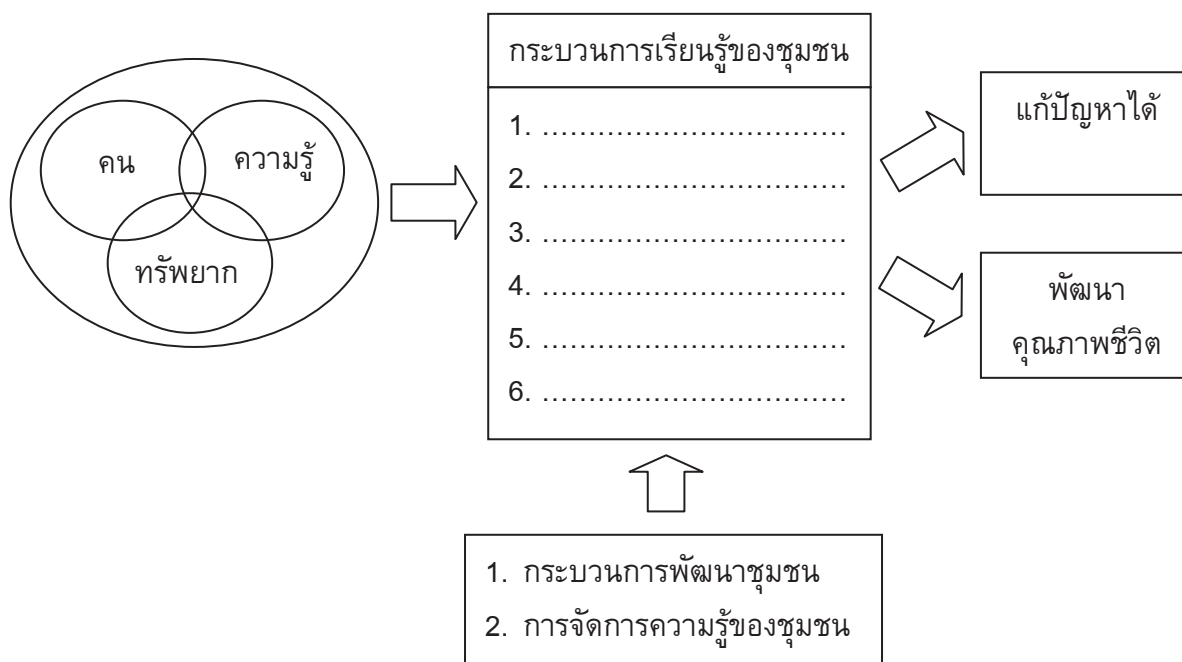
นอกจากนี้ ประยงค์ รัตนรงค์ ผู้นำชุมชนไม่เรียงยั้งชี้ให้เห็นถึงปรัชญาการเรียนรู้ของชุมชนที่ผ่านมามีว่า

- เรียนในสิ่งที่ต้องทำ ทำในสิ่งที่เรียนรู้แล้ว
- เรียนในสิ่งที่ต้องรู้ เรียนในสิ่งที่ควรรู้

ผลจากการเรียนรู้ของชุมชน ไม่ว่าจะเกิดจากความสัมพันธ์แบบใด หรือตามปรัชญาที่ชุมชนยึดมั่นอย่างไร เมื่อชุมชนนำผลการเรียนรู้มาประมวลผลและบูรณาการ ชุมชนย่อมได้แนวทางการดำเนินงานของชุมชน ได้ทิศทางที่ชัดเจนสำหรับชุมชนจะก้าวเดินไปร่วมกัน เราเรียกแนวทางที่นำไปสู่การปฏิบัตินี้ว่า “แผนชุมชน”

2.2 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

การเรียนรู้ของชุมชนย่อมต้องมีจุดกำเนิดหรือขั้นตอนตั้งต้นที่บอกให้รู้ว่าควรเริ่มทำอะไร ทำอย่างไร และต้องมีอะไรบ้างจึงจะทำได้ ชุมชนจึงต้องอาศัยกระบวนการที่ประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินการ ซึ่งขั้นตอนเหล่านั้นต้องเชื่อมโยงองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากรของชุมชน

ที่ผ่านมา ชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งได้นำกระบวนการพัฒนาชุมชน 8 ขั้นตอนให้ชุมชนใช้เป็นหลักในการพัฒนาชุมชนของตนเอง กระบวนการพัฒนาชุมชน 8 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาชุมชน

การสำรวจและวิเคราะห์สภาพการณ์ของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง คุณภาพในการดำรงชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น โดยศึกษาถึงปัญหา ความต้องการ แนวทางการแก้ไขปัญหา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ วิทยากร รวมถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหน่วยงานต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน สภาวะทางเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic) ฐานะของสมาชิกชุมชน และเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อ เจตคติ ขนบธรรมเนียมประเพณี ของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

การวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจากปัญหาหลัก 4 ลักษณะ ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับอาชีพและรายได้ ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปัญหาเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาและวัฒนธรรม โดยพิจารณาถึงแนวทางแก้ไข ความยากง่ายของปัญหา เป็นการเตรียมการในการแก้ไขปัญหาค่าที่จะเกิดขึ้นต่อไปและเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ 3 การจัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน

การจัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชนเป็นแนวทางในการลงมือแก้ไขปัญหของชุมชนเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของปัญหาและเป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหทั้งหมดของชุมชน โดยพิจารณาจากปัญหาที่ชุมชนส่วนรวมได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด และปัญหาที่แก้ไขแล้วสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาอื่นๆ ได้ง่ายขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนแก้ปัญหาในลักษณะของโครงการ

การวางแผนหรือการวางโครงการเพื่อพัฒนาชุมชนเป็นการลำดับความคิดในการดำเนินงานที่จะปฏิบัติการร่วมกัน โดยกำหนดโครงการ ระยะเวลา ผู้ทำโครงการ สถานที่ และวิธีการ คบอดชนวิธีการฝึกอบรมแก่ชุมชน โดยพิจารณาจากข้อมูลพื้นฐานที่วิเคราะห์จากปัญหาและความต้องการของชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 การพิจารณาวิธีดำเนินการ

การพิจารณาวิธีการดำเนินการ เป็นขั้นตอนที่นักพัฒนาชุมชนจะทำการวิเคราะห์และตรวจสอบ แผนในการดำเนินงาน โดยจะวิเคราะห์แผนและโครงการใน 3 ประเด็น ได้แก่ องค์ประกอบของโครงการ, โครงการ และ แผนปฏิบัติงานประกอบโครงการ หากพบข้อบกพร่อง นักพัฒนาชุมชนจะปรับแก้ไขให้ถูกต้องเหมาะสมก่อนที่จะนำไปใช้ในการดำเนินโครงการ

ขั้นตอนที่ 6 การดำเนินงานพัฒนาชุมชน

การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเป็นขั้นตอนของการปฏิบัติการดำเนินโครงการ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับผิดชอบโครงการให้มากที่สุด และนักพัฒนาชุมชนจะมีหน้าที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนในการบริหาร ควบคุมและติดตามโครงการ ให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 7 การประเมินผลงาน

การประเมินผลงานนี้เปรียบเสมือนกระจกเงา ที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมองเห็น จุดเด่น จุดด้อยของการดำเนินโครงการ ช่วยให้ทราบถึงความก้าวหน้าของโครงการ หรือจะต้องดำเนินการต่อไปอีกมากน้อยเท่าไร จึงจะประสบความสำเร็จ ดังนั้น ขั้นตอนนี้จะช่วยในการควบคุมการปฏิบัติงานของหน่วยงาน ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งเป้าไว้ นอกจากนี้ ยังอาจประเมินผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อีกทางหนึ่งด้วย

ขั้นตอนที่ 8 บทบาทของนักพัฒนาในการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนนั้น ขอบเขตในการดำเนินการพัฒนานั้นมีขอบข่ายที่กว้างมาก ดังนั้น นักพัฒนาชุมชนจึงมีบทบาทหรือภาระหน้าที่หลายประการ แต่ภาระหน้าที่พื้นฐานที่ควรมีอย่างน้อย 5 ประการ ได้แก่ 1) เป็นผู้ให้การศึกษาแก่ชุมชน (Educator) 2) เป็นผู้จัดรวมกลุ่ม (Organizer) 3) เป็นผู้ประสานงาน (Co-ordinator) 4) เป็นผู้ร่วมปฏิบัติ (Catalyst) และ 5) เป็นผู้ส่งเสริมและเผยแพร่ (Extension Worker)

ธีระพงษ์ แก้วหางค์ (2543 : 245-246) ได้กล่าวว่ากระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านเกิดขึ้นจากศักยภาพของชาวบ้านเอง ในการแสวงหาทางรอดต่อสภาพปัญหาที่รุมเร้าอยู่ในทุกท้องถิ่น ประชาชนที่มีลักษณะ “ปัญญาชน” หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน จะได้รับการยอมรับและเชื่อถือ เพราะมีความสามารถในการวิเคราะห์ คิดค้น ทดลองและสรุปบทเรียนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้ และเทคโนโลยีจากภายนอกที่แนะนำเข้าไป หรือนำเข้าไปโดยนักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน การเสริมข้อมูลที่สอดคล้องด้วยการพาไปดูงานหรือการเสวนาแลกเปลี่ยนระหว่างกันเอง การจัดกลไกของเครือข่ายความร่วมมือถือเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์และตัดสินใจลงมือทำของประชาชนหรือผู้นำ และจากการลองผิดลองถูกจนบางคนประสบความสำเร็จ คนเหล่านี้ก็มีความเชื่อมั่นและมีฐานะเป็นผู้นำด้านเทคนิคเป็น “วิทยากรชุมชน” เป็นแหล่งสาธิตและดูงานของประชาชนทั้งในละแวกบ้านและภายนอก ในขณะที่เดียวกันการจัด “เวทีการเรียนรู้” ทำให้มีการกระจายขยายกลุ่มจากปัจเจกบุคคลเพื่อนบ้าน สู่หมู่บ้านข้างเคียง สู่กลุ่ม สู่องค์กร ชาวบ้านภายนอก แม้ว่าจะระดับของปัญหาในแต่ละคนแต่ละกลุ่มจะแตกต่างกัน แต่เวทีการเรียนรู้ร่วมกันจะช่วยสนับสนุนทั้งกำลังใจ กำลังทรัพยากร และความร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาที่ใหญ่ขึ้นต่อไปเรื่อยๆ ปฏิกริยาลูกโซ่จะค่อยๆ แพร่กระจายจากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง ชุมชนสู่ชุมชน และมีการวิเคราะห์ปัญหาปรับการวางแผนของหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้าน ระหว่างชุมชน กระบวนการเหล่านี้พัฒนาจนกระทั่งเป็นเครือข่ายโยงใยกัน ยกระดับเป็นองค์กรระหว่างชุมชน แก้ปัญหาที่ใหญ่ กว้างขึ้น ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางตามภูมิโนเวศและเงื่อนไขปัญหาของแต่ละท้องถิ่น เครือข่ายเหล่านี้มีสถานะเป็นทางการบ้าง ไม่เป็นทางการบ้าง ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการรวมตัวในแต่ละพื้นที่และวิกฤติของปัญหาที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540 : 45-46 อ้างถึงใน สายันต์ ไพรัชญจิตร, นัยนา หวายคำ, นิลวดี, พรหมพักพิง และธำรง มั่นคง, 2549 : 32-35) ได้กล่าวถึงลักษณะการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาไทย ได้แก่

1. การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก ในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูกในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาล การต่อสู้แย่งชิงสิ่งของ ที่อยู่ ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และการเผชิญโชคด้วยความเสี่ยงต่างๆ เมื่อล้มเหลวก็ถึงชีวิตดับหรือบาดเจ็บ แต่ถ้าสำเร็จก็ได้อาหาร สิ่งของ พันภัย

อันตราย ฯลฯ ซึ่งจากประสบการณ์ลองผิดลองถูก มนุษย์ก็สามารถสะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้ แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตน

2. การเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริง ในสถานการณ์-สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริง เช่น การเดินทาง เพาะปลูกพืช สร้างบ้าน ต่อสู้กับภัยอันตราย การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่างๆ ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกรุ่นหลานแบบค่อยเป็นค่อยไปจนกลายเป็นแบบธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

3. การถ่ายทอดความรู้การเรียนรู้จากการทำจริง ปฏิบัติจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อ (Transmission) แก่คนรุ่นหลังด้วยการสืบทอดวิธีการ การส่งสอนด้วยการบอกเล่า (Oral tradition) ในรูปแบบของเพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต และการสร้างองค์ความรู้เก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Literary Tradition)

4. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยา พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัว เป็นการตอกย้ำความเชื่อกรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติที่คาดหวังโดยไม่ต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมในการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้

5. การเรียนรู้ทางศาสนา ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน ศีลและวัตรปฏิบัติ ตลอดจนพิธีกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีการตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิต ให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติและให้ความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ สถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า มีผลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณให้เป็นอิสระจากความทุกข์ทั้งหลาย

6. การแลกเปลี่ยนความรู้-ประสบการณ์ระหว่างคนต่างกลุ่มที่แตกต่างกัน ทั้งในชาติพันธุ์ ถิ่นฐาน การทำมาหากิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่ เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายและกว้างขวาง ทั้งในด้านสารรูปแบบและวิธีการ

7. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและทางสังคม ได้มีคนเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาบริบทใหม่ได้ในระดับหนึ่ง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

8. การเรียนรู้แบบครูพักลักจำ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีมาแต่เดิม และจะยังมีอยู่ต่อไป เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำ ตามแบบที่เฝ้าสังเกตอยู่เงียบๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเมื่อทำได้จริง

สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้การดูแลสุขภาพด้านสุขภาพสมุนไพร ศูนย์ตะบัลไพรกับโครงการวิจัย กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ การดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพร

และการนัดไทย (สายันต์ ไพรชาญจิตร, นัยนา หวายคำ, นิลวดี, พรหมพักพิง และ ชำรง มั่นคง, 2549 : 94) ที่กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้เพื่อดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรมีลักษณะดังนี้

1. การเรียนรู้เพื่อพึ่งตนเองด้านการดูแลสุขภาพเบื้องต้นของคนในครอบครัวและชุมชน
2. การเรียนรู้เพื่อสืบทอดครรลองปฏิบัติ (Norm) เพื่อให้ชุมชนอยู่อย่างสงบสุข เกิดการเอื้อเฟื้อเจือจานทำนุบำรุงกันและกัน ผู้ถ่ายทอดได้กุศล ผู้รับการถ่ายทอดได้วิชาความรู้ นำไปใช้ประโยชน์ต่อได้
3. การเรียนรู้เพื่ออาชีพ สามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพโดยสุจริตได้
4. การเรียนรู้สร้างความเชื่อมั่นในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง จากการเรียนรู้ทั้งหมด ทำให้ตนเองมีคุณค่า มีเอกลักษณ์/อัตลักษณ์ มีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ได้รับการยอมรับเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจากสังคมภายนอก

2.3 บทบาท และหน้าที่ของผู้นำ (Leadership Roles)

1. ผู้นำมีบทบาทและหน้าที่หลายอย่าง ประยงค์ วรรณรงค์ (2550 : 10-14) ได้สรุปไว้ดังนี้
 2. ผู้นำในฐานะผู้บริหาร (The Leader as Executive)
 3. ผู้นำในฐานะผู้วางแผน (The Leader as Planner)
 4. ผู้นำในฐานะผู้กำหนดนโยบาย (The Leader as Policy Maker)
 5. ผู้นำในฐานะผู้ชำนาญการ (The Leader as Expert)
 6. ผู้นำในฐานะตัวแทนของกลุ่มเพื่อติดต่อกับภายนอก (The Leader as External Group Representative)
 7. ผู้นำในฐานะผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายใน (The Leader as controller of Internal Relations)
 8. ผู้นำในฐานะผู้ให้คุณและให้โทษ (The Leader as Purveyor of Rewards and Punishments)
 9. ผู้นำในฐานะผู้ไกล่เกลี่ย (The Leader as Negotiator)
 10. ผู้นำในฐานะที่เป็นบุคคลตัวอย่าง (The Leader as Exemplary)
 11. ผู้นำในฐานะสัญลักษณ์ของกลุ่ม (The Leader as Symbol the Group)
 12. ผู้นำในฐานะตัวแทนรับผิดชอบ (The Leader as substitute for Individual Responsibility)
 13. ผู้นำในฐานะผู้มีอุดมคติ (The Leader as Ideologist)
 14. ผู้นำในฐานะบิดาผู้มีแต่ความกรุณา (The Leader as Father Figure)

15. ผู้นำในฐานะเป็นผู้รับความผิดแทน (The Leader as Scapegoat)

2.4 บทบาทหน้าที่ของคุณอำนวย

คุณอำนวยเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดย Fran Rees (2005: 24-25) สามารถสรุปได้ดังนี้

1. มีความเป็นกลางในแต่ละประเด็น
2. ไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม
3. กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมได้อย่างสมดุล
4. กระตุ้นให้เกิดการสนทนาร่วมกันของกลุ่มสมาชิก
5. จัดโครงสร้างและกระบวนการให้แต่ละกลุ่มทำงาน
6. ฟังอย่างตั้งใจและตั้งคำถามให้กับผู้อื่นได้คิดจนกลายเป็นแบบอย่างที่ดี
7. กระตุ้นให้เกิดมุมมองที่แตกต่าง
8. จัดบันทึก จัดระบบ และสรุปข้อมูลจากสมาชิกในแต่ละกลุ่ม
9. ปรับความคิดของกลุ่มให้กลายเป็นความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ได้
10. ใช้กระบวนการที่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่มด้วยวิธีเชิงบวกและทำให้เกิดผลผลิตที่ดี
11. กระตุ้นให้กลุ่มสามารถประเมินความก้าวหน้าและการพัฒนาของตนเองได้
12. ทำให้เกิดผลดีพื้นฐานของความแตกต่างระหว่างสมาชิกในแต่ละกลุ่ม

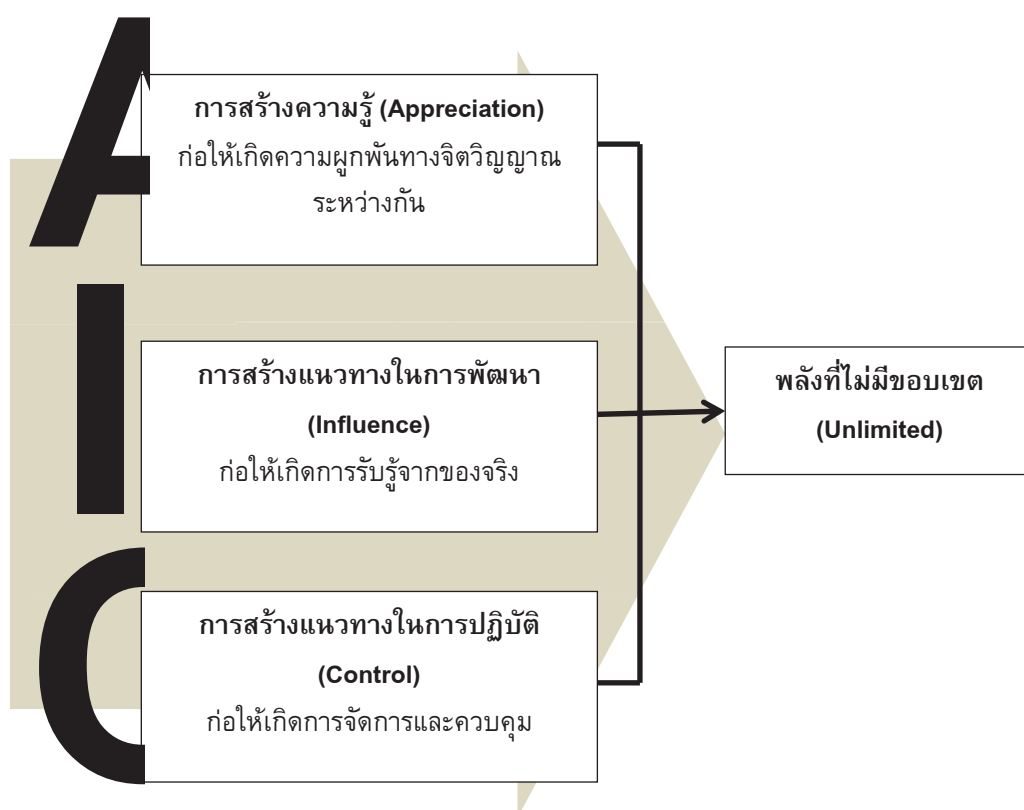
3. แนวคิดที่ใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ธีระพงษ์ แก้วหวางศ์ (2543 : 245-246) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันโดยอาศัยช่องทางต่างๆ ผ่านพิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม ตัวบุคคล การร่วมวิถีชีวิตและเครือข่ายเรียนรู้เพื่อหาทางรอดต่อปัญหาต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน มีกระบวนการต่างๆ ดังนี้

1.1 กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation-Influence-Control : A-I-C)

การพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการเปิดโอกาสให้บุคคล และผู้แทนของกลุ่มองค์กร ต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชน ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนา และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น กระบวนการ A - I - C จะช่วยให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจ ร่วมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงาน สร้างการยอมรับ

ความรับผิดชอบในฐานะสมาชิกของชุมชน เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนมีส่วนร่วม กระบวนการพัฒนาชุมชน จึงเกิดความต่อเนื่องและก่อให้เกิดความสำเร็จสูง

แผนภาพที่ 2.1 องค์ประกอบกระบวนการ A-I-C (Appreciation-Influence-Control)

ธีระพงษ์ แก้วหางค์ (2543 : 183-188) กล่าวว่า กระบวนการ A-I-C มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ ดังนี้

1. กระบวนการ A-I-C ช่วยให้ประชาชนและกลุ่มองค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วม มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น
2. การวางแผนแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้แทนกลุ่มต่างๆ ประชาชน โดยเฉพาะผู้รู้ กลุ่มคนจน ผู้ด้อยโอกาส ผู้หญิง และเยาวชน เข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด กำหนดแนวทางการพัฒนา และการจัดสรรทรัพยากร การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการรวมพลังเชิงสร้างสรรค์
3. ประชาชน กลุ่มองค์กรต่างๆ มีความรู้สึก เป็นเจ้าของทั้งกิจกรรม โครงการ ผลของการพัฒนาและความเป็นเจ้าของชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดความมีพลัง รู้ถึงศักยภาพในการพึ่งตนเอง

4. องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนเรียนรู้ที่จะเข้าร่วมมือกันในการพัฒนาอย่าง ประสานสอดคล้อง

กระบวนการ A-I-C (Appreciation-Influence-Control) ได้คิดค้นและพัฒนาโดย William E. Smith และ Turid Sato แห่ง ODII (Organizing for Development : International Institute) สหรัฐอเมริกา มีการพัฒนาและเผยแพร่อย่างสม่ำเสมอมากกว่า 50 ปี จนปัจจุบัน (กัญญารักษ์ ศรีทองรุ่ง, 2542 : 42-45; ประชาสรรค์ แสนภักดี, 2555 : ออนไลน์; [ธีระพงษ์ แก้วหาวงส์, 2543: 183-188](#)) ซึ่งมีหลักการประชุม ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นตอนการสร้างความรู้ (A : Appreciation)

ในกระบวนการในขั้นนี้ ทุกคนจะมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกัน โดยจะเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น รับฟังและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์เป็นประชาธิปไตย ยอมรับในความคิดของเพื่อนสมาชิก โดยใช้ภาพเป็นสื่อในแสดงความคิดเห็น ข้อเขียน และคำพูด ว่าเขาเห็นสถานการณ์ในปัจจุบันอย่างไร และเขาอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร ซึ่งทำให้ทุกคนได้มีโอกาสใช้ทั้งข้อเท็จจริง เหตุผล และความรู้สึก ตลอดจนการแสดงออกในลักษณะต่างๆ ตามที่เป็นจริง

ในขั้นตอนนี้จะแบ่งเป็น 2 ส่วนได้แก่

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์สภาพการของหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ในปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 การกำหนดอนาคตหรือวิสัยทัศน์ อันเป็นภาพพึงประสงค์ในการพัฒนาว่าต้องการอย่างไร

ซึ่งในขั้นตอนนี้ จะใช้ “ภาพ” เป็นสื่อในการแสดงความคิดเห็น โดยการวาดภาพมีความสำคัญคือ

1) การวาดภาพจะช่วยให้สมาชิกชุมชนสามารถสร้างจินตนาการ คิด วิเคราะห์ จนสรุปมาเป็นภาพ และช่วยให้ผู้ไม่ถนัดในการเขียนสามารถสื่อสารได้

2) ช่วยกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนคิดและพูด เพื่ออธิบายภาพซึ่งตนเองวาด นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนอื่นๆ ได้ซักถามข้อมูลจากภาพ เป็นการเปิดโอกาสให้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยน และกระตุ้นให้คนที่ไม่ค่อยกล้าพูดให้มีโอกาสนำเสนอ

3) การรวมภาพของสมาชิกชุมชนแต่ละบุคคลเพื่อเป็นภาพรวมของกลุ่ม จะช่วยให้มีความง่ายต่อการรวบรวมแนวคิดของสมาชิกชุมชน และสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของภาพ (ความคิด) และส่วนร่วมในการสร้างภาพพึงประสงค์ของกลุ่ม

4) ช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการประชุมให้มีความสุขและเป็นกันเอง ในบางครั้งสมาชิกชุมชนมักมองว่าการวาดภาพเป็นกิจกรรมสำหรับเด็ก ดังนั้นวิทยากรกระบวนการจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจ และนำเกมต่างๆ เกี่ยวกับการวางแผน การละลายพฤติกรรมกลุ่ม

หรือการวาดภาพเพื่อการแนะนำตนเอง หรือวาดภาพสิ่งที่ตนเองชอบ ไม่ชอบ มาใช้อุ่นเครื่อง เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของสมาชิกชุมชน

และเมื่อแสดงออกและได้รับการยอมรับจากสมาชิกชุมชนอื่นแล้ว จะทำให้สมาชิกชุมชนทุกคนมีความรู้สึกที่ดี มีความสุข มีความอบอุ่น และเกิด “พลังร่วม” ขึ้นระหว่างสมาชิกชุมชนด้วยกัน ซึ่งในช่วงของการแสดงออกว่าแต่ละคนอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร จะเป็นการให้ที่ประชุมใช้จินตนาการที่ไม่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยและสถานการณ์ต่างๆ ในปัจจุบัน ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การมองการณ์ไกล การมองภาพกว้าง และการคิดสิ่งแปลกใหม่ได้ดีกว่าการมองจากสภาพปัญหาหรือความขัดข้องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

จากภาพแสดงให้เห็นถึงกระบวนการในขั้นตอนที่ 1 นี้ว่าเป็นขั้นที่ให้สมาชิกชุมชนใช้ “จินตนาการ” (Imagination) ช่วยให้เกิด “วิสัยทัศน์” (Vision) ได้ง่ายขึ้น และเมื่อนำ “วิสัยทัศน์” ของสมาชิกชุมชนแต่ละคนมารวมกัน จะทำให้เกิด “วิสัยทัศน์ร่วม” (Shared Vision) หรือ “อุดมการณ์” (Shared Ideal) ซึ่งก็คือสิ่งที่มีความปรารถนาอย่างที่สุดร่วมกันนั่นเอง

ขั้นที่ 2 ขั้นตอนการสร้างแนวทางในการพัฒนา (I : Influence)

เป็นขั้นที่ใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่สมาชิกชุมชนแต่ละคนมีอยู่ มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือ “ยุทธศาสตร์” (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุ “วิสัยทัศน์ร่วม” (Shared Vision) หรือ “อุดมการณ์ร่วม” (Shared Ideal) ของกลุ่มได้อย่างดีที่สุด ในขั้นตอนนี้ สมาชิกชุมชนทุกคนจะมีโอกาสที่ทัดเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นว่า วิธีการที่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น จะดำเนินการอย่างไร ประกอบด้วยสิ่งใดบ้าง และเมื่อสมาชิกชุมชนทุกคนได้แสดงความคิดเห็นแล้ว จะนำ “วิธีการ” ที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ แยกแยะ และพิจารณาร่วมกันจนกระทั่งได้ “วิธีการสำคัญ” ที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จที่กลุ่มต้องการโดยแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การคิดเกี่ยวกับกิจกรรมโครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามภาพผังประสงค์

ช่วงที่ 2 การจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม โครงการ โดย

- 1) กิจกรรม หรือโครงการที่หมู่บ้าน ชุมชน ท้องถิ่นทำเองได้เลย
- 2) กิจกรรมหรือโครงการที่บางส่วนต้องการความร่วมมือ หรือการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือหน่วยงานที่ร่วมทำงานสนับสนุนอยู่
- 3) กิจกรรมที่หมู่บ้าน ชุมชน ตำบล ไม่สามารถดำเนินการได้เอง ต้องขอความร่วมมือ เช่น ดำเนินการจากแหล่งอื่น ทั้งภาครัฐและเอกชน

ในการพิจารณาเลือก “วิธีการสำคัญ” สมาชิกในกลุ่มจะมี “ปฏิสัมพันธ์” (Influence หรือ Interaction) ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันนี้ ได้แก่ การพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยน รวมไปถึงการถกเถียงโต้แย้งด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ “วิธีการสำคัญ” ที่สมาชิกในกลุ่มมีความเห็นร่วมกันว่าดีที่สุด อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการถกเถียงโต้แย้งในระดับ “วิธี” โดยยังมี “เป้าหมาย” หรือ “อุดมการณ์ร่วม” ร่วมกันอยู่ ดังนั้น กลุ่มจะยังคงมีแนวโน้มที่จะรักษาความรักสามัคคีไว้ได้โดยไม่ยาก

ขั้นที่ 3 การสร้างแนวทางปฏิบัติ (C : Control)

เป็นการนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) อย่างละเอียดว่า จะต้องทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีวิธีการขั้นตอนในรายละเอียดอย่างไร กำหนดระยะเวลาการดำเนินการต่างๆ ว่าจะดำเนินการอย่างไร มีใครเป็นผู้รับผิดชอบบ้าง ใครต้องมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือบ้าง จะต้องใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าไร และรายละเอียดอื่นๆ ตามที่เห็นควรจะระบุไว้ โดยขั้นตอนกิจกรรมประกอบด้วย

1. การแบ่งความรับผิดชอบ
2. การตกลงใจในรายละเอียดของการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติ

นอกจากนี้ผลลัพธ์ที่ได้จากการประชุม คือ

- 1) รายชื่อกิจกรรม หรือโครงการที่กลุ่ม องค์กรชุมชนดำเนินการได้เอง ภายใต้ความรับผิดชอบ และเป็นแผนปฏิบัติการ ของหมู่บ้าน ชุมชน
- 2) กิจกรรม โครงการที่ชุมชน หรือองค์กรชุมชน เสนอขอรับการส่งเสริม สนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐที่ทำงาน หรือสนับสนุนชุมชน
- 3) รายชื่อกิจกรรม โครงการที่ชาวบ้านต้องแสวงหาทรัพยากร และประสานงานความร่วมมือจากภาคีความร่วมมือต่างๆ ทั้งจากภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

ในขั้นนี้ สมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะเลือกเองว่า จะสมัครใจเป็นผู้รับผิดชอบหลักในเรื่องใด จะเป็นผู้ให้ความร่วมมือในเรื่องใด จะเป็นผู้ร่วมคิดแผนปฏิบัติการข้อใด เป็นการกำหนด “ข้อผูกพัน” (Commitment) ให้ตนเอง เพื่อ “ควบคุม” (Control) ให้เกิดการกระทำอันจะนำไปสู่การบรรลุผลที่เป็นเป้าหมายหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มในที่สุด นอกจากการเข้ารับผิดของหรือให้ความร่วมมือตาม “แผนปฏิบัติการ” ที่กลุ่มกำหนดขึ้นแล้ว สมาชิกกลุ่มแต่ละคนยังอาจ

กำหนด “ข้อผูกพันเฉพาะตัว” (Personal Commitment) ได้อีกด้วย เพื่อเป็นการใช้พลังในส่วนของตัวเองแต่ละคนให้เกิดผลทางการสร้างสรรค์มากที่สุด

ปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยให้การประชุม A-I-C ประสบความสำเร็จได้

ประชาสรรค์ แสนภักดี (2555 : ออนไลน์) ได้เสนอปัจจัยที่ส่งเสริมให้การใช้กระบวนการ A-I-C ในการพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

1. การจัดประชุมกระบวนการ A-I-C นี้ "เน้นความเป็นกระบวนการ" จะดำเนินการข้ามขั้นตอนหรือสลับขั้นตอนไม่ได้ เน้นการระดมความคิด และสร้างการยอมรับซึ่งกันและกันของสมาชิกชุมชน ให้ความสำคัญกับการตัดสินใจ การกำหนดอนาคตร่วมกัน และเน้นการสร้างพลังความคิดของชุมชน วิเคราะห์ และเสนอทางเลือก ในการพัฒนาและพลังความรักความเอื้ออาทร การสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร อันเป็นพลังเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนา

2. การศึกษาและเตรียมชุมชน

2.1 การศึกษาชุมชนเพื่อให้เข้าใจสภาพของหมู่บ้าน ชุมชน หรือตำบล ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ การทราบความสามารถ ศักยภาพของกลุ่ม สภาพการพึ่งตนเอง เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลของชุมชนที่เพียงพอ เป็นข้อเท็จจริงในการกำหนดอนาคตทางเลือกรวมทั้งกลวิธีที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา และการประสานความร่วมมือ

2.2 การเตรียมชุมชนเพื่อให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เข้าใจและส่งผู้แทนที่มีอำนาจในการตัดสินใจของกลุ่มเข้าร่วมประชุม รวมทั้งมีการพิจารณาเพื่อกระจายโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กลุ่มสตรี เด็ก คนจน ผู้ประสบปัญหาต่างๆ เป็นต้น

3. วิทยาการกระบวนการที่เข้าใจขั้นตอนของกระบวนการ A-I-C มีประสบการณ์ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องในการประชุม มีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์เฉพาะหน้าสามารถไกล่เกลี่ยหรือมีวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้งที่เหมาะสมในกรณีที่อาจเกิดขึ้น โดยสามารถทำหน้าที่

3.1 เตรียมชุมชน เตรียมการประชุม ดำเนินการประชุม และสรุปผล

3.2 สร้างบรรยากาศในการประชุม เพื่อคลายความตึงเครียดของผู้เข้าร่วมประชุม

3.3 ควบคุมขั้นตอนและเวลาในการดำเนินการประชุมให้เป็นไปตามกระบวนการ

3.4 สรุปความเห็นที่แท้จริงของสมาชิกชุมชน โดยไม่สอดแทรกความเห็นหรือทัศนคติของตนเองลงไป

3.5 ในกรณีที่มีข้อถกเถียงระหว่างสมาชิกชุมชน ซึ่งเกิดความต้องการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ผู้ดำเนินการประชุมต้องทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย และหาข้อยุติให้ได้

3.6 วิเคราะห์และสังเกตบรรยากาศในการประชุม สำหรับจำนวนผู้จัดการประชุม อาจมีเพียงคนเดียวก็ได้เป็นผู้นำการประชุม ซึ่งจะมีข้อดี คือ กระบวนการประชุมเป็นเอกภาพมากกว่า แต่หากไม่มั่นใจในการดูแลบรรยากาศการประชุม น่าจะจัดคณะมาช่วยโดยแบ่งหน้าที่เป็น

- ผู้จัดการประชุมดูแลอำนวยความสะดวกทั่วไป ได้แก่ การลงทะเบียนอาหาร เครื่องดื่ม
- ผู้นำการประชุม
- ผู้จัดการกิจกรรม สร้างบรรยากาศ เพื่อการละลายพฤติกรรม คลายเครียด และการนำเข้าสู่ขั้นตอนแต่ละขั้นตอน
- ผู้เตรียมวัสดุอุปกรณ์ ทั้งนี้คณะฯ จะต้องทำความเข้าใจ ในขั้นตอนและวิธีการให้ตรงกัน สอดรับกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพสตรีในการจัดการ เป็นโครงการนำร่องดำเนินการระดับหมู่บ้านจำนวน 16 แห่ง ในภาคอีสาน มีการนำเทคนิคกระบวนการ A-I-C มาทดลองเป็นเครื่องมือในการจัดประชุมระดมความคิดเห็นในระดับหมู่บ้าน โดยตั้งสมมติฐานว่ากระบวนการ A-I-C มีความเหมาะสมกับพื้นฐานสังคมไทย เพราะหลักปรัชญาของกระบวนการเป็นหลักการที่สอดคล้องกับค่านิยมของไทยและมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมของคนในเอเชีย จากการศึกษาได้ข้อสรุปด้านศักยภาพของสตรีในการจัดการงานพัฒนาหมู่บ้านว่าแท้จริงผู้หญิงมีความสามารถในการพัฒนาชุมชนมา และจะให้ความร่วมมือมากขึ้นหากได้เข้าถึงความสำคัญและมีโอกาสได้ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ นอกจากนี้ การศึกษาพบว่า กระบวนการ A-I-C เป็นกระบวนการที่มีศักยภาพในการสร้างพลังและกระตุ้นการยอมรับของชาวบ้านทั้งชายและหญิงให้ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านและยังมีศักยภาพที่จะขยายผลได้

อรพินท์ สฟโซคชัย และคณะ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษารูปแบบและแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบล 2 ระยะ โดยระยะแรกได้ศึกษาใน ต.ชมพู่ อ.สารภี จ.เชียงใหม่ และระยะที่สอง ศึกษาใน ต.เชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยา และ ต.ระแว้ง อ.ยะรัง จ.ปัตตานี การศึกษาทั้ง 2 ระยะใช้เทคนิค A-I-C ในการประชุมระดับหมู่บ้าน สรุปผลการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ระยะแรก พบว่า การใช้เทคนิค A-I-C ส่งผลให้ผู้แทนกลุ่มต่างๆ ในระดับหมู่บ้าน เข้าใจถึงความสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านของตน ผลจากการระดมความคิดมีโครงการที่ชาวบ้านตกลงร่วมกันว่าจะดำเนินการเอง รวมทั้งยังกระตุ้นความสนใจของประชาชนในการพัฒนาการดำเนินงานของ อบต. นอกจากนี้ยังทำให้ อบต. ได้ข้อมูลจากประชาชน มีประโยชน์ในการทำแผนที่ตรงกับความต้องการของชุมชน ซึ่งข้อเสนอของชาวบ้านกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แนวคิดในการจัดทำแผนพัฒนาตำบล โดยมีประเภทโครงการที่หลากหลายมากขึ้น รวมทั้งมีโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ระยะที่สอง พบว่า กระบวนการ A-I-C เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ สร้างพลังในระดับชุมชน และเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ รวมทั้งกลุ่มสตรีและผู้ด้อยโอกาสในชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน ชาวบ้านที่ร่วมกิจกรรมมีความสนุกสนานและให้ความสนใจ ชาวบ้านได้เรียนรู้เกี่ยวกับ อบต. และความสำคัญในการรวมพลังเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

กัญญารักษ์ ศรีทองรุ่ง (2542 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยในการใช้กระบวนการ A-I-C ในการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วมของตัวแทนกลุ่มอาชีพ ในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) พบว่า กระบวนการ A-I-C เป็นเครื่องมือที่สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม และใช้ในการวางแผนได้ดีพอสมควร โดยใช้พลังแห่งการรับรู้ การมีปฏิสัมพันธ์ และการจัดการ มีขั้นตอนระดมความคิด 5 ขั้นตอน ทุกขั้นจะมีการคิดคนเดียว คิดในกลุ่มเล็ก และกลุ่มใหญ่ มีการแสดงออกโดยใช้รูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย ผลการสื่อสารที่เกิดขึ้น กลุ่มประชาชนที่ไม่ใช่ผู้นำและมีการศึกษาน้อยยังไม่ค่อยกล้าพูด ด้านเพศและวัยไม่พบว่ามีผลต่อการสื่อสารมากนัก การไม่รู้จักกันมาก่อนทำให้ฟังกันมากขึ้น แต่ทำให้ไม่เปิดใจกันเท่าที่ควรในตอนแรก

ประดิษฐ์ ศิริสอน (2551 : บทคัดย่อ) ศึกษาแผนการประยุกต์ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (AIC) ในการบริหารจัดการระบบข้อมูลรายงานเอดส์ให้มีประสิทธิภาพ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า กลุ่มทดลองหลังจากได้รับแผนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (AIC) มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเกี่ยวกับโรคเอดส์เพิ่มขึ้นทั้ง 5 ด้าน คือ ด้านการคิดค้นหาปัญหา ด้านการวางแผนการดำเนินงาน ด้านการดำเนินงาน ด้านการแก้ไข พัฒนาและด้านการควบคุม กำกับและประเมินผล และความพึงพอใจต่อการดำเนินงานเกี่ยวกับโรคเอดส์เพิ่มขึ้น จากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ กลุ่มทดลองมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเกี่ยวกับโรคเอดส์มากกว่ากลุ่มเปรียบเทียบทั้ง 5 ด้าน แต่ความพึงพอใจไม่มีความแตกต่าง ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปถึงการประยุกต์ใช้แผนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (AIC) ในครั้งนี้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดการร่วมเพิ่มขึ้น ความพึงพอใจเพิ่มขึ้น ความทันเวลาและประสิทธิภาพของระบบข้อมูลรายงานเพิ่มขึ้น จึงควรนำกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (AIC) นี้ ไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนางานด้านอื่นๆ ในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วม อย่างสร้างสรรค์ (Appreciation-Influence-Control : A-I-C) ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

- 1) ขั้นตอนการสร้างความรู้ (A) ประกอบด้วย การวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน และการกำหนดอนาคตของชุมชนว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด
- 2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางพัฒนา (I) ประกอบด้วย การคิดโครงการเพื่อที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ และการจัดลำดับความสำคัญของโครงการ
- 3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (C) ประกอบด้วย การแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ และการตกลงในรายละเอียดการดำเนินงาน

1.2 กระบวนการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case-Based Learning)

การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา (Case-Based Learning) เป็นการใช้กรณีตัวอย่าง (Case Study) เพื่อวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ ซึ่งการใช้กรณีศึกษาเปรียบเสมือนประสบการณ์จำลอง (Simulated Experience) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเพื่อให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในแก้ไขปัญหาชุมชนมากที่สุด

3.2.1 ความหมายของกรณีศึกษา

กรณีศึกษาเป็นกลวิธีการสอนอย่างหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการเรียนรู้เพื่อมุ่งหวังถึงผล การเรียนรู้ของสมาชิกชุมชนในด้านต่างๆ ซึ่งมีนักการศึกษา และนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

Patrick (1999 อ้างถึงใน นิตยา โสริกุล, 2547:53) กล่าวว่า กรณีศึกษาเป็นวิธีการที่สามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจแนวคิดหลักการ ทฤษฎี และรูปแบบทางจิตวิทยา โดยสามารถ นำเสนอประเด็นปัญหาและการประยุกต์ใช้ได้ดี

Jonasson (2002 อ้างถึงใน นิตยา โสริกุล, 2547:53) กล่าวว่า กรณีศึกษา มีคุณลักษณะและแบบแผนที่สำคัญต่อการรวบรวมและอธิบายถึงประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความสำคัญในการแก้ปัญหา ผู้เรียนจะเข้าถึงความรู้จากประสบการณ์กรณีศึกษาในอดีตมา ประยุกต์ใช้เพื่อการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาใหม่ได้

ทิสนา แคมมณี (2547: 164) ได้ให้ความหมายของกรณีศึกษาว่า คือ กระบวนการที่ ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนศึกษาเรื่องที่ สมมติขึ้นจากความเป็นจริง และตอบประเด็นคำถามเกี่ยวกับเรื่องนั้น แล้วนำคำตอบและ เหตุผลที่มาของคำตอบนั้นมาใช้เป็นข้อมูลในการอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตาม วัตถุประสงค์

จากนิยามและความคิดเห็นของนักวิชาการ และนักการศึกษาต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า กรณีศึกษา คือ สถานการณ์ เรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ จากเรื่องจริง ปัญหาหรือประเด็น สำหรับให้สมาชิกชุมชนได้เรียนรู้จากข้อมูลที่เกิดขึ้น และสามารถใช้เป็นข้อมูลสำหรับเรียนรู้เพื่อจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากกรณีที่เกิดขึ้นภายในหรือนอกชุมชน

3.2.2 คุณลักษณะและประเภทของกรณีศึกษา

Mayer and Ezell (1992 อ้างถึงใน เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง, 2534: 34) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของลักษณะการใช้กรณีศึกษาไว้ดังนี้

1. จุดเน้นของการใช้กรณีศึกษาไม่ใช่ทฤษฎีหรือหลักการที่เป็นนามธรรม แต่เป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีและหลักการต่างๆ กับปัญหาทั้งหลายที่มีอยู่ในสถานการณ์นั้น
2. เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อหาข้อตกลงใจว่า อะไรและสิ่งใดสามารถปฏิบัติได้

ภารกิจที่สำคัญของการใช้กรณีศึกษาต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า คือ การให้ความรู้แก่สมาชิกชุมชนให้สามารถแก้ปัญหาที่ยุ่งยาก ซับซ้อน หรือปัญหาที่ไม่มีรูปแบบตายตัวได้ โดยวิธีการแก้ปัญหาที่ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาคิดขึ้นมา อาจจะไม่ได้กระทบสภาพปัญหานั้นเลย

Reynolds (1980 อ้างถึงใน เอกชัย กีสขพันธ์, 2528 : 71-78) แบ่งกรณีศึกษาเป็น 9 ประเภท ได้แก่

1. The Background Case เป็นกรณีศึกษาที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นการให้ข่าวสารข้อมูลความเป็นจริงแก่สมาชิกชุมชนในสถานการณ์เฉพาะที่สมาชิกต้องการ ซึ่งสมาชิกชุมชนจะสามารถรับทราบข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์จริงๆ ได้โดยง่าย การใช้ Background Case นี้ เหมาะกับสมาชิกชุมชนที่มีประสบการณ์มาแล้ว (Senior Learning) มากกว่า

2. The Exercise Case เป็นกรณีศึกษาที่คล้ายคลึงกับ Background Case แต่เน้นให้สมาชิกชุมชนได้ฝึกปฏิบัติเทคนิคต่างๆ จากกรณีตัวอย่างที่เขียนขึ้นจากสถานการณ์ที่เป็นจริงมากกว่าการเป็นแบบฝึกหัดทางวิชาการ

3. The Situation Case เป็นกรณีศึกษาที่เขียนขึ้นเพื่อให้สมาชิกชุมชนได้เผชิญกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามที่ต้องการ ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ของความสำเร็จหรือล้มเหลว

4. The Complex Case เป็นประเภทหนึ่งของ Situation Case แต่เหตุการณ์และข้อมูลที่เขียนในกรณีตัวอย่างเป็นแบบที่มีความยุ่งยากและซับซ้อนมากกว่า ข้อมูลที่ให้จะเป็นเพียงผิวเผินซึ่งดูเหมือนไม่มีความสัมพันธ์กัน และอาจจะทำให้สมาชิกชุมชนเกิดความไขว่เขวได้ ถึงแม้ในความเป็นจริงแล้วข้อมูลจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันก็ตาม

5. The Decision Case กรณีศึกษาแบบนี้ มีความแตกต่างจากกรณีศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมด เพราะกรณีศึกษาแบบนี้ สมาชิกชุมชนจะต้องฝึกการวิเคราะห์เหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ จากข้อมูลที่กำหนดให้ในกรณีตัวอย่าง และฝึกการตัดสินใจว่าจะทำอะไรในเหตุการณ์นั้นๆ แล้วเขียนเป็นแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ขึ้น

6. The In-Tray Case เป็นกรณีศึกษาที่เขียนขึ้นโดยมีพื้นฐานมาจากเอกสารต่างๆ ที่เข้ามาสู่โต๊ะหรือตะแกรงของวิทยาการกระบวนการ กรณีศึกษานี้จะให้ข้อมูลแก่สมาชิกชุมชน และสมาชิกจะถูกจำกัดเวลาในการศึกษาเพื่อตัดสินใจดำเนินการในแต่ละเรื่องที่กำหนด

7. The Critical Incident Case กรณีศึกษาแบบนี้ สมาชิกชุมชนจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นข้อๆ ซึ่งไม่ครบสมบูรณ์ ข้อมูลอื่นๆ จะให้ได้ต่อเมื่อสมาชิกได้มีการถามเพิ่มเติม จนกว่าข้อมูลที่เพิ่มจะเพียงพอแก่การเข้าใจของสมาชิกในการแก้ปัญหากรณีตัวอย่างนั้น กรณีศึกษาแบบนี้เหมาะสำหรับการฝึกให้สมาชิกชุมชนเกิดทักษะในการถามคำถามที่ถูกต้อง

8. The Sequential Case เทคนิคของการใช้กรณีศึกษาแบบนี้ คือ การหยุดเรื่องหรือสถานการณ์ที่จุดวิกฤติ (Critical Point) ของกรณีศึกษา แล้วให้สมาชิกชุมชนทำนายผลของเหตุการณ์นั้นๆ ในเวลาที่หยุดเรื่องนั้นไว้ ต่อจากนั้นจึงให้สมาชิกทราบเรื่องราวต่อไป แล้ววิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างผลของการคาดการณ์หรือทำนายไว้ล่วงหน้ากับการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงของกรณีศึกษานั้น

9. The Role Play Case เป็นการศึกษากรณีศึกษาโดยการให้สมาชิกชุมชนเป็นผู้แสดงบทบาทสมมติ ตามสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกรณีตัวอย่าง จะทำให้สมาชิกได้รับประสบการณ์และความรู้สึกโดยตรงจากเหตุการณ์นั้นในกรณีศึกษา

คุณลักษณะที่สำคัญของกรณีศึกษา คือ การนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเพื่อให้สมาชิกชุมชนได้เรียนรู้ด้วยการเผชิญกับปัญหาที่ยาก ซับซ้อน หรือปัญหาที่ไม่มีรูปแบบตายตัว เพื่อหาวิธีการหรือประยุกต์ใช้ทฤษฎีและหลักการต่างๆ มาใช้เพื่อการแก้ปัญหาในสถานการณ์นั้นๆ ซึ่งกรณีศึกษามีหลายประเภท แต่การจะนำกรณีศึกษาแบบใดมาใช้ต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์และความเหมาะสมในการนำกรณีศึกษามาประกอบด้วย (นิตยา โสริกุล, 2547: 56)

3.2.3 ขั้นตอนในการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา

ขั้นตอนในการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดทักษะ 9 ประการ (ความรู้, การวิเคราะห์, การนำไปประยุกต์ใช้, ความคิดสร้างสรรค์, การตัดสินใจ, การติดต่อสื่อสาร, สังคม, การวิเคราะห์ตนเอง และทัศนคติ) (วิฑูรย์ สิมะโชคดี, 2542: 81-84) ได้แก่

1. ทำความเข้าใจในเนื้อหาของกรณีศึกษา (Understanding the Case Situation)

1.1 อ่านแล้วทำความเข้าใจกับเนื้อหาในกรณีศึกษา

- 1.2 เก็บสาระสำคัญหรือจับประเด็นหลักๆ ให้ได้
- 1.3 เขียนความสัมพันธ์หรือแบบจำลองแสดงความสัมพันธ์ของประเด็นต่างๆ ในเชิงบรรยายสั้นๆ
- 1.4 ประเมินความสัมพันธ์และประเด็นต่างๆ
- 1.5 ข้อมูล สถิติหรือสารสนเทศใน “กรณีศึกษา” ไม่จำเป็นต้องครบถ้วน ถูกต้อง หรือตรงประเด็นก็ได้ จึงต้องคาดเดาอย่างมีเหตุผลหรือสร้างขึ้นเองจากข้อมูลที่มีในกรณีศึกษา
2. การวินิจฉัยปัญหา (Diagnosing Problems)
 - 2.1 ปัญหา คือ “ความแตกต่าง” ระหว่างสิ่งที่เป็นอย่าง กับ สิ่งที่เราคิดว่าควรจะเป็น หรือต้องการให้เป็น
 - 2.2 ระบุปัญหาต่างๆ ให้ได้ (จากกรณีศึกษา)
 - 2.3 ระบุข้อผิดพลาดต่างๆ ที่เกิดขึ้น
 - 2.4 พิจารณาความสัมพันธ์ของปัญหาต่างๆ
 - 2.5 จัดลำดับความสำคัญของปัญหาต่างๆ
3. การสร้างทางเลือกหรือวิธีแก้ปัญหา (Generating Alternative Solutions)
 - 3.1 เรียนรู้ถึงวิธีการแก้ปัญหาหลายๆ วิธีล่วงหน้า
 - 3.2 สร้างหลายๆ ทางเลือกหรือหลายๆ วิธีการสำหรับการแก้ปัญหา
 - 3.3 จัดลำดับความสำคัญของวิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ที่สร้างขึ้น
 - 3.4 พิจารณาถึงทางเลือกที่เป็นกลยุทธ์หลักๆ ก่อน
 - 3.5 พิจารณาทางเลือกที่เป็นเชิงปฏิบัติการสำหรับทางเลือกที่เป็นกลยุทธ์
 - 3.6 พิจารณาทบทวนอย่างรอบคอบโดยอาศัยขั้นตอนต่อไปนี้ (ขั้นตอนที่ 4, 5 และ 6)
4. การพยากรณ์ผลลัพธ์ (Predicting Outcomes)
 - 4.1 พิจารณาแต่ละทางเลือก (วิธีการแก้ปัญหา) โดยพยากรณ์ถึงผลลัพธ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นสำหรับแต่ละทางเลือกเมื่อนำไปสู่การปฏิบัติ
 - 4.2 ต้องพยายามพยากรณ์ถึงผลลัพธ์สำคัญของแต่ละทางเลือกให้ได้มากที่สุด
 - 4.3 ต้องระวังว่าทางเลือกที่จะใช้แก้ปัญหาไม่สร้างปัญหาลูกต่อไป
 - 4.4 ต้องคำนึงถึงความเสี่ยงและความไม่แน่นอนต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นด้วย
5. การประเมินทางเลือกต่างๆ (Evaluating Alternatives)
 - 5.1 พิจารณาถึงผลดีผลเสียของทางเลือกต่างๆ
 - 5.2 เปรียบเทียบทางเลือกต่างๆ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ
 - 5.3 ประเมินและตัดสินใจเลือกทางเลือกหรือวิธีการแก้ปัญหาที่พิจารณาแล้วเห็นผลว่าเหมาะสมที่สุด
6. การสรุปผลการวิเคราะห์ (Rounding Out the Analysis)

6.1 สรุปผลการวิเคราะห์เชื่อมโยงเข้ากับปัญหาของกรณีศึกษา โดยพิจารณา ทบทวนขั้นที่ 4,5 และ 6 อย่างรอบคอบ

6.2 เพิ่มเติมหรือตัดทอนผลสรุปได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์

7. การสื่อสารและรายงานผล (Communicating the Results)

7.1 เตรียมตัวเพื่อรายงานผลการวิเคราะห์และการสื่อสารทำให้ความเข้าใจแก่ ผู้ฟังและอาจารย์ผู้กำกับการใช้กรณีเพื่อการศึกษาอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งรูปแบบรายงาน หน้าชั้นเรียนและพิมพ์เป็นเล่ม

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษาใน กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ด้วย กรณีศึกษาสำหรับชุมชนในการคิดพิจารณาไตร่ตรองสถานการณ์หรือปัญหานั้นๆ แล้วตัดสินใจ หาแนวทางที่ดีที่สุดสำหรับชุมชน ดังนี้

1. การนำเสนอและทำความเข้าใจกับกรณีศึกษา
2. พิจารณากรณีศึกษา วินิจฉัยปัญหา อภิปราย ระบุสิ่งที่ปัญหาที่แท้จริง
3. เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างทางเลือกหรือวิธีการแก้ปัญหา
4. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปผล
5. นำเสนอผลการวิเคราะห์ของกลุ่ม สิ่งที่กลุ่มค้นพบแล้วสรุปผลการเรียนรู้

3.3 กระบวนการเรียนรู้แบบแก้ปัญหา (Problem Based Learning)

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลักเป็นวิธีการหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายที่จะสอนสมาชิกให้ ฝึกกระบวนการคิดแก้ปัญหาและฝึกทำงานเป็นกลุ่ม โดยที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และใช้ปัญหาหรือสถานการณ์ในการเรียนรู้และค้นคว้าด้วยตนเอง (ยุรวุฒิ คัลลายมงคล, 2545: 55) การเรียนรู้จะอยู่ในรูปของกลุ่มย่อย ผู้เรียนจะเป็นผู้กระทำด้วยตนเองโดยมีผู้สอนเป็นเพียงผู้ ชี้แนะและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะที่จำเป็นให้ผู้เรียน ซึ่งได้แก่ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การแก้ปัญหา การชี้นำตนเองในการเรียนรู้ และการทำงานเป็นทีม การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาจึงเป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่ผู้เรียนอยากรู้ อยากเรียน เป็นการส่งเสริมให้ ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ด้วยวิธีที่ผู้เรียนเลือกเอง

Savin-Baden (2000 อ้างถึงใน ยุรวุฒิ คัลลายมงคล, 2545: 57) ได้ระบุลักษณะ สำคัญ 8 ประการของการเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักไว้ดังนี้

1. ให้ความสำคัญและยอมรับประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน
2. ผู้เรียนต้องรับผิดชอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง
3. เนื้อหามีลักษณะสหสาขาวิชา

4. มีการผสมผสานระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติ
5. ให้ความสำคัญกับกระบวนการหาความรู้
6. เน้นทักษะการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อสร้างความรู้
7. ผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้
8. ประเมินผลโดยการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน

3.3.1 ขั้นตอนของการเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลัก

ในเรื่องขั้นตอนของการเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักนั้น ผู้วิจัยพบข้อมูลดังนี้
Barrow (1980 : 71) กล่าวว่า การเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักประกอบด้วยขั้นตอน

ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียน
2. สร้างปฏิสัมพันธ์ด้วยปัญหา
3. ระบุประเด็นที่ต้องศึกษาต่อจากปัญหา
4. ศึกษาด้วยการนำตนเอง
5. พิจารณาปัญหาจากข้อมูลที่ได้
6. ทบทวนและสังเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้
7. ประเมินผล

Erik (1993 : 10-11) ได้นำแนวทางการเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักมาใช้ในประเทศ
เนเธอร์แลนด์ และเสนอขั้นตอนที่ใช้ไว้ดังนี้

1. เสนอปัญหาให้นักศึกษา
2. ให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าจากปัญหา โดยมีผู้สอนเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำในการ

แก้ปัญหา

Fogarty (1997:3-8) เสนอขั้นตอนการเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักไว้ 8 ขั้นตอนดังนี้

1. พบกับปัญหา (meeting the problem)
2. ทำความเข้าใจปัญหา (defining the problem)
3. รวบรวมข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับปัญหา (gathering the facts)
4. ตั้งสมมุติฐานเพื่อแก้ปัญหา (hypothesize)
5. ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเพื่อทดสอบสมมุติฐาน (research)
6. ทบทวนปัญหา (rephrasing the problem)
7. สร้างทางเลือกในการแก้ปัญหา (generating alternative solution)
8. เลือกวิธีการแก้ปัญหา (advocating solutions)

Delisle (1997 : 27-35) ได้เสนอขั้นตอนการเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักไว้
6 ขั้นตอนดังนี้

1. สร้างความเชื่อมโยงกับปัญหา
2. สร้างขอบเขตในการศึกษา
3. พิจารณาปัญหา
4. ทบทวนปัญหา
5. สร้างผลงาน
6. ประเมินผลการเรียนรู้และปัญหา

Arends (2001: 362-366) เสนอขั้นตอนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลักและการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนไว้ดังนี้

1. แนะนำปัญหา (orient student to the problem) เพื่อแจ้งจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ สร้างทัศนคติที่ดีต่อการเรียน บอกสิ่งที่นักเรียนต้องทำ และแนะนำขั้นตอนการศึกษา
2. กำหนดงานที่ต้องดำเนินการ (organize students for study) เพื่อช่วยนักเรียน กำหนดงานที่ต้องทำ
3. รวบรวมข้อมูล (assist independent and group investigation) เพื่อช่วยให้นักเรียนรวบรวมข้อมูลหรือดำเนินการทดลองเพื่อค้นหาข้อมูล
4. เตรียมนำเสนอผลงาน (develop and present artifacts and exhibits) เพื่อช่วยนักเรียนวางแผนและเตรียมนำเสนอผลงาน
5. วิเคราะห์และประเมินผลการทำงาน (analyze and evaluate the problem-solving process) เพื่อช่วยนักเรียนวิเคราะห์และประเมินกระบวนการแก้ปัญหา

Peter Schwartz, Stewart Mennin และ Graham Web (2001 : 2) เสนอขั้นตอนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลักไว้ดังนี้

1. เผชิญกับปัญหา
2. สำรวจความรู้เกี่ยวกับปัญหาที่สมาชิกทุกคนในกลุ่มมี
3. ตั้งสมมุติฐานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาและทดสอบสมมุติฐานที่ตั้ง
4. ระบุสิ่งที่จำเป็นต้องเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อแก้ปัญหา
5. แบ่งกลุ่มย่อยเพื่อค้นคว้าหาข้อมูลในการแก้ปัญหา
6. รวบรวมความรู้ที่ได้มาจากการค้นคว้ากลุ่มย่อย และนำความรู้มาใช้กับปัญหา
7. หากยังแก้ปัญหาไม่ได้ให้ดำเนินการในข้อ 3-6 ใหม่จนกว่าจะแก้ปัญหาได้
8. สรุปความรู้ที่ได้ทั้งด้านเนื้อหาและกระบวนการ

จินทนา เวชโอสตักดา (2538 : 18-19) เสนอว่า ขั้นตอนการเรียนรู้ด้วยการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลักมีดังนี้

1. ทำความเข้าใจปัญหาหรือสถานการณ์ที่ได้รับ
2. จำกัดขอบเขตของปัญหา

3. วิเคราะห์ปัญหา
4. ตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับปัญหา
5. จัดลำดับความสำคัญของปัญหา
6. กำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้
7. รวบรวมข้อมูล ข้อความรู้จากแหล่งต่างๆ
8. สังเคราะห์ข้อมูลใหม่ พร้อมทั้งทดสอบสมมุติฐาน
9. ลงข้อสรุปและสร้างหลักการที่ได้จากการศึกษาปัญหา

ผู้วิจัยสังเคราะห์ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้แบบแก้ปัญหา (Problem Based Learning) จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง พบว่า ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้แบบแก้ปัญหาในชุมชนที่ช่วยให้สมาชิกชุมชนร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา แนวทางแก้ไข เพื่อแก้ไขปัญหามีอยู่ในชุมชนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ประกอบด้วย

1. ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา ร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมของชุมชน
2. เสริมสร้างพลังแกนนำชุมชนด้วยการพัฒนาทักษะการเรียนรู้เป็นทีม ทักษะการคิดอย่างเป็นระบบและศึกษาดูงานชุมชนเข้มแข็ง
3. ชุมชนร่วมกันแสวงหาและเลือกแนวทางแก้ไข
4. ชุมชนร่วมกันดำเนินการ
5. ชุมชนร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ และร่วมกันปรับปรุง

3.4 กระบวนการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-Directed Learning)

การเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-Directed Learning) เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นในหลายประเทศและหลายวัฒนธรรม ปัจจุบันได้รับความสนใจอย่างมากจนนักการศึกษาและสถาบันการศึกษาต่างๆ มีการพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบนำตนเอง ซึ่งมีนักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบนำตนเอง ไว้ดังนี้

Knowles (1975: 6) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบนำตนเอง เป็นกระบวนการซึ่งผู้เรียนแต่ละคนมีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง (โดยอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ตาม) ผู้เรียนจะวิเคราะห์ความต้องการที่จะเรียนรู้ กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ ระบุ แยกแยะแหล่งข้อมูลในการเรียนรู้ทั้งที่เป็นคน และสื่ออุปกรณ์ เลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม และประเมินผลการเรียนรู้นั้นๆ

Watson and Thrap (1997: 9) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบนำตนเอง คือ ความสามารถในการแสดงออกถึงค่านิยมของบุคคล รวมถึงเลือกเป้าหมาย การออกแบบยุทธศาสตร์ การประเมินผลลัพธ์ การปรับกลยุทธ์ และการคงไว้ซึ่งพฤติกรรมที่มีคุณค่า

Dixon (1992 อ้างถึงใน คณาพร คมสัน, 2540 : 1789) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบนำตนเองเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนแต่ละคนอาจได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นหรือไม่ก็ได้ในการวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง ตั้งเป้าหมายในการเรียน ระบุบุคคลที่เกี่ยวข้อง แหล่งความรู้ สื่ออุปกรณ์ในการเรียนรู้ รวมถึงการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง

Skager (1997 : 4) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบนำตนเองเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ส่วนบุคคล ผู้เรียนมีเป้าหมายในการพัฒนาทักษะ ความสามารถในการวางแผน การบริหารจัดการ และการประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ของตนในฐานะสมาชิกกลุ่มที่มีการเรียนแบบร่วมมือ

จากความหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้แบบนำตนเองหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ ตั้งใจในการเรียน มีวางแผนการเรียนรู้เพื่อจะศึกษาค้นคว้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สนใจ มีการเลือกและกำหนดกลวิธีในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รวมถึงประเมินผลการเรียนรู้ โดยมีผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้เรียนเป็นผู้ศึกษาค้นหาแสวงหา และสร้างความรู้ด้วยตนเองและเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน อาจอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นหรือไม่ก็ได้

3.4.1 องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบนำตนเอง

Knowles (1975 : 14-15) ได้ระบุถึงองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบนำตนเองที่สอดคล้องกัน ซึ่งผู้สอนสามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนที่ครอบคลุมองค์ประกอบในการจะเป็นผู้เรียนรู้แบบนำตนเอง 5 ประการ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ความต้องการของตนเองจะเริ่มจากให้ผู้เรียนแต่ละคนบอกความต้องการและความสนใจของตนในการเรียนกับเพื่อนอีกคน ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา แนะนำ และเพื่อนอีกคนทำหน้าที่จดบันทึก และให้กระทำเช่นนี้หมุนเวียนทั้ง 3 คน แสดงบทบาทครบทั้ง 3 ด้าน คือ ผู้เสนอความต้องการ ผู้ให้คำปรึกษา และผู้คอยจดบันทึก การสังเกตการณ์เพื่อประโยชน์ในการเรียนร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทุกๆ ด้าน

2. การกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียน โดยเริ่มจากบทบาทของผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนควรศึกษาจุดมุ่งหมายของวิชา แล้วเขียนจุดมุ่งหมายในการเรียนของตนให้ชัดเจน เน้นพฤติกรรมที่คาดหวัง วัดได้ มีความแตกต่างของจุดมุ่งหมายในแต่ละระดับ

3. การวางแผนการเรียน ให้ผู้เรียนกำหนดแนวทางการเรียนตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้จัดเนื้อหาให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการและความสนใจของตน ระบุการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับตนเองมากที่สุด

4. การแสวงหาแหล่งวิทยาการทั้งที่เป็นวัสดุและบุคคล

- 4.1 แหล่งวิทยาการที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

4.2 ทักษะต่างๆ ที่มีส่วนช่วยในการแสวงหาแหล่งวิทยาการได้อย่างสะดวกรวดเร็ว เช่นทักษะการตั้งคำถาม ทักษะการอ่าน เป็นต้น

5. การประเมินผล ควรประเมินผลการเรียนด้วยตนเองตามที่กำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนไว้ และให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ทศนคติ ค่านิยม มีชั้น ตอนในการประเมิน คือ

5.1 กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ให้ชัดเจน

5.2 ดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ

5.3 รวบรวมหลักฐานจากผลการประเมินเพื่อตัดสินใจซึ่งต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์และเชื่อถือได้

5.4 เปรียบเทียบข้อมูลก่อนเรียนกับหลังเรียนเพื่อดูว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าเพียงใด

5.5 ใช้แหล่งข้อมูลจากครูและผู้เรียนเป็นหลักในการประเมิน

นอกจากนี้ การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ให้อิสระ เกิดความไว้วางใจ ให้เกียรติเคารพในกฎเกณฑ์ร่วมกัน รวมทั้งจัดสถานที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ และมีการแสดงความคิดเห็นในการดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียนก็เป็นสิ่งสำคัญ การจัดการเรียนการสอนควรคำนึงถึงองค์ประกอบ ความเป็นอิสระส่วนบุคคล (personal autonomy) การจัดการตัวเอง (self – management) และการควบคุมตนเองของผู้เรียนในสภาพจัดการเรียนการสอนในระบบ (leaner control in formal settings)

สุกัญญา นิมานนท์ (2536: 36) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบนำตนเองโดยการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามขั้นตอนของ Garlach and Ely ว่าประกอบด้วย

1. การกำหนดเนื้อหา

2. การกำหนดวัตถุประสงค์

3. การประเมินพฤติกรรมเบื้องต้น

4. การกำหนดกลยุทธ์วิธีการสอนซึ่งประกอบด้วย การจัดกลุ่มผู้เรียน การกำหนดเวลาเรียน การจัดสถานที่เรียน การเลือกสรรทรัพยากร

5. การประเมินผล

6. การวิเคราะห์ข้อมูลย้อนกลับ

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบนำตนเองเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนสามารถจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีการวิเคราะห์ความต้องการที่จะเรียน เนื้อหาที่จะเรียน กำหนดจุดมุ่งหมายและการวางแผนในการเรียน มีความสามารถในการแสวงหาแหล่งวิทยาการ และมีวิธีในการประเมินผลการเรียนด้วยตนเอง โดยมีเพื่อนเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกัน และมีผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะ อำนวยความสะดวก และให้คำปรึกษา ทั้งนี้ ผู้สอนอาจต้องมีการวิเคราะห์ความพร้อมหรือทักษะที่จำเป็นของผู้เรียนในการก้าวสู่การเป็นผู้เรียนรู้แบบนำตนเองได้

3.4.2 ขั้นตอนและวิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง

ในรูปแบบของการเรียนรู้แบบนำตนเองนั้น มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้อธิบายถึงขั้นตอนของวิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง ไว้ดังนี้

วิไลพร มณีพันธ์ (2539: 57-62) อธิบายขั้นตอนการวางแผนการเรียนรู้แบบนำตนเอง ดังนี้

1. การตัดสินใจว่าในกระบวนการเรียนรู้นั้นอะไรเป็นความรู้ทักษะที่จะเรียนรู้ ผู้เรียนอาจจะมองหาข้อผิดพลาดและจุดอ่อนของความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยพิจารณาทั้งด้านทักษะและรูปแบบการเรียนรู้ในปัจจุบัน
2. การตัดสินใจว่าจะเรียนรู้กิจกรรมเฉพาะอย่างไร วิธีการ แหล่งวิชาการหรืออุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเรียนมีอะไรบ้าง ในข้อนี้ผู้เรียนควรศึกษาว่าตนเองมีความต้องการเฉพาะด้านอะไรเกณฑ์ที่ใช้เลือกแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้เฉพาะอย่าง การรวบรวมความรู้ข้อเท็จจริง การเข้าถึงระดับและความหมายของแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้หรือกิจกรรมเฉพาะด้าน ผู้เรียนอาจดูจากหนังสือ บทความก่อนการเลือกสิ่งที่เหมาะสมที่สุดในกรณีที่เป็นแหล่งทรัพยากรบุคคลอาจตัดสินใจว่าบุคคลประเภทใดที่จะให้เนื้อหาวิชาที่ต้องการได้และพยายามหาบุคคลเหล่านั้น ซึ่งเลือกสรรแล้วว่าเหมาะสมที่สุด
3. ตัดสินใจว่าจะเรียนที่ใด ผู้เรียนอาจเลือกบริเวณที่เงียบ สะดวกสบายและไม่มีผู้ใดมารบกวน หรืออาจจะต้องการสถานที่ซึ่งมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวก
4. วางเป้าหมาย หรือกำหนดระยะเวลาการทำงานที่แน่นอน
5. ตัดสินใจว่าจะเริ่มเรียนเรื่องใด เมื่อใด
6. ตัดสินใจว่าช่วงระยะเวลาใด เนื้อหาควรจะก้าวไปเท่าใด
7. พยายามหาเหตุผลที่เป็นอุปสรรค ที่ทำให้การเรียนรู้ไม่ประสบความสำเร็จหรือหาขั้นตอนส่วนที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้ไม่มีประสิทธิภาพ
8. การหาเวลาสำหรับการเรียนรู้ขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับการลดเวลาหรือจัดเวลาให้เหมาะสมกับการทำงาน กิจกรรมในครอบครัว หรือการพักผ่อน โดยอาจจะขอไม่ให้บุคคลอื่นรบกวนในเวลาที่กำลังศึกษา หรือขอให้ผู้อื่นทำงานแทนเป็นครั้งคราว
9. ประเมินระดับความรู้และทักษะหรือความก้าวหน้าของตน
10. การเข้าถึงแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้หรืออุปกรณ์ที่เหมาะสมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอนนี้ ผู้เรียนอาจหาเวลาว่างไปในที่ต่างๆ ค้นคว้าจากหนังสือในห้องสมุด ตลอดจนการพบบุคคลที่เอื้อต่อการเรียนรู้
11. การสะสมหรือหาเงินที่จำเป็นสำหรับประโยชน์ในการหาแหล่งวิทยาการ การซื้อหนังสือการเช่าอุปกรณ์บางอย่าง ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการศึกษา

12. เตรียมสถานที่หรือจัดห้องเรียนให้เหมาะสมสำหรับการเรียน โดยคำนึงถึงสภาพอากาศ แสงสว่าง เป็นต้น

13. เพิ่มขึ้นตอนที่เพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ ผู้เรียนอาจหาวิธีเพิ่มแรงจูงใจเพื่อที่จะเพิ่มความก้าวหน้าในการเรียนหรือเพิ่มความพอใจ พยายามเน้นความสำคัญของการเรียน ซึ่งสิ่งที่จะทำได้มีดังนี้

- 1) หาสาเหตุของการขาดแรงจูงใจ
- 2) พยายามเพิ่มความสุขความยินดีในการเรียนรู้หรือเพิ่มความสนใจในกิจกรรมการเรียนรู้
- 3) จัดการกับการขาดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนที่จะเรียนรู้หรือจัดการกับความสงสัยในความสำเร็จของโครงการที่เรียนรู้
- 4) เอาชนะความรู้สึกผิดหวังท้อแท้ที่มีสาเหตุจากความล้มเหลว
- 5) บอกกล่าวผู้อื่นถึงความสำเร็จของตน

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2543 อ้างถึงใน นัตตา อังสุวาทย์, 2550 : 39-41) แนะนำเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง ดังนี้คือ

1. การสำรวจตนเอง เป็นการทำความรู้จักและสำรวจว่าตนสนใจเรื่องใดมากที่สุด มีความสามารถเฉพาะด้านใด สนใจอะไรบ้างตลอดเวลาที่ผ่านมาประสบความสำเร็จในการเรียนมากน้อยเพียงใดมีความพอใจจะเรียนอย่างไร ด้วยวิธีใด
2. ทำสมุดบันทึกส่วนตัว เพื่อใช้บันทึกข้อมูล ความคิด เรื่องราวต่างๆ ที่ได้เรียนรู้หรือเกิดขึ้นในสมองของเรา สมุดนี้จะช่วยเก็บสะสม ความคิดที่ละเอียดถี่ถ้วนเข้าไว้ด้วยกันเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเพิ่มเติมให้กว้างไกลออกไป
3. กำหนดโครงการที่จะเรียนจากสมุดบันทึก และจากการสำรวจตนเองนำมาขยายเป็นโครงการแผนการเรียนจะเรียนอย่างไร โดยพิจารณาว่าความรู้ที่ต้องการแสวงหานั้นช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ เกิดความพอใจ ความสนุกสนานที่จะเรียนวิชานี้หรือไม่ ค่าใช้จ่ายเงินและเวลามากน้อยแค่ไหน
4. สร้างห้องสมุดของตนเอง หมายถึง การรวบรวมรายชื่อ ข้อมูล แหล่งความรู้ต่างๆ หนังสือที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ตรงกับความสนใจ เพื่อใช้ศึกษาค้นคว้า
5. ค้นหาแหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนนั้น เช่น ผู้รู้ ผู้ชำนาญการในอาชีพต่างๆ ห้องสมุดสมาคม เป็นต้น ซึ่งแหล่งความรู้เหล่านี้จะเป็นแหล่งสำคัญในการค้นคว้า
6. หาเพื่อนร่วมชั้น เพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้กันขึ้น
7. การเลือกเรียนวิชาต่างๆ ที่สนใจ ซึ่งอาจจะเลือกเรียนจากสถานศึกษาที่เปิดสอนเวลาเย็นหรือวันหยุดหรือเรียนทางวิทยุ โทรทัศน์ ไปรษณีย์ จากมหาวิทยาลัยเปิด เป็นต้น โดยที่ลักษณะของการเรียนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องเข้าชั้นเรียน

8. การเรียนรู้จากการฝึกและปฏิบัติ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบนำตนเอง

จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้แบบนำตนเอง ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้แบบนำตนเองที่นำมาใช้ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. สร้างบรรยากาศการเรียนรู้
2. ประเมินตนเองและวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการเรียนรู้
3. ตั้งเป้าหมายการเรียนรู้
4. วางแผนการเรียนรู้
5. แสวงหาแหล่งวิทยาการเพื่อการเรียนรู้
6. ดำเนินการเรียนรู้
7. ประเมินผลการเรียนรู้และวิเคราะห์ข้อมูลป้อนกลับเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้

3.5 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice Participation)

ในส่วนของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนักปฏิบัติ จะขอแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม และ 3) ชุมชนนักปฏิบัติ

3.5.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้สมาชิก กลุ่มคน หรือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจใดๆ ที่มีผลกระทบถึงสังคมของกลุ่มคนนั้นๆ ซึ่ง นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 11) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นๆ กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย นอกจากความหมายข้างต้นนี้แล้ว สามารถสรุปความหมายอื่นย่นหนึ่งของการมีส่วนร่วมในรูปแบบของสมการว่า

การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือร่วมใจ + การประสานงาน + ความรับผิดชอบ Participation = Cooperation + Coordination + Responsibility

โดยให้ความหมายของความร่วมมือร่วมใจไว้ว่า หมายถึง ความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

การประสานงาน หมายถึง ช่วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการกระทำกิจกรรมหรือการงาน

ความรับผิดชอบ หมายถึง ความรู้สึกผูกพันในการทำงานและในการทำให้เชื่อถือว่าไว้วางใจ

3.5.2 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

ชูชาติ พ่วงสมจิต (2540 : 75-80) ได้สังเคราะห์แนวคิดและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมทั้งของนักวิชาการในประเทศและต่างประเทศ โดยได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของไทย ซึ่งการมีส่วนร่วมในสังคมไทยไม่มีความชัดเจนในแง่ของผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะนำมาแบ่งปัน จึงได้จำแนกออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่สมาชิกชุมชนหรือประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนตลอดจนการมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้นๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผน เป็นขั้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน และกำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยการร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือโดยการบริหารงานและประสานงานตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการที่พวกเขาได้ดำเนินการนั้น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็นการประเมินผลย่อย (Formative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่กระทำกันเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอดของโครงการทั้งหมด

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2550: บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึงผลการวิจัยของโครงการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน พบว่า การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้เพื่อแก้ทุกข์และเพิ่มอำนาจในการจัดการตนเอง นวัตกรรมการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้แบบ

บูรณาการ ตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม เปรียบเทียบกระบวนการเปลี่ยนแปลงของอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มของอนาคต เริ่มจากการเรียนรู้เชิงประเด็นเรื่อง และขยายไปสู่การเรียนรู้เชิงบูรณาการในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประสานการเรียนรู้ทั้งมิติด้านนอกและด้านในอันเป็นการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ โดยมีเงื่อนไขเกี่ยวกับการเรียนรู้ ได้แก่ บริบทภายในชุมชนทั้งในด้านธรรมชาติ การตั้งถิ่นฐาน ด้านสังคม วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ ด้านประสบการณ์ แนวคิดและฐานคิดของคนในชุมชน และกระบวนการปฏิสัมพันธ์กับภายนอก กลไกการจัดการเรียนรู้ และการจัดการความสัมพันธ์ในแนวราบ

3.5.3 ชุมชนนักปฏิบัติ

ชุมชนนักปฏิบัติเป็นกลุ่มคนที่สนใจ มีปัญหา หรือแรงปรารถนาสิ่งหนึ่งร่วมกัน และเสริมความรู้ความเชี่ยวชาญในสิ่งที่สมาชิกในกลุ่มเห็นร่วมกัน ผ่านการปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง กลุ่มบุคคลเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องทำงานด้วยกันทุกวัน แต่พบปะกันเพราะมองเห็นคุณค่าในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เวลาที่รวมตัวกันในชุมชนนักปฏิบัติ บุคคลจะร่วมมือช่วยกันแลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ความรู้ที่สนับสนุนนวัตกรรม และสนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ที่ลึกซึ้ง รวมไปถึงคำแนะนำต่างๆ ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ ในการทำงาน และรวมไปถึงการพัฒนาแนวคิดใหม่ๆ ในการทำงานอีกด้วย (McDermott and Snyder, 2002 อ้างถึงใน รัฐพล ชินวรรณ, 2552 : 17)

3.5.4 แนวทางการดำเนินการของชุมชนนักปฏิบัติ

Kim Sbacea (2003: 52-65) เสนอแนวทางในการดำเนินการชุมชนนักปฏิบัติ มี 4 ขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

1. การเริ่มต้น

เป็นการค้นหาเครือข่ายหรือกลุ่มคนใดบ้างในองค์กรที่มีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปเป็นชุมชนนักปฏิบัติ เมื่อค้นหาได้แล้วก็ร่วมกันหาเจ้าภาพ (Sponsor) และสมาชิกหลัก เพื่อร่วมกันกำหนดหัวข้อและขอบเขตของเนื้อหาความรู้ที่สนใจ รวมทั้งวัตถุประสงค์และเป้าหมายของชุมชนนักปฏิบัติ สมาชิกหลักร่วมกันออกแบบโครงสร้างและกำหนดกิจกรรมหลักๆ เชิญชวนและรับสมาชิกทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิก ทั้งนี้ควรปรับรูปแบบชุมชนนักปฏิบัติให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมองค์กรด้วย

2. การเปิดตัว

สมาชิกร่วมกันกำหนดกติกาต่างๆ เช่น วิธีการสื่อสาร ระยะเวลา และความถี่ของการพบปะกัน เป็นต้น รวมถึงกำหนดทรัพยากรที่ต้องใช้ และหาการสนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และทำการเปิดตัวชุมชนนักปฏิบัติ

3. การเติบโต

เริ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยเหลือกันในการแก้ไขปัญหา รวบรวมองค์ความรู้ที่สร้างขึ้น นำความสำเร็จของการนำความรู้ไปใช้ หรือเผยแพร่เพื่อขยายชุมชนนักปฏิบัติพร้อมทั้งประเมินความพึงพอใจของสมาชิก และประเมินผลที่เกิดขึ้นเมื่อเทียบกับเป้าหมายอย่างสม่ำเสมอ เป็นระยะๆ นำผลที่ได้มาปรับเปลี่ยนและปรับปรุงวิธีการให้เหมาะสม เพื่อให้ชุมชนนักปฏิบัติมีชีวิตชีวาและให้ประโยชน์ต่อสมาชิกและองค์กรอันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของชุมชนนักปฏิบัติ

4. การสลายตัว

เมื่อชุมชนนักปฏิบัติ ได้บรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ หรือเติบโตจนถึงจุดที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกันว่าควรสลายตัวสมาชิก จะรวบรวมบทเรียนต่างๆ ที่ได้รับ องค์ความรู้ต่างๆ ที่ได้สร้างขึ้น รวมทั้งพิจารณาสิ่งที่จะทำร่วมกันในอนาคต เช่น ชุมชนนักปฏิบัติใหม่ การไปรวมกับชุมชนนักปฏิบัติอื่น การเผยแพร่องค์ความรู้ที่สร้างขึ้นให้แก่ผู้ที่อาจต้องการใช้ความรู้ดังกล่าว เป็นต้น

ผู้วิจัยสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนนักปฏิบัติ และสรุปขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนักปฏิบัติที่เหมาะสมกับการกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1. การร่วมกันวางแผน
2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ
4. การมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผล

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหน่วยในการศึกษาและการพัฒนาเทคนิคการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือข่ายสาธารณะ (Public Social Interaction Network Technique/ PSINT) มาใช้ควบคู่กับการสร้างแบบจำลองชุมชนนักปฏิบัติด้านการเรียนรู้ (Community of Practice/COP) ได้ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในระบบวัฒนธรรมและรูปแบบของการจัดการความรู้ของชุมชนอย่างลุ่มลึก (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2550: 192) ในการนำแนวคิดเรื่องชุมชนนักปฏิบัติด้านการเรียนรู้มาใช้ในการพัฒนา และความเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ธรรมชาติของความจริงหรือความรู้เป็นสิ่งที่มียู่

เป็นเอกเทศ และมีความเป็นวัตถุวิสัย มาอธิบายเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นคงไม่เพียงพอ เพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับสรรพสิ่ง และถูกคัดสรรจากชุมชนแล้วว่ามีคุณสมบัติเป็นสากลและเป็นทางเลือกที่หลากหลาย ที่สามารถตอบสนองความต้องการที่ไม่สิ้นสุดของบุคคล และชุมชนได้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบจึงมิใช่ “ความจริงที่ถูกสร้างขึ้น” (Data are created) (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2550: 194) ข้อจำกัดของชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ ได้แก่ ความสามารถของบุคคลในการคาดทำนายสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นโดยอาศัยการคิดกระบวนการแบบ เพื่อจัดกรากับข้อมูลทางประวัติศาสตร์และความจริงเชิงประจักษ์ ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวนมากถูกละเลยปล่อยทิ้งร้างและเสื่อมสลายลง ดังนั้น การจัดการความรู้และการกำหนดแนวทางเพื่อการพัฒนาชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ จึงต้องควรพัฒนาการคิดกระบวนการแบบของคนในชุมชน โดยอาศัยการร่วมสืบค้น การร่วมพัฒนาโครงข่ายของภูมิปัญญา และการเปิดพื้นที่สาธารณะทางปัญญา เพื่อให้ผู้แสดงทางสังคมได้มีโอกาสและมีบทบาทในการเชื่อมโยงภูมิปัญญาในมิติที่เป็นนามธรรมเข้ากับภูมิปัญญาในมิติที่เป็นรูปธรรม เพื่อสานโครงข่ายของปัญญา โดยอาศัยการเชื่อมต่อดิจิทัลของภูมิปัญญา ผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการเปิดพื้นที่สาธารณะทางสังคม (Public Social Space) เพื่อเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาซึ่งได้แก่ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้

4. การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน

ในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน ผู้วิเคราะห์ควรตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล ได้แก่ 1) ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องถูกเก็บรวบรวมอย่างถูกต้อง แม่นยำ 2) ข้อมูลสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 3) ข้อมูลสามารถนำไปวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้องกับสภาพความเป็นจริงจะต้องเป็นข้อมูลที่มีน้ำหนักสร้างความตระหนักหรือความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ และ 4) ข้อมูลสามารถตีความหมายภายใต้ความสัมพันธ์กับสิ่งรอบข้างได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วน ดังนั้น ผู้วิเคราะห์จำเป็นต้องเข้าใจลักษณะของข้อมูลที่ต้องวิเคราะห์ รวมทั้งต้องเข้าใจว่าข้อมูลนั้นมีความหมายอย่างไร มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและส่งผลกระทบต่อพัฒนาชุมชนอย่างไร ดังนั้นผู้วิเคราะห์จึงจำเป็นต้องมีหลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยการจัดกลุ่มข้อมูล การจัดการข้อมูลต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์กัน การสร้างความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น และการประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด โดย สุธีระ ประเสริฐสรณ์ (2553: 41-43) สามารถสรุปหลักการสร้างความหมายให้กับข้อมูลได้ดังนี้

1. การจัดกลุ่มข้อมูล ซึ่งอยู่กระจัดกระจายในส่วนของรายรับ – รายจ่ายต่างๆ

โดยจะต้องสะท้อนถึงความหมายของสถานภาพชุมชนในมิติ

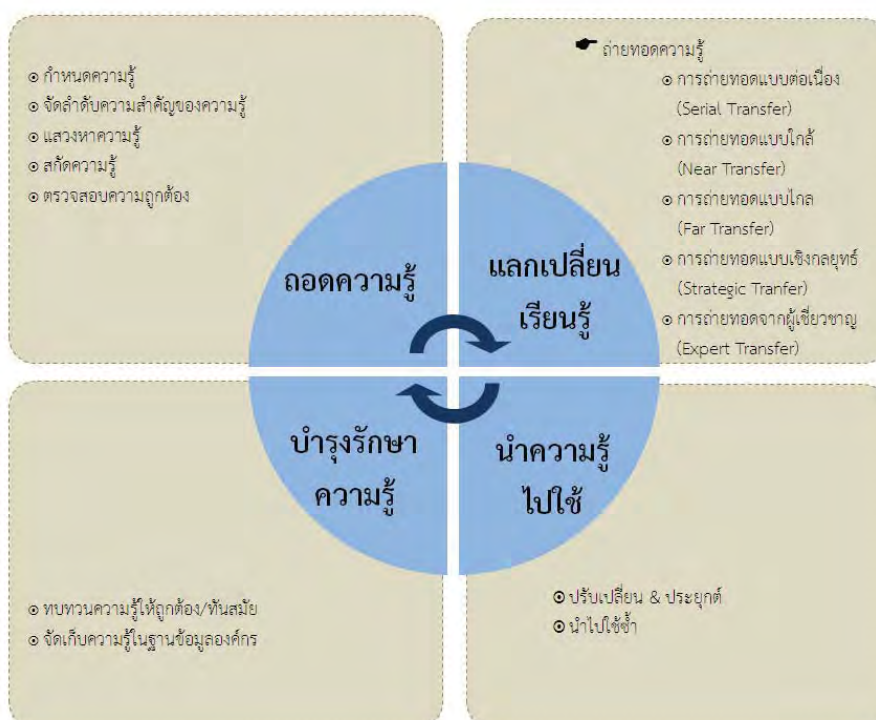
2. การจัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กันเอง ทำได้โดยทำให้ข้อมูลมีค่าอยู่บนฐานเดียวกัน หรือมีหน่วยเดียวกัน เช่น ในกรณีที่สรุปข้อมูลได้ว่านาย ก มีรายรับจากการขายข้าว 50,000 บาท ขณะที่นาย ข มีรายรับ 10,000 บาท ทั้งคู่มีพื้นที่นาแตกต่างกัน ดังนั้น การเปรียบเทียบข้อมูลจึงไม่สามารถทำได้ ดังนั้นจำเป็นต้องหา “ค่าจำเพาะ” หมายถึง ค่าที่อยู่บนฐานเดียวกันเพื่อให้เปรียบเทียบกันได้ นั่นก็คือ ปริมาณผลผลิต “กิโลกรัมต่อไร่” เป็นต้น

3. การจัดข้อมูลให้แสดงความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น ๆ ทำได้เมื่อมีข้อมูลจำเพาะใน การเปรียบเทียบกันแล้ว และนำไปผูกความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ เช่น รายจ่ายในการใช้ปริมาณปุ๋ยต่อไร่ในรายครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับค่าเฉลี่ยของทั้งตำบลอย่างไร ได้แก่ เป็นส่วนน้อย หรือ ส่วนใหญ่ เป็นอย่างไร หากส่วนใหญมีการใช้ปุ๋ยเคมีแนวโน้มของชุมชนจะเป็นอย่างไร รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับหนี้สินของครัวเรือนว่าสาเหตุของการเป็นหนี้ของเกษตรกรเกิดจากการซื้อปุ๋ยมาใช้ ดังนั้นการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลอื่นกับข้อมูลบัญชีครัวเรือน

4. การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด ช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าใจในปรากฏการณ์ว่า ทุกอย่างล้วนสัมพันธ์กันจนในที่สุดรู้ถึงความหมายของข้อมูล ซึ่งเรียกว่าเป็นการรู้ความหมายที่ ทำให้เกิดความหมาย เช่น การเห็นตัวเลขรวม สัดส่วน และ ความสำคัญ

5. กระบวนการจัดการความรู้

กระบวนการจัดการความรู้สำหรับชุมชนมุ่งเน้นให้สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มหรือทีม และระดับองค์กร ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการจัดการความรู้

เพื่อให้สมาชิกเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เทคนิค วิธีการ และประสบการณ์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง โดย พรพิมล ธรรมสาร (2554: 119-133) ได้ศึกษาหลักการ แนวคิด กรณีสืบศึกษาและงานวิจัยต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ และสรุปได้ว่า กระบวนการจัดการความรู้ควรประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การถอดความรู้ (Capture Knowledge)

การถอดความรู้ หมายถึง วิธีการในการรวบรวมความรู้ ประสบการณ์ที่จำเป็นในการปฏิบัติงานจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในองค์กรหรือชุมชน โดยมีขั้นตอนย่อยๆ ได้แก่

1. การกำหนดความรู้ (Identity Knowledge) หมายถึง การพิจารณาระหว่างสมาชิกในการระบุว่าความรู้อะไรบ้างคือความรู้ที่จำเป็นต้องรู้ โดยพิจารณาถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย ของชุมชน ซึ่งความรู้เหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกนำไปใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนางาน ให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดได้

2. การจัดลำดับความสำคัญของความรู้ (Set Priority of Knowledge) หมายถึง การเรียงลำดับความสำคัญของความรู้อะไรบ้างที่จำเป็นมากที่สุด และรองลงไปตามลำดับความสำคัญในการปฏิบัติงาน โดยพิจารณาถึงวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายที่กำหนด

3. การแสวงหาความรู้ (Acquisition Knowledge) หมายถึง การค้นหาความรู้ที่จำเป็นจากแหล่งความรู้ โดยดำเนินการวิเคราะห์แหล่งความรู้ที่จำเป็นและที่มีอยู่มาจากการใดบ้าง ทั้งภายในและภายนอก

4. การสกัดความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) หมายถึง การสรุปประมวล ถัดกรอง จากการถอดองค์ความรู้ บทเรียนจากการเรียนรู้ (Lesson Learned) และประสบการณ์จากผู้เชี่ยวชาญหรือเจ้าขององค์ความรู้ต่างๆ ที่จำเป็น ผ่านวิธีการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนา การประชุม การอภิปราย การบรรยาย เป็นต้น แล้วนำความรู้มาสรุปเป็นแผนผังความคิด แผนผังกระบวนการ ขั้นตอนการปฏิบัติงาน ฯลฯ ตามความสะดวกของสมาชิก

5. การตรวจสอบความถูกต้อง (Validating Knowledge) หมายถึง การประเมินความถูกต้อง ความเหมาะสม และความสมบูรณ์ของความรู้

ขั้นตอนที่ 2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing)

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์อันก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ระหว่างสมาชิกในการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่ เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ ประชุมกลุ่มย่อย ประชุมทางไกล นิทรรศการ ตลาดนัด

ความรู้ เวทีชาวบ้าน สภาภาคพลัญจร การสนทนา การระดมสมอง การเล่าเรื่อง ฯลฯ โดยอาศัยหลักการที่สำคัญ (Dixon, 2000: 164) คือ

1. การถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง (Serial Transfer) เป็นการเคลื่อนของความรู้ของบุคคลไปสู่กลุ่ม สามารถบูรณาการเป็นความรู้ของสมาชิกทุกคน
2. การถ่ายทอดแบบใกล้ (Near Transfer) เป็นการเกิดซ้ำของการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่มหนึ่งไปยังสมาชิกอีกกลุ่มหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกัน
3. การถ่ายทอดแบบไกล (Far Transfer) เป็นการเกิดซ้ำของการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่มหนึ่งไปยังสมาชิกอีกกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะความรู้ที่ฝังลึก
4. การถ่ายทอดเชิงกลยุทธ์ (Strategic Transfer) เป็นการถ่ายทอดความรู้หลักที่สำคัญเพื่อให้บรรลุภารกิจ
5. การถ่ายทอดจากผู้เชี่ยวชาญ (Expert Transfer) เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์เทคนิค ที่ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การนำความรู้ไปใช้ (Knowledge Reuse)

การนำความรู้ไปใช้ หมายถึง สมาชิกชุมชนนำความรู้ที่จากการถอดความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานของตนอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถปรับเปลี่ยน ประยุกต์ และบูรณาการความรู้ ทฤษฎี และประสบการณ์เดิม มาพัฒนาเป็นแนวคิด เทคนิค และวิธีการใหม่ๆ ที่สามารถพัฒนาการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 4 การบำรุงรักษาความรู้ (Knowledge Maintenance)

การบำรุงรักษาความรู้ หมายถึง กระบวนการทบทวนความถูกต้อง ความทันสมัยของความรู้ ก่อนที่จะนำไปเก็บไว้ในระบบฐานความรู้ (Knowledge Base) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้จากความสำเร็จ (Best Practice) เทคนิควิธีการ (Know-How) ในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถนำไปพัฒนาเป็นภูมิปัญญา (Wisdom) ของชุมชนได้ หลักสำคัญของการจัดเก็บความรู้ ได้แก่ ง่ายต่อการเข้าถึงและง่ายต่อการนำไปใช้

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2550: 70-76) ได้สรุปถึงความหมายของคำว่า การจัดการความรู้ คือ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและภาษา ผ่านการตีความประสบการณ์ การสื่อสาร การเชื่อมโยงความรู้จากภายนอก ก่อให้เกิดการสร้าง การผลิตซ้ำ การปรับประยุกต์ เกิดความคิด มโนทัศน์ กฎเกณฑ์กติกา และการกระทำของบุคคล กลุ่ม/องค์กร ชุมชน และได้กล่าวถึงมิติการจัดการความรู้ของชุมชนต่าง ๆ มีดังนี้

1. การฟื้นฟู ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม โดยทำให้รู้ชัดเจนและสื่อสารได้กว้างขวางมากขึ้นว่า ตนเอง และชุมชน มีความรู้อะไรบ้าง ความรู้นั้นมีที่มาอย่างไร ใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับเงื่อนไขต่าง ๆ ได้อย่างไร

2. การสกัดความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลและกลุ่ม โดยร่วมกันวิเคราะห์ ทบทวน ตรวจสอบ ศึกษาเพิ่มเติมเพื่อเสริมฐาน ต่อยอด และยกระดับความรู้

3. การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมจากภายนอก โดยมีการศึกษา ทดลอง นำมาปฏิบัติ เพื่อเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ผลิตสื่อและเผยแพร่ เช่น การจัดการพลังงาน ระดับท้องถิ่น การสร้างบ้านดินเพื่อพึ่งตนเอง เป็นต้น

4. การสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์ของชุมชน โดยมีการทดลอง สังเกต จัดเก็บข้อมูลเปรียบเทียบ สรุปผล ดำเนินงานร่วมกันในรูปแบบของกลุ่มเรียนรู้ เช่น การสร้าง ชุดความรู้เชิงเทคนิคการเกษตรปลอดสารพิษของบ้านพึ่งพวย –โนนรัง จังหวัดสุรินทร์ การสร้าง ชุดความรู้ในการจัดการน้ำและการจัดการความขัดแย้งของกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาลำห้วยหลวง ตอนล่าง จังหวัดหนองคาย เป็นต้น

5. การจัดระบบการจัดเก็บ โดยการรวบรวมข้อมูล การถอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งข้อมูลเอกสาร และข้อมูลบุคคลโดยจัดทำเป็นทำเนียบบุคคล ประกอบด้วยประวัติย่อ ประวัติ ผลงาน ความรู้ ความเชี่ยวชาญ เป็นต้น

ผู้วิจัยสังเคราะห์และสรุปกระบวนการหลักในการจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ ได้ว่า กระบวนการจัดการความรู้ประกอบด้วย 1) การถอดความรู้ 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การนำความรู้ไปใช้ และ 4) การบำรุงรักษาความรู้

6. การวางแผนชุมชน

ในการวางแผนชุมชนมีจุดเริ่มต้นในช่วงการพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ในยุคที่ 1 ก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้แผนแม่บทชุมชน ประมาณปี 2542 โดยเกิดจากการที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้รับการสนับสนุนจาก UNDP เพื่อพัฒนา เกษตรกรให้สามารถจัดทำแผนงานเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเอง ซึ่งได้รับความร่วมมือจาก มูลนิธิหมู่บ้านและเครือข่ายภูมิปัญญาไทจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อการพัฒนา ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 สำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ได้นำรูปแบบของชุมชนไม้เรียงมาเป็น ต้นแบบในการดำเนินการ ยุคที่ 2 เต็มโต ก่อให้เกิดเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค ในปี พ.ศ.2546 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้มีแนวทางหนุนเสริมและขยาย ผลแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองสู่ชุมชนท้องถิ่น และยุคที่ 3 ประกาศจุดยืนการพัฒนาชุมชนแนว ใหม่โดยใช้กระบวนการแผนชุมชนเป็นเครื่องมือ ในปี พ.ศ.2547 เพื่อลดปัญหาความยากจนของ ชาวบ้านในพื้นที่ 222 ตำบล ยุคที่ 4 การขยายผลแผนชุมชนเชิงคุณภาพและการจัดการความรู้ ในปีพ.ศ.2548-2549 โดยมีเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค โดยได้รับการสนับสนุน งบประมาณการจัดโครงการขยายผลแผนชุมชนเอาชนะปัญหาความยากจน จากศูนย์

ประสานงานสนับสนุนการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชน (ศตจ.ปชช.) ยุคที่ 5 การขยายผลสู่สาธารณะและหน่วยงานระดับนโยบาย ในปีพ.ศ. 2550-ปัจจุบัน โดยมีเครือข่าย แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค ร่วมกับหน่วยงานภาคีพัฒนาต่าง ๆ ผลักดันชุมชนมีแผน ชุมชนแบบมีส่วนร่วมและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนไปประกอบการจัดสรร งบประมาณเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และการขยายโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนที่ชุมชนมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจ (เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค, 2550: 1-4) จากการศึกษา กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง สามารถสรุปกระบวนการได้ดังนี้

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนภาคเหนือ					
ลำดับ	ต.แม่มอก จ.ลำปาง	ต.เวียงทอง จ.ตาก	ต.คุยบ้านโอง จ.กำแพงเพชร	ต.บ้านเสี้ยว จ.อุดรธานี	
1	เตรียมคณะทำงาน	สร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านอย่างชัดเจน	การค้นหา เติบโตผู้นำ เติบโตชุมชน	ประชุมเวทีระดับตำบลเพื่อทำความเข้าใจและค้นหาแกนนำในการทำงาน	
2	กำหนดพื้นที่เป้าหมาย (ครัวเรือน/หมู่บ้าน/ระยะเวลา)	จัดเก็บข้อมูลทุก ๆ ครัวเรือน	การจัดเวทีเรียนรู้และสร้างความเข้าใจโดยวิเคราะห์บทบาทอดีต ปัจจุบันและสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล	อบรมทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลของคณะทำงาน	
3	ประสานงบประมาณ / วิทยากร และกำหนดวันดำเนินงาน	นำข้อมูลมาวิเคราะห์ กระทบปัญหาและสาเหตุที่แท้จริง	การจัดเก็บข้อมูลชุมชน โดยแกนนำของชุมชนที่เข้าร่วมกระบวนการจัดทำแผนชุมชน (ข้อมูลครัวเรือน, รายรับ-รายจ่าย, ทรัพยากรชุมชน, การพัฒนาและภูมิปัญญาชุมชน, การจัดการและคุณภาพ)	จัดเก็บข้อมูลครัวเรือน หมู่บ้าน	
4	ประสานแกนนำในหมู่บ้าน ชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อม	จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและวางแผนการแก้ไขปัญหาตามแผนงานที่วางไว้	เวทีวิเคราะห์ข้อมูลรายหมู่บ้านภาพรวมระดับตำบล	จัดเวทีสรุป วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาระดับหมู่บ้าน (กำลังดำเนินการ)	
5	จัดเวทีสร้างความเข้าใจให้กับแกนนำ	ปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้	เวทีการศึกษาฐานและยกร่างแผน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน	สังเคราะห์ข้อมูล	
6	จัดเวทีสร้างความเข้าใจชาวบ้านในระดับหมู่บ้าน		เวทีประชาพิจารณ์แผนระดับตำบล โดยนำเสนอข้อมูลและแผนงานของตำบล และระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมโดยประสานภาคีรับรู้ข้อมูลเพื่อหนุนเสริม	บันทึกข้อมูลจัดทำรูปเล่มแผนชุมชนระดับตำบลและนำเสนอ	
7	ลงพื้นที่เก็บข้อมูล รายได้ รายจ่าย หนี้สิน อาชีพ ฯลฯ			การดำเนินงานตามแผนชุมชน	
8	จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลในระดับหมู่บ้าน				
9	จัดเวทีวิเคราะห์แผนระดับตำบล				
10	นำเสนอสู่การปฏิบัติ				

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				
ลำดับ	ต.เมืองคง จ. นครราชสีมา	ต. โคกตาล จ. ศรีสะเกษ	ต.ขามเฒ่า จ. ร้อยเอ็ด	ต. วังน้ำเขียว จ. นครราชสีมา
1	ค้นหาแกนนำระดับตำบล/ระดับหมู่บ้าน	รวบรวมข้อมูลในทุกตำบลนำเสนอให้กลุ่มชุมชนได้เรียนรู้	เตรียมคณะทำงาน	ค้นหาแกนนำและสร้างความเข้าใจร่วมกัน
2	จัดเวทีเรียนรู้และสร้างความเข้าใจระหว่างแกนนำระดับตำบลหมู่บ้าน	นำข้อมูลที่ได้ออกมาสำรวจถามวิเคราะห์หาจุดเด่นจุดด้อย	ประสานแกนนำที่อยู่ในหมู่บ้านเพื่อมาร่วมกันจัดทำแผนชุมชนและทำหน้าที่ในการประสานในหมู่บ้าน	จัดเวทีเรียนรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน
3	จัดเก็บข้อมูลชุมชนโดยแกนนำของแต่ละหมู่บ้านที่เข้าร่วมกระบวนการจัดทำแผนชุมชน	สร้างทางเลือกหลายทางและหลายด้าน	จัดเวทีสร้างความเข้าใจแกนนำ/ชาวบ้าน	จัดเก็บข้อมูลชุมชนโดยแกนนำของแต่ละหมู่บ้านที่เข้าร่วมกระบวนการจัดทำแผนชุมชน (ข้อมูลรายรับ-รายจ่าย หนี้สิน ข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆของครัวเรือน)
4	เวทีสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล โดยสะท้อนข้อมูลกลับให้ชาวบ้าน	วิเคราะห์ทางเลือกในขั้นตอนที่ 3 แล้วเลือกทางเลือกที่เป็นไปได้	จัดเวทีสร้างความเข้าใจระดับหมู่บ้าน	เวทีสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล โดยสะท้อนข้อมูลกลับให้ชาวบ้านในภาพรวมของทั้งตำบลในแต่ละตำบล เพื่อให้เข้าใจตนเอง
5	ศึกษาดูงานและยกย่องแผนชุมชนร่วมกัน	นำทางเลือกแต่ละทางมาวางแผนจัดทำเป็นแผนพัฒนาแม่บทชุมชน	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลรายได้ รายจ่าย หนี้สิน อาชีพ อื่น ๆ	ศึกษาดูงานและยกย่องแผนชุมชนร่วมกัน
6	เวทีการวิเคราะห์ / สังเคราะห์ข้อมูล	เสนอแผนแม่บทชุมชนให้องค์การบริหารส่วนตำบลพิจารณาเป็นแผนพัฒนาตำบล	จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลระดับหมู่บ้าน	ประชาพิจารณ์แผนชุมชน
7	เวทีฝึกแผนตำบล	ติดตามประเมินผลการปฏิบัติตามแผนพัฒนา ปรับปรุงแก้ไข ทุกขั้นตอน	จัดเวทีวิเคราะห์แผนระดับหมู่บ้าน	นำแผนไปสู่การปฏิบัติ
8	เวทีประชาสัมพันธ์แผนแม่บทชุมชน		จัดเวทีวิเคราะห์ระดับตำบล	ติดตามและประเมินผลการทำงาน
9			นำแผนสู่การปฏิบัติ (ทำเอง + ร่วมกัน + ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น(ราชการ)	

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนภาคกลาง					
ลำดับ	ต.หนองยาว จ.ฉะเชิงเทรา	ต.ทับไทร จ.ฉะเชิงเทรา	ต.หนองปราย จ.นนทบุรี	ต.ทัพหลวง จ.อุทัยธานี	
1	ประเมินสภาพความเป็นจริง (ปัจจุบันเป็นอย่างไร)	แกนนำจุดประกาย	ค้นหาทีมแผนทำแผนชุมชนจากหมู่ 3-10 ร	อบรมทำความเข้าใจขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชนในระดับภาค	
2	กำหนดแนวทางของการทำแผนแม่บทชุมชน	ศึกษาดูงานแหล่งที่ประสบความสำเร็จ	เวทีสรุปประเด็นความคิด กระตุ้นปลุกเร้าให้คนในชุมชนสนใจ และเห็นความสำคัญของการทำแผนชุมชน	ประชุมทำความเข้าใจและวางแผนการดำเนินงาน	
3	กำหนดหนทางเดินสู่เป้าหมาย (ขาดทุนเพื่อกำไร)	ทำความเข้าใจแกนนำกลุ่ม/หาแนวทาง	เวทีสืบค้นศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจากผู้สูงอายุ และหน่วยงานภาครัฐ	กระตุ้นความคิดในเวทีต่าง ๆ ของตำบล เช่น ประชุมสัญจรทำกัน ผู้ใหญ่บ้านและประมุขของหมู่บ้าน	
4	นำแผนแม่บทไปสู่วิปฏิบัติ (มีการประเมินผล ตัวบ่งชี้)	ตั้งคณะทำงาน	สร้างแบบฟอร์มในการสำรวจจัดเก็บข้อมูล	จัดเวทีศึกษาประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา	
5		ออม/เก็บข้อมูล/เรียนแลสแกน	รวบรวม / วิเคราะห์ / สังเคราะห์ข้อมูล	สำรวจรวบรวมข้อมูลรายละเอียดต่าง ๆ ได้แก่ ปัญหาของชุมชน รายได้ รายจ่าย หนี้สิน ความต้องการ เป็นต้น	
6		ประสานองค์กร	ยกร่างแผนชุมชน (แผนพัฒนาการเกษตร, เศรษฐกิจ, สังคม, ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, กองทุนหมุนเวียน, สุขภาวะชุมชน, การเรียนรู้, การพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน, โครงสร้างพื้นฐาน/ระบบสาธารณูปโภค)	วิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดโดยหาจุดด้อย จุดเด่นในข้อมูลเพื่อประเมินสถานการณ์	
7		ร่วมเรียนรู้/หนุนเสริมกลุ่ม	เวทีประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชนและบูรณาการแผนชุมชนกับ อบต.	ยกร่างแผนเพื่อแก้ปัญหาความยากจนโดยมุ่งเน้นความสามารถในชุมชนและต้นทุนสังคม	
8		แต่ละกลุ่มดำเนินกิจกรรม	นำเสนอสู่การปฏิบัติ	ประชาพิจารณ์แผน ให้สมาชิกในชุมชนเพื่อพิจารณาความถูกต้องตามเจตนาและดูความเหมาะสมในการทำแผนสู่การปฏิบัติ	
9		กลุ่มทบทวนปรับปรุง		ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ	
10		นำเสนอผลงาน		ทบทวนปรับปรุงแผนที่ดำเนินการแล้ว	
11				ประเมินความสำเร็จ	

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนภาคใต้				
ลำดับ	ด.เกาะขันธ์ จ.นครศรีธรรมราช	ด.คลองชะอุ่น จ.สุราษฎร์ธานี	ด.ความรู้ จ.สงขลา	ด.วังตะกอก จ.ชุมพร
1	เปิดเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องแผนชีวิตชุมชนพึ่งตนเองให้กับแกนนำชุมชนที่เป็นผู้ประสานงาน	หาคณะทำงานและกรรมการบริหารแผนชุมชน	จัดเวทีทำความเข้าใจและจัดตั้งคณะทำงาน (ประธานกลุ่ม สมาชิก อบต. ผู้รู้ ผู้นำธรรมชาติ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง)	ค้นหาแกนนำชุมชน เติรียมผู้นำ เติรียมชุมชน
2	ผู้ประสานงานตำบลค้นหาแกนนำเพื่อทำงานเป็นอาสาสมัครในหมู่บ้านเพื่อเข้าร่วมการทำกิจกรรมทำแผนชุมชน	จัดเก็บรวบรวมข้อมูล (พื้นฐานชุมชน, ข้อมูลชุมชนต้นแบบจากวิทยากร และการไปศึกษาดูงาน , ข้อมูลศักยภาพการผลิต, องค์กรชุมชนประวัติศาสตร์ชุมชน	ศึกษาดูงานพื้นที่ตำบลต้นแบบ ต.เขาคราม เพื่อจุดประกายความคิด (มีขั้นตอน จัดทำข้อมูล นำแผนสู่การปฏิบัติ ข้อคิดที่ได้จากการทำแผน และการติดตามประเมินผล)	จัดเวทีเรียนรู้และสร้างความเข้าใจ
3	แกนนำที่เป็นอาสาสมัครในหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องการจัดทำแผนชุมชน (ประชุมแลกเปลี่ยน, อบรมวิทยากรกระบวนการ, ศึกษาดูงาน)	วิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหของชุมชนจากเวทีประชุม	เวทีสมมนาคณะทำงานเพื่อหลอมรวมความคิด เสริมทักษะการเก็บข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา	จัดเก็บข้อมูลชุมชนโดยแกนนำของชุมชน
4	แกนนำอาสาสมัครร่วมกันทบทวนและตรวจสอบความเข้าใจก่อนตัดสินใจดำเนินการทำแผนชุมชน	จัดทำแผนแม่บทชุมชน	การประชุมสัมพันธผ่านเสียงตามสาย วิทยุชุมชน ดั่งวงพูดคุย หอกระจายช่วย แผ่นพับ สภากาแฟ)	วิเคราะห์ข้อมูลระดับหมู่บ้านและตำบลเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของตำบล
5	เก็บข้อมูลและจัดเวทีตรวจสอบข้อมูลเพื่อหาแนว		จัดเวทีการศึกษาดูงานและยกวางแผน	พัฒนาแกนนำโดยพาไปศึกษาดูงานเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและให้เห็นรูปธรรมของตำบลที่ประสบความสำเร็จ
6	จัดระบบ รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล		จัดเวทีการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล รายหมู่บ้าน รายตำบล เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหา	จัดเวทีประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชนระดับตำบลเพื่อนำเสนอแผนงานของตำบลให้คนในตำบลรับรู้และแสดงความคิดเห็น โดยทำงานแบบบูรณาการกับภาคีต่าง ๆ
7	ร่วมกันยกร่างแผนระดับหมู่บ้านและเชื่อมโยงเป็นระดับตำบล		จัดเวทีฝึกแผนตำบล	
8	จัดระบบหมวดหมู่ของรายละเอียดของแผนและกิจกรรม		จัดเวทีประชาพิจารณ์แผนแม่บทชุมชน	
9	ประชาพิจารณ์แผนชุมชน			

จากการสังเคราะห์ขั้นตอนการวางแผนชุมชนจาก 16 ชุมชนใน 4 ภูมิภาค สามารถสรุปได้ว่า ขั้นตอนสำคัญมีดังนี้ 1) การทบทวนแผนเดิม / การร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2)การกำหนดเป้าหมาย / การกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมชุมชน 3)การร่วมวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 4)การร่วมเก็บรวบรวมข้อมูล/แหล่งวิทยาการ 5)การร่วมวางแผน/ ดำเนินการเรียนรู้และแก้ปัญหาชุมชน และ 6)การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาชุมชน

7. หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

7.1 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน ทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554: 83)

7.1.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สำนักงาน กปร. (2550: 18) ได้ให้ความหมายคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

จากความหมายข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางปฏิบัติของประชาชนทุกระดับในทางสายกลาง ทนต่อการเปลี่ยนแปลงที่มีความพอเพียงซึ่งหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำความรู้ วิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนในการดำรงชีวิต

7.2 การกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาผลงานตามกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) (2553: 10-11) ได้สรุปหลักการพิจารณา ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

1. **หลักความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีพอเหมาะต่อความจำเป็นที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
2. **หลักความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
3. **หลักการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล
4. **เงื่อนไขความรู้** หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ
5. **เงื่อนไขคุณธรรม** ประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน มีความเพียรและใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

สำหรับเกณฑ์การให้คะแนนการประกวดผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประเภทชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง (ชุมชนที่สมาชิกของชุมชนรวมตัวกันตั้งแต่ 10 ครอบครัวขึ้นไป สามารถพึ่งตัวเองได้ มีความสามัคคี รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างประโยชน์สุขให้ชุมชนโดยส่วนรวม) รวมคะแนน 100 คะแนน มีรายละเอียดดังนี้

ตัวชี้วัด	คะแนน
ส่วนที่ 1 ประวัติชุมชนโดยสังเขป	
1.1 ประวัติชุมชน/ต้นแบบ/รูปแบบในการดำเนินกิจกรรมชุมชน	ไม่มีคะแนนเพราะเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาของกรรมการฯ
1.2 รูปแบบในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน	3
1.3 กิจกรรมที่โดดเด่นและสำคัญของชุมชนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	3
1.4 ความภาคภูมิใจของชุมชน	4
ส่วนที่ 2 การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน	
2.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ชีวิตแบบพอเพียงของชุมชน	4
2.2 การที่ชุมชนยึดแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง และแรงจูงใจที่ทำให้ชุมชนยึดแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง	4
2.3 ความเปลี่ยนแปลงในชุมชนเมื่อนำเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้	4
2.4 การดำเนินงานของชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มีค่าขอละ 2 คะแนน)	มี= 2 , มีบ้าง=1 ไม่มี= 0
2.4.1 ความพอประมาณ	10
2.4.1.1 การส่งเสริมให้มีการผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชน หากมีเหลือจึงจำหน่าย	2
2.4.1.2 มีการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจชุมชนให้เติบโตเป็นลำดับขั้นตอน	2
2.4.1.3 การสนับสนุนให้ครัวเรือนมีการออมเงิน	2
2.4.1.4 ครัวเรือนมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย	2
2.4.1.5 ครัวเรือนมีการวางแผนการใช้จ่ายและจัดสรรค่าใช้จ่ายอย่างเหมาะสม	2
2.4.2 ความมีเหตุผล	14
2.4.2.1 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและพัฒนาขีดความสามารถของสมาชิกในชุมชน	2
2.4.2.2 การส่งเสริมให้มีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ติดตาม ประเมินผลของชุมชน	2
2.4.2.3 การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน	2
2.4.2.4 การจัดทำแผนชุมชนจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน	2
2.4.2.6 ชุมชนรู้จักใช้และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาดและรอบคอบ ตลอดจนเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืน	2
2.4.2.7 ชุมชนเลือกประกอบอาชีพโดยคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรในชุมชน	2
2.4.3 ภูมิคุ้มกัน	24

ตัวชี้วัด	คะแนน
2.4.3.1 สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพที่ดียามเจ็บป่วย	2
2.4.3.2 ชุมชนมีเครือข่ายร่วมมือช่วยเหลือแบ่งปันกัน	2
2.4.3.3 ชุมชนมีการสำรวจและเก็บข้อมูลทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์การพัฒนาและการติดตามประเมินผลการพัฒนาได้อย่างยั่งยืนและเป็นระบบ	2
2.4.3.4 ชุมชนมีกิจกรรมเสริมสร้างให้เกิดครอบครัวที่อบอุ่นตลอดจนให้ความสำคัญกับเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ด้อยโอกาส	2
2.4.3.5 ชุมชนมีกลุ่มอาสาสมัครที่จะทำงานช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมส่วนรวมด้วยจิตอาสา	2
2.4.3.6 ชุมชนมีการปลูกป่า ปลูกต้นไม้ยืนต้นตามที่สาธารณะ	2
2.4.3.7 ชุมชนมีระบบการจัดการขยะที่ดี	2
2.4.3.8 ชุมชนมีแผนปฏิบัติการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	2
2.4.3.9 ชุมชนมีกิจกรรมให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้จากกิจกรรมและจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง	2
2.4.3.10 ชุมชนมีความหลากหลายด้านการผลิต อาชีพหลัก อาชีพรอง ตลาดหลัก ตลาดรอง เพื่อลดความเสี่ยง	2
2.4.3.11 ชุมชนการสร้างคนในหลายช่วงอายุให้มีศักยภาพในการเป็นผู้นำ	2
2.4.3.12 ชุมชนมีการสร้างงานภายในชุมชน เพื่อป้องกันการอพยพแรงงาน	2
2.4.4 ความรู้คู่คุณธรรม	10
2.4.4.1 ชุมชนมีการจัดเวทีประชาคมกิจกรรมที่สืบเนื่องจากการดำเนินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง	2
2.4.4.2 ชุมชนมีการส่งเสริมและพัฒนาวัดหรือศาสนสถานหรือแหล่งเรียนรู้ทางด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้แนวทางการส่งเสริมความรู้คู่คุณธรรมเพื่อให้โครงการนี้เป็นต้นแบบในการขยายผลในการดำเนินงานตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน	2
2.4.4.4 มีการรวบรวมและจัดทำเอกสารหมู่บ้านเพื่อการเผยแพร่ความรู้	2
2.4.4.5 มีครูภูมิปัญญาชาวบ้านหลายด้านที่ถ่ายทอดแนวคิด ความรู้แนวทางการทำงาน ประสพการณ์ และกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ สู่ชุมชน	2
2.5 ชุมชนมีการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ทำมาเป็นระยะเวลากี่ปี แผนมีระยะเวลานานเท่าใด และดำเนินงานร่วมกันของใครบ้าง	3
2.6 การจัดตั้งกองทุนของชุมชน และความร่วมมือในการจัดตั้งของคนในชุมชน	3

ตัวชี้วัด	คะแนน
2.7 การพึ่งตนเองของชุมชน การพึ่งตนเองในด้านใด และอย่างไร	4
2.8 สัดส่วนของครัวเรือนในชุมชนที่นำเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้	3
2.9 จุดเด่นของชุมชนในการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้	3
ส่วนที่ 3 การขยายผลการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ภายนอก	
3.1 กิจกรรมของชุมชนที่เป็นการส่งเสริม และขยายผลให้ชุมชนอื่นๆ ดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	4

7.3 แผนที่เศรษฐกิจพอเพียง สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (2552 : 39-42) ได้จัดทำโดยภายใต้โครงการจัดทำแผนที่เดินทางและการสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงระหว่างประเทศ (มิถุนายน-พฤศจิกายน 2550) โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมียุทธศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

วิสัยทัศน์ **“ประเทศไทยมีสังคมและวัฒนธรรมตามแนวทางพอเพียง มีภูมิคุ้มกันที่ทำให้อยู่ดีมีสุข ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ มีความสมดุลของการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรม มีความมั่นคงทางสังคม มีความยั่งยืนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”**

7.3.1 จังหวะก้าว 20 ปีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

ปีที่ 1 – 5 แปลงแผนที่เดินทางสู่การปฏิบัติ เพื่อสร้างพื้นฐานสามห่วงสองเงื่อนไขของเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน องค์กร ด้วยการสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในและปรับโครงสร้างภายนอก เพื่อให้ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน องค์กร เกิดการตระหนักรู้ (Awareness) และการกำหนดตนเองที่จะปฏิบัติ (Commitment) ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ปีที่ 6 – 10 ขยายผลเพื่อสร้างสังคม เศรษฐกิจที่เป็นธรรม การเมืองเพื่อประชาชน และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ปีที่ 11 – 15 พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ปีที่ 16 – 20 สู่สังคมเป็นสุข มีภูมิคุ้มกัน และสมดุลในทุกมิติ

ยุทธศาสตร์ 5 ปีแรก มี 6 ยุทธศาสตร์ ได้แก่

1. ยกระดับคุณธรรมในสังคม โดยสร้างวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมองค์กรให้มีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน และสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารภาครัฐ

กลยุทธ์ 1 ส่งเสริมยกย่องคนดีในสังคมทุกภาคส่วน

กลยุทธ์ 2 ส่งเสริมเงื่อนไขคุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการเรียนการสอนทุกระดับ

กลยุทธ์ 3 ยกระดับความโปร่งใสของภาคการเมือง หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

กลยุทธ์ 1 เน้นปรัชญาและการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

กลยุทธ์ 2 สร้างกระบวนการเรียนรู้ในทุกภาคส่วน

กลยุทธ์ 3 บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับความรู้สมัยใหม่ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

กลยุทธ์ 4 สร้างการรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์ โดยมีระบบเฝ้าระวังทางสังคมเพื่อติดตามผลกระทบจากโลกาภิวัตน์และหาทางเลือกการพัฒนาบนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. พัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่ายให้มีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น

กลยุทธ์ 1 พัฒนาคนและสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นด้วยการร่วมมือพัฒนาท้องถิ่นให้มีความน่าอยู่เพิ่มขึ้น

กลยุทธ์ 2 สร้างเครือข่ายและกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

กลยุทธ์ 3 บูรณาการเศรษฐกิจชุมชนและเครือข่ายความร่วมมือ

4. ส่งเสริมการเมืองในระดับประเทศแบบมีส่วนร่วมให้เพิ่มมากขึ้นและส่งเสริมให้เกิดการเมืองท้องถิ่นแบบ สمانฉันทให้ครอบคลุมในพื้นที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

กลยุทธ์ 1 สร้างพื้นฐานการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงให้เพิ่มมากขึ้น

กลยุทธ์ 2 สร้างความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นและสนับสนุนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและชุมชนเพิ่มมากขึ้น

กลยุทธ์ 3 ขยายตัวอย่างของการเมืองท้องถิ่นแบบสमानฉันทให้ได้มีการศึกษาและเรียนรู้อย่างกว้างขวางมากขึ้น

กลยุทธ์ 4 ส่งเสริมให้ข้าราชการส่วนภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ว่าราชการจังหวัดให้พัฒนาการเมืองท้องถิ่นให้เป็นการเมืองแบบสमानฉันทเพิ่มขึ้น โดยถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญ

กลยุทธ์ 5 เพิ่มระดับการตรวจสอบและการมีส่วนร่วมของชนชั้นกลางในเมือง เพื่อยกระดับความโปร่งใสของการบริหารภาครัฐให้เพิ่มมากขึ้น

5. พื้นฟูทรัพยากร การจัดการพลังงาน ชยะและมลภาวะ

กลยุทธ์ 1 สร้างจิตสำนึกและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองและท้องถิ่น ในการจัดการกับขยะและมลภาวะตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

กลยุทธ์ 2 สร้างจิตสำนึกและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการ พื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากร พลังงาน และสิ่งแวดล้อม

กลยุทธ์ 3 กำหนดวาระแห่งชาติด้านทรัพยากรธรรมชาติ พลังงาน และ สิ่งแวดล้อม

กลยุทธ์ 4 สร้างกลไกจูงใจในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

6. ลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ และสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจให้เพิ่มมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

กลยุทธ์ 1 รัฐสร้างปัจจัยพื้นฐานที่เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิต

กลยุทธ์ 2 สนับสนุนให้สร้างวัฒนธรรมการออมและสร้างวินัยในการใช้จ่าย

กลยุทธ์ 3 ส่งเสริมให้มีโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เพื่อสร้างโอกาสให้กับทุกคน อย่างเป็นธรรมเพิ่มมากขึ้น

กลยุทธ์ 4 สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจภายในด้วยธรรมาภิบาล การพัฒนา คนและการเชื่อมโยงงานวิจัยและพัฒนาสู่ภาคปฏิบัติ

กลยุทธ์ 5 ลดการพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกในระดับมหภาคให้น้อยลงจนประเทศมี ภูมิคุ้มกันพอที่อยู่ได้อย่างสมดุลในที่สุด

7.3.2 ตัวชี้วัดของปัจจัยความสำเร็จ

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระ บรมราชูปถัมภ์ (2552: 44) ได้สรุปว่าตัวชี้วัดของปัจจัยความสำเร็จในภาวะเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตารางที่ 2.2 แสดงตัวชี้วัดของปัจจัยความสำเร็จในภาวะเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปัจจัยสู่ความสำเร็จ	ตัวชี้วัดสำคัญ
คุณธรรม	ระดับการทุจริตลดลง ความโปร่งใสเพิ่มขึ้น วัดจากหน่วยงานภาครัฐ และอปท. มีมาตรฐานที่แสดงถึงความโปร่งใส ได้แก่ การตรวจสอบได้ และการเปิดเผยกระบวนการทำงานได้
	ความขัดแย้งในชุมชนลดลง
	สถาบันครอบครัวเข้มแข็ง วัดโดย อัตราการหย่าร้าง เด็กถูกทอดทิ้งลดลง ฯลฯ
	ความซื่อสัตย์ ความเพียร สัมมาอาชีพะ วัดโดย จำนวนคดีความลดลง
	จำนวนองค์กรธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มขึ้น
	จำนวนอาสาสมัครเพื่อสังคมเพิ่มขึ้น
ความรู้ การเรียนรู้ ความรอบรู้	จำนวนศูนย์เรียนรู้ วิทยาลัยชุมชนเพิ่มขึ้นและกระจายทั่วถึงทุกพื้นที่
	จำนวนแผนชุมชนโดยกระบวนการชุมชนเพิ่มมากขึ้น
	สัดส่วนของงบประมาณการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้น
	จำนวนสื่อสาธารณะเพื่อสังคมเพิ่มขึ้น
ความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน	คุณภาพและปริมาณทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น
	สัดส่วนการใช้จ่าย/รายได้ลดลง และมีอัตราการออมเพิ่มขึ้น
	สัดส่วนการเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์กรชุมชนต่อประชากรเพิ่มขึ้น
	สัมประสิทธิ์ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ (Gini Coefficient) ลดลง
	อัตราการเปิดประเทศ (มูลค่าการค้าระหว่างประเทศต่อรายได้ประชาชาติ) ลดลงสู่ระดับที่เหมาะสม)

7.3.3 เป้าหมายของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (2552: 45-52) ได้สรุปถึงเป้าหมายของการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 2.3 แสดงตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายภายในห้าปีในการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่างๆ

ตัวชี้วัด		ค่าเป้าหมาย ภายในห้าปี
มิติสังคม จริยธรรม		
จำนวนการเกิดคดีความ		
จำนวนคดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย	คดีต่อประชากรแสนคน	600
จำนวนคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ	คดีต่อประชากรแสนคน	10
จำนวนคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน	คดีต่อประชากรแสนคน	90
ความเดือดร้อน ความรุนแรงจากการคุกคามและละเมิดสิทธิเสรีภาพในสังคม		
จำนวนคดีที่ถูกร้องเรียนจากการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน	คดีต่อประชากรแสนคน	72
ความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาครอบครัว		
จำนวนเด็กที่ถูกทอดทิ้ง	คนต่อประชากรเด็กแสนคน	29
จำนวนผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง	คนต่อผู้สูงอายุแสนคน	32
จำนวนผู้พิการที่ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่	คนต่อผู้พิการแสนคน	2,500
การมีภูมิคุ้มกันทางกาย อารมณ์ จิตใจ		
จำนวนหย่าร้าง	คู่ต่อคู่สมรสพันคู่	200
จำนวนผู้ป่วยทางจิต	คดีต่อประชากรแสนคน	1,500
สัดส่วนของสมาชิกในครอบครัวที่ไม่ติดสุรา	ร้อยละ	99.6
การเข้าถึงบริการและสวัสดิการทางสังคม		
จำนวนคน ไร้ที่พึ่ง เร่ร่อน คนขอทาน	คนต่อประชากรแสนคน	จำนวนลดลง
การแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม		
จำนวนเครือข่ายในชุมชน	เครือข่ายต่อประชากรแสนคน	5
จำนวนอาสาสมัครเพื่อสังคม	คนต่อประชากรแสนคน	16,000

ตารางที่ 2.3 แสดงตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายภายในห้าปีในการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่าง ๆ (ต่อ)

ตัวชี้วัด		ค่าเป้าหมายภายในห้าปี
มิติการบริหารจัดการภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น และภาคธุรกิจ		
ความโปร่งใสของภาครัฐ		
คะแนนภาพลักษณ์คอร์ปชั่นของประเทศไทย	ค่าคะแนน 1-10	5.0
การใช้จ่ายของหน่วยราชการส่วนท้องถิ่น		
จำนวนงบประมาณของหน่วยราชการส่วนท้องถิ่นที่ใช้เพื่อการส่งเสริมงานศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น	บาทต่อประชากรหนึ่งคน	14.0
ความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ		
การดำเนินงานอย่างมีจริยธรรม	ค่าคะแนน 1-10	7.0
บทบาทความรับผิดชอบต่อสังคม	ค่าคะแนน 1-10	7.0
มิติการเรียนรู้ การศึกษา		
ความเสมอภาคในการเข้าถึงความรู้		
อัตราการออกกลางคันของนักเรียนระดับประถมศึกษา	ร้อยละ 0.5	0.5
อัตราการศึกษาต่อของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น	ร้อยละ 98.0	98.0
จำนวนเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา	คนต่อเด็กวัยเรียนแสนคน	10,000
	ร้อยละ	3.0
การศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง		
ร้อยละของหมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหรือปราชญ์ชาวบ้าน	ร้อยละ	30.0
มิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม		
ดัชนีคุณภาพแหล่งน้ำ		312.5
ดัชนีคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่ง		441.6
ปริมาณขยะมูลฝอยชุมชนต่อประชากร	กิโลกรัมต่อคน	200.0
ปริมาณของเสียอันตราย	กิโลกรัมต่อคน	25.0
ปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่อ GDP	กรัมต่อบาท (ราคาปี 2531)	49.0

ตารางที่ 2.3 แสดงตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายภายในห้าปีในการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่างๆ (ต่อ)

ตัวชี้วัด		ค่าเป้าหมายภายในห้าปี
โรคของระบบทางเดินหายใจ		
มิติเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ การใช้พลังงานและเทคโนโลยี		
เศรษฐกิจภาพรวม		
สัดส่วน GDP สาขาเกษตรต่อ GDP รวม	ร้อยละ	10.0
อัตราการเปิดประเทศ (มูลค่าการส่งออกบวกนำเข้าต่อ GDP)	ร้อยละ	100.00
ภาคการบริโภค		
การใช้จ่ายเพื่อการบริโภค /รายได้ที่ใช้จ่ายได้จริงต่อครัวเรือน	ร้อยละ	90.0
สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้สิน	ร้อยละ	50.0
สัดส่วนการใช้พลังงานต่อ GDP	ร้อยละ	14.0
การกระจายรายได้และความยั่งยืนของภาคเกษตร		
ดัชนีการกระจายรายได้	ร้อยละ	0.48
สัดส่วน GDP สาขาเกษตรต่อประชากรในสาขาเกษตรเทียบกับ GDP นอกสาขาเกษตรต่อประชากรนอกสาขาเกษตร	ร้อยละ	20.0
มูลค่าปุ๋ยเคมีนำเข้าต่อ GDP สาขาเกษตร	ร้อยละ	5.0
ทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาเทคโนโลยี		
สัดส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับอาชีวศึกษาขึ้นไปทางสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อประชากรวัยแรงงาน	ร้อยละ	6.0
สัดส่วนของค่าใช้จ่ายด้านวิจัยและพัฒนาต่อ GDP	ร้อยละ	0.4

จากการวิเคราะห์ตัวชี้วัดและค่าเป้าหมายภายในห้าปีในการเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่า แนวทางที่สอดคล้องกับการแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1. ในมิติสุขภาวะ สามารถสรุปได้ว่าการพัฒนาสุขภาพในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 กระทรวงสาธารณสุขได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสุขภาพเชิงบูรณาการที่เป็นองค์รวม โดยน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางหลัก โดยการพัฒนาสุขภาพทุกด้านทุกมิติให้มุ่งสู่ทิศทางเดียวกันเพื่อสร้าง “ระบบสุขภาพพอเพียง” ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ว่า “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันภายใต้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งสู่ระบบสุขภาพพอเพียง เพื่อสร้างสุขภาพดี บริการดี สังคมดี ชีวิตมีความสุขอย่างพอเพียง” พร้อมกับการนำเสนอว่าเป้าหมายหลักในการพัฒนาระบบสุขภาพไทยสู่ “ระบบสุขภาพพอเพียง” มีทั้งหมด 10 ประการ ดังนี้

1. สร้างเอกภาพและธรรมาภิบาลในการจัดการระบบสุขภาพที่สมดุลและยั่งยืน
2. สร้างเสริมสุขภาพเชิงรุกที่สามารถสร้างปัจจัยพื้นฐานของการมีสุขภาพดี
3. เสริมสร้างวัฒนธรรมสุขภาพและวิถีชีวิตที่มีความสุขพอเพียงอย่างเป็นองค์รวม
4. มีระบบสุขภาพชุมชนและเครือข่ายบริการปฐมภูมิที่เข้มแข็ง
5. มีระบบบริการสุขภาพและการแพทย์ที่มีประสิทธิภาพ มีการใช้เทคโนโลยีพอประมาณ ตามหลักวิชาการอย่าง ถูกต้อง เหมาะสม ทำให้ผู้รับบริการมีความสุข อุ่นใจและผู้ให้บริการมีความสุข
6. เน้นให้มีหลักประกันสุขภาพที่เป็นธรรม ทั่วถึง มีคุณภาพ
7. สร้างระบบภูมิคุ้มกันและความพร้อมรองรับเพื่อลดผลกระทบจากโรคและภัยคุกคามสุขภาพที่มากับโลกาภิวัตน์ได้อย่างเท่าทัน
8. เปิดทางเลือกสุขภาพที่หลากหลายผสมผสานภูมิปัญญาไทยและสากลอย่างรู้เท่าทันและพึ่งตนเองได้
9. จัดระบบสุขภาพบนฐานความรู้ด้วยการจัดการความรู้ที่มีเหตุผลรอบด้าน
10. เกิดเป็นสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกันทุกวัย เป็นสังคมที่ดูแลรักษาคนจน คนทุกวัย และผู้ด้อยโอกาสอย่างเคารพในคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

จากแนวทางดังกล่าวสามารถนำมาใช้ในการกำหนดเป้าหมายในการดำเนินงานตามมิติสุขภาวะได้ดังนี้

เป้าหมาย **ยกระดับคุณธรรมในสังคม**

ตัวชี้วัด

- ระดับคอร์รัปชัน / ความไม่โปร่งใส ในระบบสาธารณสุขลดลง
- ปลุกฝังแนวคิดใหม่ขึ้นในสังคม สุขภาพดีได้โดยไม่ต้องใช้ยา และเมื่อต้อง用药ให้ใช้อย่างเหมาะสม

เป้าหมาย **ปฏิรูปการเรียนรู้ทุกมิติผ่านการพัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่าย**

ตัวชี้วัด	- ชุมชนมีแผนพัฒนาสุขภาพชุมชน - มีผู้นำด้านสุขภาพในชุมชน (Health Advocacy)
เป้าหมาย ภูมิคุ้มกัน	ปรับปรุง/ขจัดกลไกที่ขัดขวางความพอประมาณ มีเหตุผล
ตัวชี้วัด	- เพิ่มความเป็นธรรมในสิทธิและบริการด้านสาธารณสุข - มีกลไกการทบทวนการให้บริการ สุขภาพที่ไม่สมเหตุสมผล ไม่คุ้มค่า - มีกลไกการสร้างความเป็นธรรมของระบบหลักประกันสุขภาพ ทั้งสาม
เป้าหมาย	สร้างกลไกสนับสนุนความพอประมาณ มีเหตุผล ภูมิคุ้มกัน
ตัวชี้วัด	- เกิดกระบวนการสมัชชาสุขภาพแห่งชาติและสมัชชาสุขภาพพื้นที่ - มีกลไกตรวจสอบนโยบายรัฐที่ขัดกับธรรมนูญสุขภาพแห่งชาติ
เป้าหมาย	ติดตาม ทบทวน การดำเนินงาน ปรับปรุง กลยุทธ์
แผนงาน	- มีแผนงานการจัดการความรู้ด้านการพัฒนาสุขภาพะบนฐานคิด เศรษฐกิจพอเพียง

2. มิติจริยธรรม วัฒนธรรม และสังคม ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นการพัฒนาที่มีความสมดุลระหว่างปัจเจกบุคคล สังคม และการพัฒนาในมิติต่างๆ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมที่ตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่สำคัญคือการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อรู้จัก “ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน” เพื่อมุ่งเน้นให้ประชาชนมีวิถีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง เนื่องจากมีความเข้าใจในเหตุผลทำให้เกิดมีภูมิคุ้มกันที่ดี บนฐานของความรู้และคุณธรรม โดยเฉพาะการรู้จักความพอดีหรือความพอประมาณอันเป็นกฎธรรมชาติที่มีเป้าหมายหลักนั้น สามารถนำไปสู่การเสียสละแบ่งปันและช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่มีความสุขสำหรับทุก ๆ คน ซึ่งตามแผนพัฒนาฉบับที่ 10 สามารถกำหนดเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างการพัฒนาด้านจริยธรรม วัฒนธรรม และสังคมภายใต้กรอบคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

1. ระดับองค์กร / หน่วยงาน

1.1 หน่วยงานและองค์กรสามารถดำเนินการตามหลักความโปร่งใสและหลักธรรมาภิบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 บุคลากรของหน่วยงานมีมาตรฐานทางวิชาชีพและมาตรฐานการทำงานที่มีประสิทธิภาพ

1.3 ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานและผู้คนในสังคมลดลง

1.4 องค์กรสามารถพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้และการแบ่งปันทรัพยากรโดยใช้หลักการมีคุณธรรมนำความรู้

1.5 มีการประสานความร่วมมือการพัฒนาองค์กรและเครือข่ายประชาชนในระดับที่กว้างขวางและยั่งยืน

2. ระดับชุมชนท้องถิ่น

2.1 มีการรวมตัวของคนในชุมชนท้องถิ่นและร่วมทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างเหมาะสม

2.2 มีระบบการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร

2.3 ชุมชนสามารถปรับตัวและภูมิคุ้มกันในการพัฒนาตนเอง

2.4 ชุมชนสามารถดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมและการเรียนรู้ภายใต้บริบทที่เหมาะสม อีกทั้งสามารถจัดการทรัพยากรของชุมชนด้วยวิถีทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของตนเอง

2.5 ชุมชนสามารถเข้าถึงการบริการของภาครัฐได้อย่างทั่วถึงและสามารถที่จะปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและทรัพยากรของชุมชนได้

3. ระดับบุคคล

3.1 บุคคลในสังคมมีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการพัฒนาประเทศ

3.2 มีความซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัยในตนเอง มีความเสียสละ มีความอดทน ความเพียร ความกตัญญูกตเวที ความไม่ประมาท และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นไปภายใต้กรอบคุณธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.3 บุคคลมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง รวมทั้งมีภูมิคุ้มกันทางร่างกายจิตใจ และอารมณ์

3.4 บุคคลมีความยึดมั่นในศีลธรรม หลักธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ

สำหรับการเชื่อมโยงเป้าหมายในมิติจริยธรรม วัฒนธรรม และสังคม กับเป้าหมายย่อยเชิงสังคมของการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เป้าหมายด้านจริยธรรม มีเป้าหมายย่อยเชิงสังคมของการพัฒนาประเทศได้แก่

1. ลดการเข้าถึงอบายมุข (สุรา บุหรี่ อบายมุข)
2. ลดการหย่าร้าง
3. ลดจำนวนผู้ถูกทัก
4. ลดการอัตราเด็กเร่ร่อน
5. ลดการอัตราเด็กทำแท้ง
6. ลดอัตราผู้ป่วยโรคจิต
7. ลดอัตราการฆ่าตัวตาย
8. เพิ่มอายุขัยเฉลี่ย
9. การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม
10. ผู้ประกอบศาสนกิจในศาสนสถาน
11. เพิ่มจำนวนประชากรที่มีความเชื่อตามคตินิยมทางศาสนา

เป้าหมายด้านวัฒนธรรม

1. ลดคดีความของประชาชน
2. ลดความสูญเสียจากอุบัติเหตุและอุบัติเหตุ
3. ลดความรุนแรงจากการคุกคามและละเมิดสิทธิ และเสรีภาพ
4. ลดความรุนแรงในครอบครัว
5. ลดการทำแท้ง
6. เพิ่มจำนวนเงินบริจาคของครัวเรือนในการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา
7. เพิ่มระดับความเชื่อของครัวเรือนที่คิดว่ามีผู้นำทางศาสนา/ผู้นำท้องถิ่นที่เป็นตัวอย่างที่ดีได้
8. เพิ่มสัดส่วนงบประมาณของ อบต. ในการส่งเสริมวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น

เป้าหมายด้านสังคม

1. เพิ่มสัดส่วนผู้สูงอายุที่ได้รับการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพ
2. เพิ่มอัตราร้อยละของครัวเรือนที่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย
3. เพิ่มสัดส่วนผู้ที่ได้รับสวัสดิการการรักษาพยาบาล
4. ลดสัดส่วนคนไร้ที่พึ่งคนเร่ร่อนคนขอทานที่ได้รับการสงเคราะห์
5. เพิ่มสัดส่วนเครือข่ายชุมชน
6. เพิ่มสัดส่วนองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรหรือองค์กรสาธารณประโยชน์
7. เพิ่มสัดส่วนผู้แสดงความจำนงบริจาคอวัยวะ
8. เพิ่มสัดส่วนเรื่องร้องเรียนที่ยุติโดยการเจรจาไกล่เกลี่ย
9. เพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนา/สาธารณประโยชน์เป็นประจำของครัวเรือน

10. เพิ่มสัดส่วนกองทุนเงินช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัย
11. เพิ่มสัดส่วนของอาสาสมัครงานเพื่อสังคม

โดยมีกลยุทธ์การพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. สร้างระบบความสัมพันธ์ใหม่ภายใต้การพัฒนาจริยธรรม วัฒนธรรมและสังคมแบบคู่ขนาน โดยเน้นการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาที่เชื่อมโยงบริบทโลก

2. ปกป้องฐานทรัพยากร ภูมิความรู้ วัฒนธรรม และกระบวนการจัดการทางสังคม เพื่อเป็นการรักษาความสมดุลของชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน

3. สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายใต้กระแสชุมชนท้องถิ่น (Localization) ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ในกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเรียนรู้นับว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาในยุคปัจจุบัน เพราะนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพ การเสริมสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ของชุมชน ผู้คนในสังคม ช่วยให้ชุมชนและสังคมรู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

4. เสริมสร้างอัตลักษณ์ของวิถีชุมชน สร้างกระบวนการพัฒนาบนฐานทุนที่ชุมชนท้องถิ่นมีอยู่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของการพัฒนาที่เอื้อต่อการจัดการตนเองภายใต้ความผันผวนทางเศรษฐกิจและสังคม การสร้างอัตลักษณ์นั้นมิใช่เป็นการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ แต่เป็นการสร้างฐานคิดและกระบวนการพัฒนาของตนเองภายใต้บริบททางสังคมที่เกี่ยวข้อง ในที่นี้หมายถึงการสร้างขบวนการทางสังคมในระดับหน่วยย่อยที่เสริมสร้างการกำกับดูแลผู้คนในสังคมด้านจริยธรรมวัฒนธรรม

5. เน้นพึ่งพาตนเองของสังคมและชุมชนท้องถิ่น ความเป็นอิสระของสังคมและชุมชน เกิดจากการที่สังคมและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ดังนั้นการพัฒนาสังคมและจริยธรรม วัฒนธรรม จะต้องเป็นไปในทางที่ช่วยให้ประชาชนในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ คือ บุคคลและสังคมมีความดีงาม

6. สร้างเครือข่ายในสังคม ให้สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งจะเชื่อมโยงเครือข่ายทุกส่วนที่มีอยู่ในสังคม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทุกชนิดที่เกิดขึ้นจากภายนอกได้

7. สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงโลกและความรู้อย่างเป็นระบบ ในการพัฒนาสังคม จริยธรรม และวัฒนธรรมนั้น สิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง คือ การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้คน ความรู้ และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ดำเนินไปอย่างเหมาะสม เพราะความรู้และปัญญาจะเป็นเครื่องมือนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อการพัฒนาในมิติต่าง ๆ คือ

7.1 พัฒนาสังคมและชุมชนด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ โดยเป็นการพัฒนาสังคม จริยธรรมและวัฒนธรรมด้วยความเข้าใจในวิถีของชุมชนและวัฒนธรรม

7.2 พัฒนาด้วยความเข้าใจในโครงสร้างระดับมหภาคและจุลภาค โดยเน้นภาพรวมของการพัฒนาแต่แยกส่วนในการแก้ไขปัญหา ทำให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของโครงสร้างในระดับมหภาคและจุลภาคได้ดีขึ้น เพราะกระบวนการดังกล่าว นำไปสู่การไม่แยกส่วนของการพัฒนา เป็นการพัฒนาที่เป็นขั้นตอนสามารถเสริมสร้างจุดแข็งและป้องกันจุดอ่อนได้

7.3 พัฒนาด้วยความรู้และความเข้าใจถึงบริบทของสังคม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นการสร้างฐานคิดและมุมมองว่า การพัฒนาจริยธรรม วัฒนธรรมและสังคมนั้นมีที่มา มีที่ไป การเกิดขึ้นของปัญหามีอาจเกิดจากสาเหตุด้านใดด้านหนึ่ง การเข้าใจถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของชุมชน จะช่วยให้กระบวนการพัฒนามีโอกาสประสบความสำเร็จมากขึ้น

7.4 พัฒนาด้วยความเข้าใจในฐานทรัพยากร เป็นการพัฒนาจริยธรรม วัฒนธรรมและสังคมที่มีใช้เพียงระดมทรัพยากรเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาเท่านั้น แต่เป็นการปกป้องรักษาทรัพยากรและจัดการให้เกิดมูลค่าและมีประสิทธิภาพมากที่สุด

3. มิติการศึกษา

แนวทางสู่เศรษฐกิจพอเพียงของมิติการศึกษา จะต้องสร้างความสมดุลให้เกิดทั้งทางด้านอารมณ์หรือจิตใจ คุณธรรม ความฉลาด ความรอบรู้ และประสบการณ์ได้ โดยมีแนวทางดังนี้

1. กำหนดเป้าหมาย 74,000 หมู่บ้านทั่วประเทศ เป็นศูนย์เรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ
2. ระบบการศึกษาที่เอา “หมู่บ้าน” เป็นศูนย์กลาง และเชื่อมโยงให้เกิดสี่เหลี่ยมความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน-วัด-โรงเรียน-สังคม โดยใช้ปัญหาของหมู่บ้านเป็นโจทย์ พ่อแม่เป็นผู้นำ และสนับสนุนลูกให้เรียนรู้ วัดเป็นผู้นำด้านจิตใจ โรงเรียนเป็นผู้นำใช้อุปกรณ์เทคโนโลยี และองค์ความรู้สมัยใหม่อย่างถูกวิธี ชาวบ้านเป็นผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น และภาคส่วนต่างในสังคมเข้าสนับสนุน ทั้งสี่ฝ่ายปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเรียนรู้ และพัฒนาชุมชน ผู้เรียนทั้งเด็กและผู้มีส่วนร่วมจะได้องค์ความรู้ที่ใช้ได้จริงในท้องถิ่น ส่งผลให้เด็กและประชาชนเรียนรู้ที่จะอยู่ได้ด้วยทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในหมู่บ้าน โดยใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม จุดสำคัญของการศึกษาระบบนี้ คือ ผู้เรียนคิดเองได้ว่าควรทำ “อย่างไร” และ “ทำไม” ต้องทำเช่นนั้น
3. พัฒนาและสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ให้ได้
4. การเพิ่มช่องทางการศึกษาให้หลากหลาย มากมาย ทลายรั้วสถานศึกษา ทำให้สื่อและระบบการเรียนรู้ต่าง ๆ เกิดเป็นระบบเครือข่ายการเรียนรู้ทั่วประเทศ
5. ทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเพิ่มผลิตภาพทั่วทั้งประเทศ

6. การศึกษาจะต้องเป็น “การเรียนรู้” มิใช่เพียง “การรับรู้” เพื่อตระหนักรู้ถึงการดำรงอยู่ของสิ่งอื่น/คนอื่น และวิธีคิดในการมองโลกอย่างเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งอื่นๆ โดยการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงมี 4 มิติ ได้แก่

6.1 เนื้อหา ต้องทำให้ผู้เรียนรู้ว่าความสุขมีหลายมิติ มิใช่เพียงการบริโภควัตถุ และตระหนักว่าตนอยู่ร่วมกับคนและสรรพสิ่งอื่น ๆ

6.2 วิธีการ สร้างกิจกรรมเพื่อให้ได้รับประสบการณ์จริง เช่น งานอาสา (ทำให้เรียนรู้ว่าความสุขอาจได้รับจาก “การให้”)

6.3 แหล่งเรียนรู้ มีกลุ่มตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียงด้านต่าง ๆ

6.4 กลไกขับเคลื่อน มีหลากหลาย เช่น โรงเรียน (รวมทั้งจัดกระบวนการเรียนการสอน) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยสงฆ์ การสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงกัน เป็นต้น

7. ส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน เช่น การฝึกงานทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อให้เยาวชนได้เห็นภาพการปฏิบัติจริง

8. สนับสนุนความรู้เผยแพร่ชุมชน

9. เสริมกระบวนการศึกษาเรียนรู้ ฐานทรัพยากรและวัฒนธรรมในท้องถิ่นของเยาวชน พร้อมทั้งสนับสนุนให้เยาวชนทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เมื่อเด็กได้ทำประโยชน์และมีความสามารถ ชุมชน ครอบครัวก็จะให้ความสำคัญต่อเขา เยาวชนไม่จำเป็นต้องเพิ่มคุณค่าด้วยการบริโภคสินค้า หรือทำให้ตนเองสวย ขาว ฯลฯ

10. ขยายผลโครงการปรับค่านิยมคนรุ่นใหม่ต่าง ๆ เช่น Mo-Society หรือสังคมพอประมาณ (Moderate Society) เป็นต้น

11. มีระบบการจัดการความรู้ที่จริงจังและเป็นรูปธรรม โดยดำเนินการร่วมกันอย่างน้อย 3 ฝ่าย คือ ชุมชน ข้าราชการและสถาบันการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คัดกรองสังเคราะห์ ยกระดับความรู้ของแต่ละภาคส่วนให้เป็นประโยชน์และใช้ได้จริงสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย

12. ให้ปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกร และชุมชนที่ประสบความสำเร็จเป็นตัวอย่างเผยแพร่ขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ เพื่อสร้างเครือข่ายความรู้

13. การรับรองความรู้ที่เกิดจากปราชญ์ชาวบ้าน เช่น ความรู้เกี่ยวกับการทำน้ำส้มควันไม้ ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร เป็นต้น เพื่อการจัดการให้ความรู้แพร่หลาย (Explicit Knowledge)

14. ปลุกฝังที่ครูด้วย ให้ดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่เยาวชน และเป็นกำลังหลักในการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของประเทศ

1. มิติการกระจายอำนาจ

การขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงโดยผ่านโครงการด้านวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะก่อให้เกิดอานิสงส์ต่อการกระจายอำนาจสู่ประชาชนพื้นฐานไปท้องถิ่น โดยผลที่คาดหวังจากการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงมีดังนี้

1. การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในประเทศไทยที่มีการพัฒนามากกว่า 100 ปี ได้ก้าวสู่ความสมบูรณ์ของการกระจายอำนาจคือ การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) เนื่องจากการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการให้อำนาจประชาชนสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองโดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. การทำงานในพื้นที่ทางวัฒนธรรมด้วยการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจพอเพียงช่วยฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่นและพัฒนาเป็นฐานคิดของชนชั้นนำท้องถิ่นในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีศักดิ์ศรีและเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) อันเป็นพื้นฐานของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

3. การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงด้วยโครงการวัฒนธรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ทุกฝ่ายในรูปของทุนทางสังคม ดังนั้นจึงเป็นการทำโครงการที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์จากการพัฒนา (Win-Win Solution) อันเป็นลักษณะของการเมืองแบบสมานฉันท์ที่แท้จริง (Politics of Consensus)

4. การขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยโครงการวัฒนธรรมเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่ของโครงการพัฒนาท้องถิ่นโดยการช่วยแปลงนโยบายตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นลงสู่การปฏิบัติให้เป็นจริงได้ หลังจากที่มีการบังคับใช้กฎหมายกระจายอำนาจมาแล้วเกือบ 10 ปี

5. การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงช่วยสร้างการเมืองวัฒนธรรมที่มีลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนท้องถิ่นอันเป็นลักษณะของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือร่วมกัน (Deliberative Democracy) ซึ่งไม่ใช่เป็นการเมืองแบบต่อสู้ช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มแสวงหาตำแหน่งหรือผลประโยชน์

2. มิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนคือ การอนุรักษ์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการทำงาน โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานข้อคิดไว้ว่า ประเทศไทยควรรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า เห็นจากผลงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำดีไล่น้ำเสีย โครงการแก้มลิง การปลูกหญ้าแฝก การแก้ปัญหาน้ำเค็ม การปลูกป่าสามอย่างประโยชน์สี่อย่าง การใช้ฝักตบขวาเพื่อแก้ปัญหาน้ำเสีย การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก หรือการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check Dam) เป็นต้น โดยผลงานดังกล่าวแสดงถึงการใช้ภูมิปัญญา ความรอบรู้ ความมีเหตุมีผล เน้นความประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ให้ความสำคัญกับภูมิสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ถือเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม หรือการทำงานที่ไม่ติดตำรา เป็นต้น โดยมีประเด็นยุทธศาสตร์ 6 ประเด็น ดังนี้

1. ด้านความรู้
2. ด้านจิตสำนึก
3. ด้านการกำหนดสิทธิในการใช้และจัดการทรัพยากร
4. ด้านการจัดการของภาครัฐ
5. ด้านกลไกแรงจูงใจ
6. ด้านการชดเชย

3. มิติเศรษฐกิจทุนและเทคโนโลยี

หน่วยผลิต ผู้ประกอบการ สามารถพึ่งพาตนเองทางเทคโนโลยีและทุนได้ระดับหนึ่ง พร้อมทั้งดำเนินธุรกิจด้วยความมีเหตุผล ความพอประมาณ มีภูมิคุ้มกัน ภายใต้เงื่อนไขความรู้ และคุณธรรมด้วยการประกอบสัมมาอาชีพะ ในการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยทำให้ภาคธุรกิจสามารถเลือกระดับการพึ่งพาทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศได้อย่างเหมาะสม สำหรับคำว่า ทุน ประกอบด้วย ทุนทางการเงิน ทุนกายภาพ(สินค้าทุน) ทุนมนุษย์ (ทรัพยากรมนุษย์) และทุนทางสังคม (ความเชื่อมั่น ความไว้วางใจในการทำธุรกิจ) ส่วนคำว่า เทคโนโลยี ได้แก่ Hardware Technology เป็นทุนที่แฝงอยู่ในเครื่องจักร และ Software Technology เป็นรูปแบบหรือวิธีการบริหารจัดการ เทคนิคการผลิต ความเข้าใจในการใช้เครื่องจักร เป็นต้น

“ความรู้” เป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินธุรกิจตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะผู้บริหารต้องมีความรู้ ความชำนาญในสาขาการผลิตของตน ดังนั้นหากผู้บริหารมีความรู้ที่ถูกต้องก็สามารถวางแผนการลงทุนได้อย่างมีเหตุผล พอประมาณ และมีภูมิคุ้มกันได้ และความโปร่งใสในการดำเนินธุรกิจจะช่วยให้มีการตรวจสอบการตัดสินใจต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ใน

การวางแผนและปรับปรุงการดำเนินธุรกิจต่อไปในอนาคต ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาในมิติทุนและเทคโนโลยีดังนี้

1. ทุนกายภาพ บริษัทมีขนาดโรงงาน และการใช้เครื่องจักรที่เหมาะสมกับงาน คือ มีกำลังการผลิตที่เหมาะสมและเพียงพอรองรับการขยายตัว (ตามเส้นต้นทุนเฉลี่ยในระยะยาว) แต่ไม่ใหญ่เกินไป

2. ทุนการเงิน บริษัทมีการขยายการลงทุน จำเป็นต้องมีแผนการเงินที่เหมาะสม มีการประเมินโครงการอย่างรอบคอบ ไม่กู้มากเกินไป มีการกำหนดระดับเงินกองทุนอย่างชัดเจน ไม่ใช้การก่อหนี้เกินกำลังในการขยายธุรกิจ ดำเนินธุรกิจอย่างมีธรรมาภิบาล

3. ทุนเทคโนโลยีการบริหารจัดการ บริษัทสามารถพัฒนาความสามารถในการใช้เครื่องจักรให้เต็มประสิทธิภาพ พัฒนาเทคโนโลยีของตนเอง และมีการบริหารจัดการความรู้ อย่างเหมาะสมกับองค์กรของตนเอง (Knowledge Management)

4. ทุนมนุษย์ บริษัทมีการอบรมและพัฒนาทักษะแรงงานในองค์กรให้มีประสิทธิภาพ พร้อมต่อการเรียนรู้และปรับตัวอยู่เสมอ

5. ทุนทางสังคม ในภาคธุรกิจบริษัทมีการผลักดันให้เกิดการเชื่อมโยงทางการผลิต (Linkages) โดยสร้างความไว้วางใจ และการประสานงานในกลุ่มอุตสาหกรรมเดียวกัน เพื่อลดต้นทุนการผลิตและพัฒนาความชำนาญเฉพาะด้าน

สำหรับการเพิ่มภูมิคุ้มกันให้กับเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มความต้องการของตลาดภายในประเทศ โดยเน้นไปที่การบริหารห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ภายในประเทศ ให้อุตสาหกรรมต้นน้ำ ปลายน้ำใช้วัตถุดิบที่ผลิตในประเทศมากขึ้น แทนที่อุตสาหกรรมต้นน้ำจะผลิตเพื่อส่งออก แล้วอุตสาหกรรมปลายน้ำก็นำเข้าสินค้าประเภทเดียวกัน ในส่วนการสร้างภูมิคุ้มกันด้านเทคโนโลยีควรมีการพัฒนาเทคโนโลยีของตนเองได้ ซึ่งเท่ากับว่าประเทศไทยอยู่บนฐานของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถพึ่งตนเองได้โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่จำเป็นในการดำรงชีวิต โดยจะต้องพัฒนาคนให้สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นด้วย และมีการเชื่อมงานวิจัยที่ทำในสถาบันอุดมศึกษากับภาคเศรษฐกิจจริงให้เกิดขึ้นให้ได้ โดยเฉพาะการบริหารจัดการความรู้ซึ่งเป็นเทคโนโลยีในการเชื่อมโยงความรู้ ความสะดวกในการบริหารจัดการ และการจัดทำฐานข้อมูลต่างๆ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านศูนย์เรียนรู้หรือเครือข่ายต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ต่อยอดอย่างต่อเนื่อง สำหรับการสร้างภูมิคุ้มกันด้านพลังงาน สามารถทำได้ดังนี้ 1) ลดการใช้พลังงาน โดยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน (Demand Side) ในส่วนของกระทรวงอุตสาหกรรม มีการจัดทำดัชนีการใช้พลังงาน (Energy Index) เปรียบเทียบการใช้พลังงานกับผลิตผลในแต่ละภาคอุตสาหกรรม (Total Energy Consumption/Industrial Production) ซึ่งมีค่าค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับประเทศพัฒนา

แล้ว 2) เพิ่มมูลค่าเพิ่มในสินค้าและบริการ (ทำให้อัตราการเติบโตของ GDP สูงขึ้น) โดยเฉพาะภาคบริการซึ่งใช้พลังงานน้อย และมีมูลค่าเพิ่มสูง

4. มิติการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม

ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมมีทั้งข้อมูลที่เป็นตัวเงิน และไม่เป็นตัวเงิน สามารถจำแนกได้ 3 มิติ ดังนี้ 1) ชนชั้นทางเศรษฐกิจและบริการสังคม (Distribution Aspects) ได้แก่ การกระจายรายได้ เช่น หนี้สินครัวเรือน ความเหลื่อมล้ำของผลตอบแทน และค่าจ้างแรงงานระหว่างสาขาการผลิตต่าง ๆ, กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติ เช่น ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย, ทรัพยากรสังคม เช่น ชุมชนท้องถิ่นไม่มีศักยภาพเป็นแหล่งรองรับการทำงานของคนหนุ่มสาวที่เป็นแรงงานฝีมือ, การเข้าถึงบริการของรัฐ เช่น ขาดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ การเข้าถึงแหล่งความรู้ ความเหลื่อมล้ำของระบบการศึกษาทุกระดับ การเข้าถึงบริการสาธารณสุขและสุขภาพ 2) ชนชั้นทางสังคม (Social Status) มิติสังคมวัฒนธรรมที่แบ่งชนชั้นวรรณะ หรือแบ่งชนชั้นตามฐานะและอาชีพ และ 3) การเมืองเรื่องยอมรับ (Politics of Recognition) ประชาชนไม่ต้องการแค่มีรายได้เพียงอย่างเดียว แต่ต้องการความยอมรับว่ามีศักดิ์ศรีเท่ากัน ได้แก่ความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ปราศจากภาวะแห่งการครอบงำ โดยคนมีอำนาจอิทธิพลควบคุมและครอบงำ ซึ่งการพัฒนาสังคมไทยจำเป็นต้องมีความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมียุทธศาสตร์ที่เป็นประเด็นสำคัญในการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมได้ดังนี้

1. สร้างจิตสำนึกสาธารณะ เร่งส่งเสริมการทำความดี

2. สร้างพลังชุมชนและเครือข่ายเข้มแข็งเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคม โดย 1) สร้างกระบวนการเรียนรู้ มีศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่น เช่น หลักสูตรแกนหรือบังคับ มีภูมิปัญญาชาวบ้าน มีหลักสูตรคุณธรรม เป็นต้น 2) สร้างความเข้มแข็งให้ระบบการศึกษาขั้นต้นในท้องถิ่น ลดความจำเป็นในการเดินทางออกไปศึกษานอกพื้นที่ 3) จัดทำแผนชุมชนด้วยชุมชนเอง ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาคนและชุมชน โดยบูรณาการการทำงานของภาครัฐ มีการสร้างเครือข่ายภาคชุมชน 4) การสร้างเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพื้นที่โดยมีกลุ่มสำเร็จเป็นพี่เลี้ยง และ 5) การสนับสนุนระบบสวัสดิการชุมชน

3. การแก้ไขกฎหมาย และระบบยุติธรรม เช่น กฎหมายจำกัดการถือครองที่ดิน กฎหมายเก็บภาษีทรัพย์สินแบบก้าวหน้า กฎหมายจดทะเบียนอาชีพเงินกู้ยืมในระบบเสริมสร้างความเข้มแข็งในกลไกภาษีให้มีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และการสร้างระบบตรวจสอบที่เข้มแข็ง เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อตรวจสอบไม่ให้เกิดการเอื้อประโยชน์ต่อพวกพ้องหรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

4. การสนับสนุนสื่อสาธารณะที่รับผิดชอบต่อสังคม

จากการจัดทำ “แผนที่เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งมีรายละเอียดดังกล่าวข้างต้นสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเป้าหมาย กลยุทธ์ในการดำเนินงานของชุมชนที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการพัฒนาชุมชนได้ โดยชุมชนจะต้องมีการวิเคราะห์เกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ว่าชุมชนของท่านมีความสอดคล้องกับมิติใดในแนวทางดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากแต่ละชุมชนมีบริบทที่แตกต่างกัน ดังนั้นการนำเป้าหมาย หรือกลยุทธ์ต่าง ๆ ตามแนวทางข้างต้น ชุมชนจะต้องวิเคราะห์ถึงความสามารถ ศักยภาพต่าง ๆ ในการนำไปใช้เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างถี่ถ้วน รอบคอบ

จากหลักการและกรอบแนวคิดในการพิจารณาการให้รางวัล ผู้วิจัยสามารถนำมาใช้เป็นหลักในการวิเคราะห์เพื่อกำหนดแนวทางในการนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชนและวางแผนโครงการ / กิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลนำไปสู่การวางแผนชุมชน และนำข้อมูลดังกล่าวไปพัฒนาเป็นคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งการดำเนินงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ออกเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ

ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยการ 1)การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือ เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ จำนวน 44 ชุด 2) นำผลสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหา จากการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน นำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน และการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน 3)นำข้อค้นพบไปใช้เป็นฐานของการพัฒนาร่างคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจมาประยุกต์ใช้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ 4)ตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คน

ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ

1. ศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับชุมชน กระบวนการทางสังคมของชุมชน แนวคิดที่ใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน กระบวนการจัดการความรู้ การวางแผนชุมชน และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. กำหนดกรอบแนวคิดในการสังเคราะห์เอกสารข้อมูล เพื่อพัฒนาโครงสร้างและรหัสของข้อมูลในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหาตามขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหา (Frippendorff, 2004 : 83-87) โดยมีกรอบดังนี้ ระยะเวลาที่ 1 มีกรอบในการวิเคราะห์ ได้แก่ วัตถุประสงค์ กระบวนการ ปัจจัยนำเข้า ทุนทางสังคม ผลผลิต กลยุทธ์ ผลลัพธ์ ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา และระยะเวลาที่ 2 มีกรอบในการวิเคราะห์ ได้แก่ วัตถุประสงค์ กระบวนการ ปัจจัยนำเข้า กลยุทธ์ ผลผลิต ผลลัพธ์ ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา

3. ทดลองการวิเคราะห์ตามโครงสร้างและรหัสของข้อมูลโดยการสุ่มเอกสารข้อมูลระยะที่ 1 และระยะเวลาที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ ประกอบด้วยชุดเอกสารข้อมูลจำนวน 44 ชุด เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโครงสร้างและรหัสของข้อมูล และทำซ้ำอีก 1 ครั้งกับเอกสารชุดเดิมเพื่อตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์และความครอบคลุมของโครงสร้างและรหัสของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์เอกสารฯ ต่อไป

4. วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารข้อมูล โดยการจำแนกประเด็นสำคัญเพื่ออธิบายข้อมูล การสกัดประเด็นหลักและประเด็นรอง โดยนำเสนอในรูปแบบของความเรียง

ขั้นตอนที่ 2 การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง ๆ ละ 1 คน รวมเป็น 34 คน

2.1 กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

1.1 ประชากร

ประชากรในการวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) จาก 17 จังหวัด

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) จังหวัดละ 2 คน รวมจำนวน 34 คน

การวิจัยในครั้งนี้จะดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากนักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จาก 17 จังหวัด ๆ ละ 2 คน รวม 34 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) **รายชื่อตามภาคผนวก ก หน้า 641**

2.2 สังเคราะห์ผลการวิเคราะห์เนื้อหา สร้างเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) โดยดำเนินการ สุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงให้ได้มา 34 คนเพื่อศึกษาการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน ซึ่งมีกรอบแนวคิดในการตั้งคำถามที่ใช้การสัมภาษณ์ (ที่ปรากฏใน ภาคผนวก ข หน้า 648 และ หน้า 673)

2.3 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ก่อนนำไปใช้จริง โดยวิเคราะห์โครงสร้างและ ความตรงของเนื้อหา ความชัดเจนในการใช้ภาษาสื่อความหมาย โดยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือดังนี้

- (1) ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ชนิดแบบมีโครงสร้าง
- (2) นำแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นไปให้คณะนักวิจัยร่วมให้ข้อเสนอแนะและ ปรับปรุงแก้ไขเพื่อกำหนดประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง และตรวจสอบความตรงด้าน เนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาความครอบคลุมของเนื้อหา และความชัดเจนของภาษาที่ใช้ใน การสื่อความหมาย

2.4 ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders)

2.5 นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วไปทดลองสัมภาษณ์กับตัวแทน นักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วน ได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ที่ไม่ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 3 คน

2.6 นำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขสมบูรณ์แล้วไป สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ของหน่วยงานภาครัฐจำนวน 34 คน (ดูรายชื่อในภาคผนวก ก หน้า 641) โดยมีวิธีการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

(1) ส่งจดหมายอย่างเป็นทางการในนามคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ เพื่อขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์โดยมีการนัดหมาย วัน เวลา และสถานที่อย่างชัดเจน และจัดส่ง โครงสร้างแบบสัมภาษณ์ล่วงหน้าก่อนการสัมภาษณ์ 2 สัปดาห์

(2) สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่ เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) โดยดำเนินการสุ่ม ตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงให้ได้มา 34 คน โดยใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) โดย ใช้เวลาในการสัมภาษณ์แต่ละท่าน ไม่น้อยกว่า 4-6 ชั่วโมง มีการจดและบันทึกเทปขณะทำการ สัมภาษณ์ไปจนถึงสิ้นสุดการสัมภาษณ์

2.7 นำคำให้สัมภาษณ์ไปวิเคราะห์สรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ และจัดแยกเป็นหมวดหมู่ ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย และจัดทำผลการสัมภาษณ์ดังกล่าวของแต่ละท่านไว้ในตารางสรุป

ประเด็น ได้แก่ 1. รูปแบบที่ใช้ในการจัดบันทึก 2. วิธีการบันทึก 3. วิธีการสรุปข้อมูล 4. สิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ 4.1) ระดับครัวเรือน ประกอบด้วย การรู้จักตนเอง ด้านการลดรายจ่าย การออม การลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มรายได้ การวางแผนชีวิตและความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และ 4.2) ระดับชุมชน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน กิจกรรมการพัฒนาชุมชน และความสัมพันธ์ภายในชุมชน 5.การวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 5.1)ความหมาย สภาพปัญหา แนวทางในการจัดการทรัพยากรในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมกับการวางแผนชุมชน 5.2)สถานการณ์ วิธีการสร้างเสริมสุขภาพ และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน 5.3)ความต้องการ วิธีการจัดสวัสดิการ และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน 5.4)ความต้องการวิธีการจัดการศึกษาการเรียนรู้การจัดการความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อ รวมถึงข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน 5.5)สภาพ วิธีการส่งเสริมสนับสนุน และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน 5.6)แผนชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยที่ส่งผล และขั้นตอนในการจัดทำแผน 5.7)การบูรณาการกับแผนอื่น เช่น แผนอบต. อบจ. เป็นต้น 5.8)กลไกในการทำงานทุกภาคส่วน 5.9)การแก้ปัญหาแบบเป็นระบบครบวงจรของชุมชน 6. แนวคิดและวิธีการของ คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” และ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” และ 7.ข้อเสนอแนะ

2.8 นำผลการสรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์ที่ได้มาสร้างการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยเชื่อมโยงและสรุปเป็นภาพรวมของผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ของทุกคน

ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน

3.1 กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

3.1.1 ประชากร

ประชากรในการวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณภาพชีวิต

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณภาพชีวิต จำนวน 10 คน เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลคร่าวๆ เพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชน **รายชื่อตามภาคผนวก ก หน้า 644**

3.2 สังเคราะห์ผลการวิเคราะห์เนื้อหา สร้างเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ซึ่งมีกรอบแนวคิดในการตั้งคำถามที่ใช้การสัมภาษณ์ **(ที่ปรากฏในภาคผนวก ข หน้า 664 และหน้า 681)**

3.3 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ก่อนนำไปใช้จริง โดยวิเคราะห์โครงสร้างและความตรงของเนื้อหา ความชัดเจนในการใช้ภาษาสื่อความหมาย โดยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดังนี้

(1) ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ชนิดแบบมีโครงสร้าง

(2) นำแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นไปให้คณะนักวิจัยร่วมให้ข้อเสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไขเพื่อกำหนดประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง และตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาความครอบคลุมของเนื้อหา และความชัดเจนของภาษาที่ใช้ในการสื่อความหมาย

3.4 ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณภาพชีวิต

3.5 นำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขสมบูรณ์แล้วไป สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ของหน่วยงานภาครัฐจำนวน 10 คน **(ดูรายรายชื่อในภาคผนวก ก หน้า 644)** โดยมีวิธีการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

(1) ส่งจดหมายอย่างเป็นทางการในนามคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนาศาสตร์ เพื่อขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์โดยมีการนัดหมาย วัน เวลา และสถานที่อย่างชัดเจน และจัดส่งโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ล่วงหน้าก่อนการสัมภาษณ์ 2 สัปดาห์

(2) สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) โดยดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงให้ได้มา 10 คน โดยใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์แต่ละท่าน ไม่น้อยกว่า 6-10 ชั่วโมง มีการจดและบันทึกเทปขณะทำการสัมภาษณ์ไปจนถึงสิ้นสุดการสัมภาษณ์

3.6 นำคำให้สัมภาษณ์ไปวิเคราะห์สรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ และจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย และจัดทำผลการสัมภาษณ์ดังกล่าวของแต่ละท่านไว้ในตารางสรุปมีรายละเอียดดังนี้ 1.หลักสำคัญในการใช้ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดประโยชน์โดยการเชื่อมโยงอะไรกับอะไร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ให้กับข้อมูล 2.การใช้ข้อมูลด้านค่าใช้จ่ายต่าง ๆ สามารถเชื่อมโยงอะไรกับอะไร ซึ่งทำให้เกิดความหมายใหม่กับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน 3.ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ สามารถเชื่อมโยงอะไรกับอะไร ซึ่งทำให้เกิดความหมายใหม่กับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน 4.ประเด็น/ข้อมูลในการวิเคราะห์ที่สามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการ ด้านการเรียนรู้ และวัฒนธรรมที่สามารถโดยชี้ให้เห็นถึงปัญหาของชุมชน 5.การเชื่อมโยงประเด็นปัญหาจากรายรับ-รายจ่ายจากบัญชีครัวเรือนดังกล่าวสามารถสรุปให้เห็นภาพรวมของชุมชน 6.หลักสำคัญและข้อควรระวังในการวิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็นจากข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อทำให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ตนเอง 7.วิธีการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ของการแก้ปัญหาเป็นระบบครบวงจร (ห่วงโซ่คุณค่า) 8.ปัจจัยใดบ้างที่ส่งต่อการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดการวางแผนชุมชนที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง 9.เทคนิคในการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน 10.ปัญหา อุปสรรคในการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดการวางแผนชุมชนที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง 11.แนวคิด ลักษณะ วิธีการของ “ชุมชนเข้มแข็ง” และ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” และ 12.ข้อเสนอแนะ

3.7 นำผลการสรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์ที่ได้มาสร้างการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยเชื่อมโยงและสรุปเป็นภาพรวมของผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ของทุกคน

ขั้นตอนที่ 4 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน

4.1 กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

4.1.1 ประชากร

ประชากรในการวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) จาก 17 จังหวัด

4.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระองค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จำนวน 10 คน เพื่อทราบถึงหลักการการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ **รายชื่อตามภาคผนวก ก หน้า 643**

4.2 สังเคราะห์ผลการวิเคราะห์เนื้อหา สร้างเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ซึ่งมีการออกแบบคิดในการตั้งคำถามที่ใช้การสัมภาษณ์ **(ที่ปรากฏในภาคผนวก ข หน้า 663 และหน้า 676)**

4.3 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ก่อนนำไปใช้จริง โดยวิเคราะห์โครงสร้างและความตรงของเนื้อหา ความชัดเจนในการใช้ภาษาสื่อความหมาย โดยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือดังนี้

(1) ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ชนิดแบบมีโครงสร้าง

(2) นำแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาขึ้นไปให้คณะนักวิจัยร่วมให้ข้อเสนอแนะ และปรับปรุงแก้ไขเพื่อกำหนดประเด็นคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง และตรวจสอบความตรงด้าน

เนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาความครอบคลุมของเนื้อหา และความชัดเจนของภาษาที่ใช้ในการสื่อความหมาย

4.4 ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders)

4.5 นำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขสมบูรณ์แล้วไป สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ อปท.นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) ของหน่วยงานภาครัฐจำนวน 10 คน (ดูรายชื่อในภาคผนวก ก หน้า 643) โดยมีวิธีการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

(1) ส่งจดหมายอย่างเป็นทางการในนามคณะศึกษาศาสตร์และพัฒนาศาสตร์ เพื่อขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์โดยมีการนัดหมาย วัน เวลา และสถานที่อย่างชัดเจน และจัดส่งโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ล่วงหน้าก่อนการสัมภาษณ์ 2 สัปดาห์

(2) สัมภาษณ์นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) โดยดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงให้ได้มา 10 คน โดยใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์แต่ละท่าน ไม่น้อยกว่า 6-10 ชั่วโมง มีการจดและบันทึกเทปขณะทำการสัมภาษณ์ไปจนถึงสิ้นสุดการสัมภาษณ์

4.6 นำคำให้สัมภาษณ์ไปวิเคราะห์สรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ และจัดแยกเป็นหมวดหมู่ ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย และจัดทำผลการสัมภาษณ์ดังกล่าวของแต่ละท่านไว้ในตารางสรุป ประเด็นได้ 3 ประการ มีรายละเอียดดังนี้ **1.องค์ประกอบ** ซึ่งประกอบด้วย 1.1คน ได้แก่ 1) แกนนำชุมชน (คุณลักษณะของแกนนำที่ดี, การสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน, ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ, บทบาทหน้าที่ของแกนนำ) 2) วิทยากรกระบวนการ (คุณลักษณะ, ความรู้ ทักษะความสามารถ, บทบาทหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ) และ 3) ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 1.2 การเรียนรู้ ได้แก่ 1) เป้าหมายของการเรียนรู้ 2) รูปแบบการเรียนรู้ 3) ทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ 4)สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (ลักษณะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้, บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และการจัดสภาพแวดล้อม/กิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้) 1.3 ชุมชน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ชุมชน 2) รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 3) ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และ 4) การวางแผนชุมชน และ 1.4 เทคโนโลยี **2. ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน** ประกอบด้วย 2.1 การทบทวนแผน/การร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน ได้แก่ 1) สิ่งที่ทำให้ชุมชน

ทราบถึงปัญหาของชุมชน 2) วิธีการที่ทำให้คนเข้าใจถึงปัญหาของชุมชน 3) บุคคลที่มีส่วนร่วมในการ
 ระบุดีปัญหาของชุมชน 4) วิธีการที่ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมระบุดีปัญหาของชุมชน 5) เทคนิคการให้
 คำแนะนำ และ 6) เทคนิคการตั้งคำถาม 2.2 การกำหนดเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ชุมชน ได้แก่ 1) ปัจจัยที่
 ส่งผลต่อเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/ อนาคตของชุมชน 2) วิธีการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายของการ
 เรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) ลักษณะเป้าหมาย/วิสัยทัศน์/อนาคตที่แก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน
 2.3 การวิเคราะห์ความต้องการ/ความจำเป็น /กำหนดเป้าหมาย ได้แก่ 1) บุคคลที่มีผลต่อการวิเคราะห์
 ความต้องการ/ความจำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 2) วิธีการที่ทำให้
 ชุมชนสามารถประเมินตนเองได้ 3) วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ความต้องการ/ความ
 จำเป็นและการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 4) สิ่งที่ต้องตระหนักในการวิเคราะห์
 ความต้องการ/ ความจำเป็น และกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 5) เทคนิคในการ
 ค้นหาความต้องการ/ความจำเป็นและกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน และ 6) ลักษณะ
 ของเป้าหมายการเรียนรู้ที่ดี 2.4 การร่วมเก็บข้อมูล/แหล่งวิทยาการ ได้แก่ 1) ผู้ที่หน้าที่ในการรวบรวม
 ข้อมูล/แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2) วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล/แสวงหา
 แหล่งเรียนรู้ในชุมชน 3) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล/ แสวงหาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน 2.5 การร่วมวางแผน/
 การดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ได้แก่ 1) ผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อ
 แก้ปัญหาชุมชน 2) วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน
 3) วิธีการวางแผน/ดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 2.6 การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผล
 แก้ปัญหาของชุมชน ได้แก่ 1) ผู้มีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลในการแก้ปัญหาของชุมชน
 2) วิธีการที่ทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) เทคนิคการ
 สรุปบทเรียนและประเมินผลเพื่อแก้ปัญหาชุมชน 4) วิธีการนำผลมาใช้ในการปรับปรุงแผน
 2.7 การจัดการความรู้ ได้แก่ 1) การถอดความรู้ (ลักษณะองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชน
 และวิธีการถอดความรู้) 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การนำความรู้ไปใช้ (วิธีการนำความรู้ไปใช้เพื่อให้
 เกิดการต่อยอดและขยายผลเพื่อการพัฒนาในพื้นที่/ ชุมชน และผู้ที่มีส่วนร่วมในการนำความรู้ไปใช้)
 และ 4) การบำรุงรักษาความรู้ (ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบำรุงรักษาความรู้และวิธีการในการบำรุงรักษา
 ความรู้) และ 3. เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย 3.1 ชุมชนเข้มแข็ง 3.2 ชุมชนอยู่ดีมีสุข
 3.3 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ 3.4 ชุมชนยั่งยืน ได้แก่ ลักษณะของชุมชนยั่งยืน และวิธีการพัฒนาให้เป็น
 ชุมชนยั่งยืน

4.7 นำผลการสรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์ที่ได้มาสร้างการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี
 คร่าวเพื่อนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยเชื่อมโยงและสรุปเป็นภาพรวมของผลการ
 วิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ของทุกคน

ขั้นตอนที่ 5 การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการ 1)การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือ เพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ จำนวน 44 ชุด 2)นำผลสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหา จากการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน และการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน 3)นำข้อค้นพบไปใช้เป็นฐานของการพัฒนาร่างคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจมาประยุกต์ใช้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ 4)ตรวจสอบ(ร่าง)คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 10 คนโดยมีผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

1. ศ.ดร.อารี	วิบูลย์พงศ์	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. รศ.ดร.สุธีระ	ประเสริฐสรรพ	คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
3. ดร.สีลาภรณ์	บัวสาย	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
4. ดร.สม	นาสะอ้าน	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์
5. พระมหาสุภาพพุทธวิริโย		พระสงฆ์
6. คุณเสวี	จัยพริก	ประธานมูลนิธิกองทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
7. คุณเนตรดาว	ยังยุบล	ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคม
8. คุณอุกฤษฏ์	อิสมาแอล	แกนนำในการพัฒนาของชุมชน
		ที่ปรึกษาป่าชายเลน ศูนย์วิจัยป่าชายเลน
9. คุณทรงศิณ	สุโขโต	นักวิชาการอิสระ

คู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1. ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงศ์	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ	คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
3. คุณณรงค์ คงมาก	ผู้ประสานงานภาคใต้
4. คุณสุวรรณา เมืองพระฝาง	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลนาบัว
5. คุณนภน้อย สีนวล	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
6. คุณยุพิน ขำนิล	เลขาธิการสมาคมพัฒนาผู้ประกอบการ
7. คุณศรินทร์ย์ บุญทอง	สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
(สำนักงาน กปร.)
8. นายสมบุญ วงศ์กาด	สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
(สำนักงาน กปร.)
9. คุณเกียรติพงศ์ เกตุลอย	ผู้นำชุมชนเขตไพเราะ พระโขนง กทม.
(ได้รับรางวัล จากโครงการของ กปร.)
10. คุณเนตรดาว ยิ่งยุบล	ผู้จัดการภาคกลางของสถาบันการจัดการทางสังคม

ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลนำไปสู่การวางแผนชุมชน และนำข้อมูลไปพัฒนาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และพัฒนาคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method)

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 6 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ

ตอนที่ 2 ผลการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้

ตอนที่ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเพื่อตรวจสอบ(ร่าง) คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 6 นำเสนอคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และคู่มือการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการ

ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการ ประกอบด้วยชุดเอกสารข้อมูลจำนวน 44 ชุด ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ในระยะที่ 1 ประกอบด้วยชุดเอกสารจำนวน 33 ชุด ดังนี้

1) รายงานกระบวนการ ผลลัพธ์ และบทเรียนการดำเนินงาน โครงการประสานและติดตามสนับสนุนจังหวัดบูรณาการ เดือนกุมภาพันธ์ 2550 - เดือนกันยายน 2551 มีทั้งหมด 4 รายงาน ได้แก่ รายงานของ นายอนุ สง่าเรืองฤทธิ์ ผู้ประสานและติดตามสนับสนุนภาคกลาง นายพิษณุ ไชยมงคล ผู้ประสานและติดตามสนับสนุนภาคเหนือ นายณรงค์ คงมาก ผู้ประสานและติดตามสนับสนุนภาคใต้ และนายประสิทธิ์ มากวงศ์ ผู้ประสานและติดตามสนับสนุนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2) รายงานโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะ (20 จังหวัด) 4 ภาค โดยมีหัวหน้าโครงการเป็นสรุปผลการดำเนินการจำนวน 18 ชุด ประกอบด้วย

2.1) ภาคเหนือ ระยะเวลาดำเนินการ 15 เดือน ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2550 - 31 พฤษภาคม 2551 มี 5 จังหวัด ได้แก่ อุดรดิตถ์รายงานจากนายรังสรรค์ น้อยท่าช้าง (1 มีนาคม 2550 - 31 กรกฎาคม 2551) แม่ฮ่องสอนรายงานจากนายบุญยืน คงเพชรศักดิ์ (1 มิถุนายน 2550 - 30 ตุลาคม 2551) เชียงใหม่ พิษณุโลกรายงานจากนางสุวรรณา พระเมืองฝาง (1 พฤษภาคม 2550 - 31 กรกฎาคม 2551) และกำแพงเพชรรายงานจากนายประพันธ์ จิตรคำ (1 มิถุนายน 2550 - 30 ตุลาคม 2551)

2.2) ภาคกลาง-ตะวันออก มี 4 จังหวัด ได้แก่ นครปฐม รายงานจากนางมนต์ภัสสร พิพัฒน์เตชากร (1 มีนาคม 2550 - 31 กรกฎาคม 2551) อุทัยธานี รายงานจากนายสมพงษ์ สุทธิวงศ์ (1 มีนาคม 2550 - 31 กรกฎาคม 2551) ระยอง รายงานจากนายสุภรัฐ ขวัญเมือง (1 เมษายน 2550 - 30 กันยายน 2551) และชัยนาท รายงานผลจากนายวันชัย เลิศฤทธิ์ (1 มีนาคม 2550 - 31 กรกฎาคม 2551)

2.3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 6 จังหวัด ซึ่งมีรายงาน 4 จังหวัด ได้แก่ ยโสธร รายงานจาก ด.ต.สุรศักดิ์ ไชยรักษ์ (1 มีนาคม 2550 - 31 กรกฎาคม 2551) กาฬสินธุ์ รายงานนายสม นาสะอำน (1 มีนาคม 2550 - 31 กรกฎาคม 2551) นครพนม รายงานจากนางบานเย็น ณ หนองคาย (1 มีนาคม 2550 - 31 กรกฎาคม 2551) นครราชสีมา รายงานจากนายสมคิด สิริวัฒนากุล (1 พฤษภาคม 2550 - 30 กันยายน 2551) และไม่มีรายงาน 2 จังหวัด ได้แก่ ชัยภูมิ และอุบลราชธานี

2.4) ภาคใต้ มี 6 จังหวัด ได้แก่ ตรัง รายงานผลจากนายกมล ประเสริฐกุล (1 พฤษภาคม 2550 - 30 กันยายน 2551) พัทลุง รายงานผลจากนายแก้ว สังข์ชู (1 เมษายน 2550 - 30 มิถุนายน 2551) นครศรีธรรมราช รายงานจากนายประยงค์ หนูบุญคง (1 เมษายน 2550 - 31 สิงหาคม 2551) สงขลา รายงานผลจากนายบรรเจต นะแส (1 เมษายน 2550 - 31 สิงหาคม 2551) และสตูล รายงานจากนายกฤษพงศ์ คงใหม่ (1 เมษายน 2550 - 30 มิถุนายน 2551)

2) ภาพรวมผลการดำเนินงานโครงการประสานและติดตามสนับสนุน จังหวัดบูรณาการในพื้นที่ 20 จังหวัด ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2550- 30 กันยายน 2551 จำนวน 1 ชุด

3) รายงานของจังหวัด จำนวน 6 จังหวัด ได้แก่

3.1) รายงานผลการติดตามสนับสนุนเพื่อบรรลุเป้าหมายของโครงการประสานความร่วมมือบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจน พัฒนาสังคมสุขภาวะ จังหวัดอุดรดิตถ์ ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2550 ถึง 31 พฤษภาคม 2551 โดย นายสุจิตร์ สว่างอารมณ์ ผู้ประสานงาน จังหวัดอุดรดิตถ์

3.2) รายงานผลการดำเนินงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและการอยู่ดีมีสุข จังหวัดอุทัยธานี ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2550 - 31 สิงหาคม 2551 โดยนางนิตยา ภิรมย์วัฒนา ผู้ประสานงานจังหวัดอุทัยธานี

3.3) รายงานผลการทำงาน 19 เดือน มีนาคม 2550 - กันยายน 2551 โดยนายสมศักดิ์ อาจประจันต์ ผู้ประสานงานจังหวัดชัยภูมิ

3.4) รายงานสรุปแผนการขับเคลื่อน ตั้งแต่ 1 มีนาคม 2550 - 31 สิงหาคม 2551 โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาสังคม และสุขภาวชนกรพนม โดย นายภานุพงษ์ วงศ์จำปา และนายนิเวศ ราชกิจแลชาติ ผู้ประสานงานจังหวัดนครพนม

3.5) รายงานผลการทำงาน 19 เดือน มีนาคม 2550 - กันยายน 2551 โดยนายวิเชียร มณีรัตน์โชติ ผู้ประสานงานจังหวัดพัทลุง

3.6) รายงานผลการทำงาน มีนาคม 2550 - กันยายน 2551 โดยว่าที่เรือตรีเฉลิมพล บุญฉายา ผู้ประสานงานจังหวัดนครศรีธรรมราช

4) รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวน 4 ชุดโครงการ ได้แก่

4.1) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ของนายวันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ (เดือนกันยายน พ.ศ.2551)

4.2) โครงการความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดยโสธร ปี 2550- 2551 ของนายสุรศักดิ์ ไชยรักษ์ วณิชฐา ธงไชย และคณะ (31 ตุลาคม 2551)

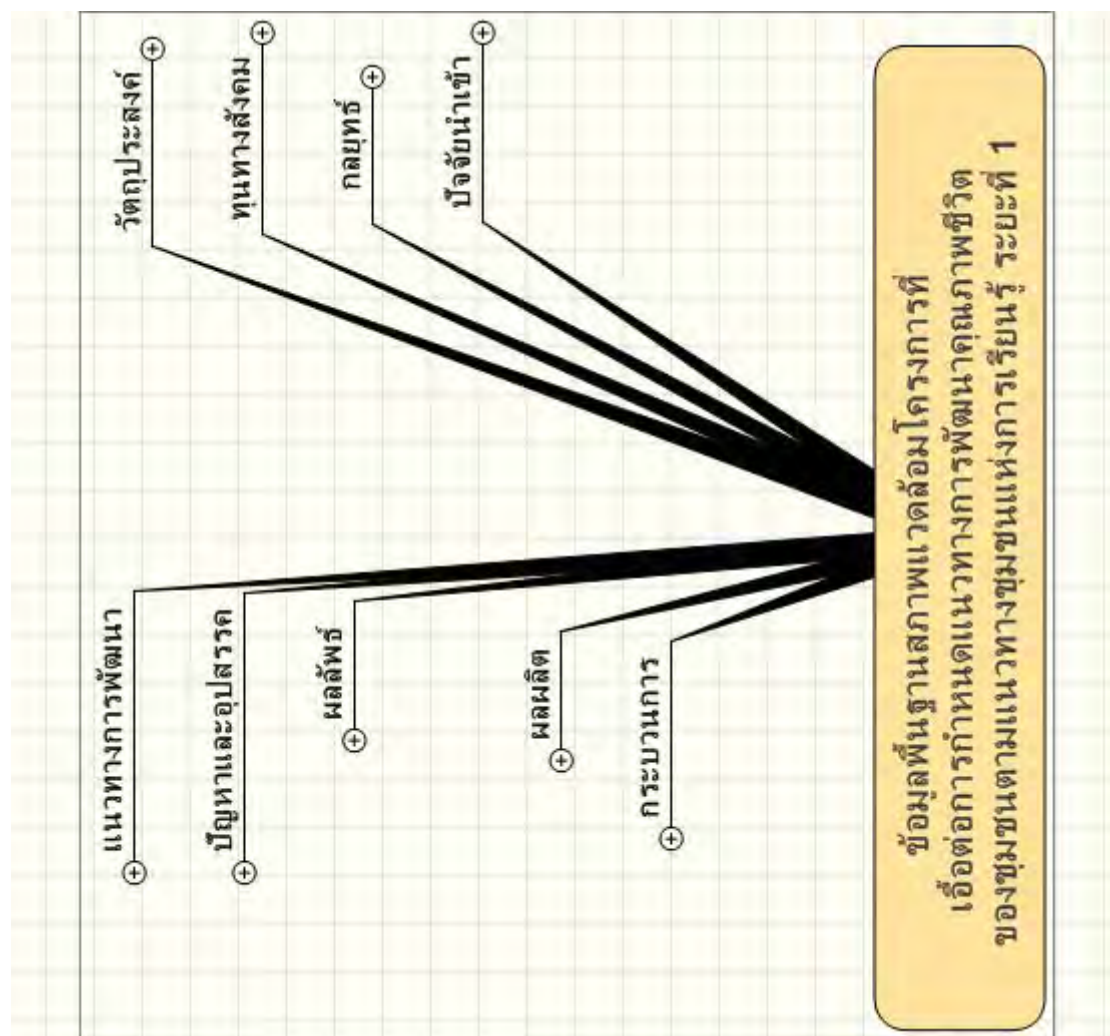
4.3) โครงการบูรณาการแก้ปัญหาความยากจน สวัสดิการ และสุขภาวะ จังหวัดนครปฐม ของนางสาวมนัธ์ภัสสรณ์ พิพัฒน์เตชากร และคณะทำงาน สภช. (กันยายน 2551)

4.4) โครงการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่สมดุลตามแนว เศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดชัยภูมิ ของคณะทำงานและคณาจารย์ภาคประชาชน ภาครัฐ เอกชนและ ภาควิชาการจังหวัดชัยภูมิ (มิถุนายน 2550 - ตุลาคม 2551)

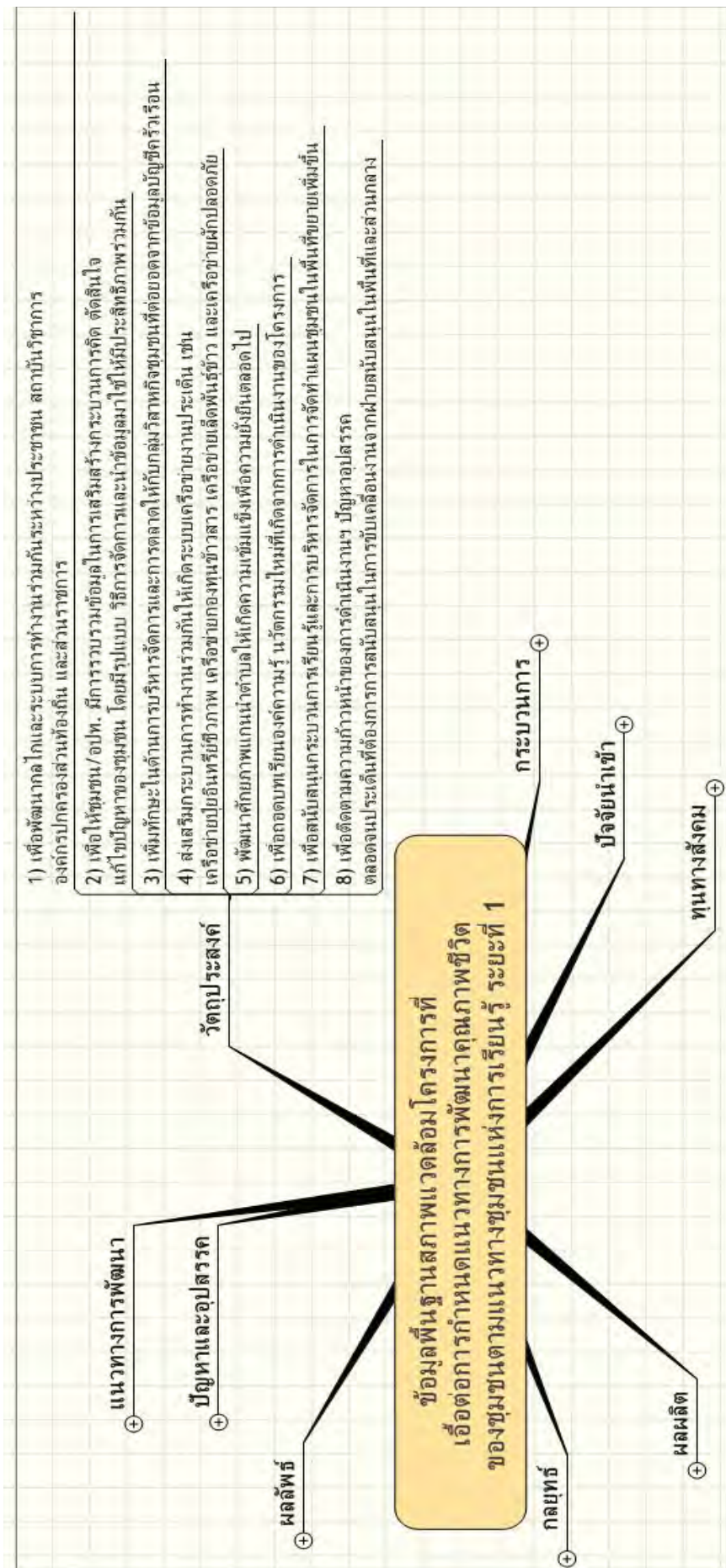
หลังจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปเป็นกรอบ ในการนำเสนอการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม

และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 ได้แก่ วัตถุประสงค์ กระบวนการ ปัจจัยนำเข้า ทุนทางสังคม ผลผลิต กลยุทธ์ ผลลัพธ์ ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา ดังปรากฏตามแผนภาพด้านล่างนี้

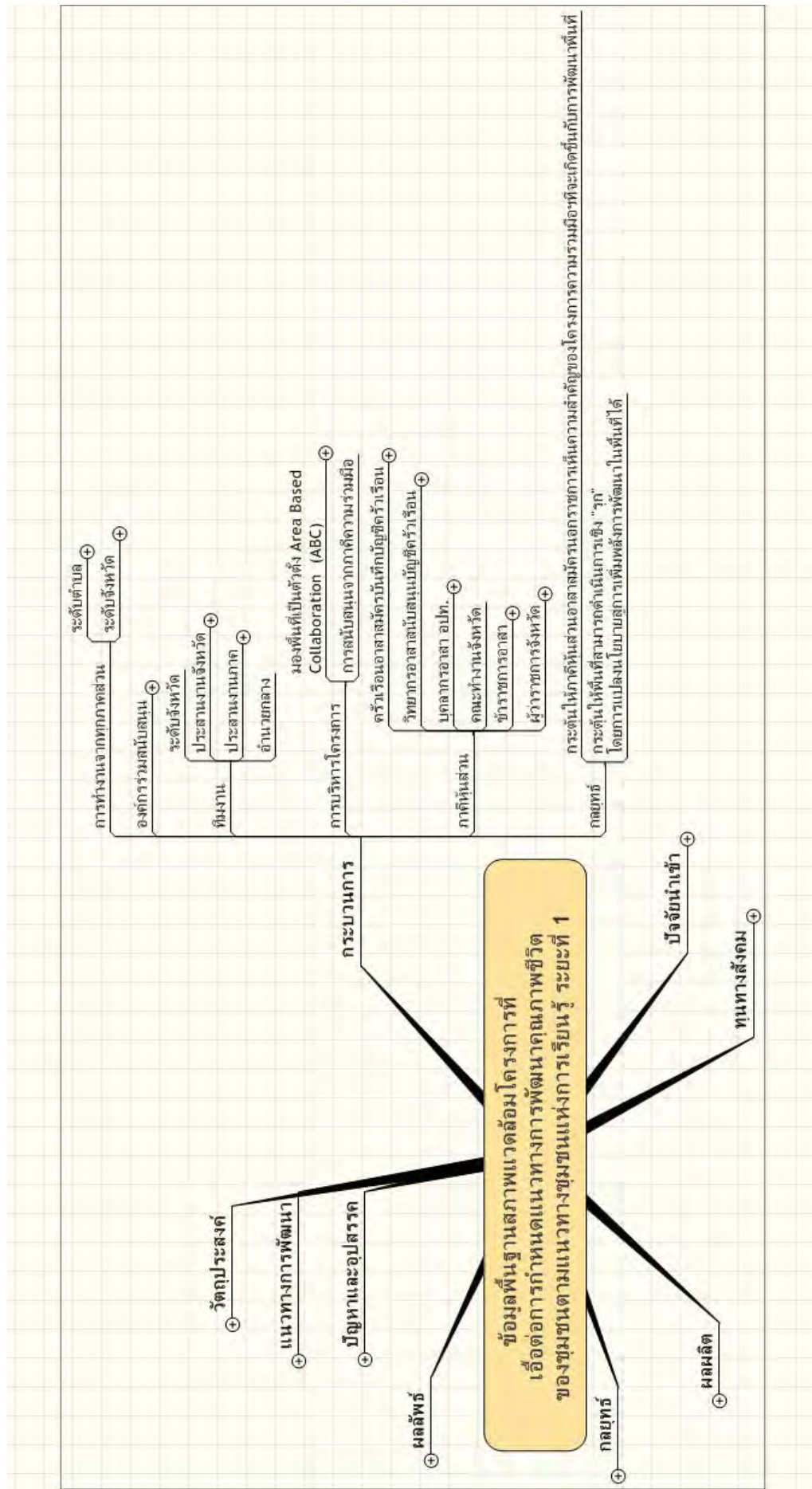
แผนภาพที่ 4.1 แสดงภาพรวมข้อมูลพื้นฐานสภาพแวดล้อมโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

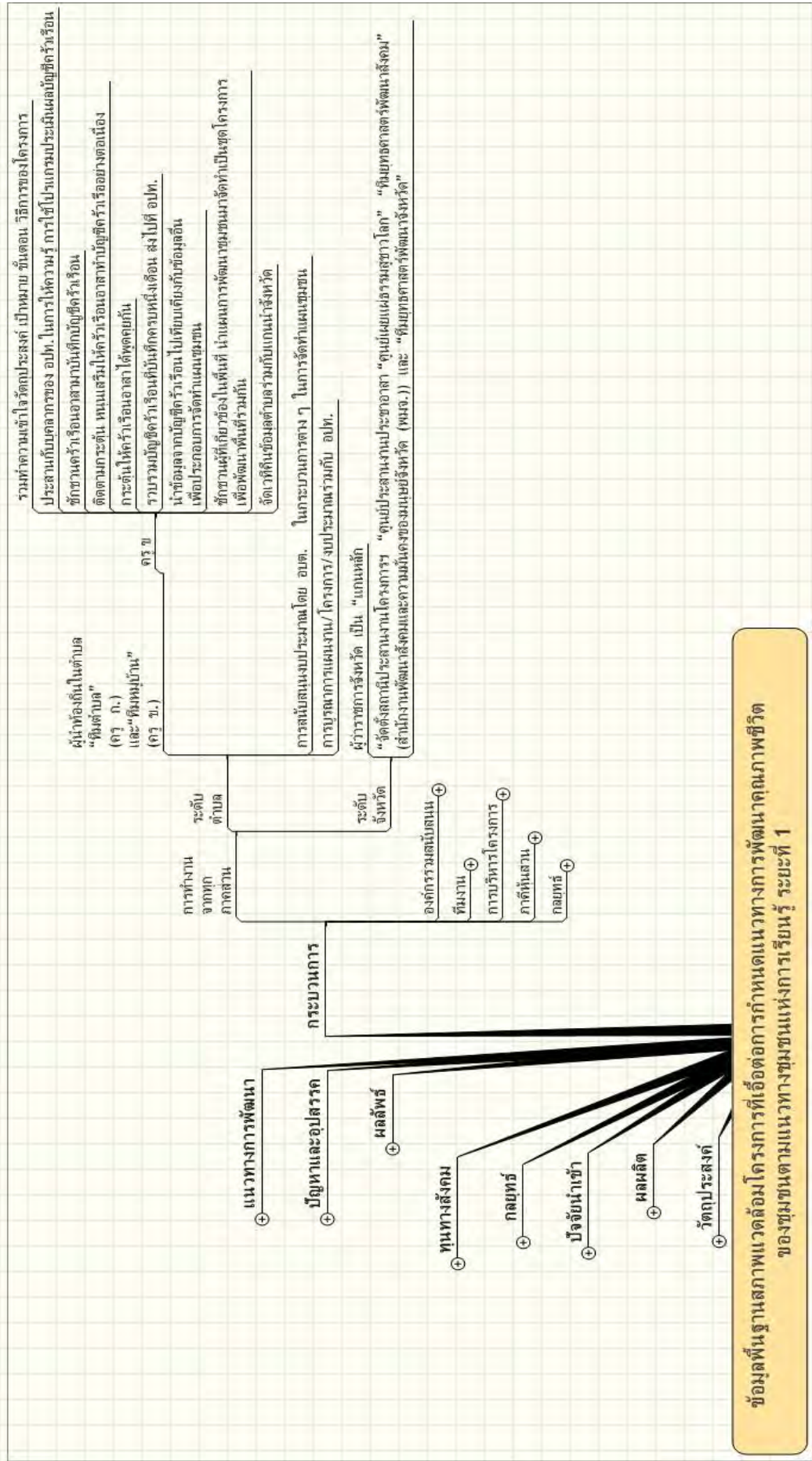
แผนภาพที่ 4.2 แสดงวัตถุประสงค์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

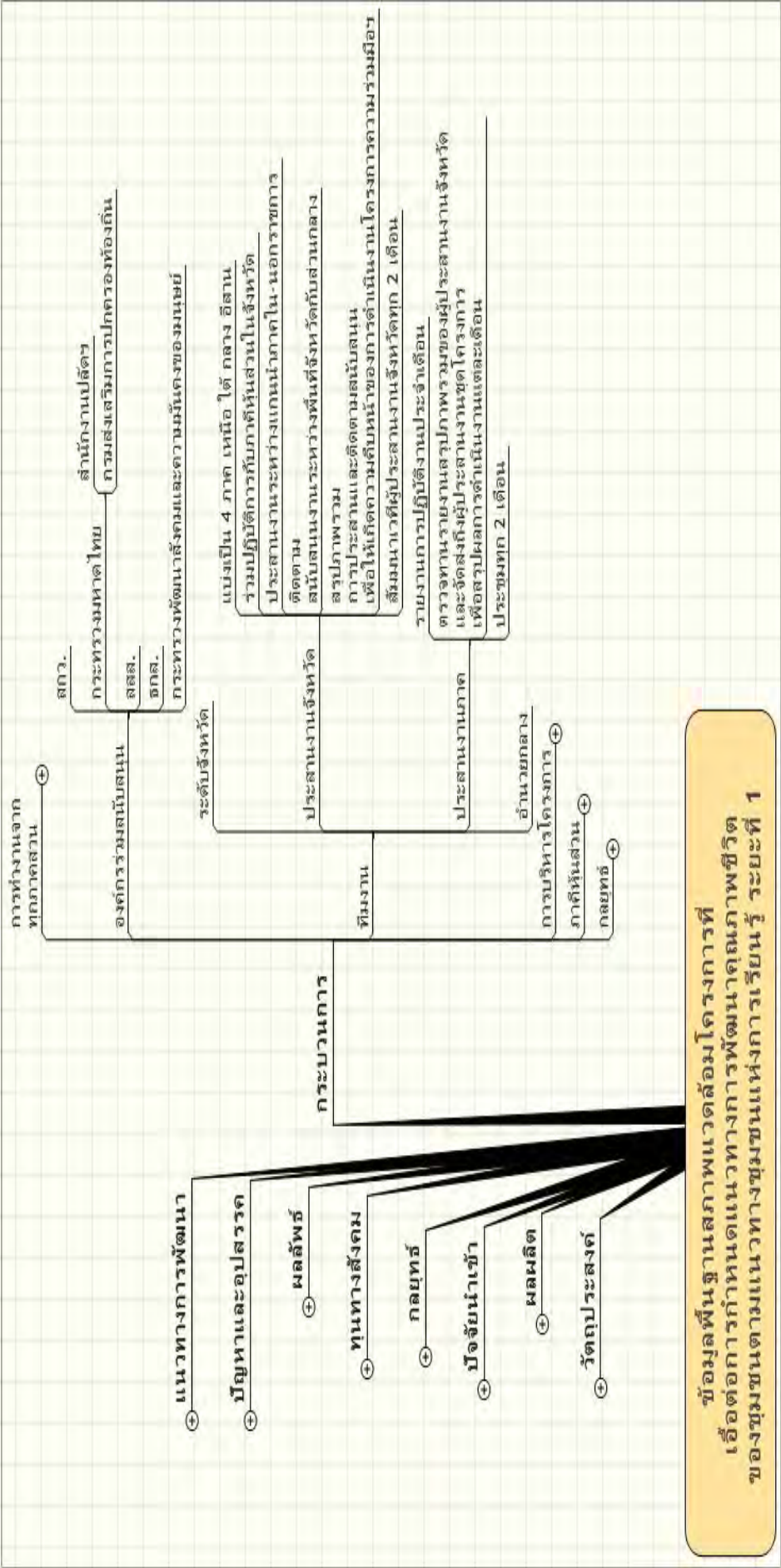
แผนภาพที่ 4.3 แสดงกระบวนการของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

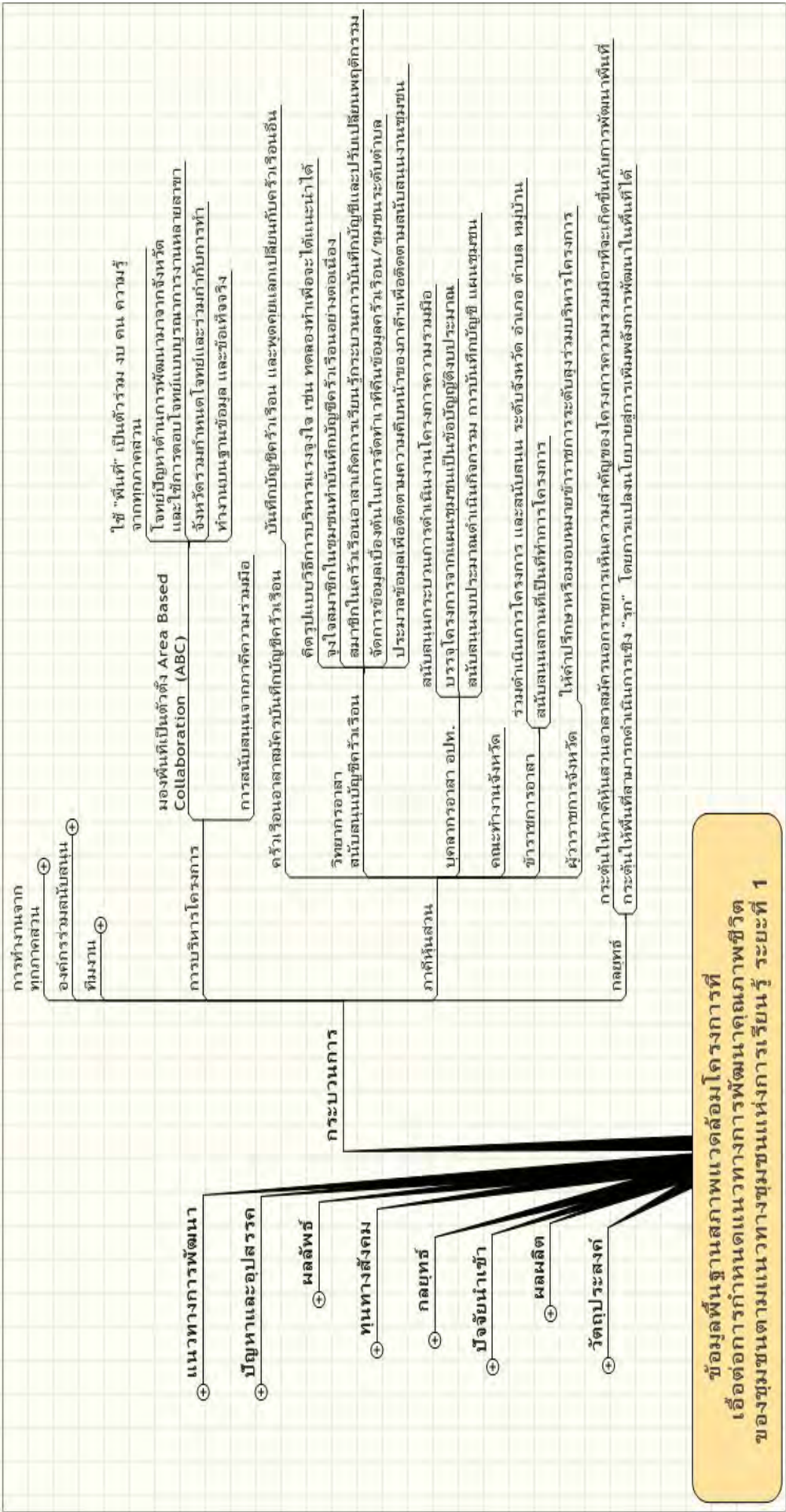
แผนภาพที่ 4.4 แสดงกระบวนการในการดำเนินงานจากทุกภาคส่วนของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

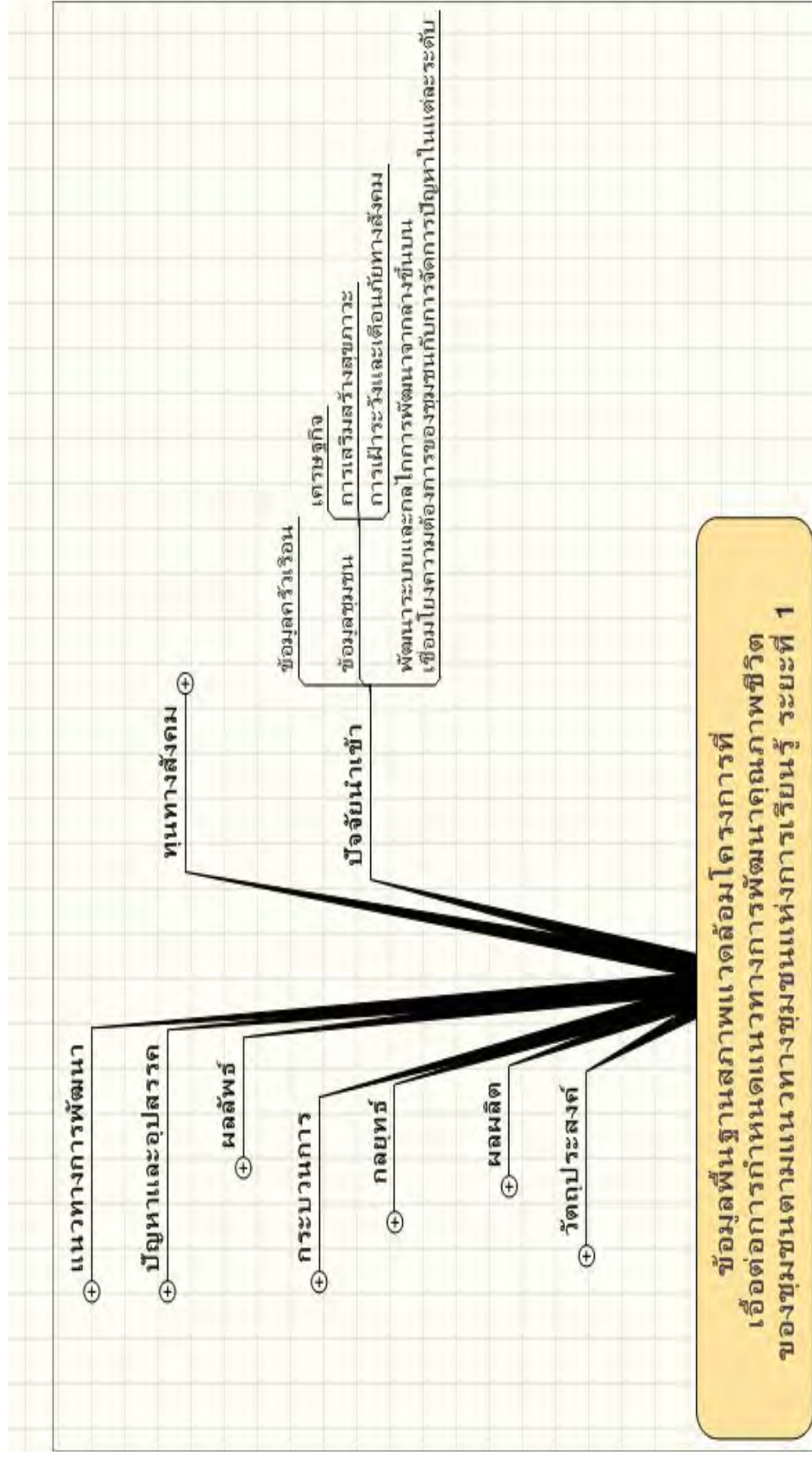
แผนภาพที่ 4.5 แสดงกระบวนการด้านองค์การร่วมสนับสนุนและทีมงานของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะเวลาที่ 1

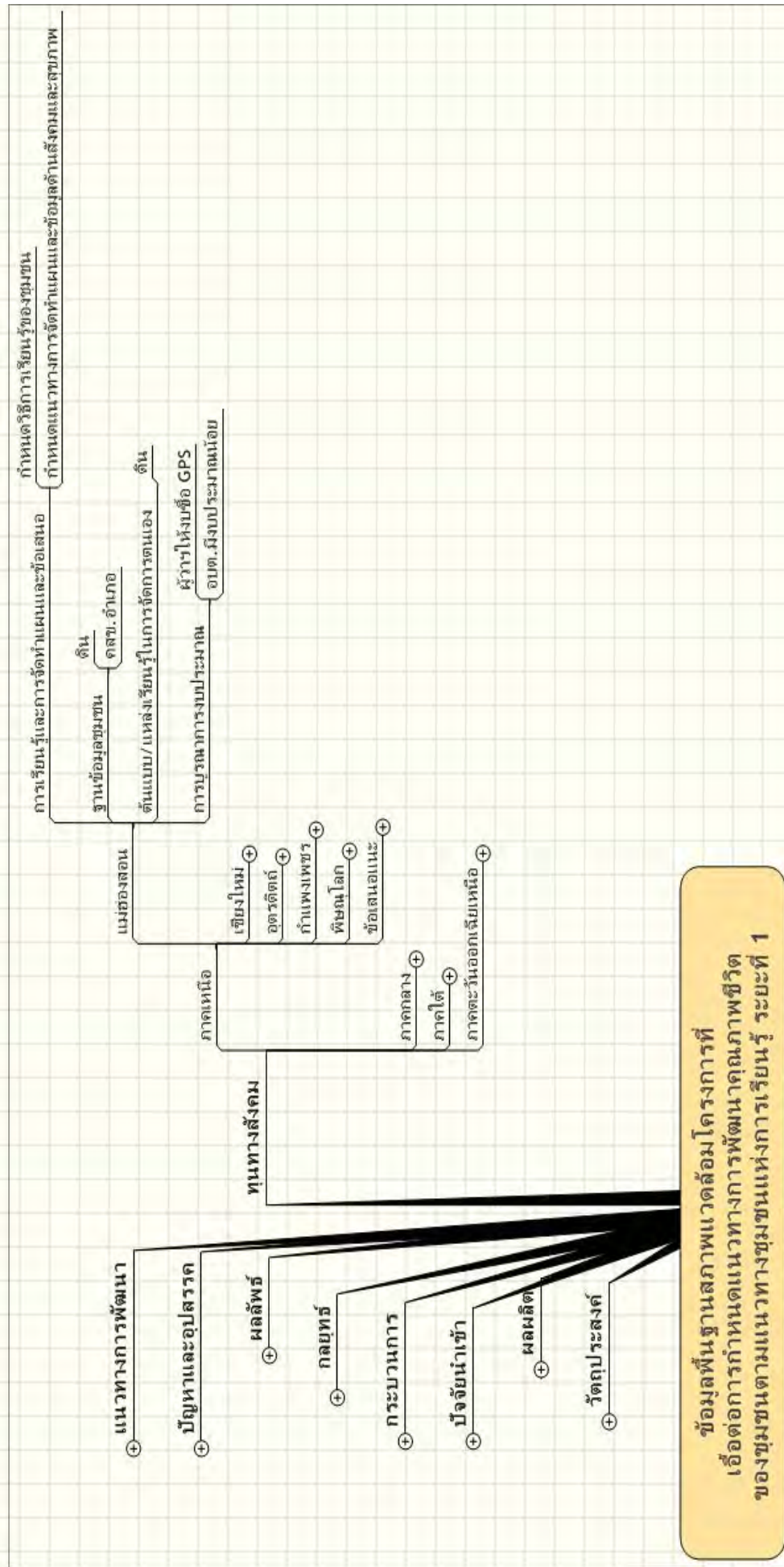

แผนภาพที่ 4.6 แสดงกระบวนการจัดการบริหารโครงการและภาคีหุ้นส่วนของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

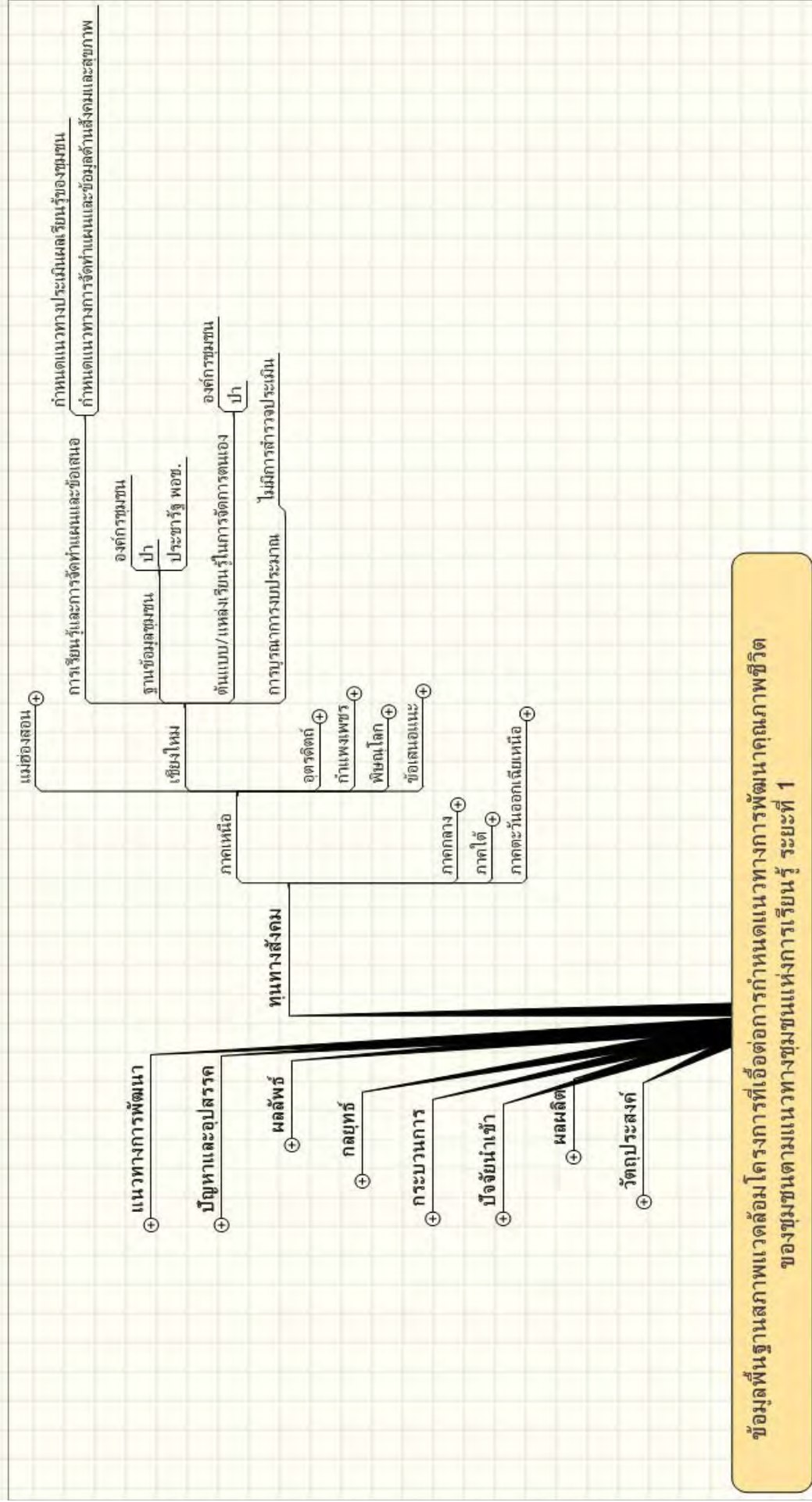

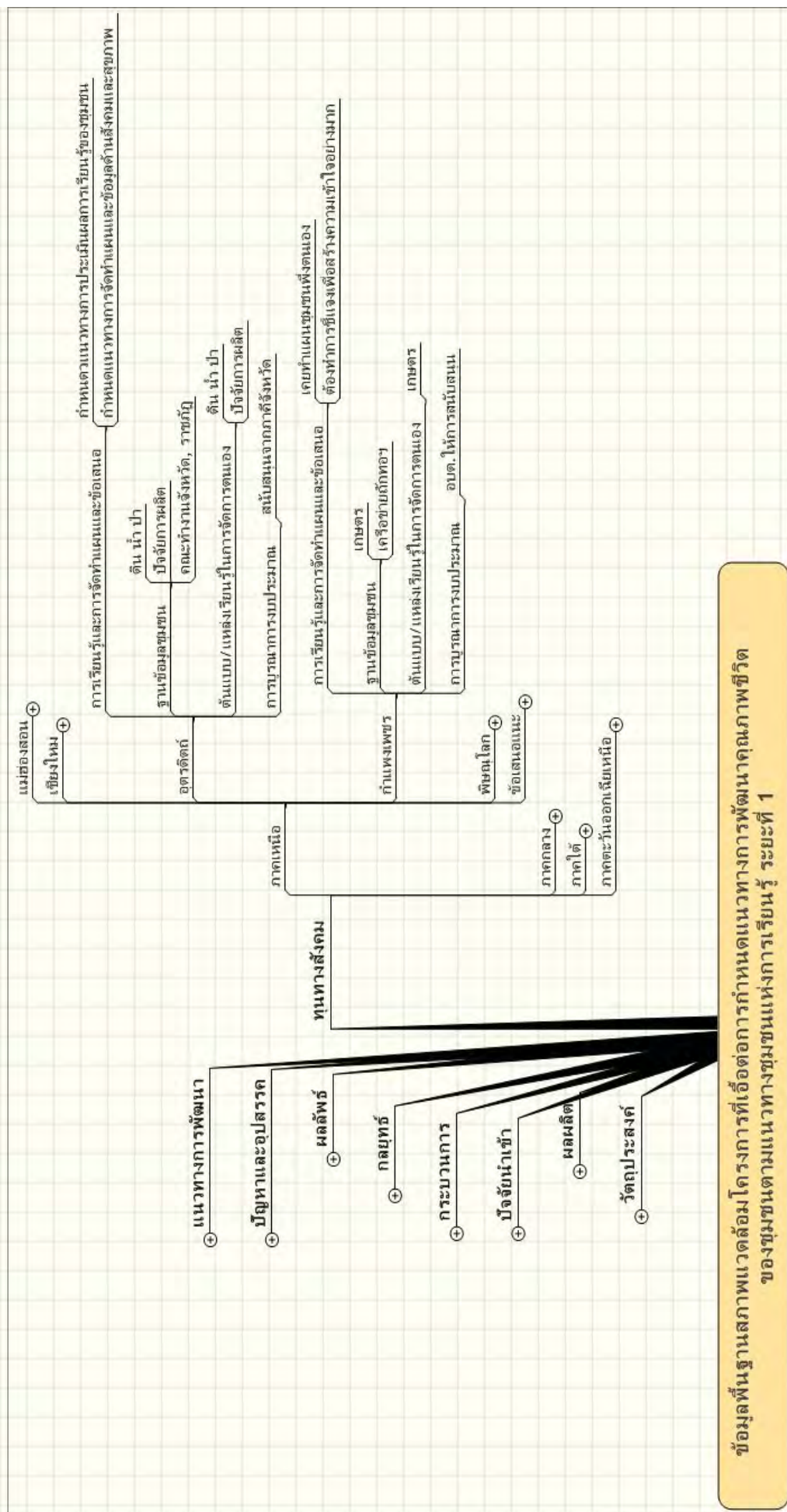
แผนภาพที่ 4.7 แสดงปัจจัยนำเข้าของโครงการที่เื่อต่อการกำหนดแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

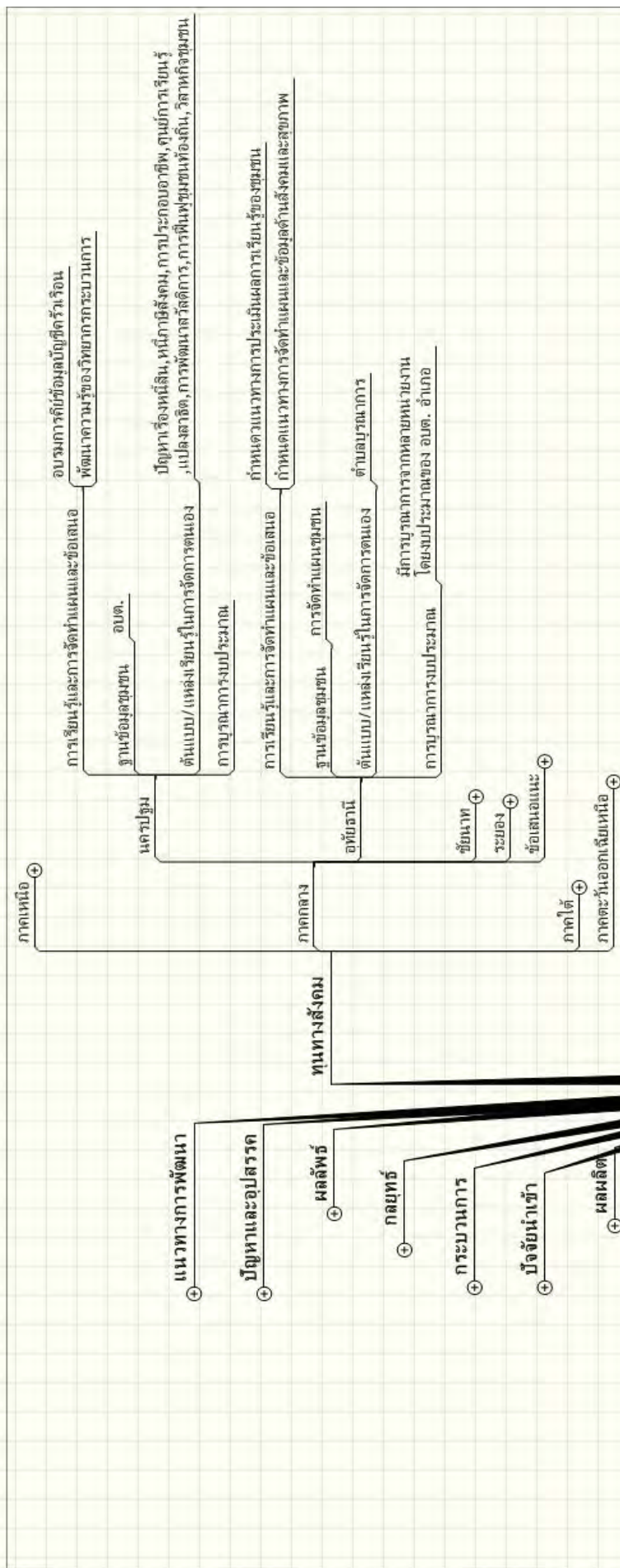

แผนภาพที่ 4.9 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดเชียงใหม่ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

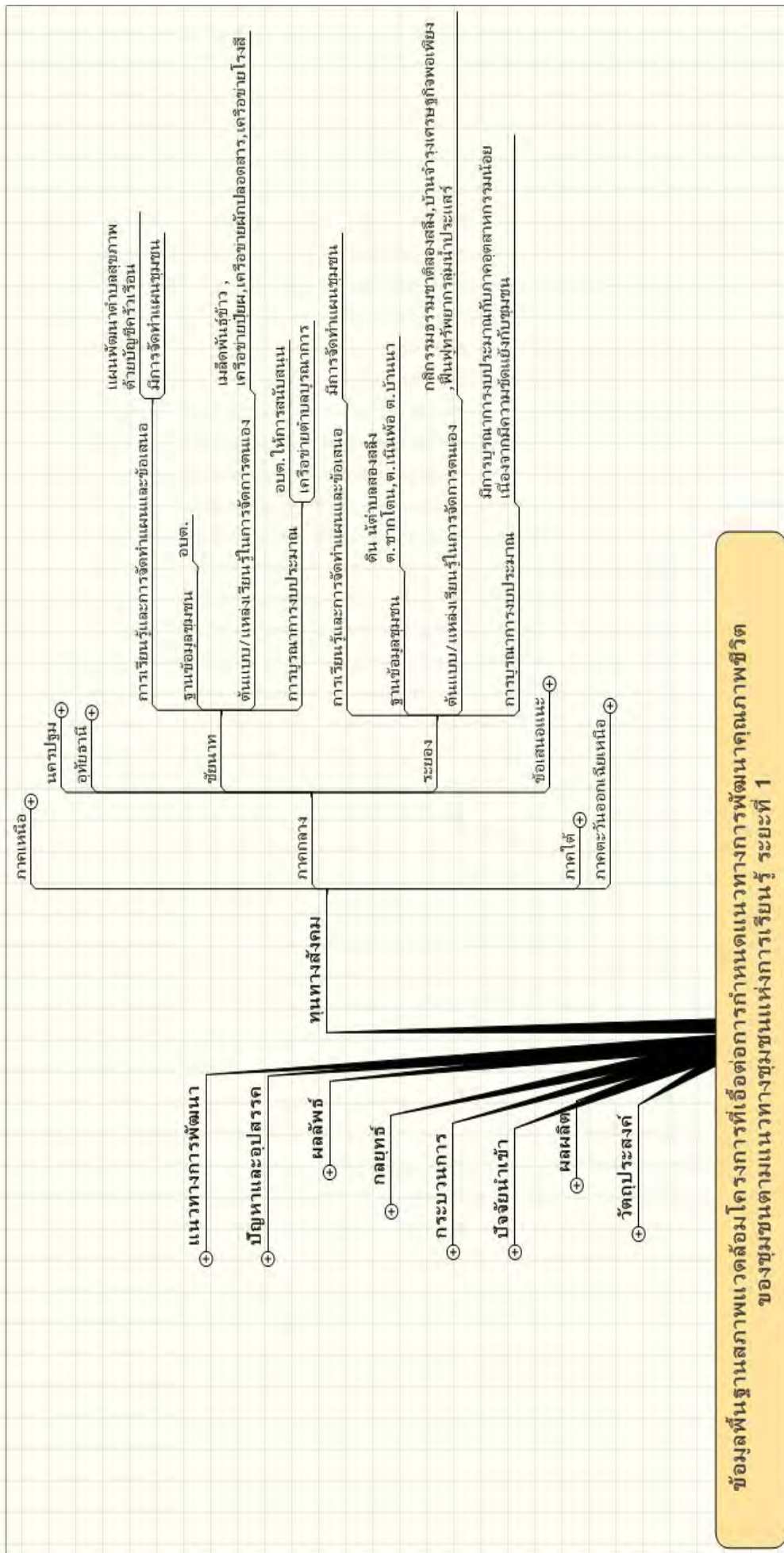

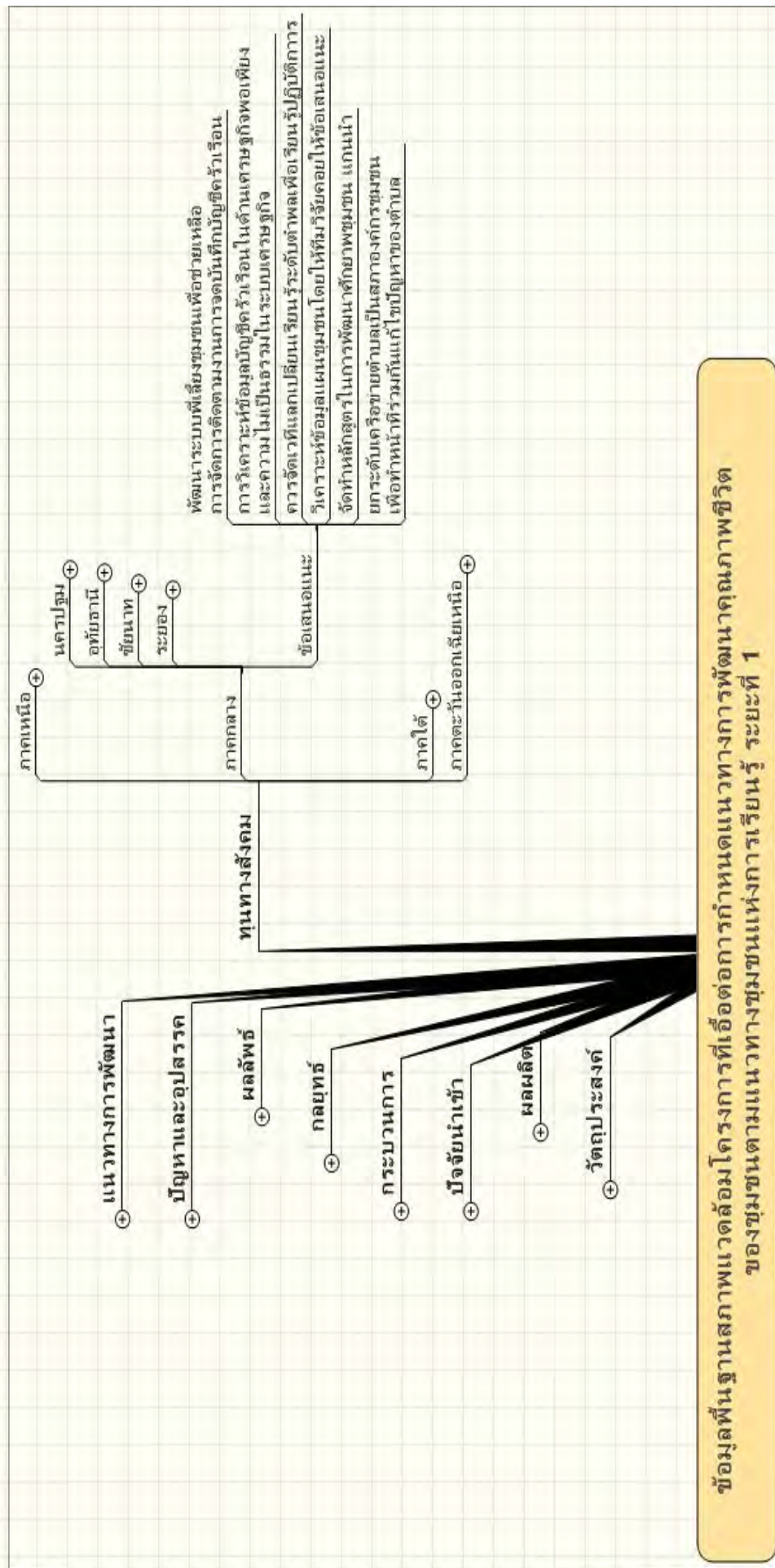

ข้อมูลพื้นฐานสภาพแวดล้อมโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

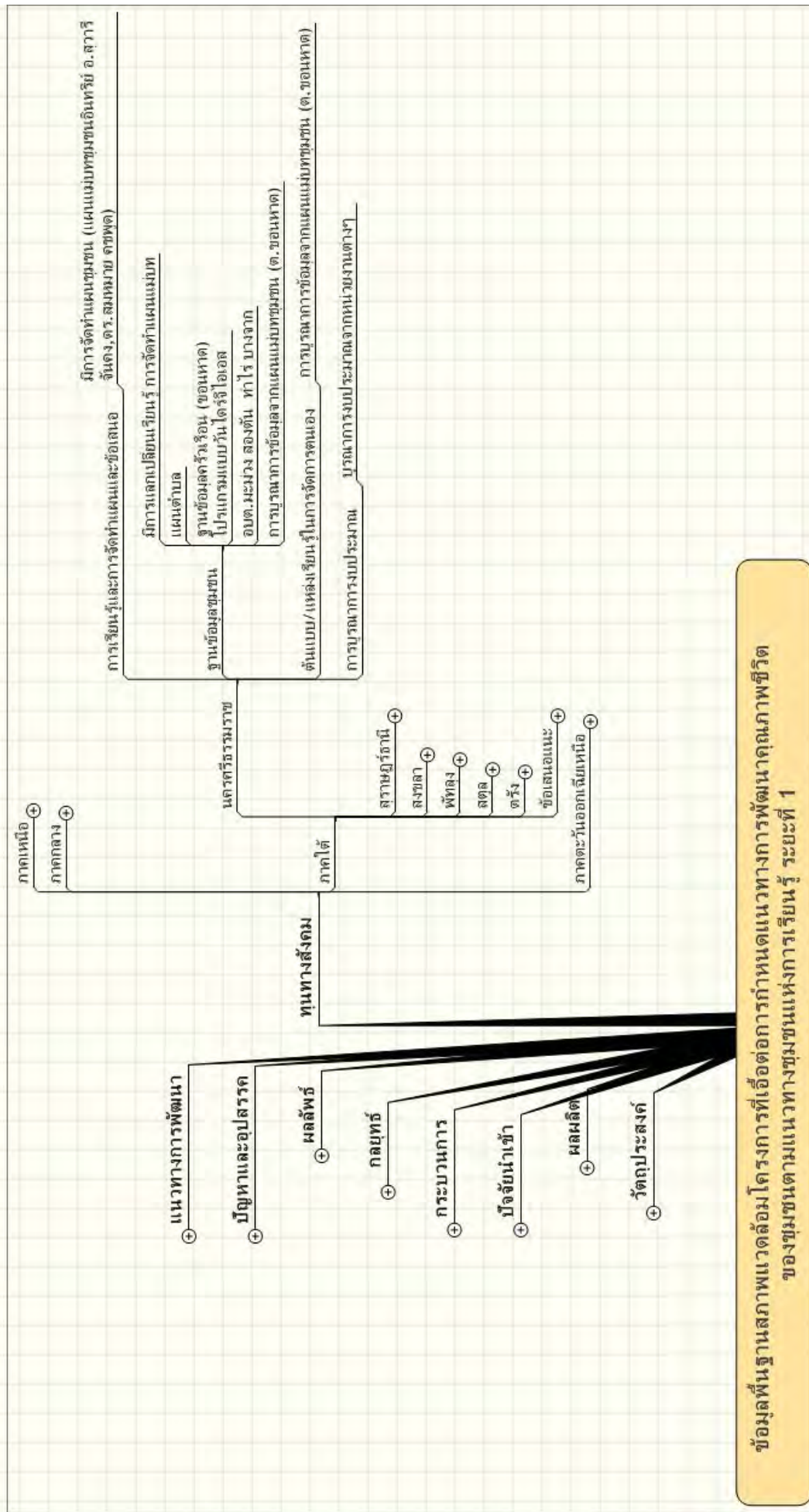
แผนภาพที่ 4.13 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดชัยนาทและจังหวัดระยองที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

แผนภาพที่ 4.14 แสดงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับทันท่วงทีของสังคมจากกลางที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

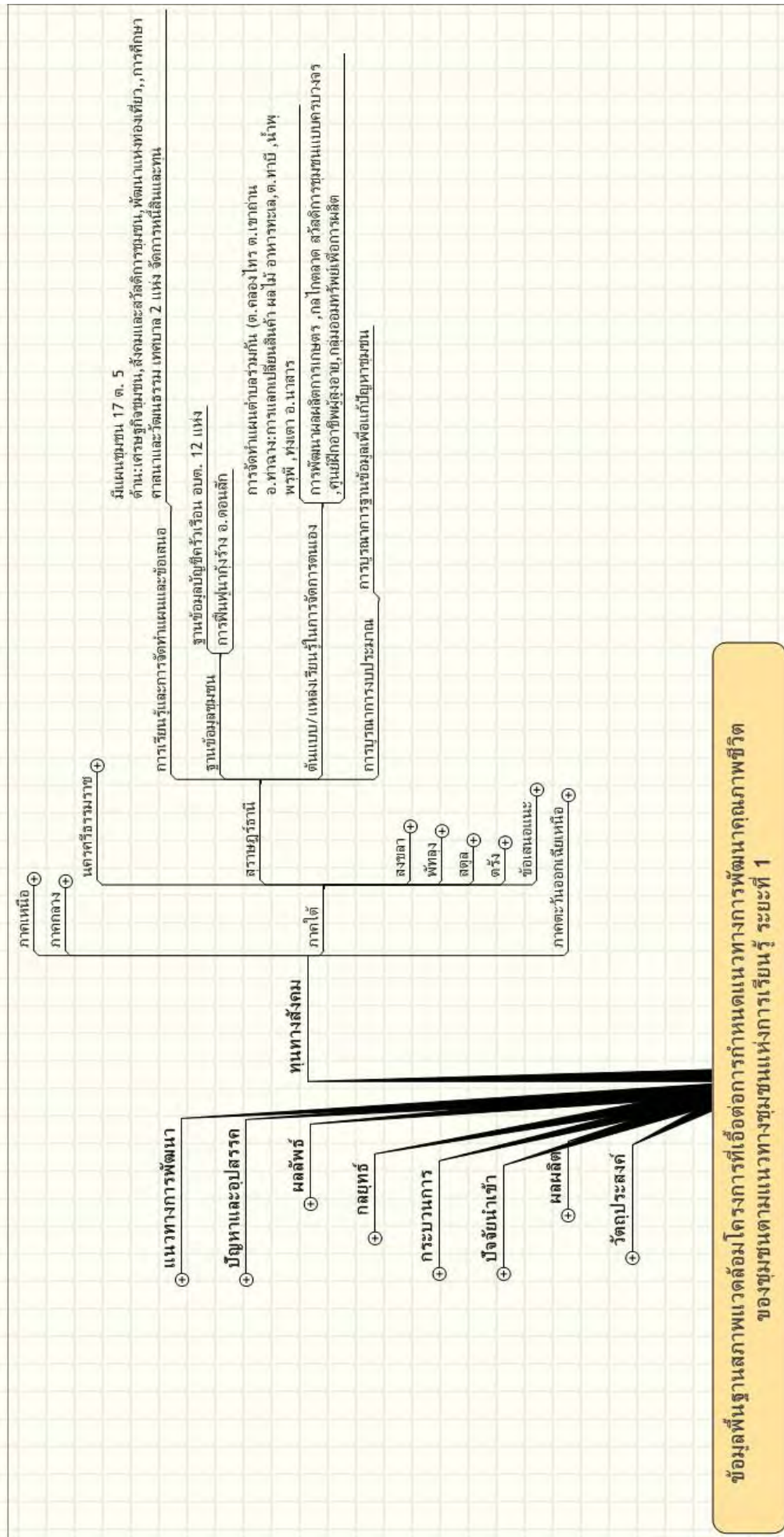

แผนภาพที่ 4.15 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

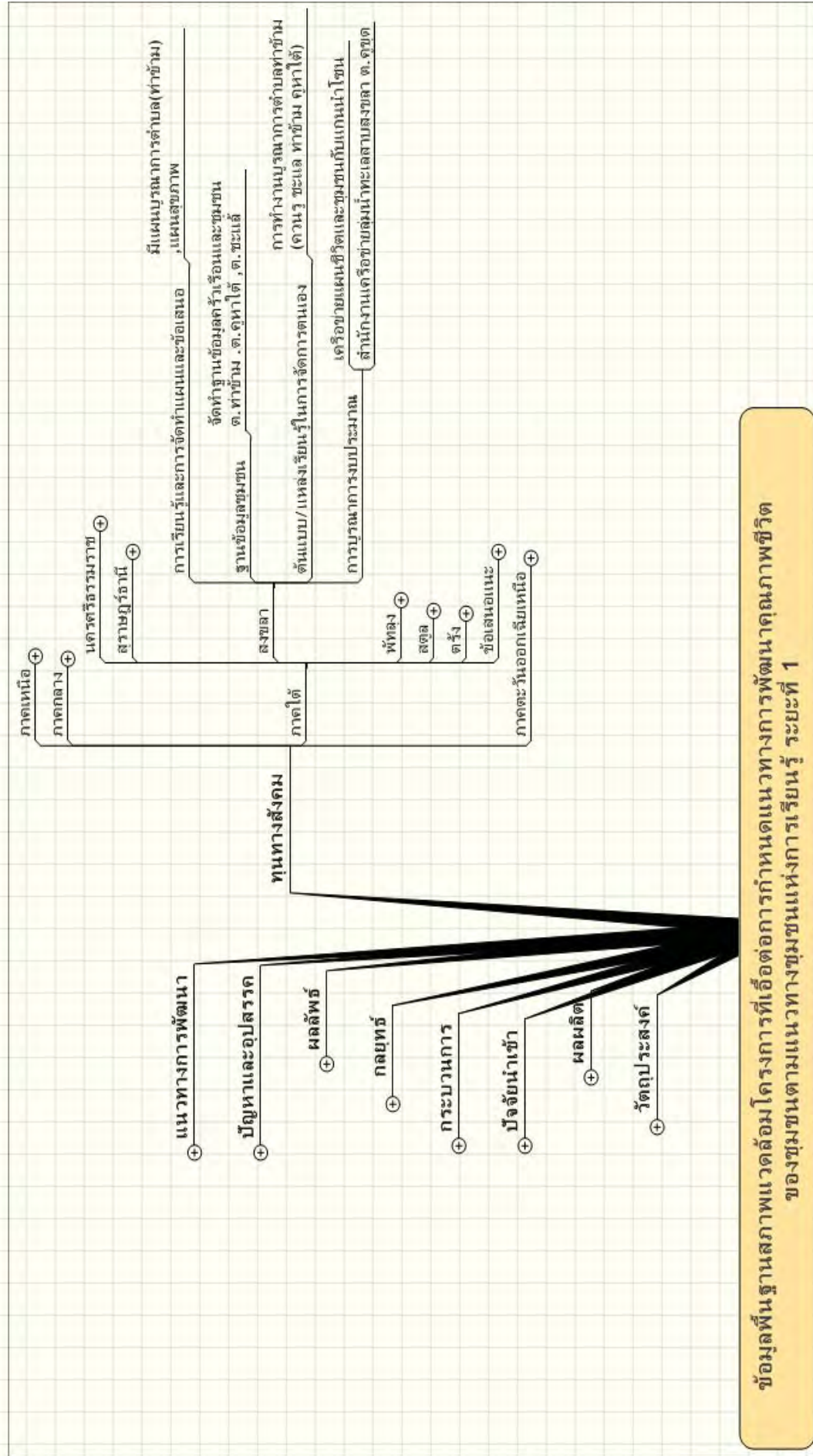

ข้อมูลพื้นฐานสภาพแวดล้อมโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

แผนภาพที่ 4.16 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

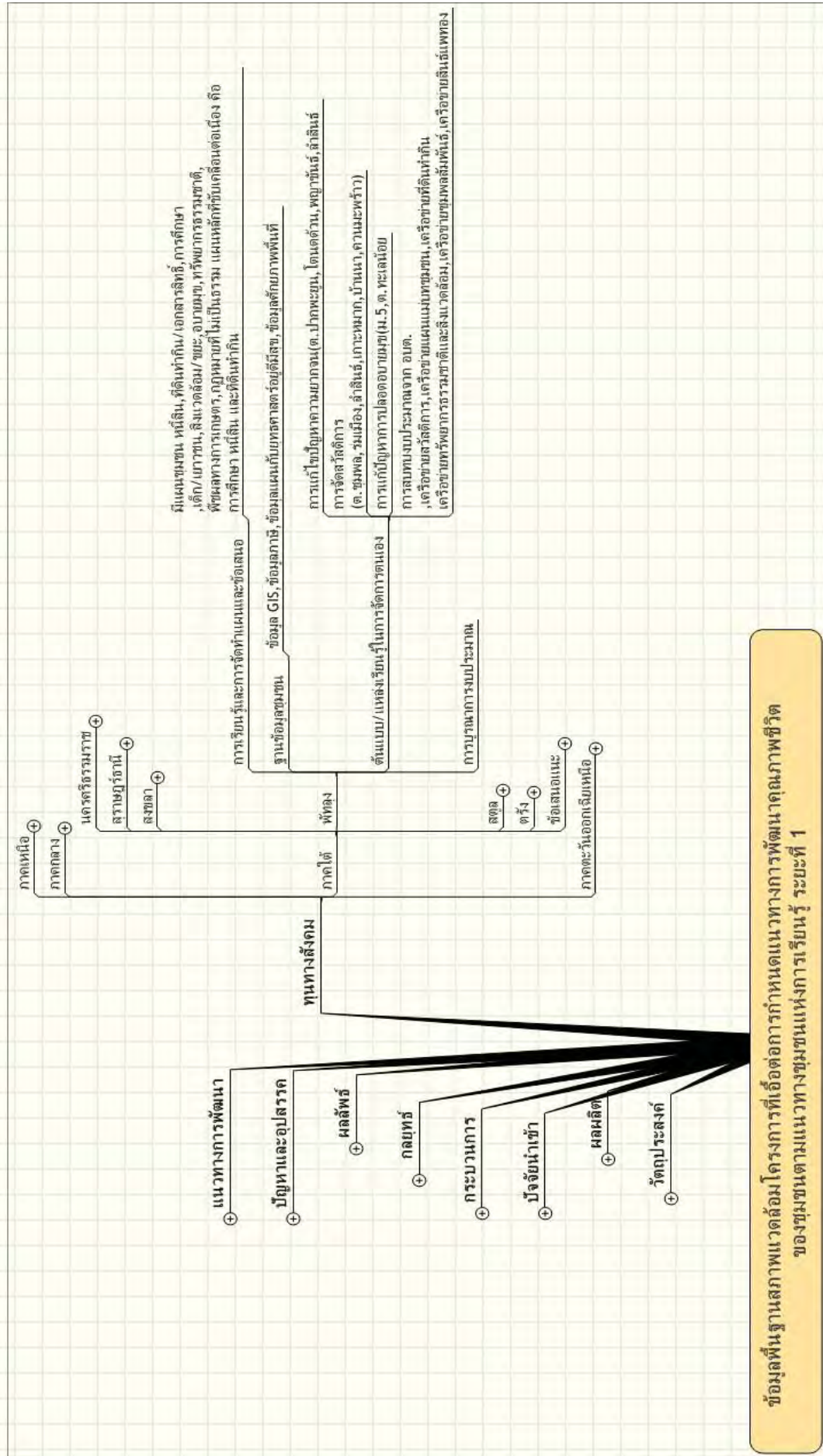

แผนภาพที่ 4.17 แสดงทฤษฎีทางสังคมของจังหวัดสงขลาที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

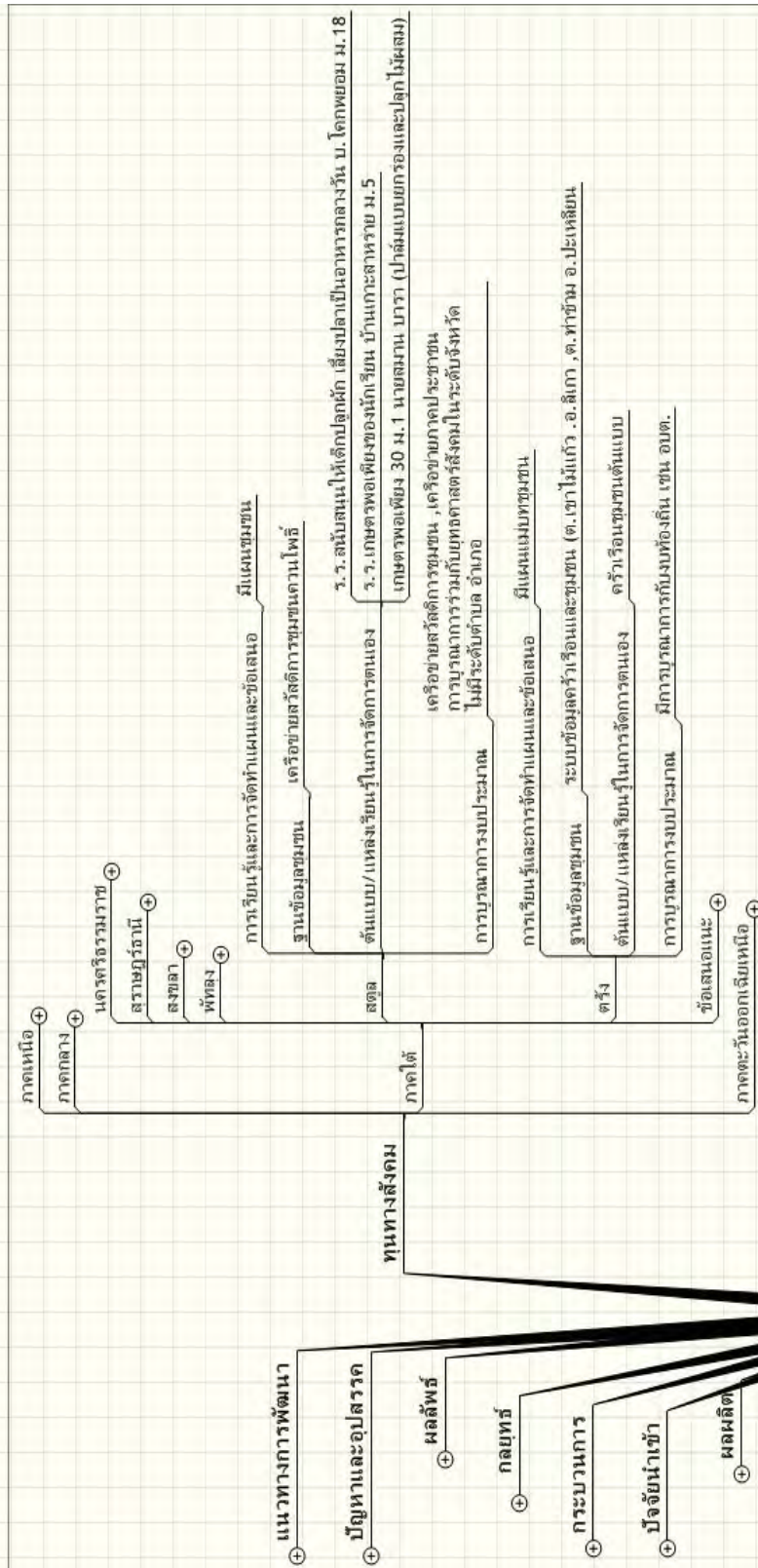

ข้อมูลพื้นฐานสภาพแวดล้อมโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

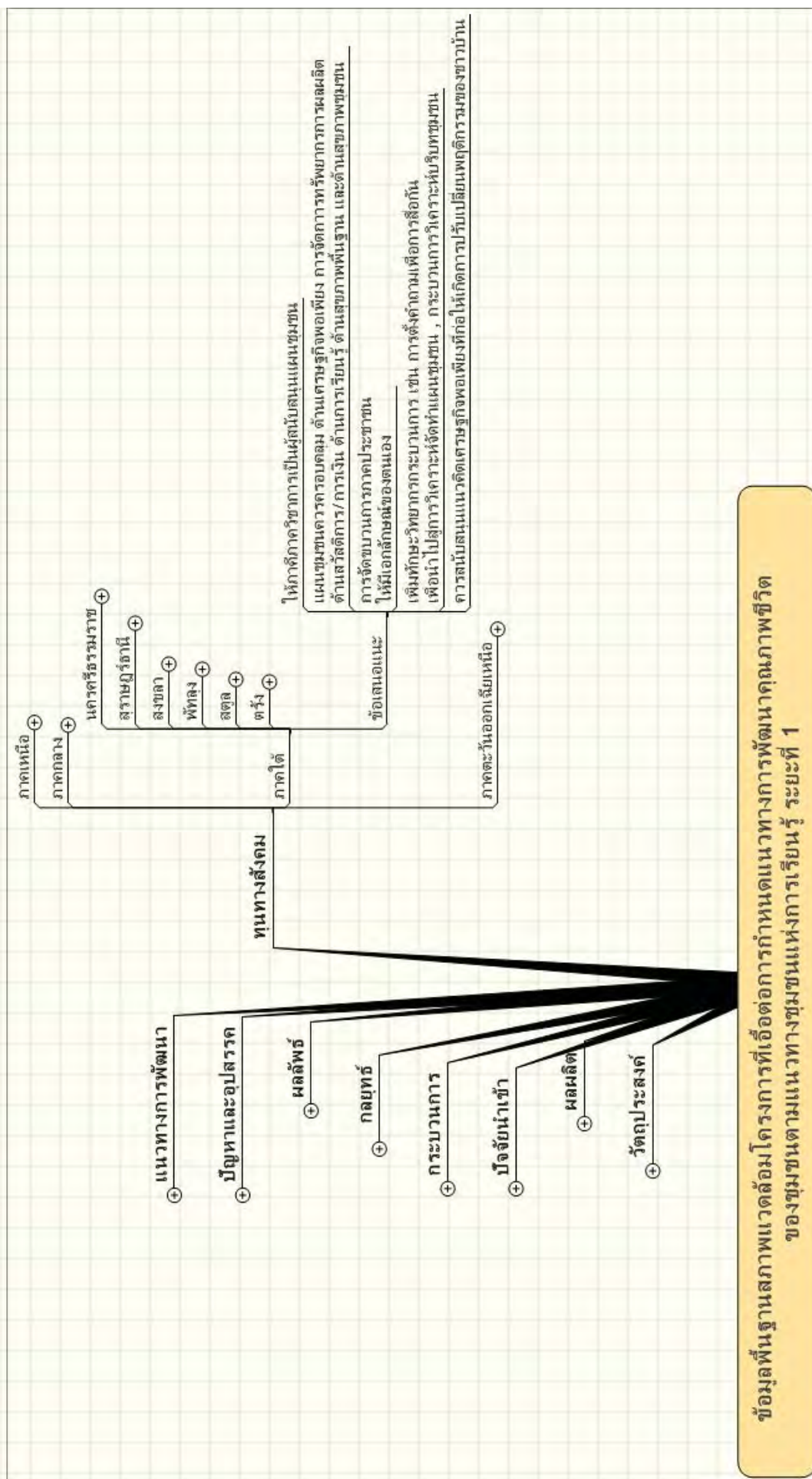
แผนภาพที่ 4.18 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดพัทลุงที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

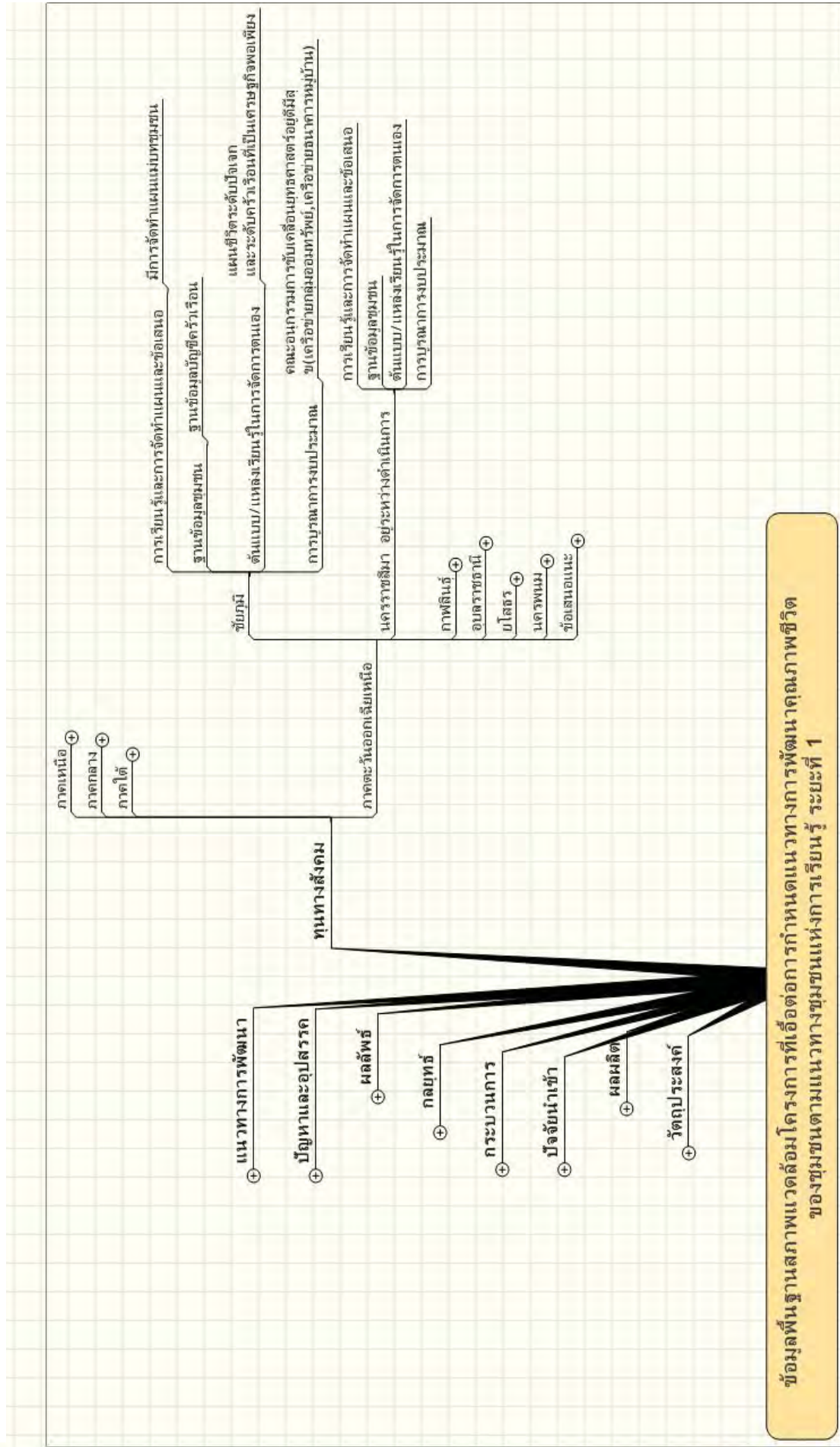
แผนภาพที่ 4.19 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดสตูลที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

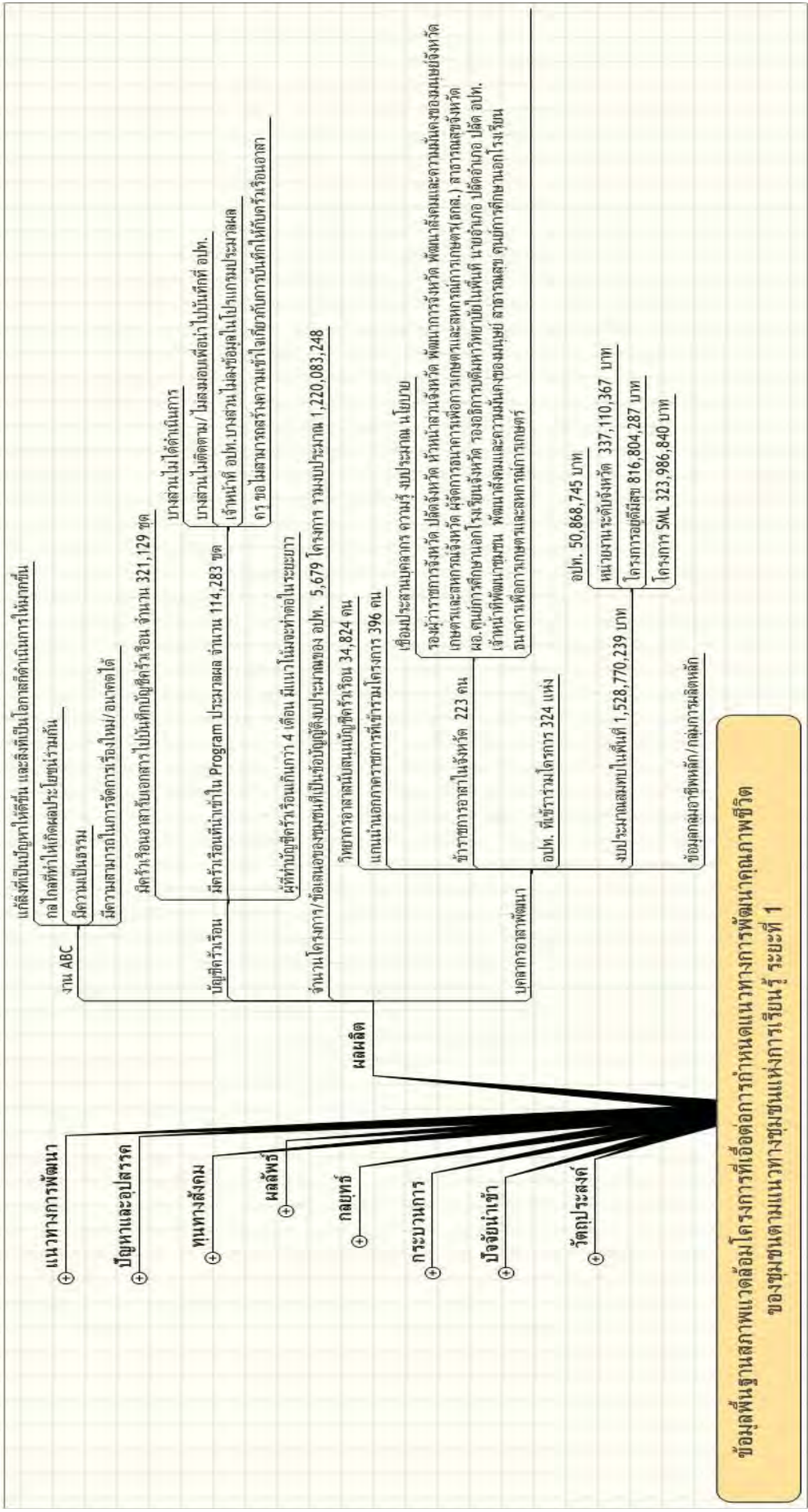
ข้อมูลพื้นฐานสภาพแวดล้อมต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

แผนภาพที่ 4.21 แสดงทุนทางสังคมของจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดนครราชสีมาที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

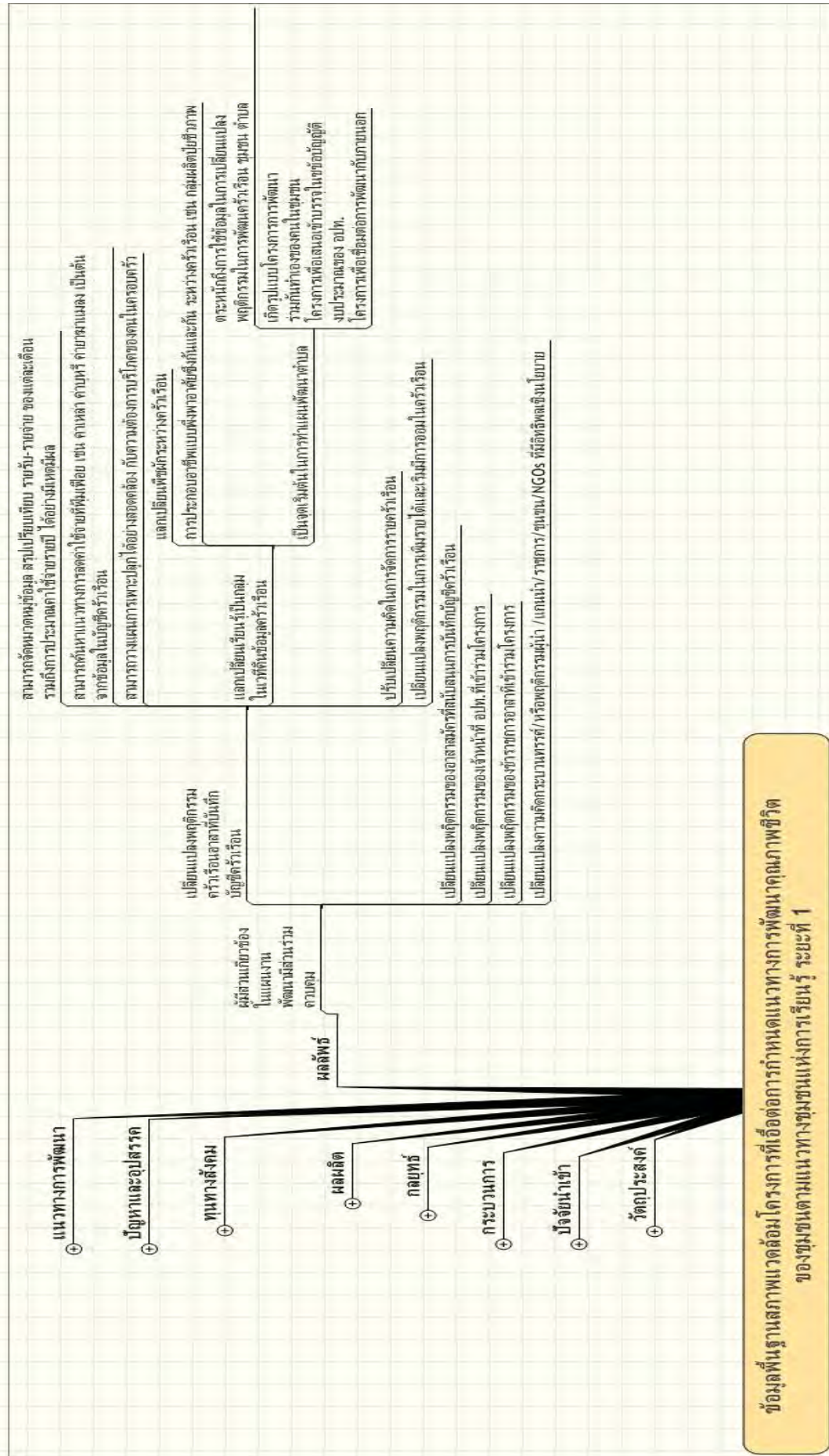

แผนภาพที่ 4.25 แสดงผลผลิตที่ได้จากโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

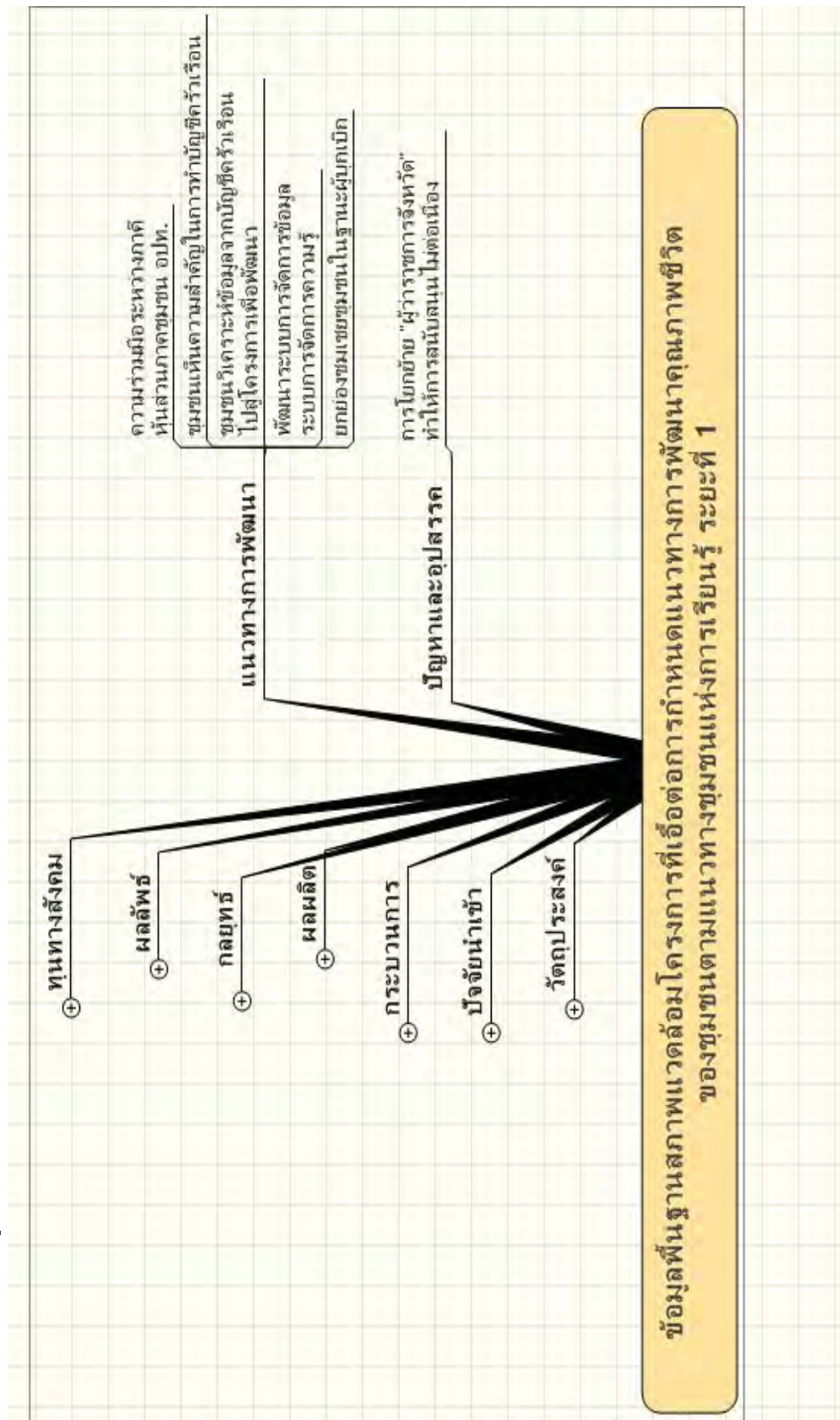

ข้อมูลพื้นฐานสภาพแวดล้อมโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

แผนภาพที่ 4.26 แสดงผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

แผนภาพที่ 4.27 แสดงปัญหาและอุปสรรค รวมถึงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 1

1.2 จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหายากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ในระยะที่ 2 ประกอบด้วยชุดเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 11 ชุด ดังนี้

1) รายงานผลการดำเนินงานความก้าวหน้า จำนวน 7 ชุด ได้แก่

1.1) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดกำแพงเพชร (ระยะที่ 2) งวดงานที่ 2 (เดือนตุลาคม พ.ศ.2552 – เดือนมีนาคม พ.ศ.2553)

1.2) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดนครศรีธรรมราช ระยะที่ 2 ของคณะทำงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหายากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะ จังหวัดนครศรีธรรมราช (เดือนสิงหาคม พ.ศ.2553)

1.3) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ ระยะที่ 2 จังหวัดอุดรธานี งวดงานที่ 2 ของคณะทำงานโครงการความร่วมมือจังหวัดอุดรธานี (1 เดือนตุลาคม พ.ศ.2552 – 30 เดือนมีนาคม พ.ศ.2553)

1.4) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดสงขลา ระยะที่ 2 ระยะ 6 เดือนที่ 2 ของคณะทำงานโครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดสงขลา ระยะที่ 2

1.5) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ ระยะที่ 2 จังหวัดสตูล งวดงานที่ 1 (เดือนมีนาคม พ.ศ.2552 – เดือนสิงหาคม พ.ศ.2552)

1.6) รายงานจังหวัดนครพนม (เดือนมีนาคม พ.ศ.2552 – เดือนตุลาคม พ.ศ.2553)

1.7) รายงานความก้าวหน้า (Progress Report) 6 เดือน ที่ 2 (เดือนตุลาคม พ.ศ.2552 – เดือนมีนาคม พ.ศ.2553) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดกาฬสินธุ์ระยะที่ 2 (ปี 2552-2553) ด้วยกระบวนการบริหารจัดการข้อมูลและการจัดการความรู้ ของ ดร.สม นาสอำนาจ และคณะ

2) รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวน 4 ชุดโครงการ ได้แก่

2.1) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ ระยะที่ 2 จังหวัดพิษณุโลก ของคณะทำงานโครงการความร่วมมือ จังหวัดพิษณุโลก (เดือนตุลาคม พ.ศ.2553)

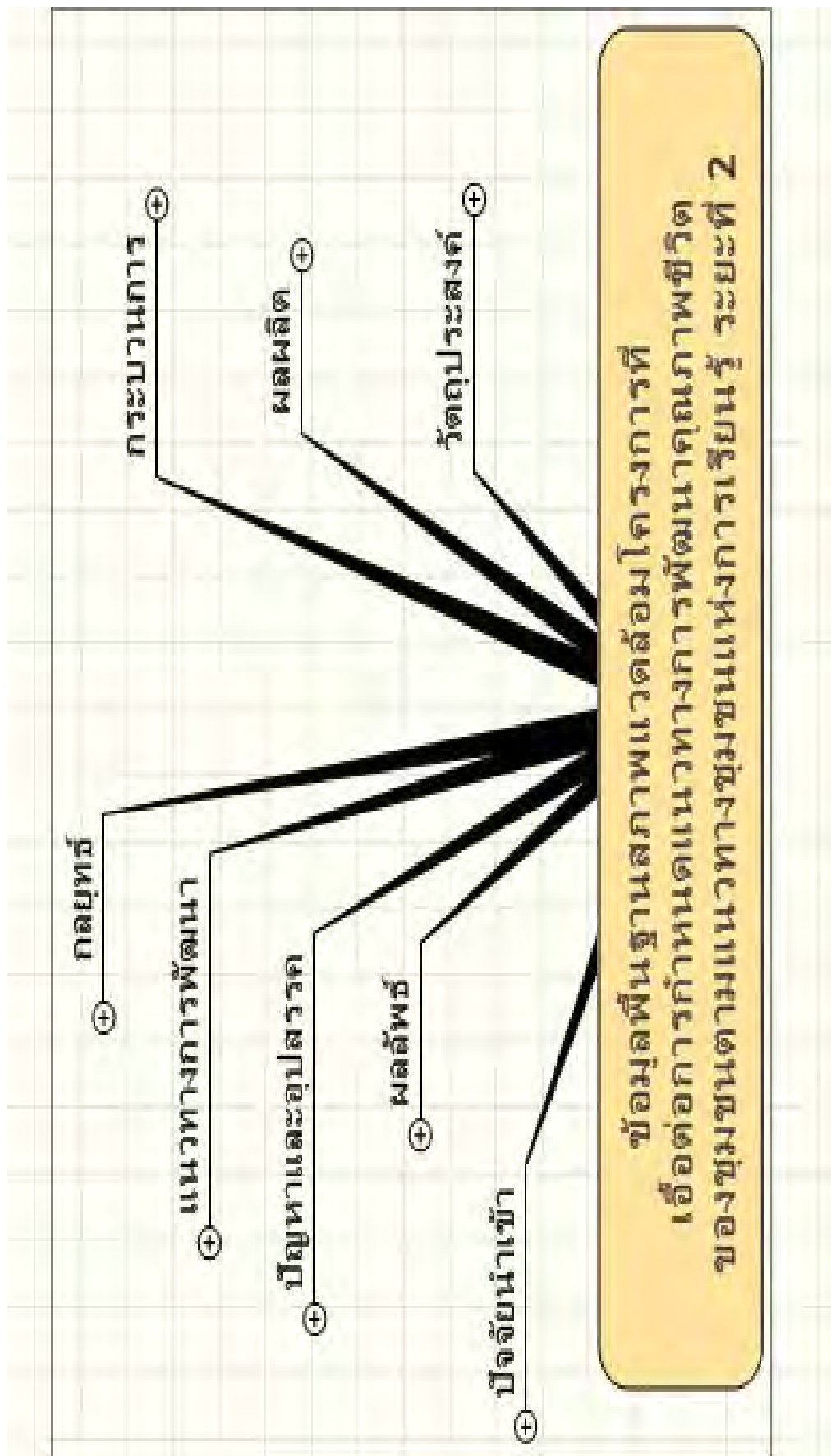
2.2) ความร่วมมือจัดการความรู้ชุมชนอยู่ดีมีสุข จังหวัดอุบลราชธานี ของคณะทำงานและศึกษาวิจัยภาคประชาชน ภาครัฐ และภาควิชาการ จังหวัดอุบลราชธานี (เดือนเมษายน พ.ศ.2552)

2.3) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและการอยู่ดีมีสุข จังหวัดอัยธานี ของนายสมพงษ์ สุทธิวงศ์ และคณะทำงาน (เดือนสิงหาคม พ.ศ.2553)

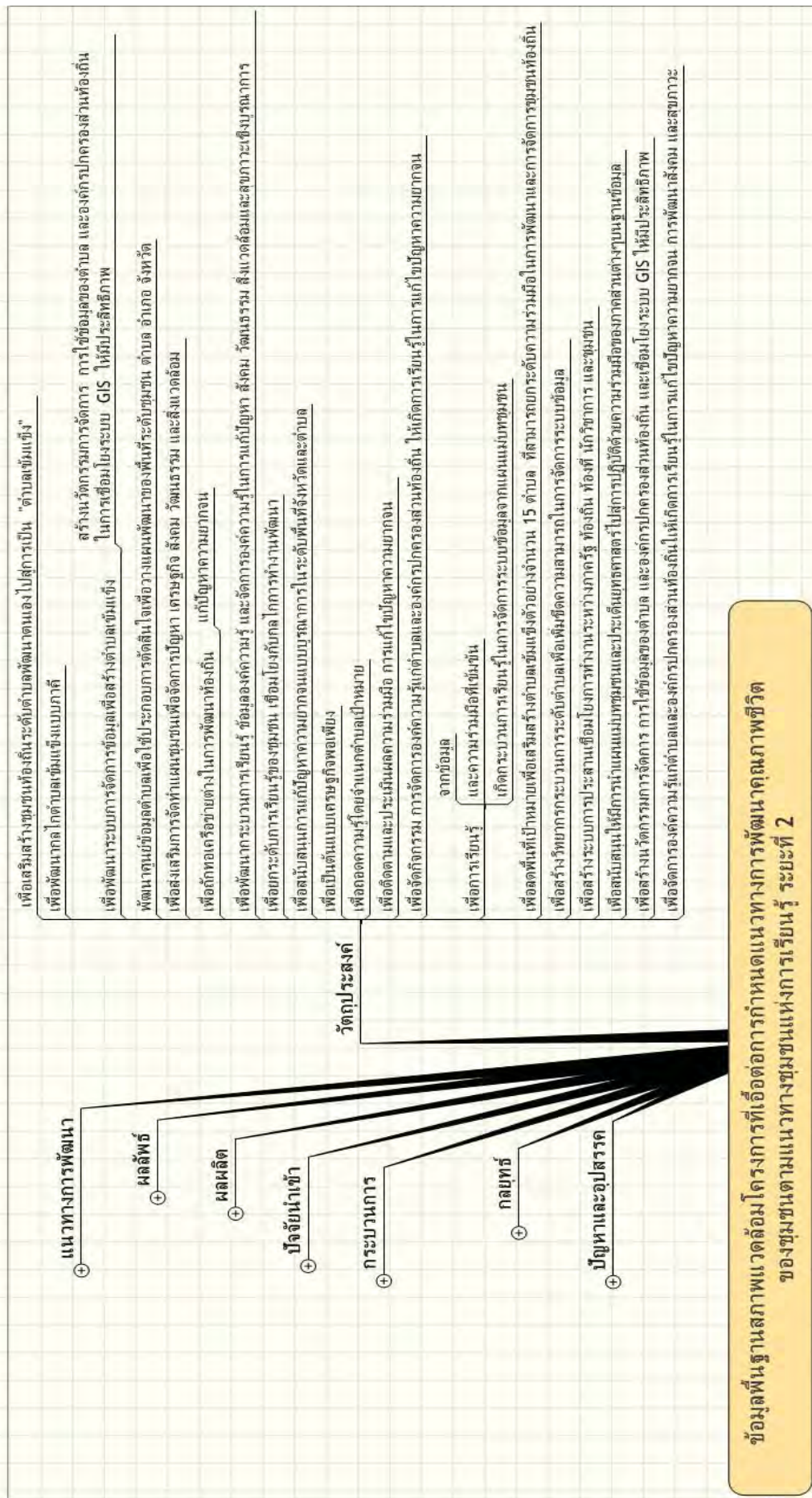
2.4) โครงการความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหายากจน พัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ของนายทวีศักดิ์ สุจริตน์ และคณะ (เดือนมีนาคม พ.ศ.2552)

หลังจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปเป็นกรอบในการนำเสนอการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 2 ได้แก่ วัตถุประสงค์ กระบวนการ ปัจจัยนำเข้า กลยุทธ์ ผลผลิต ผลลัพธ์ ปัญหาและอุปสรรค และแนวทางการพัฒนา สามารถสรุปได้ดังนี้

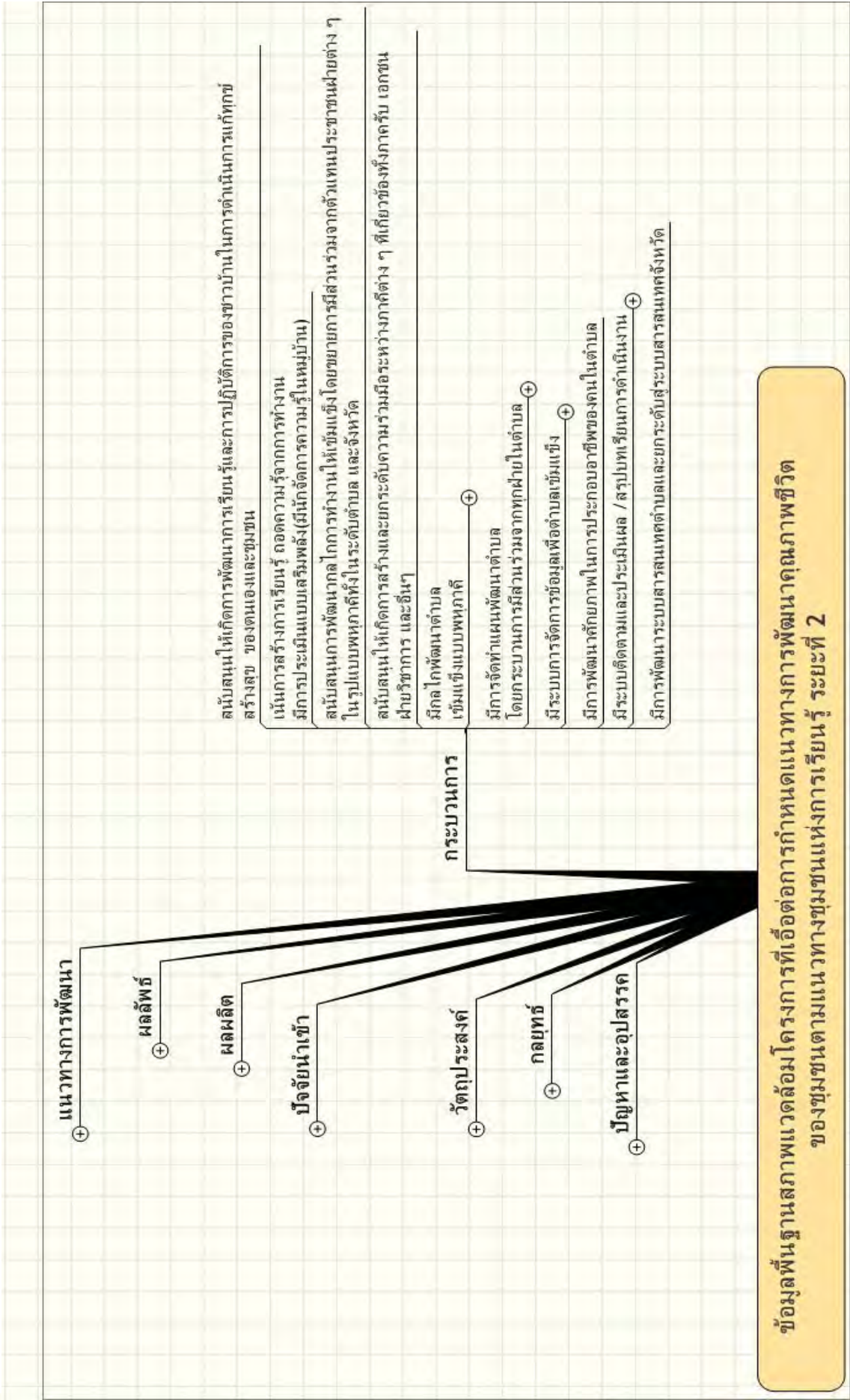
แผนภาพที่ 4.28 แสดงภาพรวมของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนการเรียนรู้ ระยะเวลาที่ 2

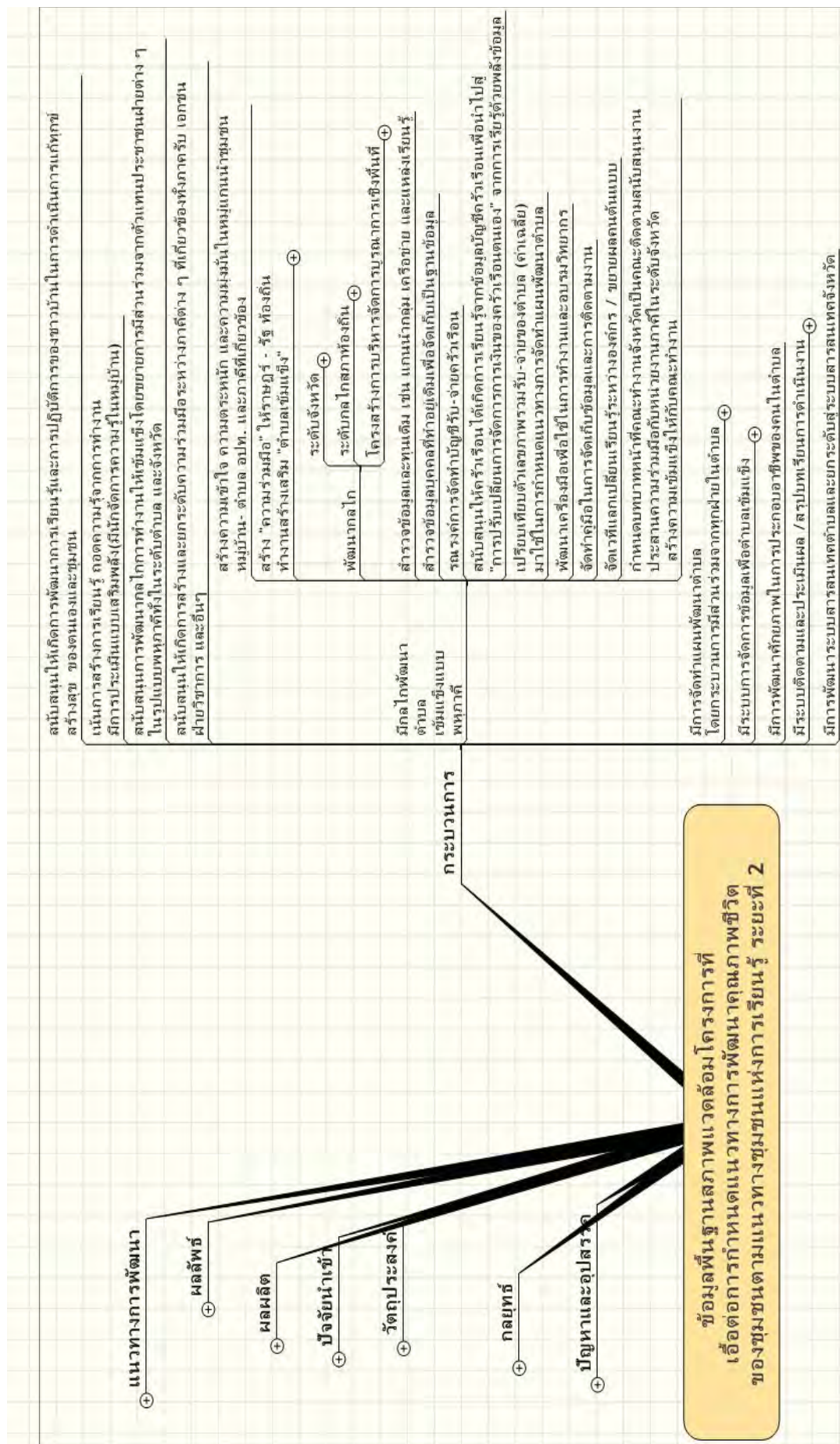
แผนภาพที่ 4.29 แสดงวัตถุประสงค์ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

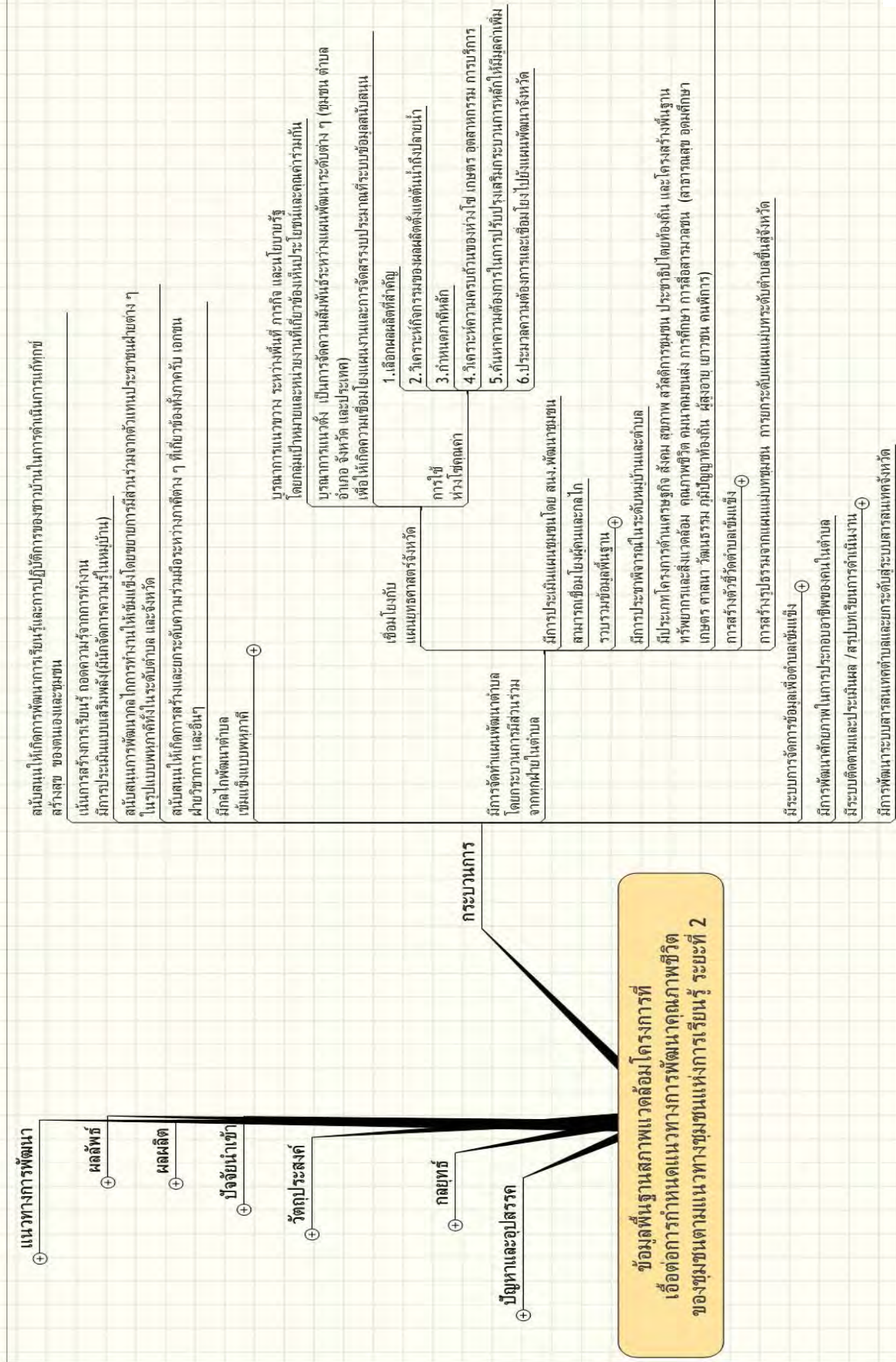
แผนภาพที่ 4.30 แสดงกระบวนการของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนเข้มแข็งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

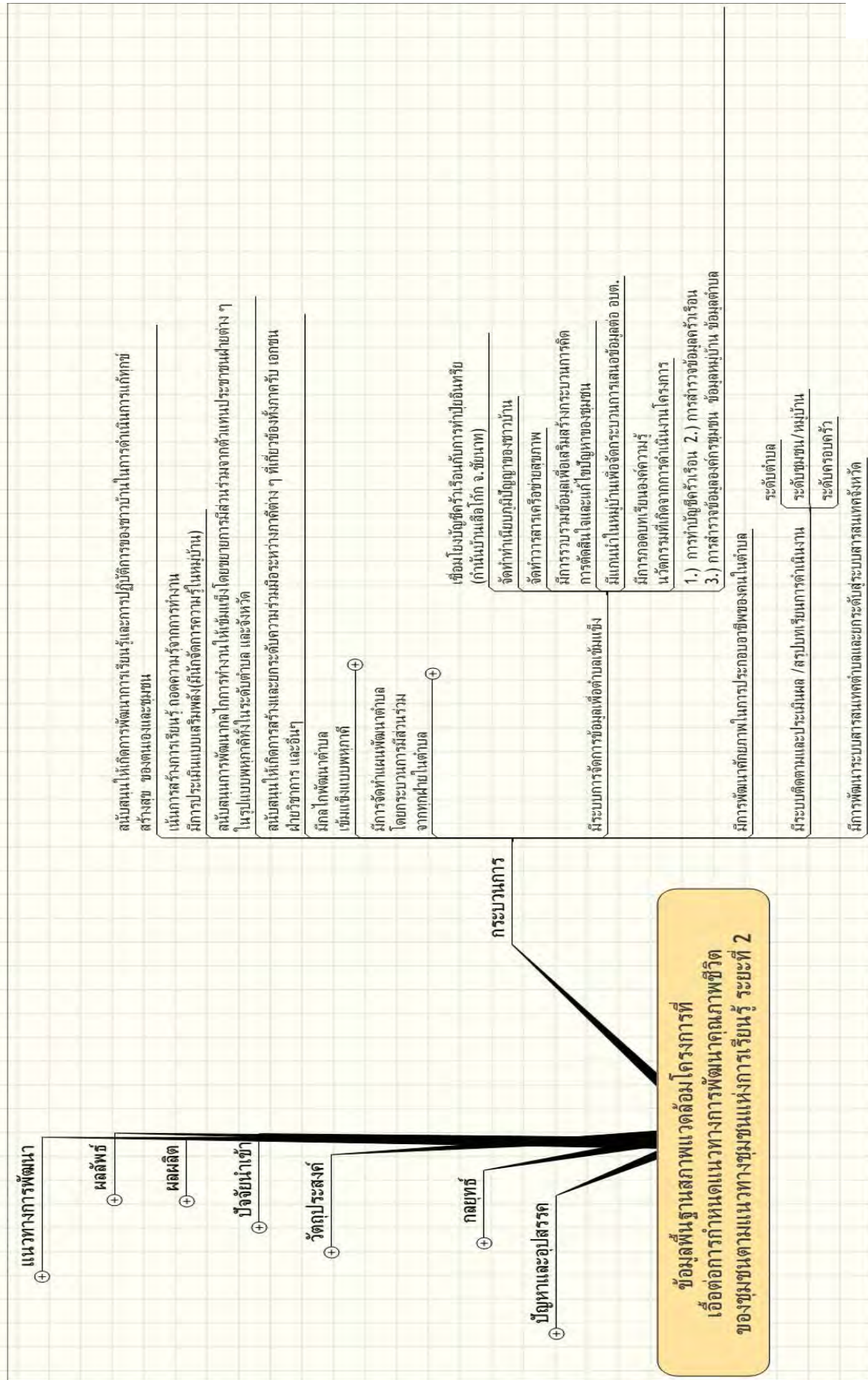
แผนภาพที่ 4.31 แสดงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

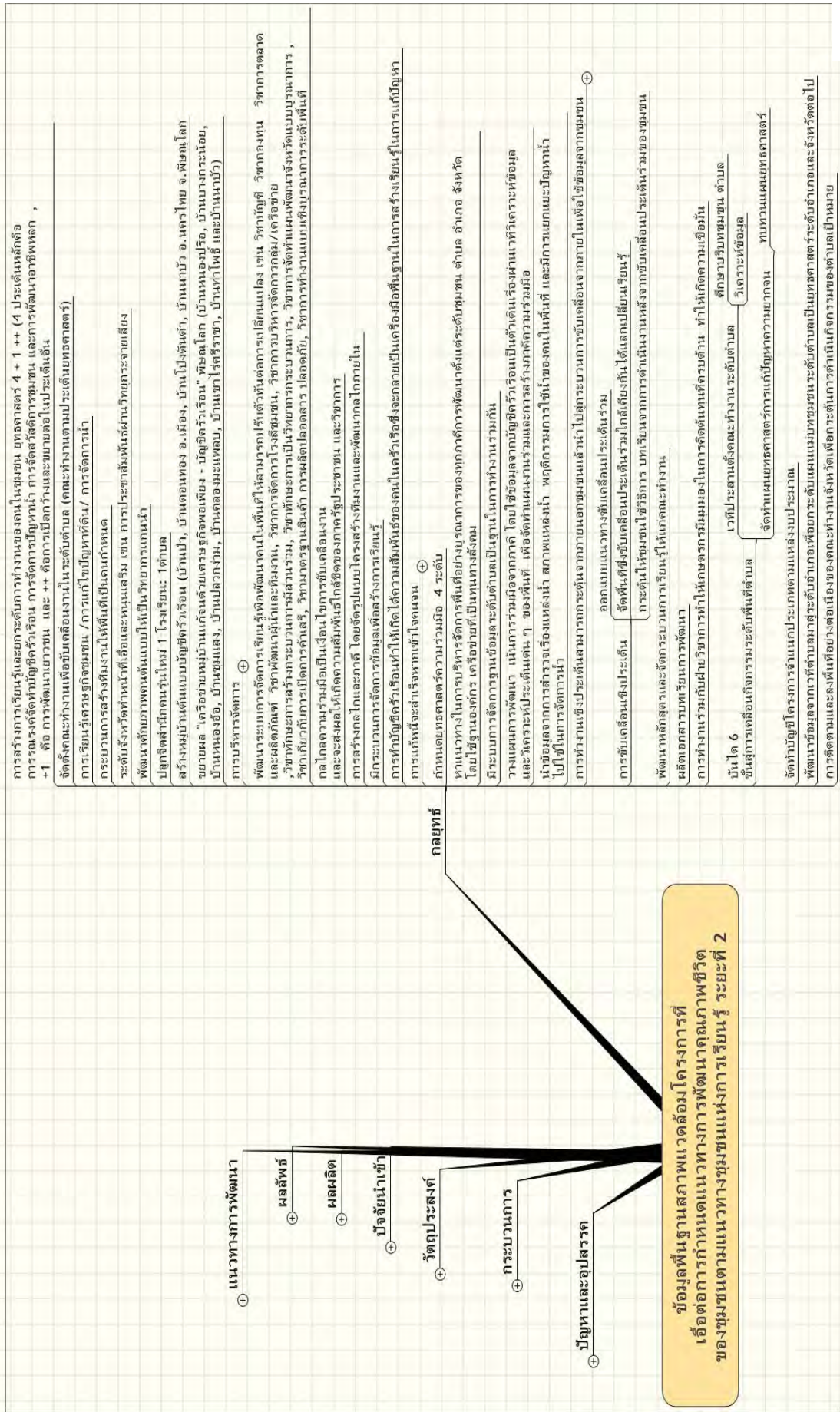
แผนภาพที่ 4.32 แสดงกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาตำบลของโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนแนวทางการเรียนรู้ ระยะที่ 2

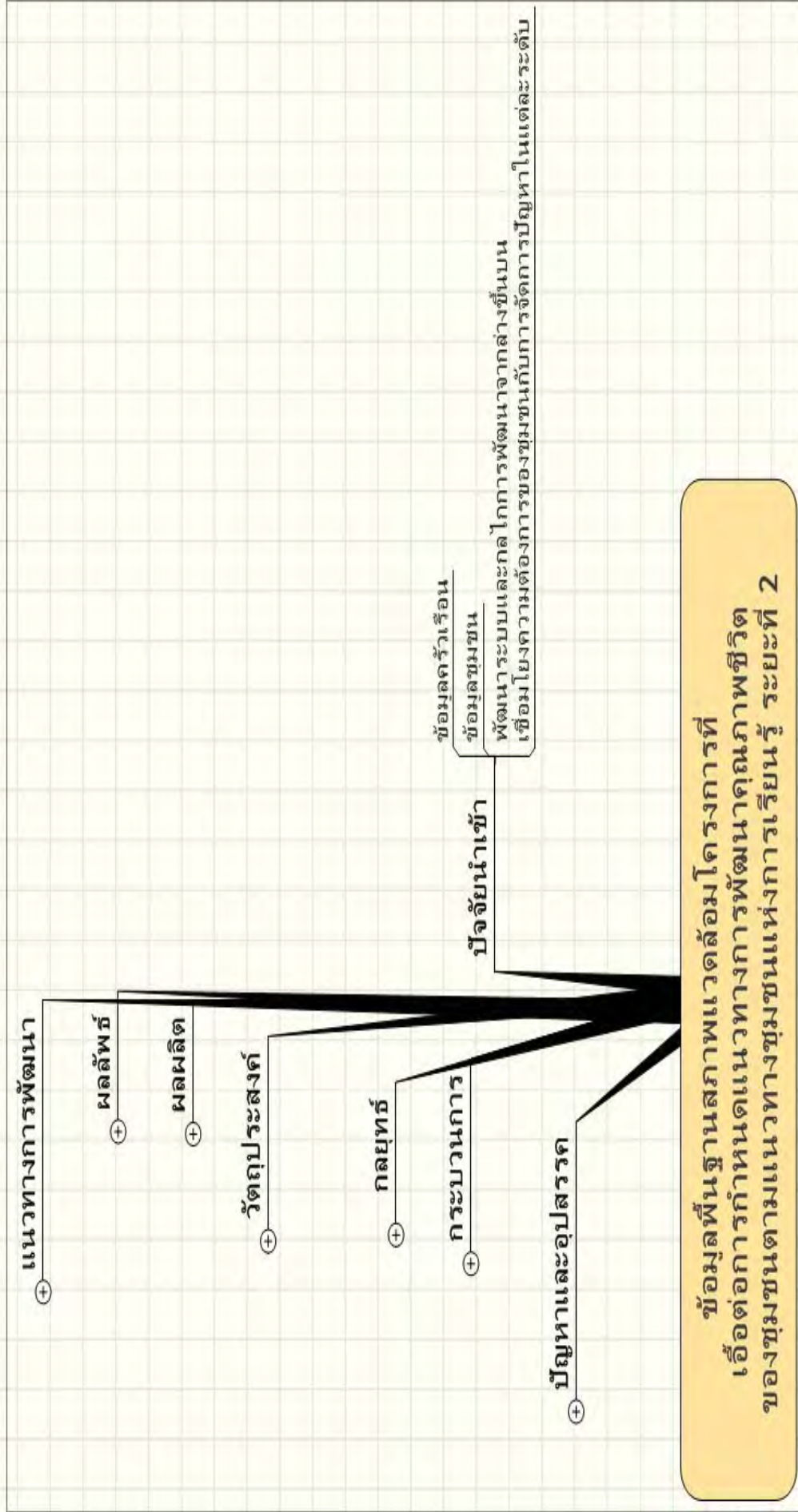
แผนภาพที่ 4.33 แสดงกระบวนการจัดการข้อมูลเพื่อตำบลเข้มแข็งของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้
 ระยะเวลา 2

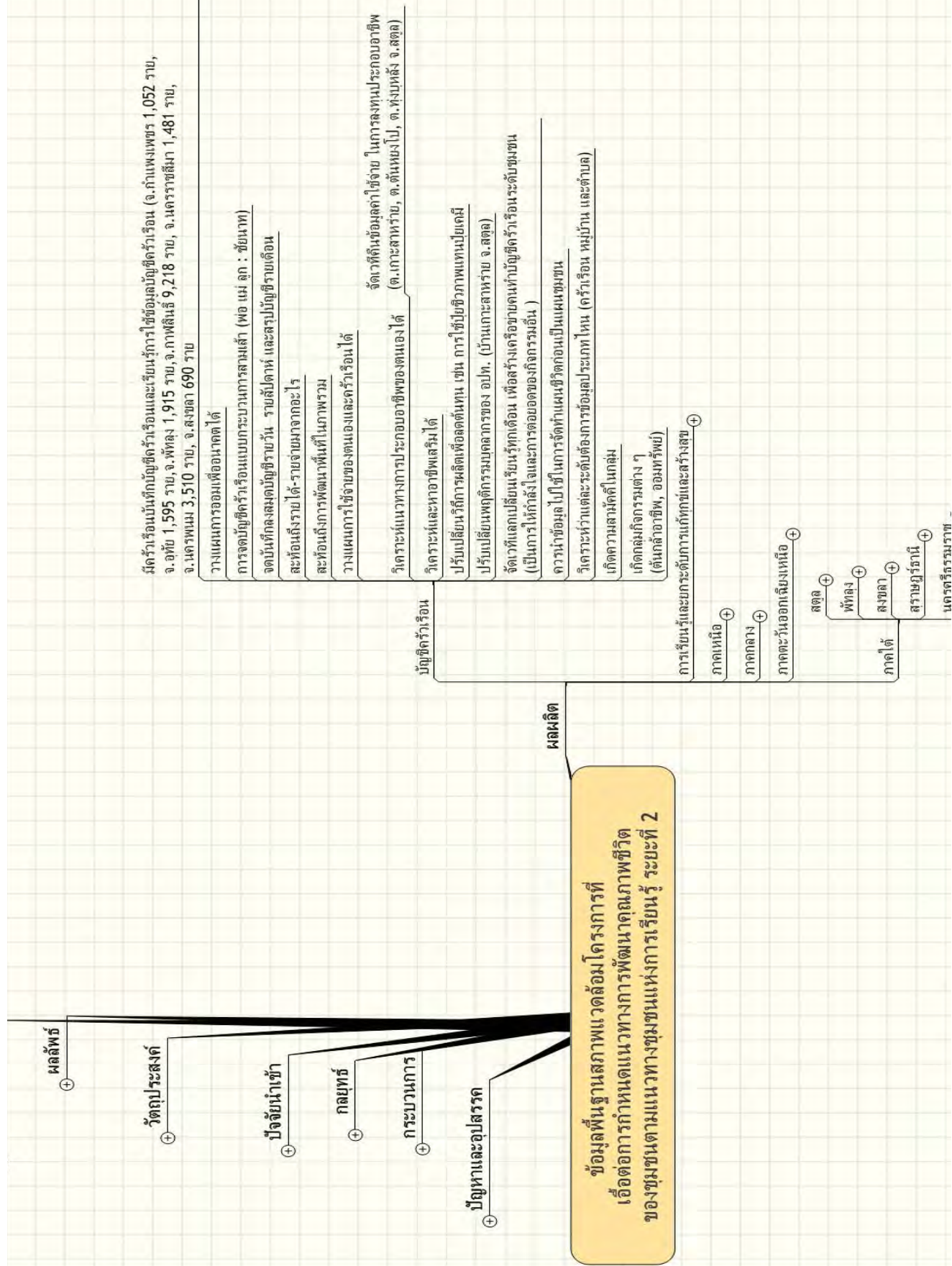
แผนภาพที่ 4.36 แสดงกลยุทธ์ (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

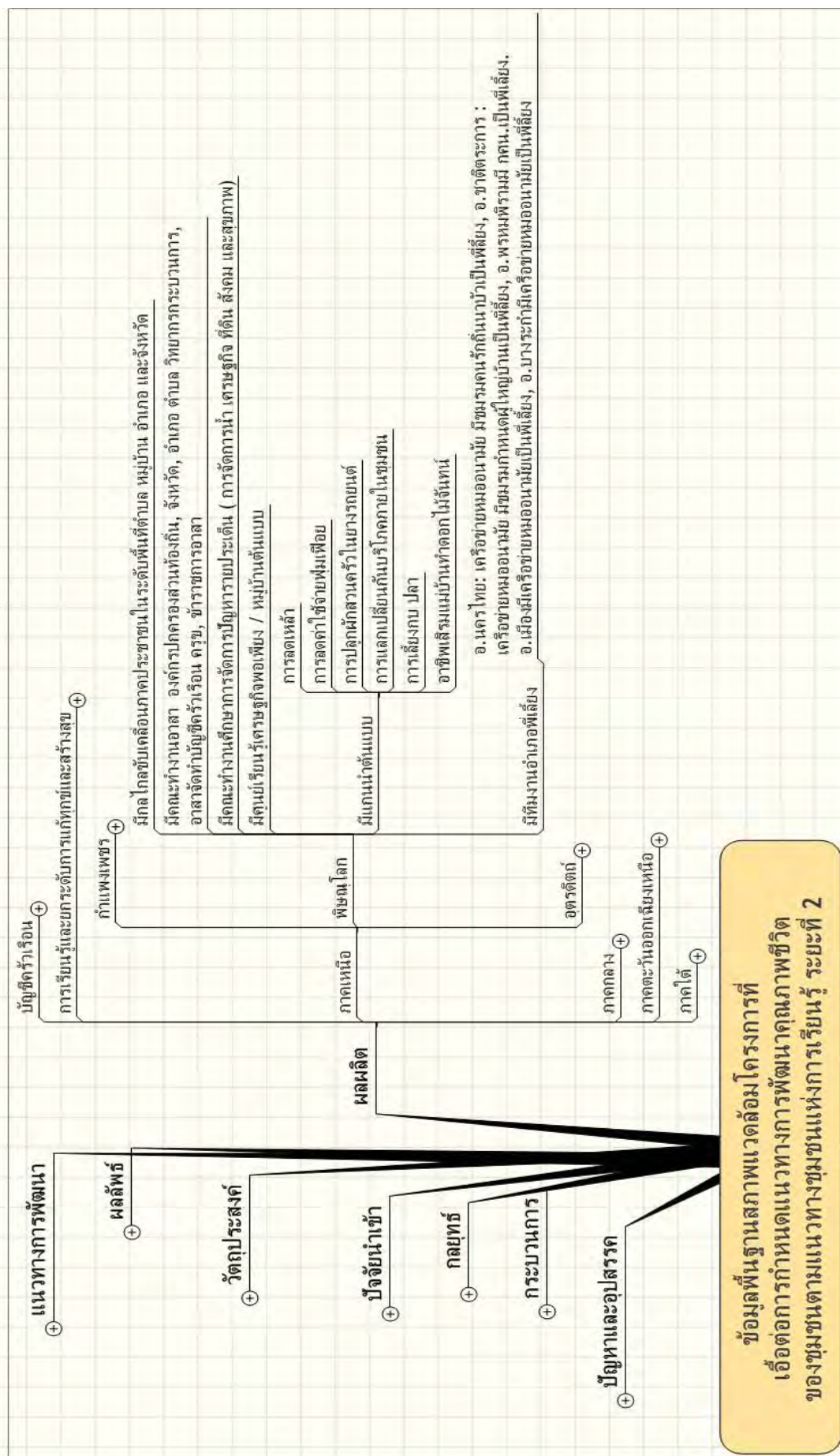

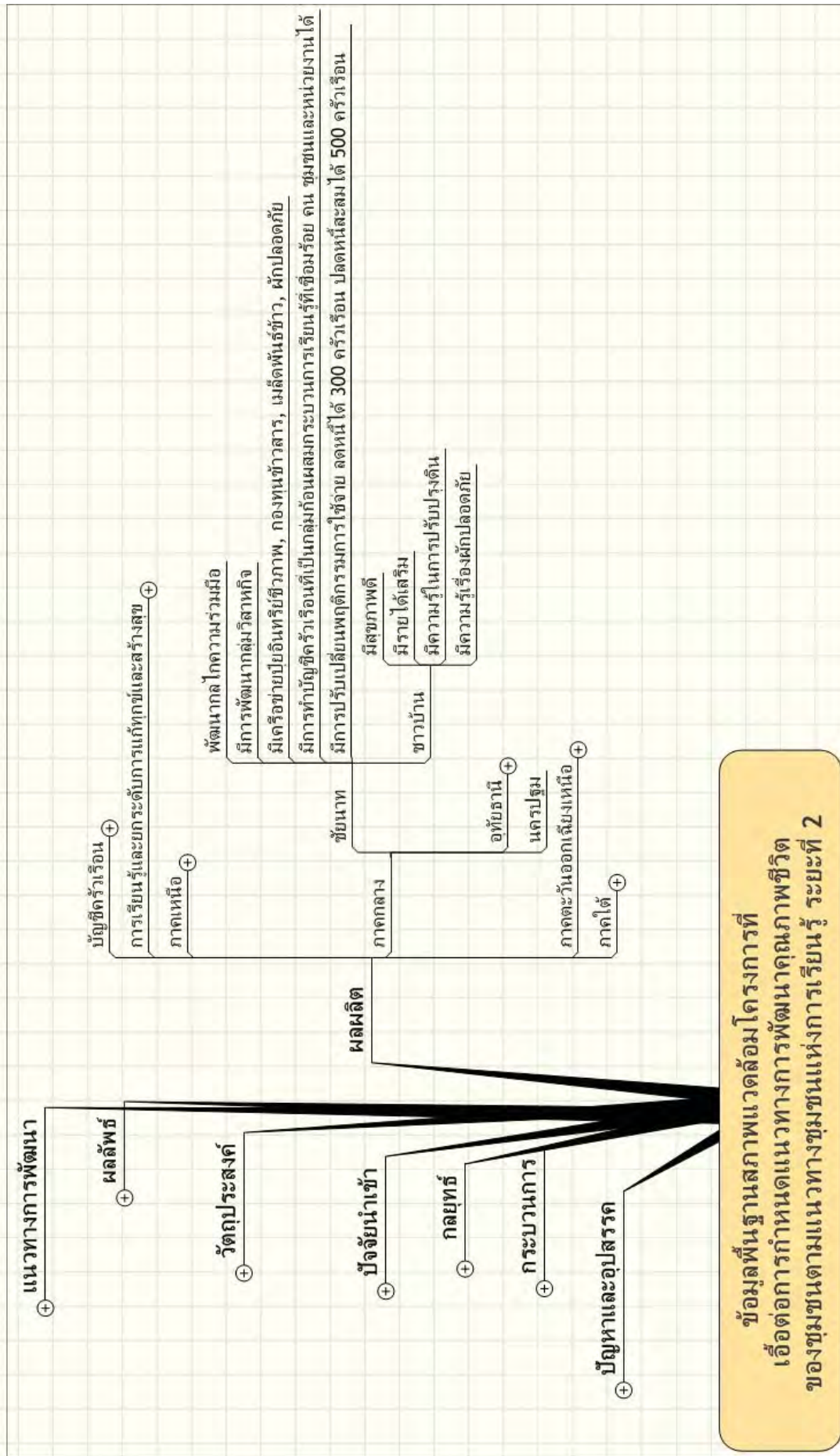
แผนภาพที่ 4.37 แสดงปัจจัยนำเข้าของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

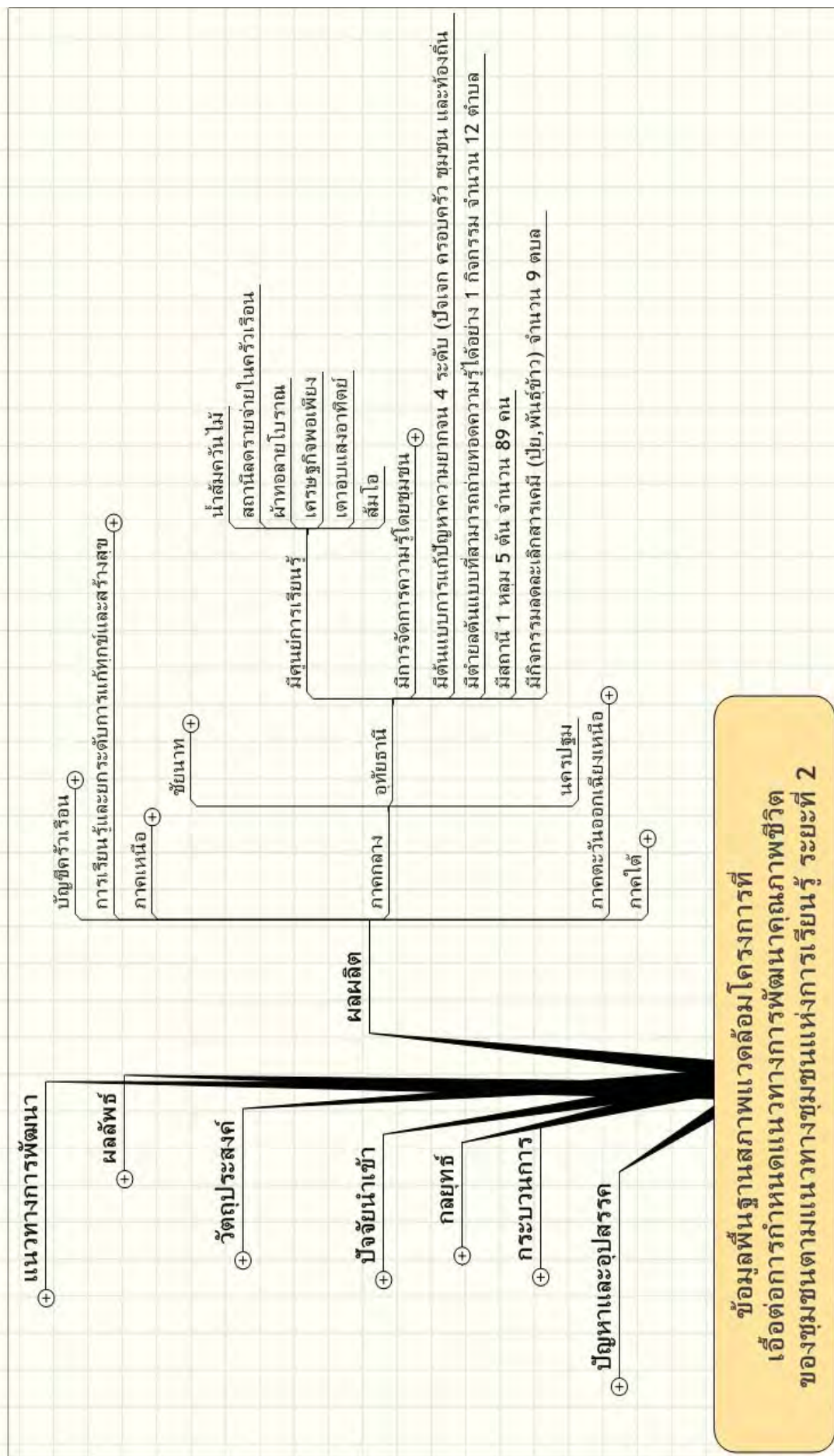
แผนภาพที่ 4.38 แสดงผลผลิตจากบัญชีครัวเรือนที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

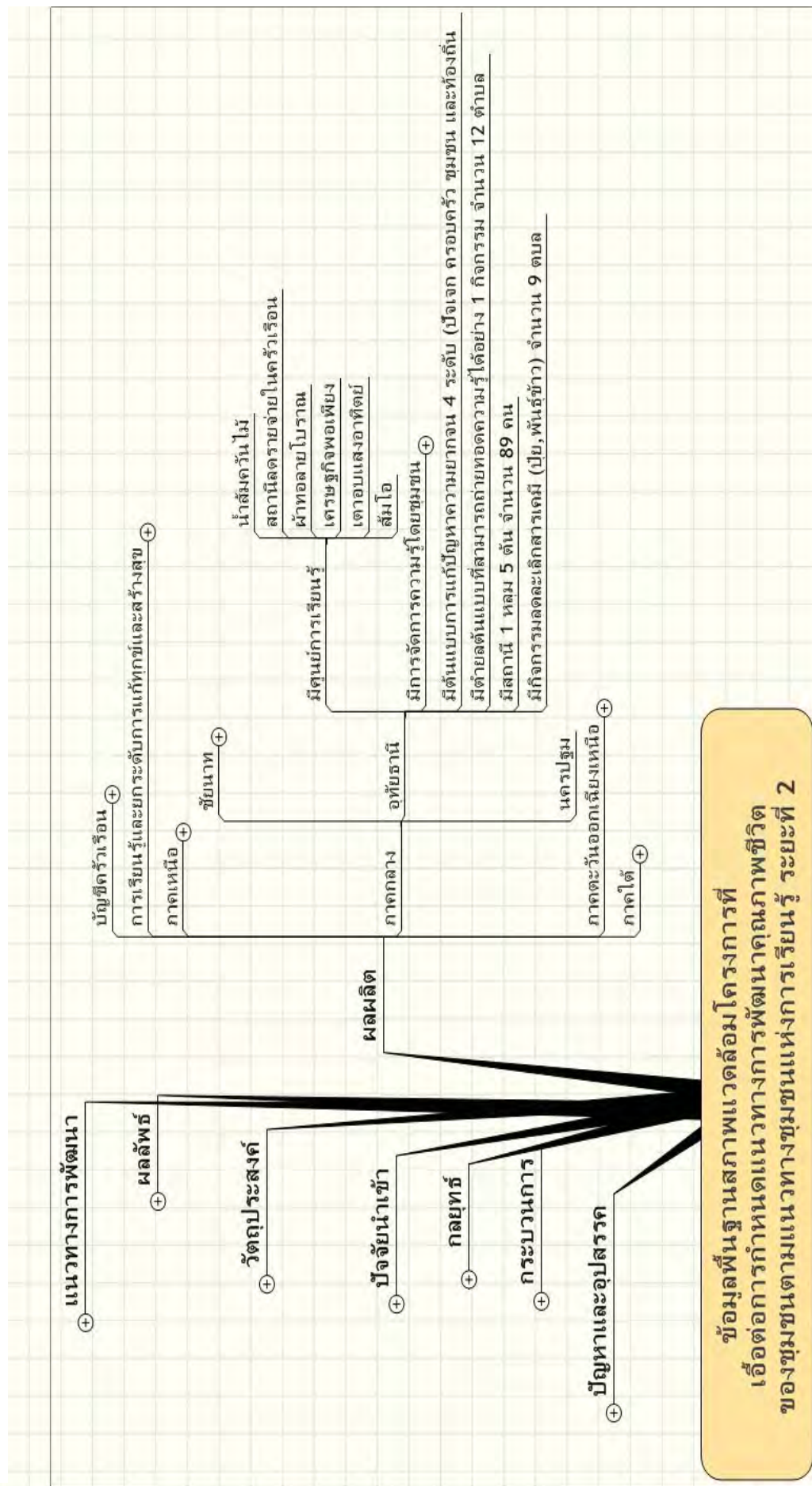

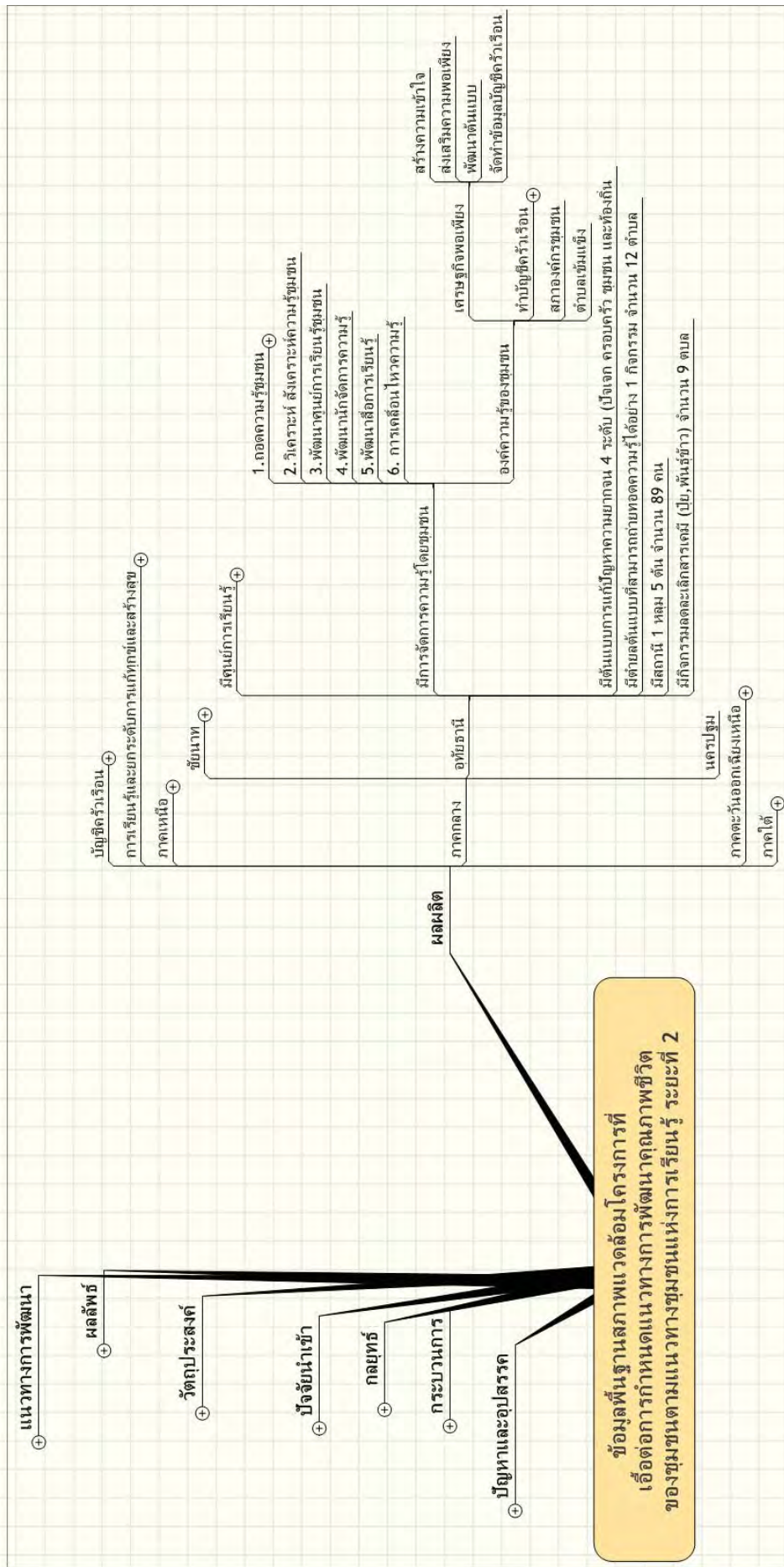
แผนภาพที่ 4.43 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานีที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

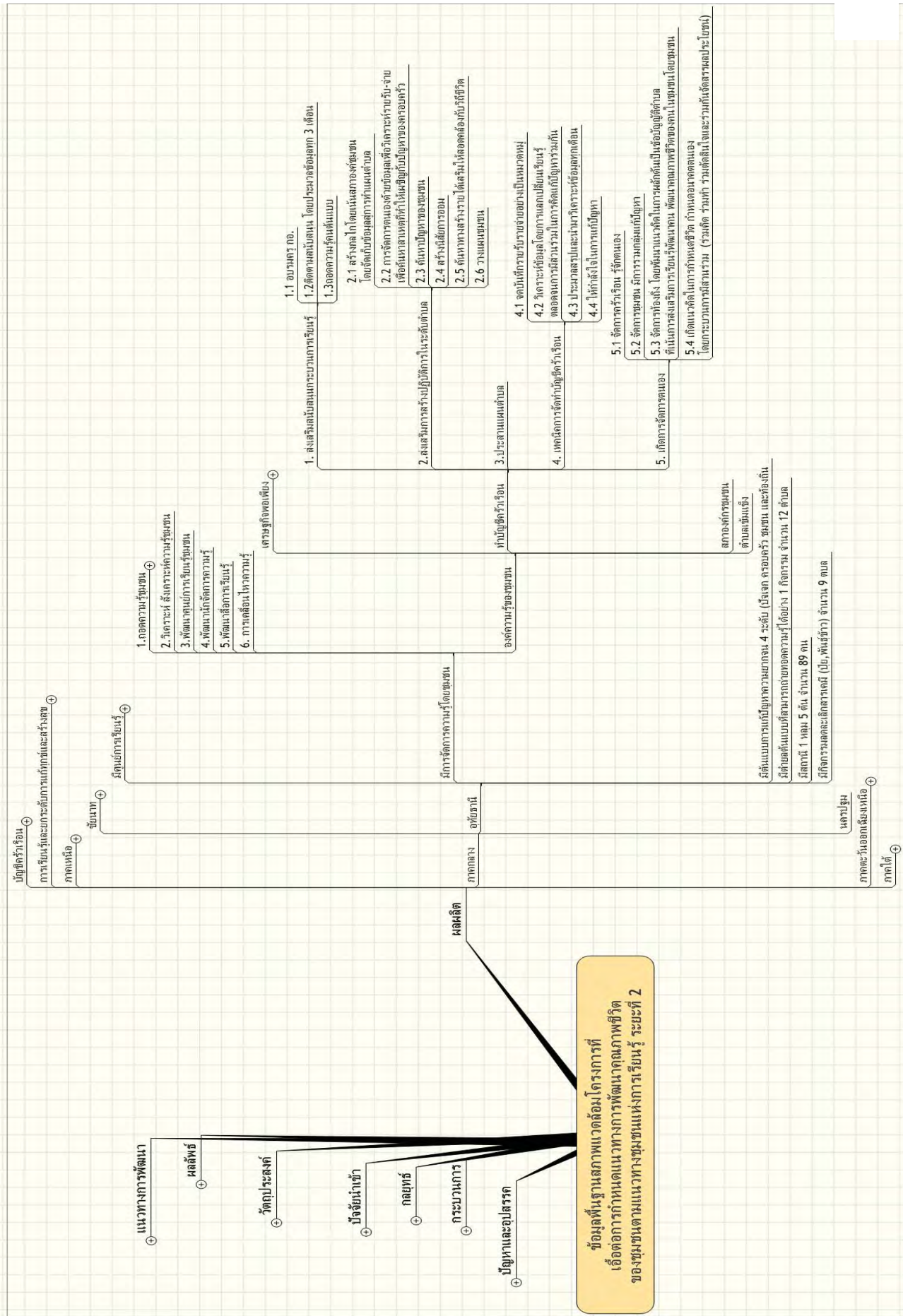
แผนภาพที่ 4.44 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานี (ต่อ) ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

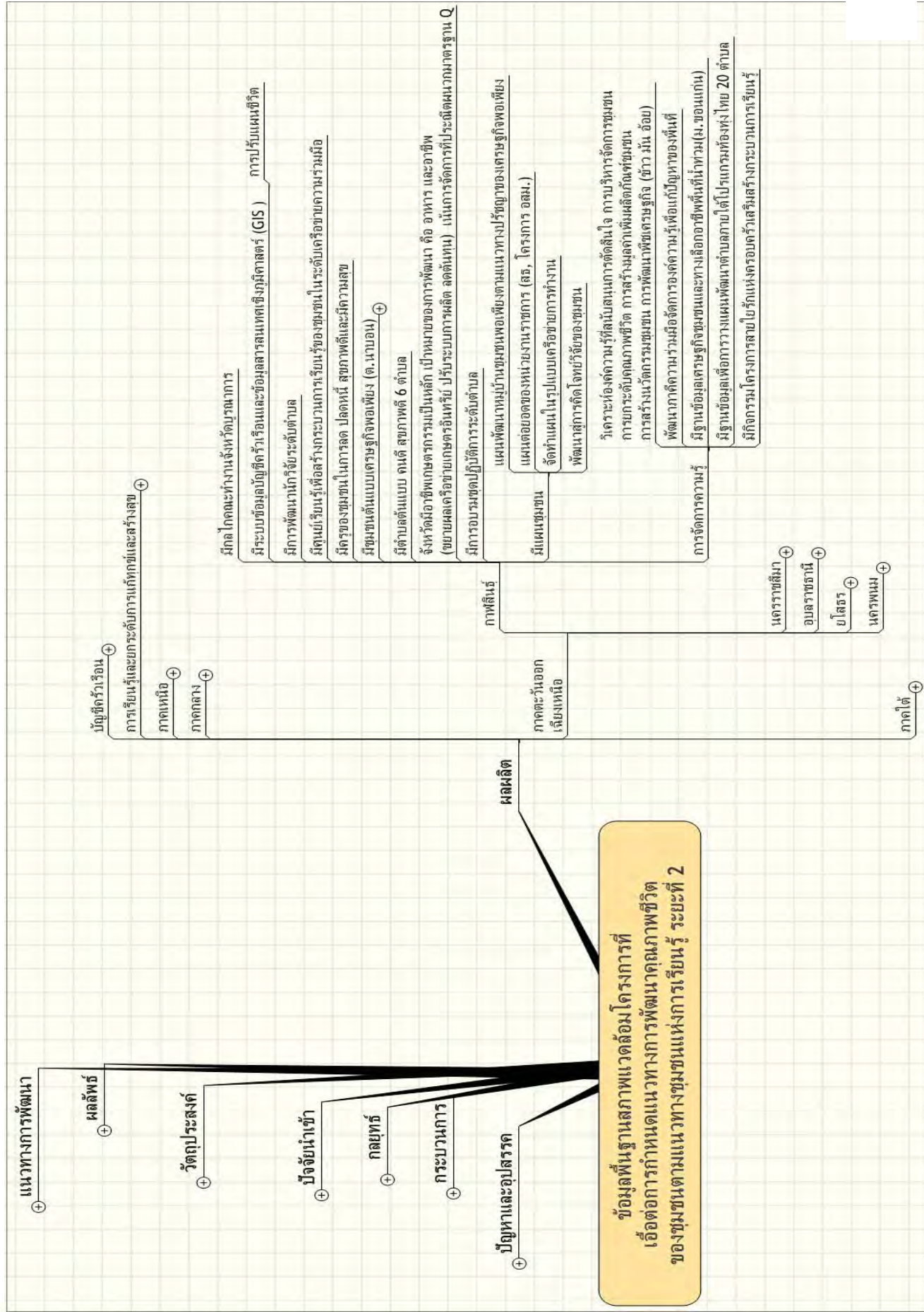
แผนภาพที่ 4.46 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานี (ต่อ) ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

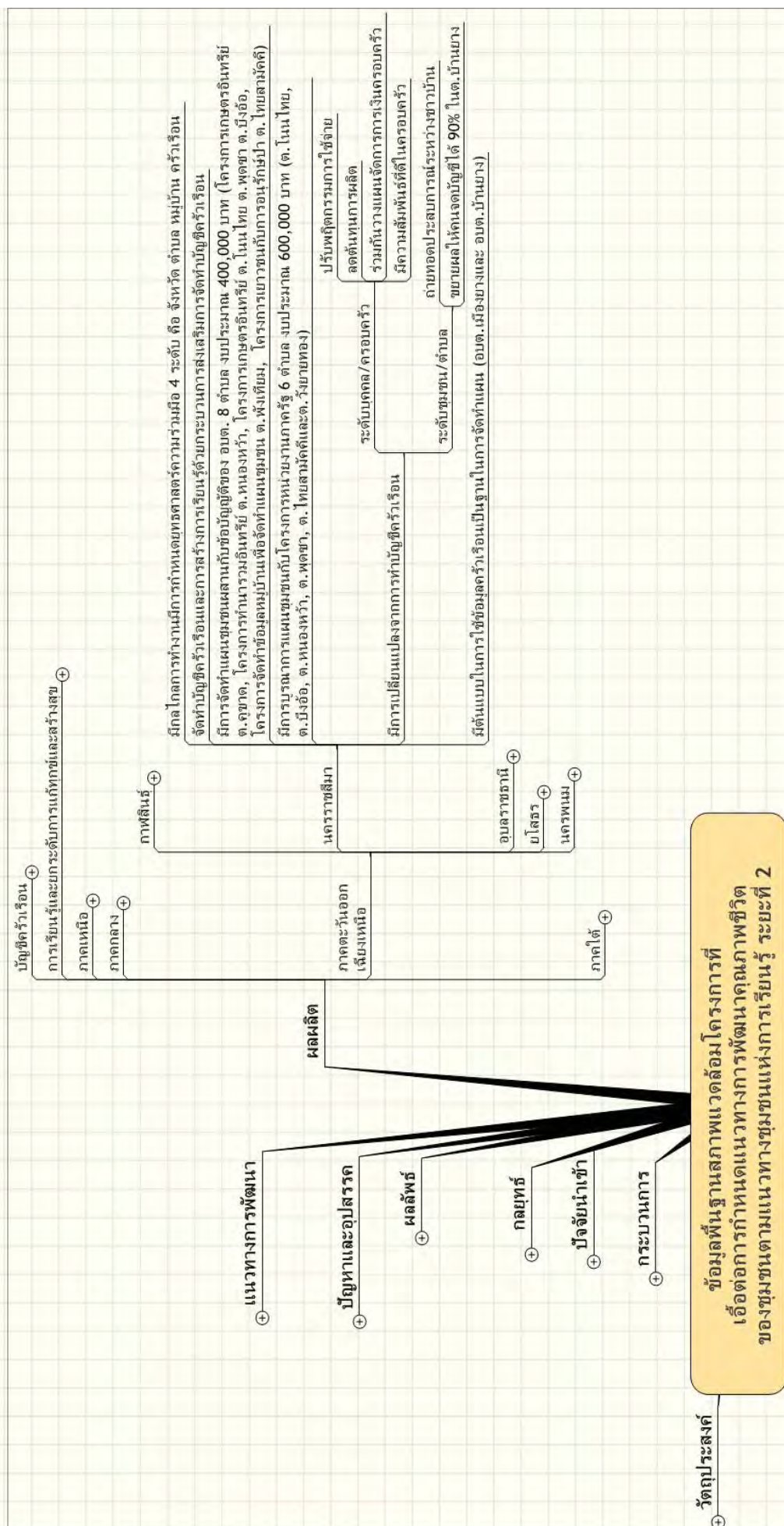
แผนภาพที่ 4.47 แสดงผลผลิตของจังหวัดอุทัยธานี (ต่อ) ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

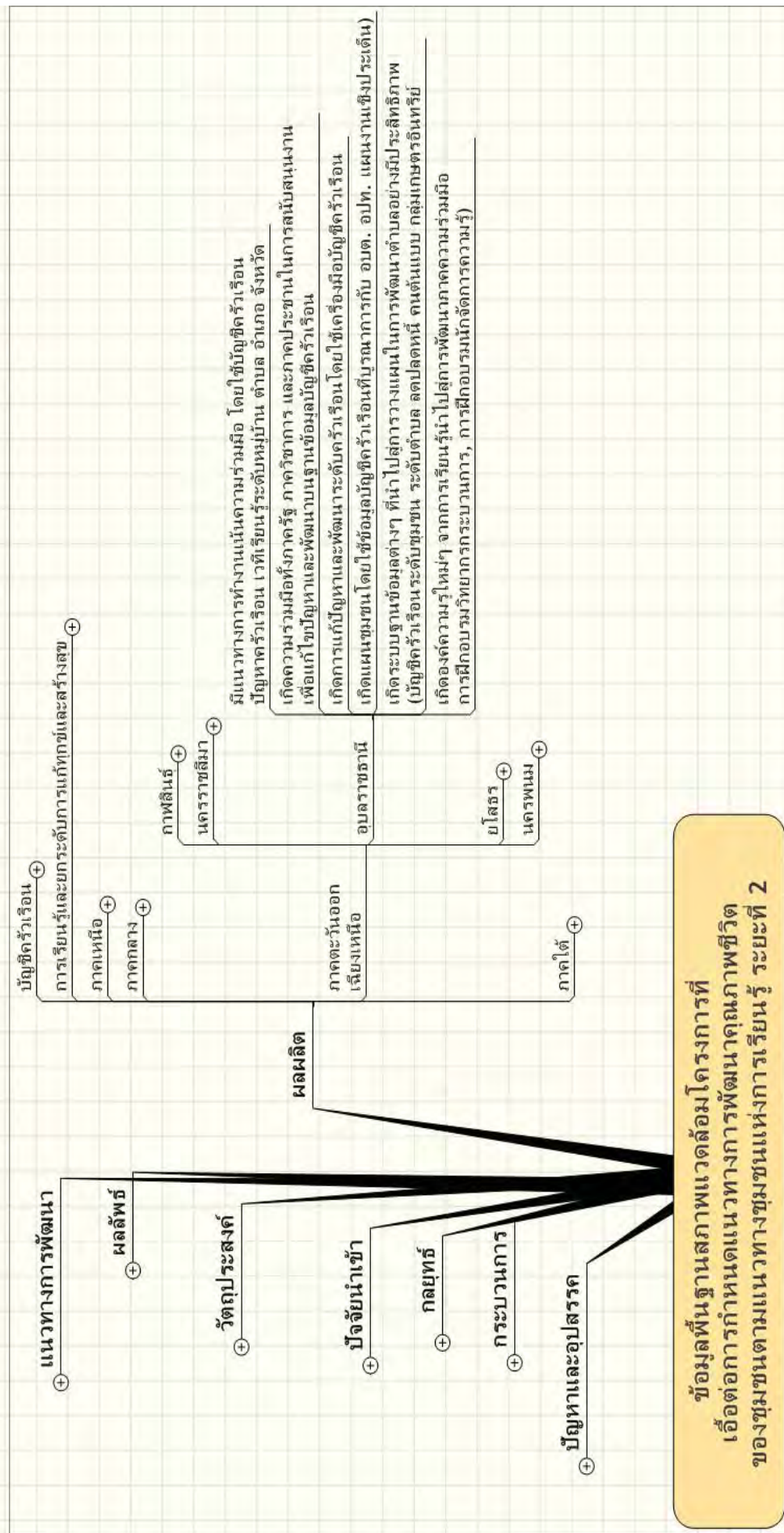

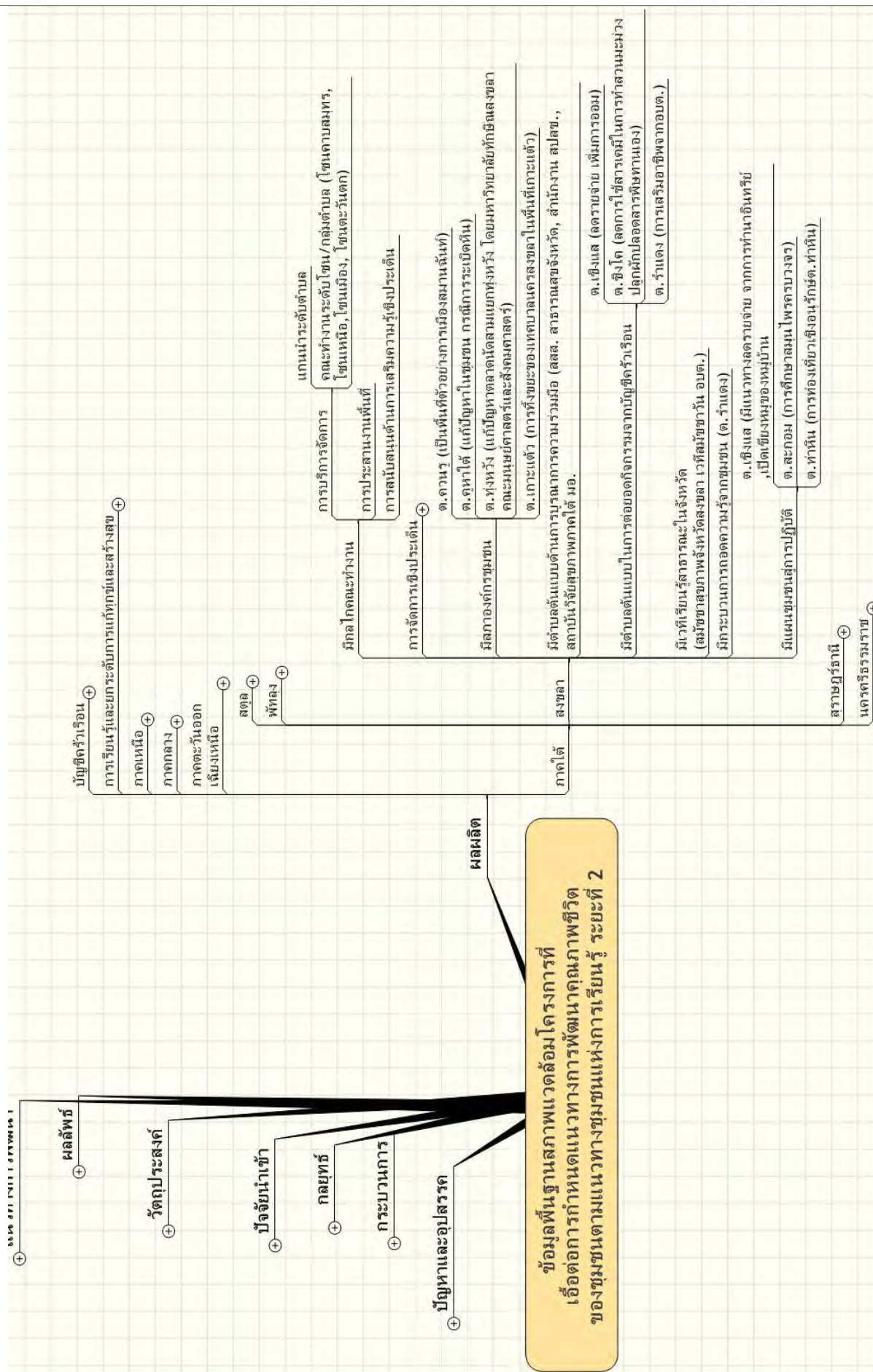
แผนภาพที่ 4.48 แสดงผลผลิตของจังหวัดกาฬสินธุ์ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

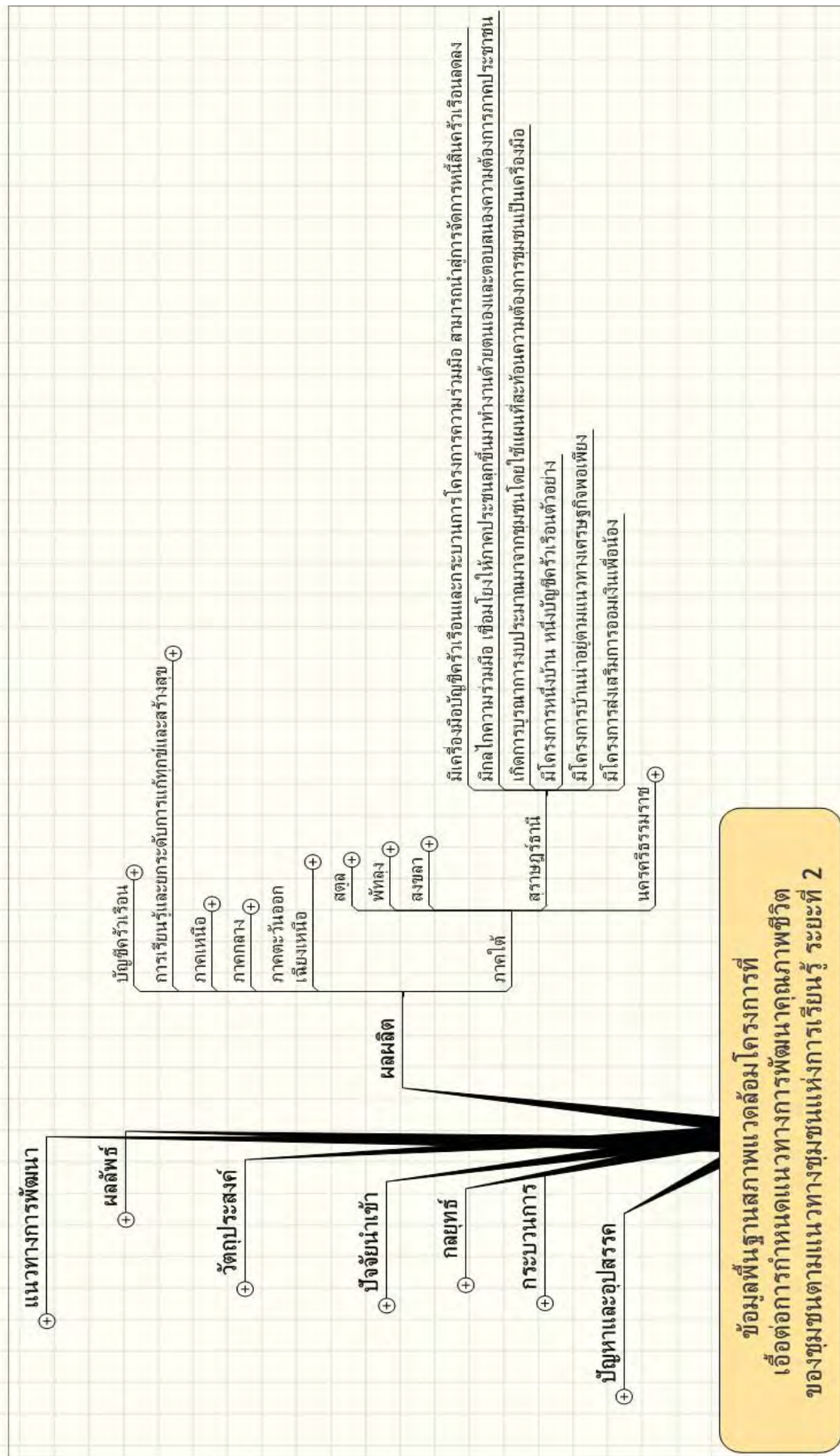
แผนภาพที่ 4-49 แสดงผลผลิตของจังหวัดนครราชสีมาต่อการกำหนดแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

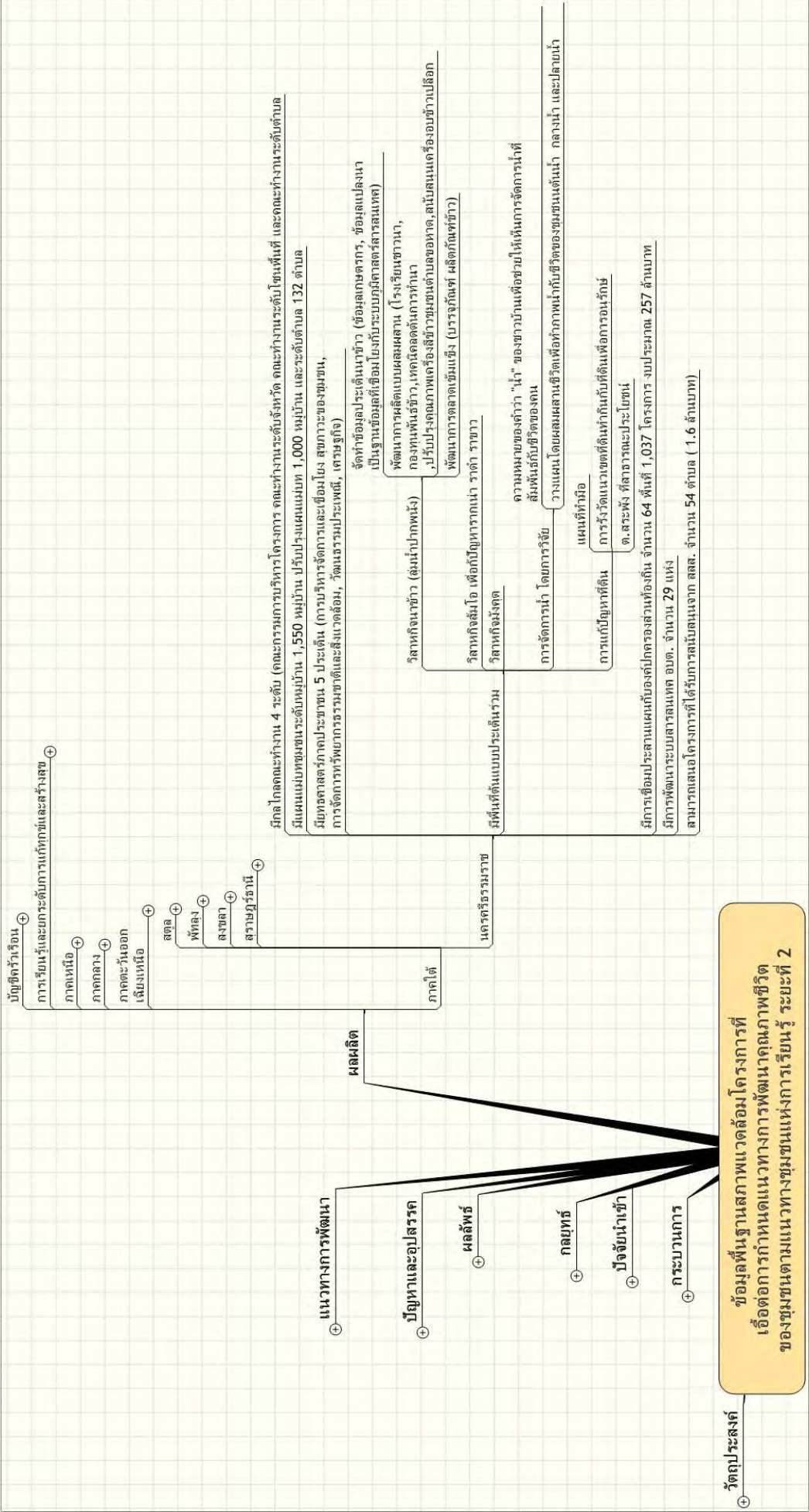

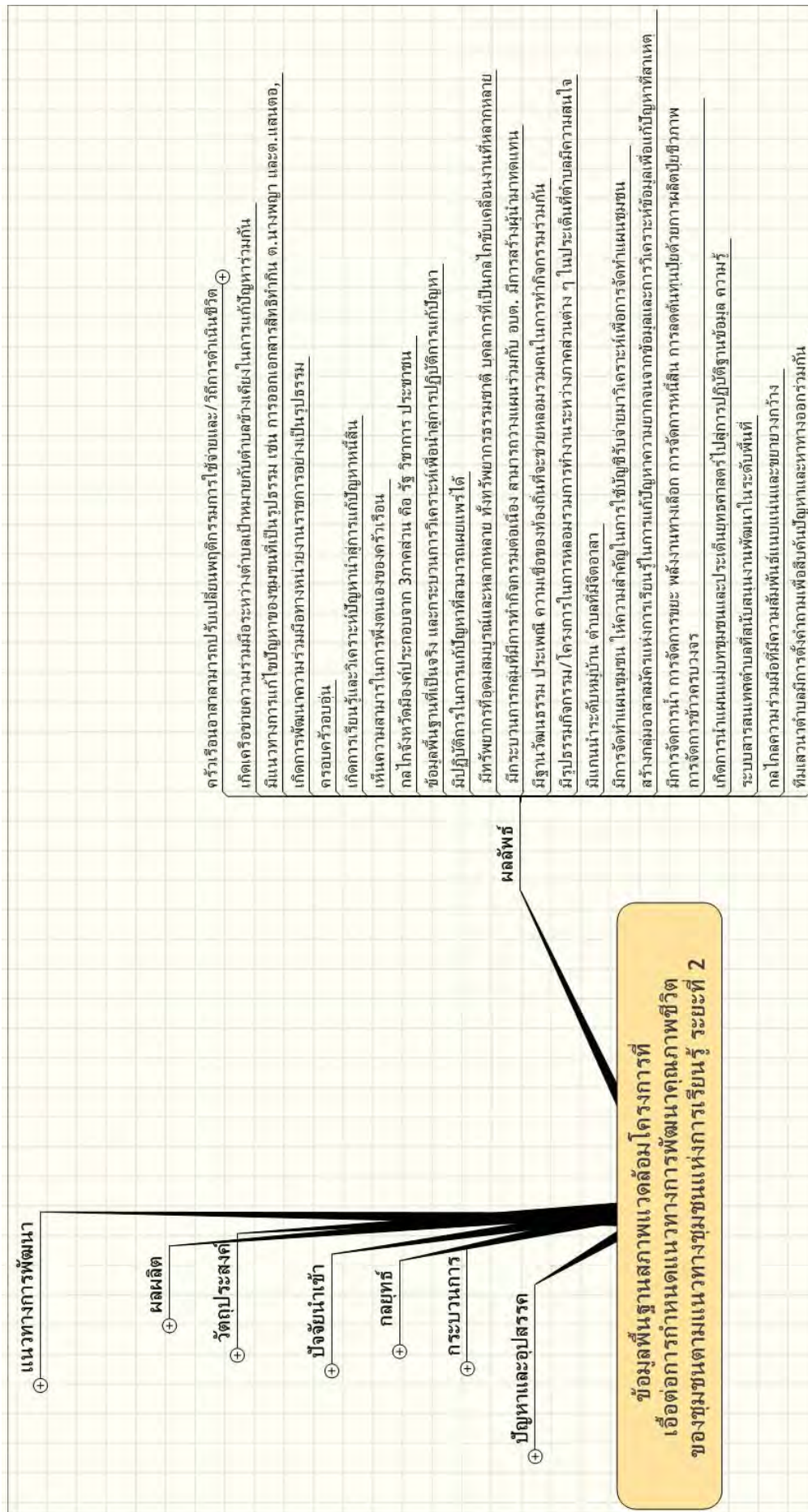
แผนภาพที่ 4.55 แสดงผลผลิตของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

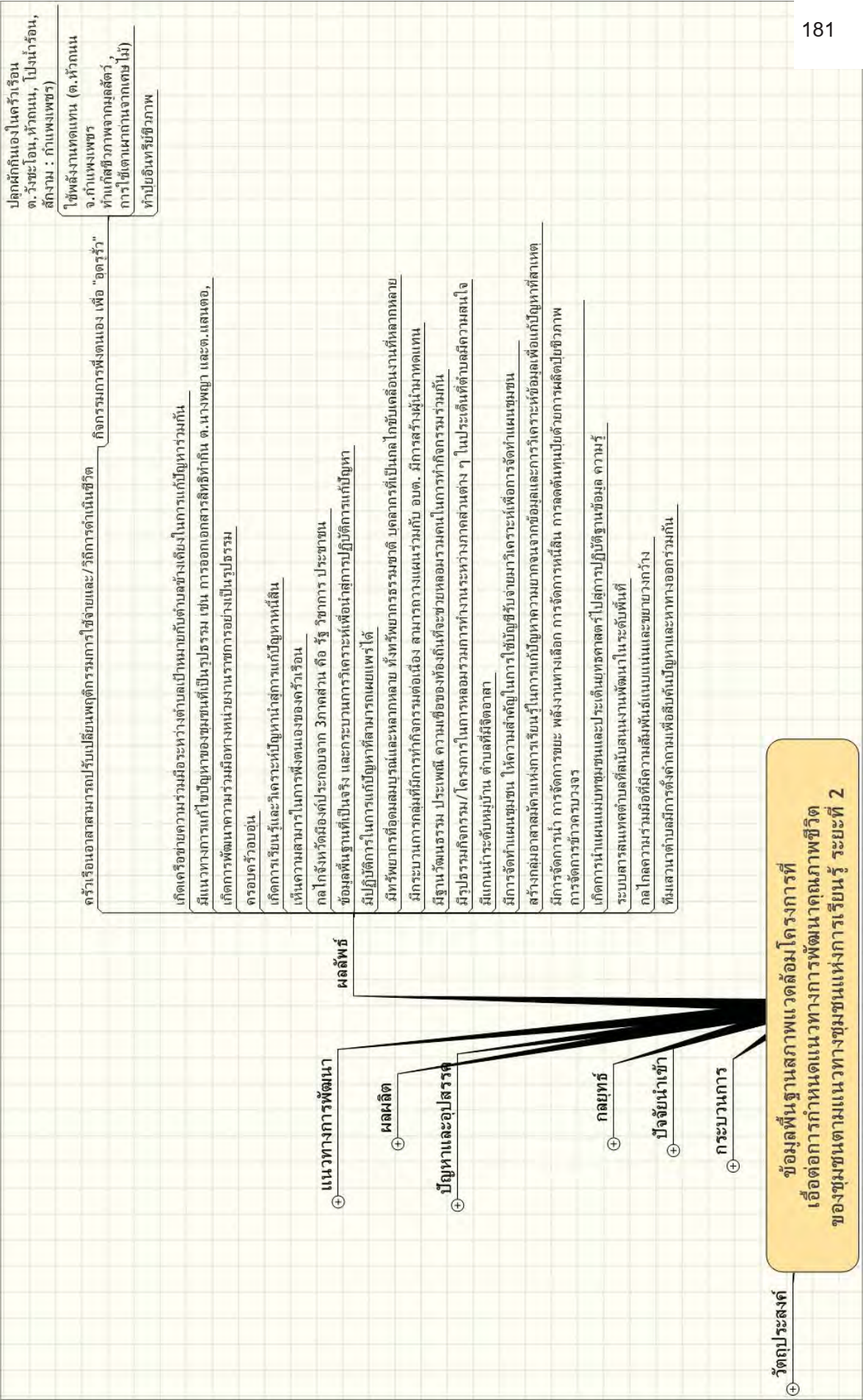
แผนภาพที่ 4.56 แสดงผลผลิตของจังหวัดนครราชสีมาที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

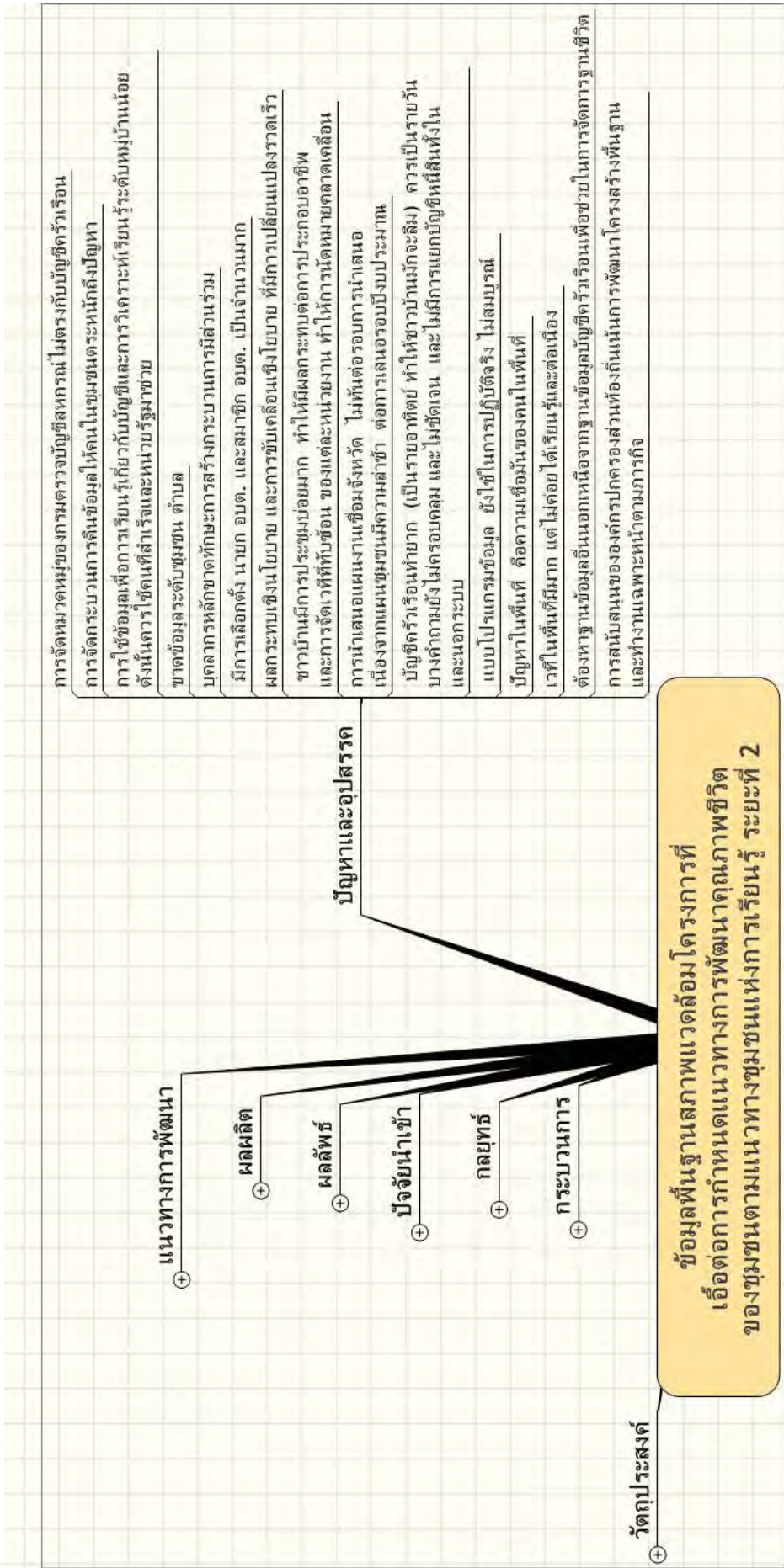
แผนภาพที่ 4.57 แสดงผลลัพธ์ที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

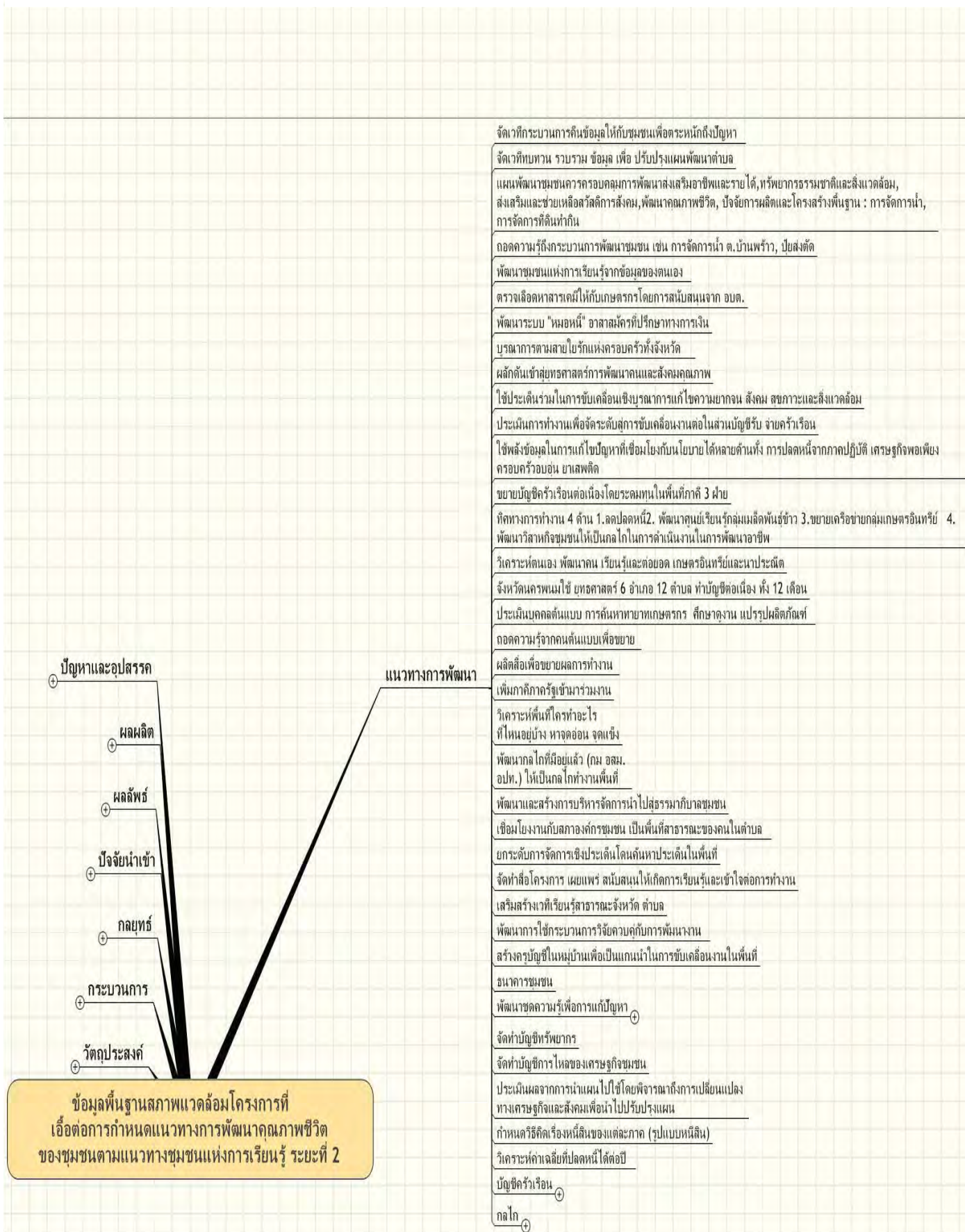
แผนภาพที่ 4.58 แสดงผลลัพธ์ (ต่อ) ที่เื่อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

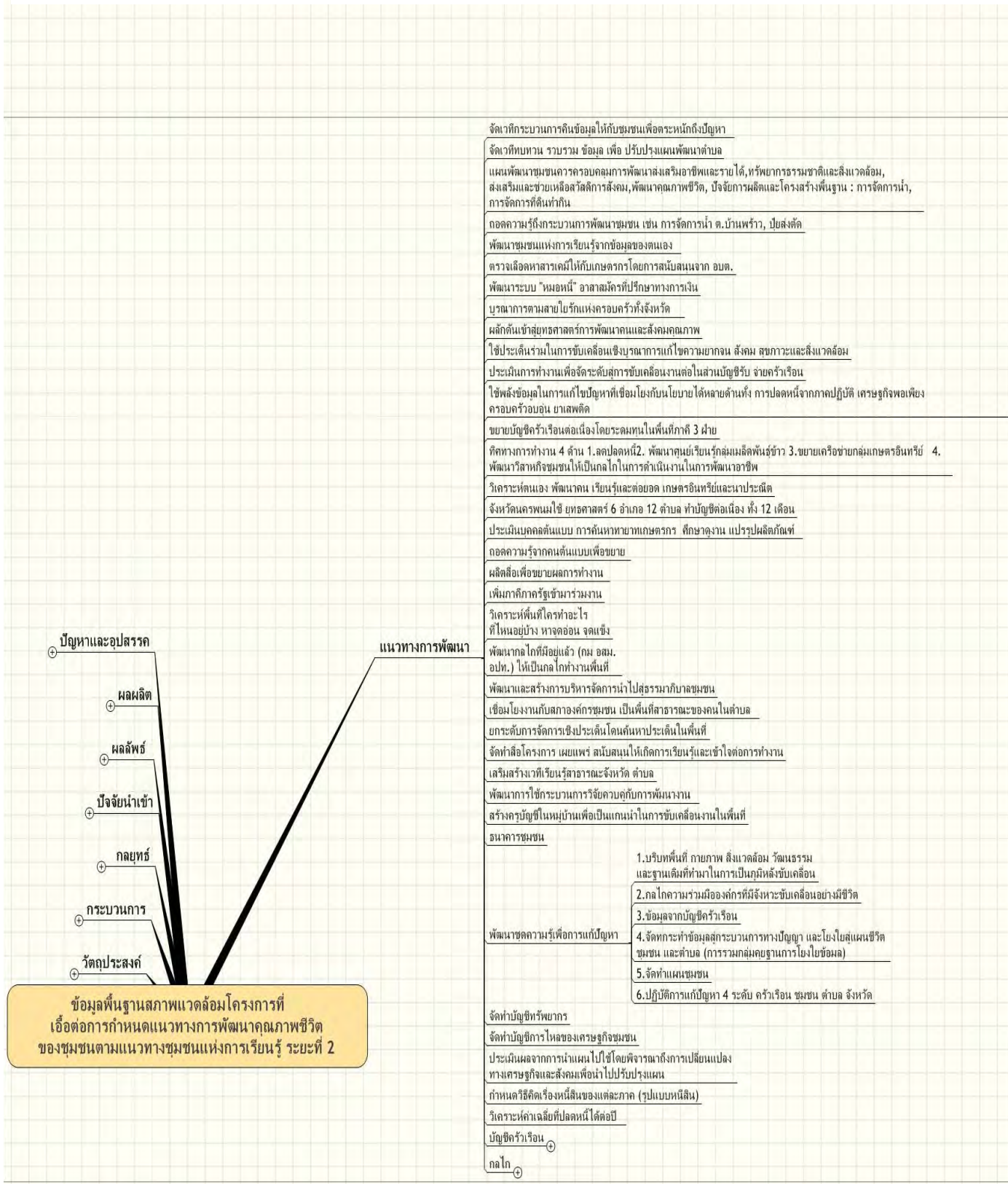
แผนภาพที่ 4.59 แสดงปัญหาและอุปสรรคของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

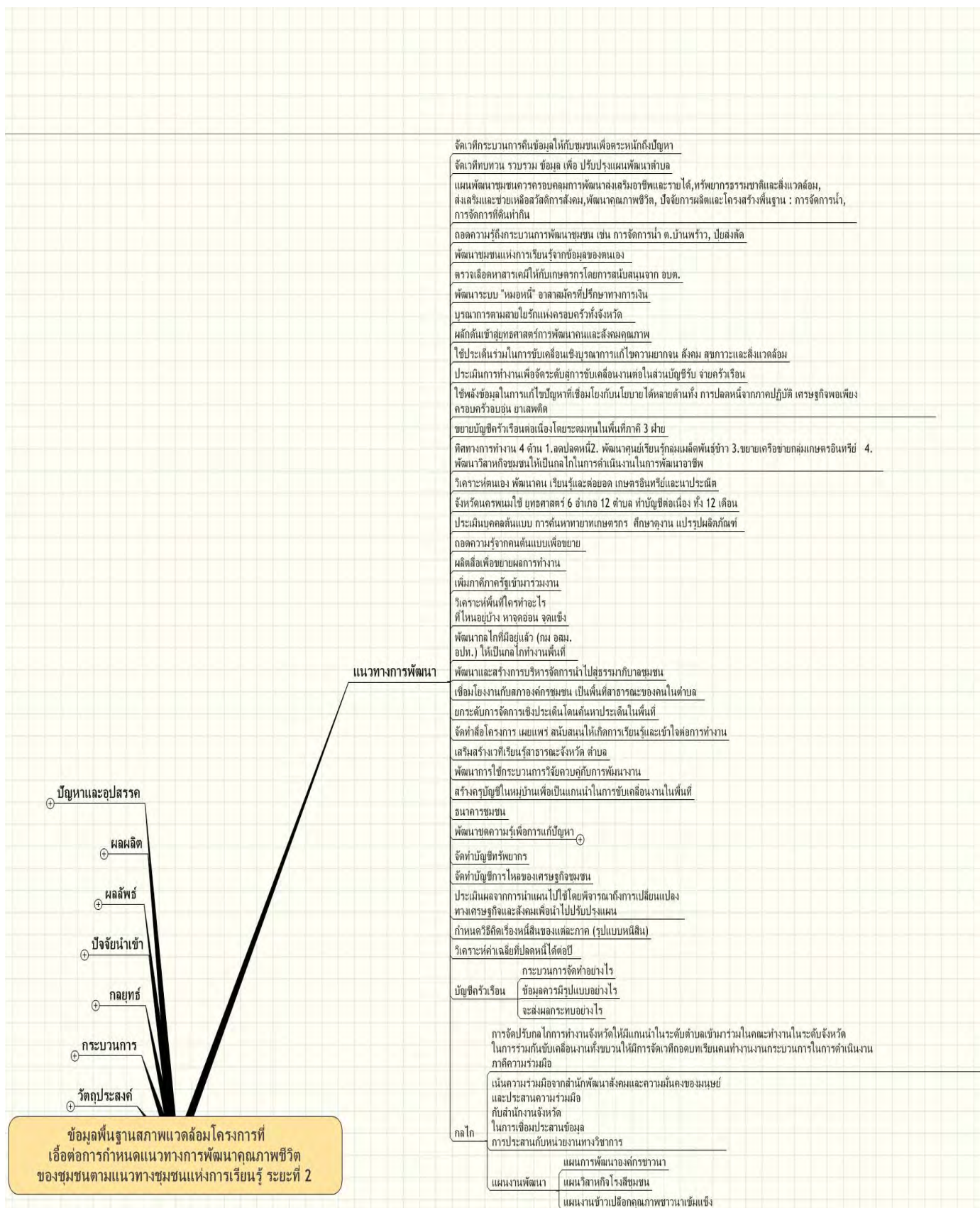
แผนภาพที่ 4.60 แสดงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน
ตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

แผนภาพที่ 4.61 แสดงแนวทางการพัฒนา (ต่อ) ของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

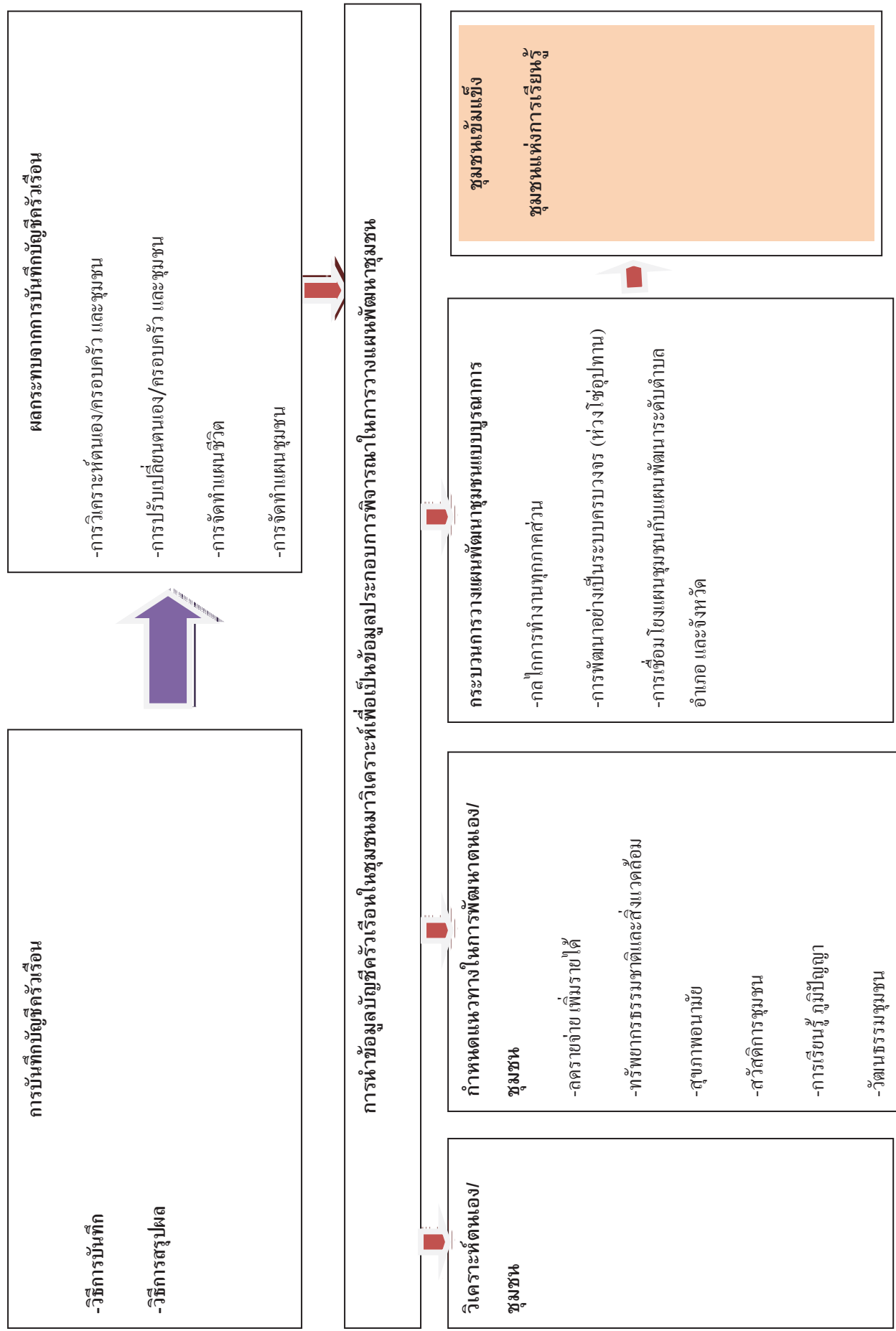

แผนภาพที่ 4.62 แสดงแสดงแนวทางการพัฒนาของโครงการที่เอื้อต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน
ตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2

จากการรวบรวมข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาคาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 แล้วสามารถสรุปได้ประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปสู่องค์ความรู้เกี่ยวกับ “แนวทางการประยุกต์ใช้ข้อมูลจากการทำบัญชีครัวเรือนมาเป็นฐานของการวิเคราะห์ชุมชน” โดยมีประเด็นหลัก 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการวางแผนพัฒนาชุมชน โดยแสดงความเชื่อมโยงบัญชีครัวเรือนกับการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน และ 2) กลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน ดังแผนภาพที่ปรากฏดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.63 แสดงกระบวนการนำข้อมูลปัญหาชีวิตวัยเรียนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการวางแผนชุมชน

กลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน	กลไกการทำงานระดับจังหวัด -มีคณะทำงานสนับสนุน -มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันต้นแบบ, ชุมชนต้นแบบ -มีฐานข้อมูลจังหวัด -มีการติดตามและลงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง (การประเมินแบบเสริมพลัง) / สรุปบทเรียน -มีการกระตุ้นให้ชุมชนใช้วิธีการที่ีได้จากบทเรียนการดำเนินงานของชุมชน -มีการสนับสนุนส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้จากหลักสูตรต่าง ๆ ที่จำเป็นของชุมชน -มีการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ กับแผนชุมชนที่เชื่อมโยงกับประเด็นยุทธศาสตร์ของจังหวัด -มีการสร้าง "ความร่วมมือ" ให้ราษฎร์-รัฐ -ท้องถิ่นทำงานสร้างเสริม "ตำบลเข้มแข็ง" -มีการประเมินคุณภาพแผนชุมชนโดยกลุ่มงานแผนพัฒนาจังหวัด -มีการสนับสนุนให้โรงเรียนส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือน -มีการสนับสนุนแผนการพัฒนาองค์กรชาวนาอย่างครบวงจร (ข้าวเปลือก, โรงสีชุมชน) -มีการสนับสนุนการตลาดเข้มแข็งให้กับชุมชน -มีการสนับสนุนอาชีพ, ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง	กลไกการทำงานระดับอำเภอ -มีคณะทำงานสนับสนุน -มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ -มีเวทีอำเภอเพื่อพัฒนาข้อมูลไปสู่แผนระดับจังหวัด -มีฐานข้อมูลอำเภอ -มีการประเมินเสริมพลัง / สรุปบทเรียน -มีการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ กับแผนชุมชนที่เชื่อมโยงกับประเด็นยุทธศาสตร์ของอำเภอ -มีการสนับสนุนแผนการพัฒนาองค์กรชาวนาอย่างครบวงจร (ข้าวเปลือก, โรงสีชุมชน) -มีการสนับสนุนการตลาดเข้มแข็งให้กับชุมชน -มีการสนับสนุนอาชีพ, ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง	กลไกการทำงานระดับตำบล -มีคณะทำงานสนับสนุน (ระดับโซนมกลุ่มตำบล) -มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างเครือข่ายคนทำบัญชีครัวเรือน และคีนข้อมูล -มีเวทีตำบลเพื่อพัฒนาข้อมูลไปสู่แผนระดับอำเภอ -มีฐานข้อมูลตำบล (บัญชีทรัพยากร, บัญชีการไหลของเศรษฐกิจชุมชน) -มีการประเมินเสริมพลัง/สรุปบทเรียน -มีการสร้างความเข้าใจ ความตระหนัก และความมุ่งมั่นให้กับแกนนำชุมชน -มีสภาท้องถิ่น -มีการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ กับแผนชุมชนที่เชื่อมโยงกับประเด็นยุทธศาสตร์ของตำบล -มีการสร้างตัวชี้วัดตำบลเข้มแข็ง -มีการสนับสนุนแผนการพัฒนาองค์กรชาวนาอย่างครบวงจร (ข้าวเปลือก, โรงสีชุมชน) -มีการสนับสนุนการตลาดเข้มแข็งให้กับชุมชน -มีการสนับสนุนอาชีพ, ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง	กลไกการทำงานระดับหมู่บ้าน -มีคณะทำงานสนับสนุน -มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างเครือข่ายคนทำบัญชีครัวเรือน และคีนข้อมูล -มีเวทีหมู่บ้านเพื่อพัฒนาข้อมูลไปสู่แผนระดับตำบล -มีหมู่บ้านต้นแบบบัญชีครัวเรือน -มีการบริหารจัดการบนฐานการมีส่วนร่วมและโปร่งใส -มีกองทุนกลังมูลสหกิจ -มีทีมการจัดการความรูู้ -มีการขับเคลื่อนเชิงประเด็น -มีฐานข้อมูลชุมชน(ทุนเดิม, แกนนำ, เครือข่าย, แหล่งเรียนรู้, รายรับ-จ่าย, GIS, ปฏิทินประเพณี, ปฏิทินอาชีพ, ทำเนียบภูมิปัญญาชาวบ้าน, แผนทรัพยากร (แผนที่ทำมือ), ประวัติศาสตร์ชุมชน, นวัตกรรมของชุมชน, เศรษฐกิจชุมชน) -มีการประเมินเสริมพลัง/สรุปบทเรียน -มีสภาองค์กรชุมชน -มีการณรงค์การจัดทำบัญชีครัวเรือน -มีทีมงานอาสาเพื่อสนับสนุนข้อมูลระดับพื้นที่ (นักศึกษอาสา) -มีศูนย์การเรียนรู้ -มีครูชุมชน (ลด ปลอดภัย สุขภาพดี และมีความสุข) -มี"หมอหนี้" อาสาสมัครที่ปรึกษาทางการเงิน
----------------------------------	---	---	--	---

-การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของห่วงโซ่มูลค่าในชุมชน (เกษตร อุตสาหกรรม บริการ)

-การแปรรูปสินค้าชุมชน
-การออม
-การใช้จ่ายที่ให้การพึ่งตนเอง

แผนภาพที่ 4.64 แสดงกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน การบูรณาการแผนชุมชนกับ แผน อปท. และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของห่วงโซ่มูลค่าในชุมชน

ตอนที่ 2 ผลการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน

ในการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่งๆ ละ 1 คน รวมเป็น 34 คน ซึ่งเป็นนักพัฒนาอิสระ ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) โดยจำแนกประเด็นสำคัญเพื่ออธิบายข้อมูล การสกัดประเด็นหลักและประเด็นรองจากค่าความถี่ และค่าร้อยละของแต่ละประเด็นของข้อมูล เพื่อแสดงให้เห็นถึงประเด็นหลักที่มีค่าความถี่และค่าร้อยละสูงลำดับที่ 1 สำหรับประเด็นรอง หมายถึง ประเด็นข้อมูลที่มีค่าความถี่และค่าร้อยละในลำดับที่ 2-5 ซึ่งชุดข้อมูลที่น่าสนใจได้แก่

1. รูปแบบที่ใช้ในการจัดบันทึก
2. วิธีการบันทึก
3. วิธีการสรุปข้อมูล
4. สิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

4.1) ระดับครัวเรือน ประกอบด้วย การรู้จักตนเอง ด้านการลดรายจ่าย การออม การลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มรายได้ การวางแผนชีวิต และความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

4.2) ระดับชุมชน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน กิจกรรมการพัฒนาชุมชน และความสัมพันธ์ภายในชุมชน

5. การวางแผนชุมชน ประกอบด้วย

5.1) ความหมาย สภาพปัญหา แนวทางในการจัดการทรัพยากรในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมกับการวางแผนชุมชน

5.2) สถานการณ์ วิธีการสร้างเสริมสุขภาพ และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน

5.3) ความต้องการ วิธีการจัดสวัสดิการ และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน

5.4) ความต้องการ วิธีการจัดการศึกษา การเรียนรู้ การจัดการความรู้ ภูมิปัญญา และความเชื่อ รวมถึงข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน

5.5) สภาพ วิธีการส่งเสริมสนับสนุน และข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่เชื่อมโยงกับการวางแผนชุมชน

5.6) แผนชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยที่ส่งผล และขั้นตอนในการจัดทำแผน

5.7) การบูรณาการกับแผนอื่น เช่น แผนอบต. อบจ. เป็นต้น

5.8) กลไกในการทำงานทุกภาคส่วน

5.9) การแก้ปัญหาแบบเป็นระบบครบวงจรของชุมชน

6. แนวคิดและวิธีการของ คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” และ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้

7. ข้อเสนอแนะ

สำหรับรายละเอียดของการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนสามารถได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับรูปแบบที่ใช้ในการจดบันทึก (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
1.1 สมุดบันทึกรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน ร่วมสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในปริมังคลเจลิมนพระชนมพรรษา 80 พรรษา (โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาคาความยากจน พัฒนาสังคม และสุขภาวะ: สกว.)	26	76.47
1.2 สมุดบัญชีครัวเรือน (รายรับ-รายจ่าย) (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร)	14	41.18
1.3 ใช้แบบฟอร์มของตนเอง	9	26.47
1.4 สมุดบัญชีรับ-จ่ายในครัวเรือน (กรมตรวจบัญชีสหกรณ์)	5	14.71
1.5 สมุดบัญชีครัวเรือนรายรับ-รายจ่าย ประจำครอบครัวของบริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน)	2	5.88
1.6 แบบบันทึกบัญชีครัวเรือนสีขาว ของกรมการพัฒนาชุมชน (ปี 42-43)	2	5.88
1.7 โปรแกรมบัญชีรับ-จ่ายของโปรแกรมขนาดเล็ก	1	2.94
1.8 บัญชีฟาร์ม เพื่อบันทึกต้นทุน-กำไร	1	2.94
1.9 สมุดบัญชีรับจ่ายอย่างง่าย โครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาชนบท ธนาคารออมสิน	1	2.94
1.10 แบบบันทึกบัญชีครัวเรือนของหมอหน้ เล่มสี่ชมพู (ปี 54)	1	2.94

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ในภาพรวมของวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับรูปแบบที่ใช้ในการจดบันทึก พบว่า มีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้สมุดบันทึกรายรับ-รายจ่ายครัวเรือน ร่วมสร้างเศรษฐกิจพอเพียงในปริมังคลเจลิมนพระชนมพรรษา 80 พรรษา (โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาคาความยากจน พัฒนาสังคม และสุขภาวะ: สกว.) ร้อยละ 76.47 รองลงมา คือ สมุดบัญชีครัวเรือน (รายรับ-รายจ่าย) (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร) ร้อยละ 41.18 ถัดมา คือการใช้แบบฟอร์มของตนเอง ร้อยละ 26.47 ในส่วนของสมุดบัญชีรับ-จ่ายในครัวเรือน (กรมตรวจบัญชีสหกรณ์) ร้อยละ 14.71 สำหรับสมุดบัญชีครัวเรือนรายรับ-รายจ่ายประจำครอบครัวของบริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) และแบบบันทึกบัญชีครัวเรือนสีขาว ของกรมการพัฒนาชุมชน ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.2 แสดงการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการบันทึก (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
2.1 บันทึกทุกวัน	13	38.24
2.2 บันทึกข้อมูลโดยเด็กนักเรียน	4	11.76
2.3 บันทึกเป็นรายสัปดาห์	3	8.82
2.4 บันทึกแยกเป็นบัญชีต้นทุนการผลิต และบัญชีครัวเรือน (ค่าเมล็ดพันธุ์, ค่าจ้างเตรียมดิน, ค่าแรงปลูก, ค่าปุ๋ยรองพื้น/เคมี, ค่ากำจัดวัชพืช, ค่าจ้างเก็บเกี่ยว, ค่าบรรทุกขนส่ง)	2	5.88
2.5 บันทึกไม่ต่อเนื่อง	2	5.88
2.6 ใส่ข้อมูลส่วนตัวทั้งหมด ชื่อ การประกอบอาชีพ รายได้ รายจ่าย ฯลฯ	1	2.94
2.7 บันทึกตามที่นึกได้ในเวลานั้น	1	2.94
2.8 ลงตามแบบฟอร์มแต่ไม่ค่อยลงตามความจริงเรื่องของการพนัน/เหล้า/บุหรี่	1	2.94
2.9 ในหมวดคำว่า "อาหาร" กว้างมาก ทำให้บันทึกไม่ละเอียด	1	2.94
2.10 ชาวบ้านลงบันทึกข้อมูลไม่ค่อยถูก	1	2.94
2.11 ควรรนำค่าจ้างที่ให้กับ อบต.ในการบันทึกจัดเก็บข้อมูลไปให้กับแกนนำหมู่บ้าน เพื่อประมวลข้อมูล	1	2.94
2.12 บันทึกที่ทำให้เราเข้าใจเรื่องราวตัวเองที่ผ่านมาไม่จำเป็นต้องทำทุกบาท เพราะจะทำให้เรารู้ขนาดที่จำได้ยังขนาดนี้ และที่จำไม่ได้ขนาดไหน	1	2.94
2.13 แกนนำตำบลเป็นผู้บันทึกให้	1	2.94
2.14 กำหนดประเภทรายจ่าย	1	2.94
2.15 บันทึกโดยเขียนเป็นตัวเล็ก ๆ แล้วบวก	1	2.94

จากตารางที่ 4.2 พบว่า วิธีการบันทึกของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการบันทึกทุกวัน ร้อยละ 38.23 รองลงมา คือ การบันทึกข้อมูลโดยเด็กนักเรียน ร้อยละ 11.76 ถัดมาเป็นการบันทึกเป็นรายสัปดาห์ ร้อยละ 8.82 สำหรับการบันทึกแยกเป็นบัญชีต้นทุนการผลิต และบัญชีครัวเรือน (ค่าเมล็ดพันธุ์, ค่าจ้างเตรียมดิน, ค่าแรงปลูก, ค่าปุ๋ยรองพื้น/เคมี, ค่ากำจัดวัชพืช, ค่าจ้างเก็บเกี่ยว, ค่าบรรทุกขนส่ง) และการบันทึกไม่ต่อเนื่อง ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 แสดงวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการสรุปข้อมูล (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
3.1 สรุปเป็นรายสัปดาห์	5	14.71
3.2 สรุปเป็นรายเดือน	4	11.76
3.3 ครบ 1 อาทิตย์ส่งข้อมูลให้เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลวิเคราะห์	2	5.88
3.4 มีการคืนข้อมูลในเวทีประชาคมโดยให้ครัวเรือนอาสาได้เสนอความคิดเห็น(ทุก 2 เดือน)	2	5.88
3.5 ใช้โปรแกรมของม.มหิดลโดยองค์การบริหารส่วนตำบลจะมีเจ้าหน้าที่คอยข้อมูลและประมวลผลให้	2	5.88
3.6 แยกตามรายละเอียดของบัญชี	2	5.88
3.7 สรุปตามหมวดของสกว.	2	5.88
3.8 วิเคราะห์รายครัวเรือน รายรับ กำไรขั้นต้น หักค่าใช้จ่ายครัวเรือน หักดอกเบี้ย กำไรสุทธิ	2	5.88
3.9 สรุปทุก 3 เดือน	2	5.88
3.10 สรุปรายจ่ายที่สูง เช่น ค่าปุ๋ย ยา โทรศัพท์ การผลิต ปุ๋ย ยา, เหล้า บุหรี่	2	5.88
3.11 ประชุมคณะทำงานตำบลทุกเดือนเพื่อให้ครัวเรือน-อาสาสมัคร	1	2.94
3.12 ประชุมคณะทำงานระดับจังหวัดทุกเดือนเพื่อให้ตัวแทนแต่ละตำบลสรุปผลการดำเนินงาน	1	2.94
3.13 ตอนสรุปข้อมูลจากชาวบ้านให้ บวก-ลบ 10 จากข้อมูลเพื่อให้ได้ค่าข้อมูลที่ใกล้เคียง	1	2.94
3.14 แต่ละหมู่บ้านจะสรุปข้อมูลปีละ 1 ครั้งในช่วงเดือน ก.พ.-เม.ย	1	2.94
3.15 สรุปที่ศูนย์ประสานงานทุกเดือน วิเคราะห์ตาม 3 หมวดหลัก รายรับ รายจ่าย หนี้สิน	1	2.94
3.16 สรุปจากรายจ่าย ถ้ามากกว่ารายรับแสดงว่าไม่สามารถพึ่งตนเองได้ (ให้ถามตัวเองว่าเป็นหนี้หรือไม่ ถ้าไม่ใช่ต้องวิเคราะห์ว่าตนเองจืดคริบถ้วนหรือไม่)(ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น)(วิเคราะห์ช่องทางรายได้มีช่องทาง โดยเพิ่มหรือขยายให้มากขึ้น)(ค้นหาทุนของตนเองเพื่อเพิ่มรายได้	1	2.94
3.17 สรุปว่าตัวไหนต้องลดค่าใช้จ่ายบ้างวิเคราะห์กันเองในครอบครัว	1	2.94
3.18 สรุปเป็นรายเดือนไม่แยกประเภทแล้วมาแยกกับกระดาษข้างนอกทำไว้โดยละเอียดนำมาแยกตอนสิ้นปี (สรุปปลูกพริก, ทำสวน, ทำยา)	1	2.94
3.19 วิเคราะห์ว่าประเด็นใดบ้างที่เกิดจากปัญหาด้านการเงิน	1	2.94
3.20 สรุปแยกเป็น 2 หมวด ต้นทุนการผลิตและบัญชีครัวเรือน	1	2.94
3.21 สรุปให้เห็นภาพรวมทั้งหมู่บ้าน เช่น ทั้งหมู่บ้านกินหมูสัปดาห์ละ 60 กก.	1	2.94
3.22 สรุปตามงานสังคม เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ	1	2.94

ตารางที่ 4.3 แสดงวิธีการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการสรุปข้อมูล (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
3.23 สรุปและนำเสนอข้อมูลบัญชีครัวเรือนใน "เวทีวิชาการบ้านตำบลนาบัว" ทุกวันที่ 5 - 8 เดือนมกราคมของทุกปี	1	2.94
3.24 สรุปว่ารายจ่ายด้านใดสูง และให้ชาวบ้านคิดต่อว่าจะแก้ปัญหาอย่างไรให้ลดรายจ่ายได้ ปลุกผักกินเอง ทำเลี้ยงหมู/เนื้อชุมชน	1	2.94
3.25 สรุปตาม 7 หมวด	1	2.94
3.26 ให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้สรุปตาม 7 หมวด (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี) ค่าอาหาร ค่าบุหรื ค่าเสริมสวย ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	1	2.94
3.27 คินข้อมูลให้กับชาวบ้านโดยจะแจ้งยอดค่าใช้จ่ายการซื้ออาหาร การลงทุน เกษตรกรรม	1	2.94
3.28 ดูบริบทรายรับว่าครัวเรือนทำอาชีพอะไร และเปรียบเทียบกับการใช้เงินว่ามีกี่คนซื้อมอเตอร์ไซด์ถือเป็นรายจ่ายแต่ไม่รู้รายรับคืออะไร สินทรัพย์ที่สนองต่ออาชีพ เช่น รถไถนา ถือเป็นการลงทุน	1	2.94
3.29 จัดลำดับว่าปัญหาใดที่ต้องการแก้ไขมากที่สุด และควรทำก่อน โดยใช้กระบวนการจัดเวที คอยแบบกันเอง วิเคราะห์หาเหตุผลว่าทำไมทำแบบนี้ ทำไมไม่ทำแบบนี้ โดยอาศัยความอยากที่จะทำและความจำเป็นที่จะทำ	1	2.94
3.30 ควรมีครู ก และครู ข ช่วยสรุปข้อมูลเป็นรายสัปดาห์	1	2.94
3.31 สรุป 6 เดือนครั้ง	1	2.94
3.32 องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นคนสรุปข้อมูล (ไม่ควรเปลี่ยนคนในขณะทำงาน)	1	2.94
3.33 มหาวิทยาลัยขอนแก่นเป็นผู้ประมวลผลรวมของจังหวัด	1	2.94
3.34 เปรียบเทียบกันระหว่างครอบครัว เช่น ราคาพันธุ์พืช	1	2.94
3.35 ทุกคนวิเคราะห์กันเอง ไม่มีค่าใช้จ่าย เป็นกลุ่มธรรมชาติ	1	2.94
3.36 สรุปปัญหาของแต่ละหมู่บ้านโดยให้กรรมการหมู่บ้านกลั่นกรอง	1	2.94
3.37 ให้ชาวบ้านมาประชุมเพื่อสรุปข้อมูลบัญชีครัวเรือนร่วมกัน	1	2.94
3.38 กำหนดให้คนที่สามารถลดค่าใช้จ่ายได้จะแต่งตั้งให้เป็นผู้ประสานงานต่อไป	1	2.94
3.39 สรุปในแนวนอน แล้วรวมแต่ละหมวด	1	2.94
3.40 เข้าใจตนเองจากการวิเคราะห์รายรับรายจ่าย	1	2.94
3.41 จัดเวทีพูดคุยกันเพื่อระดมสมองในการแก้ปัญหาและมองหาภาคีเครือข่ายในการทำงานด้วย	1	2.94

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ในภาพรวมของการบันทึกบัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับวิธีการสรุปข้อมูล ส่วนใหญ่มีการสรุปเป็นรายสัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 14.71 รองลงมา คือ มีการสรุปเป็นรายเดือน ร้อยละ 11.7

ตารางที่ 4.4 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ชีวิตครัวเรือนเกี่ยวกับสิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน

(N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
4.1 มีรายจ่ายสูง เช่น ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น	9	26.47
4.2 มีเวทีรับข้อมูลโดยให้เห็นภาพสรุปของชุมชน	7	20.59
4.3 รายได้น้อยกว่ารายจ่าย	4	11.76
4.4 เป็นหนี้	4	11.76
4.4 ค่าโทรศัพท์เยอะ	2	5.88
4.5 คนเป็นหนี้,ไม่มีเงินออม	2	5.88
4.6 รายได้น้อย	2	5.88
4.7 ค้นพบตัวเอง โดยไปเห็นข้างนอกแล้วพบว่าไม่ใช่ตนเอง /เกิดจากหนี้สิน--อะไรบางอย่าง	2	5.88
4.8 มีการใช้สารเคมีในการเกษตรสูง	2	5.88
4.9 เรียงลำดับความสำคัญในการแก้ไขปัญหาตัวเอง	2	5.88
4.10 ค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยสูง เช่น โทรศัพท์ การซื้อมอเตอร์ไซด์ การเที่ยวเตร่	2	5.88
4.11 ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ และต้นทุนสูง เช่น ข้าว	2	5.88
4.12 ปลูกผักกินเองทำให้รู้ว่าลดค่าใช้จ่ายได้	2	5.88
4.13 ทำนาเองแต่ต้องซื้อข้าวกิน	2	5.88
4.14 ควรคาดคะเนปัญหาของกลุ่มเล็กให้กลายเป็นภาพรวมที่ทำให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา 10 หลังคาเรือน เป็นแบบนี้ ถ้าทั้งหมู่บ้านจะขนาดไหน	2	5.88
4.15 มีรายจ่ายซื้อผลไม้สูงทั้งที่พื้นที่สามารถปลูกได้	1	2.94
4.16 มีทรัพยากรที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ทิ้งไว้มากมาย เช่น มะพร้าว	1	2.94
4.17 เป็นหนี้จากการศึกษา	1	2.94
4.18 ใช้เทคนิค "ไม่ใช่ให้เขาคิด ไม่ใช่ให้เขาทำ แต่ทำให้เขาคิด และทำให้เขาทำตาม"	1	2.94
4.19 ถ้ามแบบทางอ้อม เช่น ทั้หมู่บ้านมีมอเตอร์ไซด์ประมาณกี่คันก็จะทำให้ทราบ ว่าในหนึ่งวันใช้น้ำมันเท่าไรก็สามารถสรุปรายได้, ผลิตยางได้วันละเท่าใดใน 1 ไร่ก็จะทำให้ทราบว่าทั้งปีได้ประมาณเท่าใด	1	2.94
4.20 รายจ่ายค่าน้ำมัน ค่าไฟฟ้า ค่าแก๊สสูงมาก	1	2.94
4.21 การทำบัญชีฟาร์ม	1	2.94
4.22 การสอนให้ทำบัญชีครัวเรือน	1	2.9

ตารางที่ 4.4 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับสิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน
(N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	ความถี่	ร้อยละ
4.23 ลดค่าใช้จ่าย ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	1	2.94
4.24 ขาดทุนจากการประกอบอาชีพ	1	2.94
4.25 เรียนรู้ถึงผลสำเร็จของคนอื่นแล้วบอกต่อให้กับคนอื่น	1	2.94
4.26 ให้เยาวชนคุมค่าใช้จ่ายด้วยตัวเองจะทำให้ไม่กล้าเล่นเกมส์	1	2.94
4.27 ชาวบ้านซื้อทุกอย่าง อาหาร ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง	1	2.94
4.28 เศรษฐกิจในพื้นที่รายได้สูงมากแต่รายจ่ายก็สูงมาก	1	2.94
4.29 ชาวบ้านเป็นหนี้ซ้ำซ้อนทำให้ทราบถึงระดับความเป็นอยู่	1	2.94
4.30 มีหนี้สินจากการไปค้าประกันให้เพื่อนแล้วเพื่อนไม่ส่งเงินคืน	1	2.94
4.31 การปล่อยเงินกู้แบบไม่มีเพดานกำหนด	1	2.94
4.32 รายได้น้อยกว่ารายจ่ายอยู่ได้ แต่รายจ่ายน้อยกว่ารายได้อยู่ไม่ได้	1	2.94
4.33 ให้คณะทำงานเครือข่ายเสนอต่อเป็นผู้สอนเด็กนักเรียนในการบันทึกข้อมูลบัญชีครัวเรือน	1	2.94
4.34 มีรายจ่ายมากกว่ารายรับ คือ เป็นหนี้	1	2.94
4.35 ทำให้ทราบว่ารายจ่ายด้านใดสูง	1	2.94
4.36 ใช้เทคนิคการหยอกล้อว่า "บ้านนายมีค่าใช้จ่ายสูง" แล้วจะแก้ปัญหาอย่างไร	1	2.94
4.37 ผู้ว่าราชการจังหวัดให้การสนับสนุนอย่างจริงจังโดยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องไปร่วมรับผิดชอบในพื้นที่	1	2.94
4.38 มีหน่วยงานจากภายนอกช่วยให้การสนับสนุนงบประมาณการทำเวทีในการคืนข้อมูล	1	2.94
4.39 ได้ดูตัวอย่างความรู้ในการแก้ปัญหาชุมชน เช่น การจัดการน้ำในรูปแบบ VCD	1	2.94
4.40 มีวิทยากรครู ก จาก ธกส.	1	2.94
4.41 ทำบัญชีครัวเรือนทำให้เกิดการแก้ปัญหาเชิงประเด็น โดยทุกหน่วยงานได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการหาแนวทางในการแก้ปัญหา	1	2.94
4.42 เป็นหนี้ซ้ำซาก "คนค่อย ๆ ปรับ" ค่าใช้จ่ายด้านต่าง ๆ	1	2.94
4.43 ขึ้นชมผ่านหอกระจายข่าว/ในเวทีประชุมว่าครอบครัวไหนที่ทำบัญชีครัวเรือนเสร็จ	1	2.94
4.44 คืนข้อมูลให้กับคนในหมู่บ้านทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็ก-ผู้ใหญ่ โดยให้เด็กเป็นตัวแทนในการคืนข้อมูลในระดับตำบล ซึ่งทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมการทำบัญชีครัวเรือน	1	2.94
4.45 มีเวทีในการนำเสนอผลงานของคนในชุมชน "เวทีวิชาการชาวบ้านตำบลนาบัว"	1	2.94
4.46 ควรให้เด็กเป็นตัวกระตุ้นพ่อ-แม่ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการลด ละ เลิก อบายมุข	1	2.94

ตารางที่ 4.4 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ปรัชญาชีวิตเร็วเกี่ยวกับสิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน

(N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
4.47 เวลาในการนำเสนอในเวทีวิชาการชาวบ้านตำบลนาบัวจะได้โอกาสเพียงครั้งเดียวในชีวิตจนกว่าจะครบคนในหมู่บ้าน ทำให้การนำเสนอสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนที่นำเสนอได้	1	2.94
4.48 ข้าราชการควรทำตัวเป็นรัฐให้ช่วยเหลือเวลาชาวบ้านมีธุระเดือดร้อนมาอย่างทันทั่วทั้งที่ เช่น การมาหาหมอที่อนามัยไม่ได้มีแต่ปัญหาเรื่องสุขภาพ แต่มาหาเพราะเรื่องอื่น	1	2.94
4.49 นักจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องสามารถวิเคราะห์ความเป็นไปได้และความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม การทำกลุ่มอาชีพต้องมีการรวมหุ้นที่ไม่มาก เพราะถ้าล้มก็จะเจ็บไม่มาก ช่วยสนับสนุนส่งเสริมความรู้ที่จำเป็นในการทำกลุ่มอาชีพ การทำโหนด การตลาด การกินโหนด ในกรณีที่สามารสรสร้างรายได้กำไรจากกลุ่มอาชีพในช่วงแรกให้นำเงินไปคืนหุ้นก่อนที่จะนำไปปันผล	1	2.94
4.50 เครื่องมือในการรวมคน - ไม่ใช้หนังสือเชิญในการเชิญคนเข้ามาร่วมงาน เนื่องจากการปิดโอกาสกับคนที่ไม่ได้รับหนังสือเชิญ เพราะทุกคนสามารถเข้าร่วมได้หมด - ควรมองเห็นในสิ่งที่ชุมชนมีเพื่อจะได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน เช่น คนที่ชาวบ้านศรัทธา, สิ่งใดที่ชาวบ้านเคารพนับถือ, สิ่งใดที่ชาวบ้านหวาดกลัวมากที่สุด เป็นต้น - มีพื้นที่ สถานที่และโอกาสให้ชาวบ้านได้พูดคุย แสดงความคิดเห็นร่วมกันมากกว่าจะต้องไปฟังคนอื่นพูดอย่างเดียว - สร้างกระบวนการให้คนตระหนักถึงความสำคัญในการเสียผลประโยชน์จากการไม่เข้าร่วม - ถ้ากลุ่มผู้สูงอายุไม่เข้าร่วมประชุมแผนตำบลก็ทำให้โครงการเหล่านั้นตกไป - สร้างวัฒนธรรมการทำงานกลุ่มที่ไม่ให้คนฝากงานแทน กันเพราะเป็นการลิดรอนคนให้ออกจากกลุ่ม เพราะคนแทนไม่สามารถตอบแทนเจ้าของเรื่องได้หมด - สร้างวัฒนธรรมการเอาแรงร่วมกันทำงานในทุกมิติ - การทอดผ้าป่าสร้างอาคาร	1	2.94
4.51 เป้าหมายของการคืนข้อมูลคือกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดความเป็นเจ้าของ มีจิตสำนึก และสร้างการมีส่วนร่วม	1	2.94
4.52 ควรรับ-คืนข้อมูลในประเด็นที่ชาวบ้านผิดพลาดโดยจะต้องคืนข้อมูลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น เช่น คนที่กินเหล้าแล้วมารักษาที่ รพ.สต. เจ้าหน้าที่ชาวบ้านเชื่อถือว่าต้องช่วยคืนข้อมูลด้วยคำว่า " เพราะไปสาบานงดเหล้าแต่ยังกินเหล้าถึงได้เป็นแบบนี้" พอชาวบ้านรู้ก็จะนำไปบอกต่อให้คนอื่นกลัวว่าคนที่สาบานแล้วไม่ทำตามจะทำให้เจ็บป่วย	1	2.94
4.53 ควรมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่สรุปผล และเชิญแกนนำเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในและนอกชุมชน	1	2.94
4.54 นักจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องชอบตั้งคำถามและพยายามหาคำตอบอยู่เสมอ โดยมีการคืนงานวิจัยไปยังเจ้าของคำตอบ แล้วก็ใจเย็นในการปรับเปลี่ยน	1	2.94
4.55 นักจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องมีการคืนงานวิจัยให้กับงานที่ทำ	1	2.94

ตารางที่ 4.4 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับสิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยน
(N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
4.56 การสร้างสินทรัพย์ให้กับตัวเองเพื่อเป็นกำลังใจ	1	2.94
4.57 ตั้งคำถามกับชาวบ้านว่ารัฐบาลแก้ปัญหานี้ได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้พวกเราจะทำอะไรต่อไป	1	2.94
4.58 พิจารณาปัญหาจากความต้องการข้อมูลจาก จปฐ ควบคู่กับบัญชีครัวเรือนและดูจากตัวที่ตกเกณฑ์	1	2.94
4.59 วิเคราะห์สภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อการเพาะปลูกหลังฤดูเก็บเกี่ยวจำนวนแรงงานในครัวเรือน ปริมาณน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูกหรือไม่	1	2.94
4.60 ทำอย่างไรให้ลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับยอดค่าใช้จ่ายสูงในชุมชน	1	2.94
4.61 อยากให้ชุมชนกินอาหารที่มีราคาถูก	1	2.94
4.62 ยอดรายจ่ายในด้านการอุปโภค-บริโภค โดยมองภาพรวม	1	2.94
4.63 มีตัวอย่างที่ดีในชุมชนเกิดขึ้น	1	2.94
4.64 วิเคราะห์จากรายจ่ายด้านสุขภาพกับยาแผนปัจจุบัน	1	2.94
4.65 เชื่อมั่นกับยาสมุนไพรว่าสามารถรักษาโรคหายได้เรียนรู้เรื่องสมุนไพร นำมาใช้รักษาตัวเอง แนะนำให้เพื่อนบ้านนำไปรักษาต่อ	1	2.94
4.66 ให้แกนนำหมู่บ้านไปอธิบายให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญ เพื่อแก้ปัญหาว่าจะลดรายจ่ายได้หรือไม่อย่างไร	1	2.94
4.67 กำหนดค่าเงินให้กับทรัพย์สินที่ตนเองมี เช่น ปลาในบ่อ, ผักที่เอาไปแลกกับบ้านอื่น ก็ สามารถตีเป็นเงินได้ ทั้งนี้เพื่อให้คนมองว่าเรามีรายรับ-รายจ่ายตลอดเวลา	1	2.94
4.68 ให้ผู้นำหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมประจำเดือนเพื่อกระตุ้นการทำบัญชีครัวเรือน	1	2.94
4.69 อธิบายว่าข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จากชุมชนมีเพียง หมู่ละ 10 คน ยังมีตัวเลขขนาดนี้ และถ้าเอามาทั้งหมดจะมีตัวเลขขนาดไหน	1	2.94
4.70 จัดเวทีพูดคุยกันเพื่อระดมสมองในการแก้ปัญหาและมองหาภาคีเครือข่ายในการทำงานด้วย	1	2.94
4.71 จัดต้นทุนทั้งหมด	1	2.94
7.72 ต้นทุนในการทำนาสูง	1	2.94
4.73 ใช้ข้อมูลการตรวจพบสารพิษในร่างกายเป็นสาเหตุให้เกิดโรคความดัน เบาหวาน และมะเร็ง ซึ่งส่งผลทำให้รายได้น้อย	1	2.94
4.74 วิเคราะห์จากยอดรายจ่ายสำหรับชุมชนที่พึ่งตนเอง	1	2.94
4.75 มีตลาดนัดทำให้มีผักนอกชุมชนที่มีสารเคมีเข้ามาขาย	1	2.94

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ในภาพรวมสิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากการมีรายจ่ายสูง เช่น ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ร้อยละ 26.47 รองลงมา คือ การมีเวที คัดข้อมูลโดยให้เห็นภาพสรุปของชุมชน ร้อยละ 20.59 การมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย และการเป็นหนี้ ร้อยละ 11.76 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.5 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านของการรู้จักตนเอง
(N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
5.1 รู้รายจ่ายของตนเอง ว่าจ่ายอะไรบ้างฟุ่มเฟือยอะไรบ้าง	4	11.76
5.2 รู้วิธีในการจัดการตนเอง	2	5.88
5.3 รู้ศักยภาพตนเอง โดยรู้ว่าจะหาเงินได้ และจ่ายอย่างไร	2	5.88
5.4 รู้สาเหตุของการขาดทุน	1	2.94
5.5 รู้สาเหตุของการเป็นหนี้	1	2.94
5.6 ประเมินตนเองหลังจากทราบแล้วมีรายจ่ายลดลงหรือไม่	1	2.94
5.7 พยายามเปลี่ยนวิธีการปลูก	1	2.94
5.8 เข้าใจว่าตนเองใจร้อนในการเห็นผลจากการเพาะปลูก	1	2.94
5.9 ทำให้เข้าใจครอบครัวและชุมชน	1	2.94
5.10 มีการเปรียบเทียบกับบ้านอื่น	1	2.94
5.11 ทำให้คนมีปัญญาที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน	1	2.94

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านของการรู้จักตนเอง พบว่า ส่วนใหญ่รู้จักตนเองเนื่องจาก รู้รายจ่ายของตนเอง ว่าจ่ายอะไรบ้างฟุ่มเฟือยอะไรบ้าง ร้อยละ 11.76 รองลงมา คือ รู้วิธีในการจัดการตนเอง และรู้ศักยภาพตนเอง โดยรู้ว่าจะหาเงินได้ และจ่ายอย่างไร ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.6 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการลดรายจ่าย

(N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
6.1 ทำด้วยตนเอง ปลุกผักไว้กิน ทำน้ำยาล้างจาน ทำน้ำยาซักผ้า เครื่องแกง เลี้ยงสัตว์ไว้กิน	23	62.65
6.2 ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ลดบายमुख ลดหนี้	11	32.35
6.3 ลดค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เช่น ค่าเสื้อผ้า ค่าเสริมสวย ค่าเหล้า	5	14.71
6.4 ลดอาหารฟุ่มเฟือย ซื้ออาหารเท่าที่จำเป็นไม่ซื้อมาเก็บ	4	11.76
6.5 ลดค่าโทรศัพท์	2	5.88
6.6 ลดค่าน้ำมันเชื้อเพลิงไปทางเดียวกันรถคันเดียว	2	5.88
6.7 ตั้งศูนย์การเรียนรู้พลังงานทดแทน เตาชีวมวล ขี้น้ำทำแก๊ส	1	2.94
6.8 เกิดกลุ่มเทคโนโลยีปั่นน้ำโดยใช้จักรยานเป็นเครื่องสูบน้ำรดน้ำผัก	1	2.94
6.9 จัดเวทีทำความเข้าใจในเรื่องการใช้โทรศัพท์สลับเปลี่ยน	1	2.94
6.10 ทำกะปikinเอง	1	2.94
6.11 เลี้ยงปลานิลในร่องสวน	1	2.94
6.12 รับจ้างตัดหญ้า	1	2.94
6.13 เลี้ยงไก่ไข่เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการซื้อไข่	1	2.94
6.14 มีศูนย์ผลิตเทคโนโลยีพลังงานชุมชน เตาชีวมวล น้ำส้มควันไม้	1	2.94
6.15 ทำเกษตรอินทรีย์	1	2.94
6.16 เลี้ยงหมูครบวงจร นำขี้หมูไปทำแก๊ส	1	2.94
6.17 เรียนรู้เรื่อง "การทำนาโยน" ต.บ่อทอง อ.บางระกำ จ.พิษณุโลกเพื่อแก้ปัญหา ค่าจ้างดำนาแพง	1	2.94
6.18 นำสิ่งของที่ไม่ใช้เงินไปช่วยการจัดงาน	1	2.94
6.19 ใช้เตาอั้งโล่ และแก๊สชีวมวลลดพลังงาน	1	2.94
6.20 ใช้รถสาธารณะ	1	2.94
6.21 ปรับลดปลดหนี้ได้	1	2.94
6.22 ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	1	2.94
6.23 เลี้ยงกบ ปลาไว้กินและขาย	1	2.94
6.24 หยุดการเที่ยวกลางคืน	1	2.94
6.25 ทำปุ๋ยชีวภาพ	1	2.94
6.26 ปลุกต้นไม้หลุมละ 5 ต้น โดยมียืนต้น 1 ต้น	1	2.94

ตารางที่ 4.6 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการลดรายจ่าย (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
6.27 ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด (เอาน้ำซักผ้ารดต้นไม้)	1	2.94

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการลดรายจ่าย พบว่า ส่วนใหญ่การลดรายจ่ายโดยการทำด้วยตนเอง ปลูกผักไว้กิน ทำน้ำยาล้างจาน ทำน้ำยาซักผ้า เครื่องแกง เลี้ยงสัตว์ไว้กิน ร้อยละ 62.65 รองลงมาคือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ลดอบายมุข ลดหนี้ ร้อยละ 32.35 การลดค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เช่น ค่าเสื้อผ้า ค่าเสริมสวย ค่าเหล้า ร้อยละ 14.71 การลดอาหารฟุ่มเฟือย ซื้ออาหารเท่าที่จำเป็นไม่ซื้อมาเก็บ ร้อยละ 11.76 การลดค่าโทรศัพท์ และการลดค่าน้ำมันเชื้อเพลิงไปทางเดียวกันรถคันเดียว ร้อยละ 5.88

ตารางที่ 4.7 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนระดับครัวเรือนในด้านการออม (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
7.1 มีการออมทรัพย์	3	8.82

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการออม พบว่า มีการออม ร้อยละ 8.82

ตารางที่ 4.8 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการลดต้นทุนการผลิต (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
8.1 ใช้ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ และมูลสัตว์แทนปุ๋ยเคมี	6	17.65
8.2 ซื้อรถไถเป็นของกลุ่มและเวียนให้คนในชุมชนทำให้ราคาถูกกว่าการจ้างคนอื่น	2	5.88
8.3 กระบวนการผลิตที่สามารถวิเคราะห์ต้นทุน	1	2.94
8.4 ลดปุ๋ยเคมี	1	2.94
8.5 ใช้ปุ๋ยเคมีผสมปุ๋ยอินทรีย์	1	2.94
8.6 พยายามเปลี่ยนพันธุ์ข้าวโพดจากแบบปิดมาเป็นแบบเปิดที่สามารถขยายพันธุ์ต่อได้	1	2.94
8.7 ใช้ขี้หมูแห้ง และขี้หมูน้ำแทนปุ๋ย	1	2.94
8.8 ใช้ขี้วัวทำปุ๋ยแทนปุ๋ยเคมี	1	2.94
8.9 มีศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว	1	2.94

จากตารางที่ 4.8 พบว่า ในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการลดต้นทุนการผลิต พบว่า ส่วนใหญ่นิยมใช้ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ และมูลสัตว์แทนปุ๋ยเคมี ร้อยละ 17.65 รองลงมา คือ การซื้อรถไถเป็นของกลุ่มและเวียนให้คนในชุมชนทำให้ราคาถูกกว่าการจ้างคนอื่น 5.88 และลำดับต่อมา คือ กระบวนการผลิตที่สามารถวิเคราะห์ต้นทุน การลดปุ๋ยเคมี ความพยายามเปลี่ยนพันธุ์ข้าวโพดจากแบบปิดมาเป็นแบบเปิดที่สามารถขยายพันธุ์ต่อได้ การใช้ขี้หมูแห้งและขี้หมูน้ำแทนปุ๋ย การใช้ขี้วัวทำปุ๋ยแทนปุ๋ยเคมี และการมีศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.9 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการเพิ่มรายได้
(N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
9.1 ทำอาชีพเสริม ปลูกพืชฤดูแล้ง เช่น แตงกวา ถั่ว พริก ขายน้ำหมักชีวภาพ ขายอาหารตามสั่ง กระถางดอกไม้กะลามะพร้าว ควรให้ความรู้ในการคิดต้นทุนให้กับชาวบ้าน บัณฑิตอึ้งโล่ขาย ทำน้ำส้มควันไม้ขาย จักสานตักก/ ไม้ เลี้ยงกบ ทอผ้า พรหมเช็ดเท้า ดอกไม้จันทร์ ปลูกผักปลอดสาร	12	35.29
9.2 เพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิต	1	2.94
9.3 จัดทำแผนลดรายจ่าย (ลดได้วันละกี่บาท เดือนละกี่บาท ลดซื้อเสื้อผ้า/ค่ากับข้าว/ค่าน้ำมัน/ค่าเช่า)	1	2.94
9.4 จัดทำแผนเพิ่มรายได้ (เพิ่มช่องทางหารายได้จากทางเดิมอีกช่อง)	1	2.94
9.5 จัดทำแผนการออม (กำหนดเป้าในการออมเท่าไร ที่ไหน)	1	2.94
9.6 จัดทำแผนการปรับหนี้ (ทำให้หนี้หมดได้อย่างไร)	1	2.94
9.7 จัดทำบุดชีวิต คือการจดแบ่งฝั่งทรัพย์สินและหนี้สินเขียนรายการทั้งหมดที่มีลงมาถ้าทำแล้วฝั่งทรัพย์สินมากกว่าแสดงว่าชีวิตมั่นคง (การสร้างหนี้เพื่อการบริโภคจะทำให้เกิดหนี้ซ้ำซ้อน)	1	2.94
9.8 ไม่หลงกับรายได้ที่เป็นโอกาส(ค่าวิทยากร,ค่าผลิตภัณฑ์)ต้องหารายได้ประจำและรายได้หลัก	1	2.94
9.9 รู้วิธีจัดการตนเองตั้งแต่เกิดจนตาย	1	2.94
9.10 ปลดหนี้จากการทำบัญชีครัวเรือนและสามารถได้โดยการนำบัญชีที่ทำไปกู้เงินจากธกส.	1	2.94
9.11 มองทุนในชุมชนก่อนเพื่อพัฒนาโดยใช้ทุนของเราเอง	1	2.94
9.12 ตั้งเป้าหมาย "ต้องอยู่ได้" วิเคราะห์งานที่ทำ 1 ปีสามารถตัดยางได้ 120 วัน ที่เหลือจะต้องทำอะไรบ้าง	1	2.94
9.13 เก็บผักขายตามฤดูกาล เช่น ผักหวานป่า หน่อไม้ ไข่มดแดง เห็ด	1	2.94
9.14 ลดความเสี่ยงด้านการตลาด เลี้ยงหมูที่ละ 4 - 5 ตัว ทุกเดือนแล้วจะได้ทยอยโต ทยอยขาย แบ่งปลูกข้าวเป็นระยะเพื่อให้มีข้าวขายได้ทุกเดือน	1	2.94
9.15 ขายซีหมูแห้ง และซีหมูน้ำ โดยเพิ่มมูลค่าให้กับซีหมู	1	2.94
9.16 ปลูกข้าวโพดในฤดูแล้ง	1	2.94
9.17 ทำบ้านให้เป็นที่พักเพื่อการท่องเที่ยว (โฮมสเตย์)	1	2.94

ตารางที่ 4.9 พบว่า ในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการเพิ่มรายได้ พบว่า ส่วนใหญ่ทำอาชีพเสริม ปลูกพืชฤดูแล้ง เช่น แตงกวา ถั่ว พริก ขายน้ำหมักชีวภาพ ขายอาหารตามสั่ง กระถางดอกไม้กะลามะพร้าว ควรให้ความรู้ในการคิดต้นทุนให้กับชาวบ้าน บัณฑิตอึ้งโล่ขาย ทำน้ำส้มควันไม้

ขาย จักสานต้นกก/ ไม้ เลี้ยงกบ ทอผ้า พรหมเช็ดเท้า ดอกไม้จันทร์ ปลุกผักปลอดสาร ร้อยละ 35.29 รองลงมา ตามลำดับดังที่ปรากฏตามตารางข้างต้น

ตารางที่ 4.10 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการวางแผนชีวิต (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
10.1 จัดทำแผนการปรับลด ปลดหนี้ (ทำให้หนี้หมดได้อย่างไร เช่น จาก ธกส., คินทุนให้กับตัวเอง, จะปลูกอะไร, ลดการใช้ปุ๋ยเคมี, ปรับปรุงดิน)	6	14.71
10.2 กำหนดเป้าหมายในการใช้จ่าย และเพื่อการออมเงินไปใช้หนี้ ลดเอง คิดเอง	3	8.82
10.3 คุยกันในครอบครัวถึงรายรับรายจ่าย และนำรายจ่ายมาแชร์กันสามารถแก้ปัญหาและนำไปเป็นแผนชีวิต	3	8.82
10.4 จัดทำแผนลดรายจ่าย (ลดได้วันละกี่บาท เดือนละกี่บาท ลดซื้อเสื้อผ้า/ค่ากับข้าว/ค่าน้ำมัน/ค่าเหล้า/ค่าปุ๋ยเคมี)	3	8.82
10.5 จัดทำแผนการออม (กำหนดเป้าในการออมเท่าไร ที่ไหน ซื้อรถยนต์)	2	5.88
10.6 ไม่มีแผนแต่กำหนดเป็นเป้าหมายเพื่อจะทำอะไรต่อ เช่น ปีนี้เพาะปลูกอะไรได้ราคาดี ในช่วงไหน ปีหน้าก็จะทำต่อ	2	5.88
10.7 จัดทำแผนการออม (กำหนดเป้าในการออมเท่าไร ที่ไหน ซื้อรถยนต์)	2	5.88
10.8 จัดทำแผนเพิ่มรายได้ (เพิ่มช่องทางหารายได้จากทางเดิมอีกช่อง)	1	2.94
10.9 จัดทำงบดุลชีวิต คือการจดแบ่งฝั่ง ทรัพย์สินและหนี้สินเขียนรายการทั้งหมดที่มีลงมาถ้าทำแล้วฝั่งทรัพย์สินมากกว่าแสดงว่าชีวิตมั่นคง (การสร้างหนี้เพื่อการบริโภคจะทำให้เกิดหนี้ซ้ำซ้อน)	1	2.94
10.10 ไม่หลงกับรายได้ที่เป็นโอกาส(ค่าวิทยากร,ค่าผลิตภัณฑ์)ต้องหารายได้ประจำและรายได้หลัก	1	2.94
10.11 รู้วิธีจัดการตนเองตั้งแต่เกิดจนตาย	1	2.94
10.12 มองทุนในชุมชนก่อนเพื่อพัฒนาโดยใช้ทุนของเราเอง(1)	1	2.94
10.13 ตั้งเป้าหมาย "ต้องอยู่ได้" วิเคราะห์งานที่ทำ 1 ปีสามารถตัดยางได้ 120 วัน ที่เหลือจะต้องทำอะไรบ้าง	1	2.94
10.14 มีการเขียนแผนครอบครัว เพื่อใช้หนี้ ธกส.	1	2.94
10.15 เดิมปลูกข้าวไว้ขาย เปลี่ยนเป็นปลูกข้าวไว้กินเหลือขาย	1	2.94
10.16 พูดคุยว่าให้ต่างคนต่างลดโดยเปรียบเทียบข้อมูลจากปีที่ผ่านมา	1	2.94
10.17 ใช้แรงงานไปแลกกับหนี้	1	2.94
10.18 มีแต่คิดไว้ว่าจะปฏิรูปตัวเอง	1	2.94

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครัวเรือนในด้านการวางแผนชีวิต พบว่า ส่วนใหญ่จัดทำแผนการปรับลด ปลดหนี้ (ทำให้หนี้หมดได้อย่างไร เช่น จาก ธกส.,

คืนทุนให้กับตัวเอง, จะปลูกอะไร, ลดการใช้ปุ๋ยเคมี, ปรับปรุงดิน) ร้อยละ 14.71 รองลงมา คือ การกำหนดเป้าหมายในการใช้จ่าย และเพื่อการออมเงินไปใช้หนี้ ลดเอง คิดเอง การคุยกันในรอบครัวถึงรายรับรายจ่าย และนำรายจ่ายมาแชร์กันสามารถแก้ปัญหาและนำไปเป็นแผนชีวิต และการจัดทำแผนลดรายจ่าย (ลดได้วันละกี่บาท เดือนละกี่บาท ลดซื้อเสื้อผ้า/ค่ากับข้าว/ค่าน้ำมัน/ค่าเหล้า/ค่าปุ๋ยเคมี) ร้อยละ 8.82

ตารางที่ 4.11 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครอบครัวในด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
11.1 ครอบครัวอบอุ่นมากขึ้นมีเรื่องคุยกันมากขึ้น	1	2.94
11.2 ลูกจะเข้าใจพ่อแม่ ทำให้รู้จักครอบครัวตัวเอง	1	2.94
11.3 ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น	1	2.94

จากตารางที่ 4.11 พบว่า ในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับครอบครัวในด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวอบอุ่นมากขึ้นมีเรื่องคุยกันมากขึ้น ร้อยละ 2.94 รองลงมาลูกจะเข้าใจพ่อแม่ ทำให้รู้จักครอบครัวตัวเอง ร้อยละ 2.94 และมีความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.12 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับชุมชนในด้านวิสาหกิจชุมชน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
12.1 จัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ(จัดการเพิ่มมูลค่าขี้วัวตากแห้ง กระสอบละ 22-25 บาท)	8	23.53
12.2 มีกลุ่มอาชีพ ทำดอกไม้จันทน์ ทำกระเทียมดอง เลี้ยงวัว ข้าวซ้อมมือ ข้าวโพด ไม้กวาดดอกหญ้า ทอเสื่อ ไก่ชน ขนมหิน ทำน้ำยาล้างจาน	4	11.76
12.3 กลุ่มทำปุ๋ย กองทุนปุ๋ย	4	11.76
12.4 โรงสีชุมชน	3	8.82
12.5 โรงน้ำดื่มชุมชน	2	5.88
12.6 กลุ่มออมทรัพย์	2	5.88
12.7 จัดหาตลาดสินค้า (เกษตร,ผลิตภัณฑ์ชุมชน)	2	5.88
12.8 กลุ่มเกษตรอินทรีย์	2	5.88
12.9 กลุ่มพรมเช็ดเท้ารีไซเคิล	2	5.88
12.10 ธนาคารหมู่บ้าน, สถาบันการเงินชุมชน	2	5.88
12.11 ทำรีสอร์ทชุมชน	1	2.94

ตารางที่ 4.12 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ปรัชญาชีวิตเร็วระดับชุมชนในด้านวิสาหกิจชุมชน
(N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
12.22 ทำแพชุมชน	1	2.94
12.23 ตั้งสหกรณ์น้ำยางเพื่อไม่ให้ถูกพ่อค้าเอาเปรียบ	1	2.94
12.24 โครงการกองทุนน้ำยาล้างจาน	1	2.94
12.25 กองทุนพันธุ์ข้าว หาพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ ไปซื้อจำนวนมากให้เกษตรกรสามารถยืมได้ เก็บเกี่ยวแล้วค่อยมาคืนเงิน	1	2.94
12.26 ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด	1	2.94
12.27 กลุ่มปุ๋ยอัดเม็ด	1	2.94
12.28 กลุ่มสหกรณ์ร้านค้าชุมชน ขายไข่ ขายข้าว ขายน้ำมัน	1	2.94
12.29 ตั้งตลาดกลางทางการเกษตร ร้านค้าชุมชน	1	2.94
12.30 กลุ่มผลิตอาหารสัตว์ เช่น หัวอาหาร, นมเทียม, หมูเล็ก, หมูรุ่น	1	2.94
12.31 กลุ่มเลี้ยงไก่ไข่	1	2.94
12.32 กลุ่มทอผ้า	1	2.94
12.33 กลุ่มจักสานหมวกใบลานและพลาสติก	1	2.94
12.34 กลุ่มเลี้ยงกบ	1	2.94
12.35 กลุ่มผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนยืมไป 25 กก. คืน 40 กก.	1	2.94
12.36 กลุ่มไม้กวาด	1	2.94

จากตารางที่ 4.12 พบว่า ในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ปรัชญาชีวิตเร็วระดับชุมชนในด้านวิสาหกิจชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่มีการจัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ(จัดการเพิ่มมูลค่าขี้วัวตากแห้ง กระสอบละ 22-25 บาท) ร้อยละ 20.59 รองลงมา คือ มีกลุ่มอาชีพ ทำดอกไม้จันทร์ ทำกระเทียมดอง เลี้ยงวัว ข้าวซ้อมมือข้าวโพด ไม้กวาดดอกหญ้า ทอเสื้อ ไก่ชน ขนมหัน ทำน้ำยาล้างจาน และ กลุ่มทำปุ๋ย กองทุนปุ๋ย ร้อยละ 11.76 ถัดมาคือ โรงสีชุมชน และ โรงน้ำดื่มชุมชน ร้อยละ 8.82 สำหรับกลุ่มออมทรัพย์ จัดหาตลาดสินค้า (เกษตร,ผลิตภัณฑ์ชุมชน) กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มพรมเช็ดเท้ารีไซเคิล และธนาคารหมู่บ้าน, สถาบันการเงินชุมชน ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.13 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับชุมชนในด้านสวัสดิการชุมชน
(N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
13.1 ออมทรัพย์ (ควรปันผลให้น้อย แต่นำไปจัดเป็น-สวัสดิการมากขึ้น(เดิมปันผล 70: สวัสดิการ 30 มาเป็น ปันผล50: สวัสดิการ 50)	7	20.59
13.2 ธนาคารหมู่บ้าน/สถาบันการเงินชุมชน	3	8.82
13.3 วิสาหกิจชุมชน	1	2.94
13.4 กลุ่มเกษตรอินทรีย์	1	2.94
13.5 กองทุนหมู่บ้าน	1	2.94
13.6 ชมรมผู้สูงอายุ	1	2.94
13.7 ฅาปนกิจ	1	2.94
13.8 กองทุนข้าวสาร	1	2.94
13.9 ยากำจัดศัตรูพืชแบบชีวภาพ	1	2.94

จากตารางที่ 4.13 พบว่า ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับชุมชนในด้านสวัสดิการชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่นิยมดำเนินการออมทรัพย์ (ควรปันผลให้น้อย แต่นำไปจัดเป็นสวัสดิการมากขึ้น (เดิมปันผล 70: สวัสดิการ 30 มาเป็น ปันผล50: สวัสดิการ 50) คิดเป็นร้อยละ 20.59 รองลงมาคือ ธนาคารหมู่บ้าน/สถาบันการเงินชุมชน คิดเป็นร้อยละ 8.82 สำหรับวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กองทุน ชมรมผู้สูงอายุ ฅาปนกิจ กองทุนข้าวสาร และยากำจัดศัตรูพืชแบบชีวภาพ ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.14 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับชุมชนในด้านกิจกรรมพัฒนาชุมชน
(N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
14.1 ตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างอาชีพ ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์พัฒนาอาชีพ ศูนย์ฝึกปลอดสารพิษ ศูนย์การเรียนรู้แก้ปัญหามลพิษ ศูนย์การเรียนรู้เด็กเล็ก โครงการศึกษาออกโรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ฝึกสวนครัว รั้วกินได้, แก้ไขความยากจน, ศูนย์สาธิตการตลาด	10	29.41
14.2 กลุ่มออมทรัพย์	5	14.71
14.3 ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ส่งคนไปเรียนข้าวอินทรีย์ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้	4	11.76
14.4 กลุ่มอาชีพ(เครื่องแกง)	3	8.82
14.5 สร้างกระบวนการเรียนรู้จากการค้นข้อมูล	3	8.82
14.6 โครงการบ้านน้อย บ้านหลังเล็ก หน้าบ้านน่ามอง ปรับปรุงภูมิทัศน์ มีกองปุ๋ยหมัก บ่อปลา ปลูกผักมีรั้วกินได้ ครอบครัวมีความอบอุ่นไม่ติดยาเสพติด	3	8.82

ตารางที่ 4.14 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับชุมชนในด้านกิจกรรมพัฒนา
ชุมชน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
14.7 มีเครือข่ายจดเล้าวันพระ โดยให้ปฏิญาณตนต่อหน้าศาลปู่โม่ประจำหมู่บ้าน	3	8.82
14.8 ส่งเสริมการปลูกไผ่สวนผสม(ชุดรอบแปลงนา)	2	5.88
14.9 มีต้นแบบด้านการประกอบอาชีพ	2	5.88
14.10 พัฒนาระบบวิทยากรกระบวนการ	1	2.94
14.11 แผนพัฒนาสามารถเริ่มจากเรื่องเดียวก่อนได้	1	2.94
14.12 โครงการตูเย็นข้างบ้าน (ปลูกผักกินเอง 1 ตร.ว. เพื่อความพอเพียง ปลูกกล้วย ตรงกลางแล้วมีฝักรอบ)	1	2.94
14.13 โครงการพลังงานทดแทน	1	2.94
14.14 โครงการอาหารสัตว์	1	2.94
14.15 โรงอบสมุนไพร	1	2.94
14.16 ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบางจาก	1	2.94
14.17 หาดลาดเกษตรอินทรีย์	1	2.94
14.18 มีแผนจัดการสุขภาพ ด้านออกกำลังกาย	1	2.94
14.19 มีการส่งเสริมการปลูกพืชผักสวนครัวโดยสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ผักจากอบต. (ส่งเสริมกลุ่มผู้สูงอายุปลูกในแปลงรวม ถือเป็นการออกกำลังกายและเหลือกินนำมา แบ่งกัน)	1	2.94
14.20 มีการบูรณาการกองทุนโดยการตั้งวงจรรักษาที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ โดยให้ วงเงินกู้ครัวเรือนละ 4 หมื่นบาท และยืมได้เพียงสัญญาเดียว โดยนำกำไรที่ได้ไปใช้ สำหรับกิจกรรม บวร. ให้เงินกับผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไปทุกคนครัวเรือน ละ 3,600 บาท ให้เงินกับเด็กที่พ่อแม่แยกทางกัน เดือนละ 100 บาท ให้เงินทุนการศึกษาเรียนดีแต่ ยากจน สมทบโครงการอาหารกลางวันกับโรงเรียน ปีละ 5,000 บาท จัดโครงการอิม ละ 2 บาท	1	2.94
14.21 ให้เด็กประถมเก็บขยะตามถนนอาทิตย์ละวัน โดยมีการรับซื้อขยะ	1	2.94
14.22 จ้างเด็กในชุมชนให้ไปตรวจลูกน้ำยุงลายครั้งละ 50 บาท แล้วนำเงินที่ได้พา เด็กไปเที่ยว	1	2.94
14.23 กำหนดเวลาจำหน่ายสุราไว้ในแผนชุมชน หากไม่ดำเนินการมีการปรับครั้งละ 200 บาท	1	2.94
14.24 ทำให้เกิดจิตสำนึกของความเป็นเจ้าของในชุมชน	1	2.94
14.25 ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน	1	2.94
14.26 สร้างรายได้ให้กับชุมชน	1	2.94
14.27 จัดตั้งกลุ่มต่างๆเพื่อส่งเสริมความรู้	1	2.94
14.28 มีตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน	1	2.94

ตารางที่ 4.14 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับชุมชนในด้านกิจกรรมพัฒนาชุมชน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
14.29 มีต้นแบบทำบัญชีครัวเรือน	1	2.94
14.30 หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนความรู้ที่จำเป็นกับชาวบ้าน	1	2.94
14.31 ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ฟาร์มแม่พันธุ์ที่จำหน่ายลูกหมูถูกกว่าท้องตลาด)	1	2.94
14.32 อบต.กระตุ้นให้คนในตำบลทานข้าวอินทรีย์, ข้าวกล้องงอกเพื่อป้องกันมะเร็ง	1	2.94
14.33 มีการส่งเสริมการเลี้ยงหมูชีวภาพ	1	2.94
14.34 มีการส่งเสริมการทำแลกเปลี่ยนขายชุมชนอื่น	1	2.94
14.35 มีการส่งเสริมให้ลดการซื้อภายในหมู่บ้าน	1	2.94
14.36 มีการขยายผลให้กับครอบครัวอื่นโดยมีครอบครัวนำร่องเป็นตัวอย่างที่เห็นผล	1	2.94
14.37 จัดให้บริการแบบ One Stop Service	1	2.94
14.38 มีการส่งเสริมให้ปลูกผักสวนครัว	1	2.94
14.39 มีการส่งเสริมให้เลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์, เลี้ยงปลาในนาข้าว	1	2.94
14.40 ตลาดสีเขียว	1	2.94
14.41 จัดหาแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค และการเกษตร	1	2.94
14.42 จัดการประกวดว่าครอบครัวใดลดค่าใช้จ่ายได้ โดยพิจารณาจากยอดตัวเลขในบัญชีครัวเรือนที่มีการบันทึกเป็นประจำ	1	2.94
14.43 พัฒนาเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยจัดทำเป็นแปลงเกษตรสาธิต	1	2.94
14.44 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างแต่ละแห่งทำให้เกิดเครือข่ายการทำงาน	1	2.94
14.45 โครงการปลูกต้นไม้ใช้หนี้ (40 ต้น ถือเป็น 1 ไร่ ประมาณ 1 แสนบาท โดยให้ปลูกตามพื้นที่สาธารณะ คันทนา)	1	2.94
14.46 มีตลาดนัดชุมชน	1	2.94

จากตารางที่ 4.14 พบว่า ภาพรวมของการเรียนรู้บัญชีครัวเรือนระดับชุมชนในด้านกิจกรรมพัฒนาชุมชนพบว่า ส่วนใหญ่มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อสร้างอาชีพ ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงศูนย์พัฒนาอาชีพ ศูนย์ผักปลอดสารพิษ ศูนย์การเรียนรู้หมักชีวภาพ ศูนย์การเรียนรู้เลี้ยงหมูหลุม ศูนย์การเรียนรู้เด็กเล็ก โครงการศึกษานอกโรงเรียนศูนย์การเรียนรู้ผักสวนครัว รั้วกินได้, แกไขความยากจน, ศูนย์สาธิตการตลาด คิดเป็นร้อยละ 20.59 รองลงมาคือ จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ร้อยละ 14.71 ถัดมาคือการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ร้อยละ 11.76 ในส่วนของกลุ่มอาชีพ(เครื่องแกง) การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการค้นข้อมูล โครงการบ้านนาอยู่ บ้านหลังเล็ก หน้าบ้านนำมอง ปรับปรุงภูมิทัศน์ มีกองปุ๋ยหมัก มีบ่อปลา ปลูกผักริมรั้วกินได้ ครอบครัวมีความอบอุ่นไม่ติดยาเสพติด มีเครือข่าย

งดเหล้าวันพระ โดยให้ปฏิญาณตนต่อหน้าศาลปู่โม่ประจำหมู่บ้าน ร้อยละ 8.82 สำหรับการส่งเสริมการปลูกไถ่สวนผสม(ขุดรอบแปลงนา) มีต้นแบบด้านการประกอบอาชีพ ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.15 แสดงการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ปรัชชีครัวเรือนระดับชุมชนในด้านความสัมพันธ์ในชุมชน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
15.1 คนในหมู่บ้านมีความสามัคคีกันมากขึ้น	1	2.94
15.2 มีหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น ทหารค่ายพระยอดเมืองขวางมาอบรมการทำปุ๋ยให้กับชาวบ้าน	1	2.94
15.3 ชาวบ้านมีความสุข จากการมีรายได้เพิ่มขึ้น	1	2.94

จากตารางที่ 4.15 พบว่า ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนรู้ปรัชชีครัวเรือนระดับชุมชนในด้านความสัมพันธ์ในชุมชน พบว่า คนในหมู่บ้านมีความสามัคคีกันมากขึ้น ร้อยละ 2.94 มีหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น ทหารค่ายพระยอดเมืองขวางมาอบรมการทำปุ๋ยให้กับชาวบ้าน ร้อยละ 2.94 ชาวบ้านมีความสุข จากการมีรายได้เพิ่มขึ้น ร้อยละ 2.94

ตารางที่ 4.16 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากปรัชชีครัวเรือนในด้านความหมายของทรัพยากรชุมชน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
16.1 คน	26	76.47
16.2 ดิน น้ำ ป่า	19	55.88
16.3 ความรู้/ภูมิปัญญา/ข้อมูล	8	23.53
16.4 ต้นทุนทางสังคม ชุมชนเอื้ออาทร มีวิถีแห่งความเป็นชนบท วัฒนธรรม ปราชญ์ชาวบ้าน เมล็ดพันธุ์ข้าว การทอผ้า	5	14.71
16.5 สังคม , วัฒนธรรม	3	8.82
16.6 ความรู้สึกนึกคิด ความคิดริเริ่ม	2	5.88
16.7 ทุกสิ่งที่มีในชุมชน	2	5.88
16.8 ทรัพยากรสิ่งของสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน	2	5.88
16.9 งานประเด็น	1	2.94
16.10 สัตว์	1	2.94
16.11 หน่วยงานภาคี	1	2.94

ตารางที่ 4.16 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความหมายของทรัพยากรชุมชน
(N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
16.12 ทรัพยากรธรรมชาติ	1	2.94
16.13 การมีป่าไม้ล้อมรอบชุมชน และแม่น้ำมีปลา	1	2.94
16.14 วัด	1	2.94
16.15 ภูเขา	1	2.94
16.16 ที่ทำกิน	1	2.94
16.17 ผลผลิตที่เราได้จากการเลี้ยงสัตว์ พืชนา พืชไร่	1	2.94
16.18 มีการศึกษา	1	2.94
16.19 สุขภาพ	1	2.94
16.20 งบประมาณ	1	2.94
16.21 หน่วยงานที่บูรณาการให้ความร่วมมือ	1	2.94
16.22 ศิลปะ	1	2.94
16.23 ไฟ	1	2.94
16.24 ลม	1	2.94

จากตารางที่ 4.16 พบว่า ในภาพรวมของแผนการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ในด้านความหมายของทรัพยากรชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่ให้ความหมายว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับ คน ร้อยละ 76.47 รองลงมาคือ ดิน น้ำ ป่า ร้อยละ 55.88 ความรู้/ภูมิปัญญา/ข้อมูล ร้อยละ 23.53 ถัดมาคือ ต้นทุนทางสังคม ชุมชนเอื้ออาทร มีวิถีแห่งความเป็นชนบท วัฒนธรรม ปราชญ์ชาวบ้าน เมล็ดพันธุ์ข้าว การทอผ้า ร้อยละ 14.71 ในส่วนของความหมายทางด้านสังคม, วัฒนธรรม ร้อยละ 8.82 สำหรับความรู้สึกรักใคร่ ความคิดริเริ่ม ทุกสิ่งที่มีในชุมชน และทรัพยากรสิ่งของสิ่งอำนวยความสะดวก ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.17 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านสภาพ/ปัญหาของทรัพยากรชุมชน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
17.1 น้ำแล้ง	17	50.00
17.2 ดินเสื่อม ดินสไลด์	8	23.53
17.3 มีบ่อบาดาล บ่อน้ำตื้นแต่ไม่สามารถกินได้ ใช้ได้เนื่องจากสิ่งแวดล้อมมีสารพิษ	8	23.53
17.4 น้ำท่วม	6	17.65
17.5 การตัดต้นไม้ในที่สาธารณะไปขาย การทำลายป่า การตัดต้นไม้ในที่นา มีศัตรูพืช มีป่าชุมชน ชาวบ้านเข้าไปเก็บของป่ามากิน มาขาย บุกรุกป่าชุมชน	6	17.65
17.6 รถบรรทุกขนดินผ่านชุมชนทำให้ถนนชำรุด	3	8.82
17.7 มีขยะมากไม่มีที่ทิ้ง/ขยะข้างทาง	2	5.88
17.8 อาชีพประมงชายฝั่งทำอย่างอื่นไม่เป็น น้ำท่วมทำให้ชาวบ้านยากจนเกิดปัญหา ยาเสพติด	2	5.88
17.9 คน ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่เงิน (ผู้นำเห็นแก่ตัวไม่กล้าแก้ไขปัญหานี้เนื่องจาก เป็นฐานเสียงในการเลือกตั้ง)	2	5.88
17.10 เชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผน	1	2.94
17.11 สถานที่ธรรมชาติมีสิ่งก่อสร้างมาก	1	2.94
17.12 สถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติขาดการควบคุมอย่างถูกวิธี	1	2.94
17.13 จำนวนกุ่ม ปลายดลง น้ำแห้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล มีสารพิษลงนาข้าว	1	2.94
17.14 คนในชุมชนถูกดึงออกจากพื้นที่มีแต่คนรุ่นเก่า	1	2.94
17.15 เดิมปลูกนาข้าวเปลี่ยนเป็นสวนยาง	1	2.94
17.14 ทะเลเสื่อมเป็นทะเล 3 น้ำ ถูฝุ่นน้ำจืดเยอะ หน้าแล้งน้ำกร่อย น้ำเค็มรุก เหลือ ความอุดมสมบูรณ์น้อยเกิดความตื่นเขิน สัตว์น้ำเหลือน้อย	1	2.94
17.17 ชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ป่า	1	2.94
17.18 คนในชุมชนหาอาชีพทำในชุมชน เช่น ตกกุ้ง คนไม่ออกจากชุมชน	1	2.94
17.19 มีสวนป่ายั่งยืน 100 ปีเป็นป่าเบญจพรรณ	1	2.94
17.20 โครงการลุ่มน้ำปากพนังทำให้การขึ้นลงของน้ำเปลี่ยน ความแรงของน้ำน้อยลง ทำให้จำนวนปลาน้อยลง	1	2.94
17.21 มีเรือลุนเข้ามาลากปลา ปู กุ้งตัวเล็กไปหมด(อวนตาถี่)	1	2.94
17.22 น้ำทะเลกัดเซาะชายฝั่งทำให้ให้น้ำเปลี่ยนทิศทางการไหล ปลายากขึ้น และมี เรือคราดหอยมาจากระยอง	1	2.94
17.23 มีป่าชุมชน (ป่าชุมชนห้วยหูด)ที่สามารถหากินได้	1	2.94
17.24 คนต่างถิ่นเข้ามาขโมยของในป่าชุมชน	1	2.94
17.25 มีโรงงานมันทำให้กลิ่น ฝุ่น น้ำเสีย	1	2.94

ตารางที่ 4.17 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ด้านสภาพ/ปัญหาของทรัพยากรชุมชน
(N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
17.26 มีอุตสาหกรรมโรงโม่หิน	1	2.94
17.27 มีน้ำแต่ไม่สามารถจัดการได้	1	2.94
17.28 ใช้สารเคมีในการเพาะปลูก	1	2.94
17.29 มีการขายหน้าดินเพื่อการค้า	1	2.94
17.30 ชาวบ้านไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน	1	2.94
17.31 คนในชุมชนไม่ค่อยให้ความร่วมมือกับกิจกรรมต่าง ๆ	1	2.94
17.32 มีการดูทรายในแม่น้ำมูลทำให้ตลิ่งพัง	1	2.94
17.33 น้ำเค็ม	1	2.94

จากตารางที่ 4.17 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ในด้านสภาพ/ปัญหาของทรัพยากรชุมชนส่วนใหญ่ พบว่ามีปัญหาน้ำแล้ง ร้อยละ 50.00 รองลงมาคือ ดินเสื่อม ดินสไลด์ และมีบ่อบาดาล บ่อน้ำตื้นแต่ไม่สามารถกินได้ ใช้ได้เนื่องจากสิ่งแวดล้อมมีสารพิษ ร้อยละ 23.53 ในส่วนของน้ำท่วม การตัดต้นไม้ในที่สาธารณะไปขาย การทำลายป่าการตัดต้นไม้ในที่นา มีศัตรูพืช มีป่าชุมชน ชาวบ้านเข้าไปเก็บของป่ามากินมาขาย และบุกรุกป่าชุมชน ร้อยละ 17.65 ถัดมาคือ รถบรรทุกขนดินผ่านชุมชนทำให้ถนนชำรุด ร้อยละ 8.82 สำหรับปัญหาจากการมีขยะมากไม่มีที่ทิ้ง/ขยะข้างทาง อาชีพประมงชายฝั่งทำอย่างอื่นไม่เป็น น้ำท่วมทำให้ชาวบ้านยากจนเกิดปัญหาหาเสพติดคน ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่เงิน ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.18 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อความยั่งยืน
(N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
18.1 ทำฝายแม้ว ทำฝายขนาดเล็กโดยใช้แรงงานคนในหมู่บ้าน โดยจัดทำเป็นหลักสูตรอบรม 6 วัน โดยสนับสนุนค่าอาหารและค่าอาหารว่างวันที่ 1 ช่วงเช้า ให้ความรู้ ของทรัพยากร และหมอดิน วันที่ 1 ช่วงบ่าย ประชุมกำหนดข้อมูลพื้นฐานในการออกแบบฝายที่จะสร้างจากภูมิปัญญา จะสร้างอย่างไร 5 วัน เป็นการฝึกปฏิบัติหน้างานตามแบบที่กำหนด ทำประชาคมเพื่อจัดการน้ำโดยมอบฝายให้กับชุมชนและมอบใบประกาศ พร้อมทั้งตั้งกฎการใช้น้ำใช้กระสอบทำฝายเพื่อชะลอน้ำ	7	20.59
18.2 จัดกิจกรรมการดูแลรักษาให้มีความต่อเนื่องทุกปี เช่นการอนุรักษ์สายคลอง/ทำน้ำเพื่อกำจัดขยะในลำคลอง และทำให้ขยะมีมูลค่า โดยมีธนาคารขยะ เป็นผู้แยกแยะแล้วนำไปขายหรือนำไปทำปุ๋ยทำแก๊ส โครงการ “จัดบ้าน ดับสวน รวนกันทำ”	5	14.71

ตารางที่ 4.18 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อความยั่งยืน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
18.3 ดิน มีการปลูกพืชรักษาดิน ใช้ปุ๋ยหมักหว่านรักษาหน้าดิน	4	11.76
18.4 มีเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายดับไฟป่า เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เครือข่ายอนุรักษ์วังปลา แจกกล้าต้นไม้	3	8.82
18.5 มีธนาคารปูปลา เพื่อเก็บรักษาพันธุ์สัตว์น้ำไม่ให้ลดน้อย	3	8.82
18.6 ทำระบบการจัดการน้ำประปาให้ถูกจัดสรรในหมู่บ้านจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ	2	5.88
18.7 กลุ่มเพาะพันธุ์ธนาคารต้นไม้ แจกให้ชาวบ้านปลูก	2	5.88
18.8 ปลูกพืชหลายอย่าง (ผสม) เช่น ปลูกพืชร่วมยาง	2	5.88
18.9 โครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึก (ปากปะลา)	1	2.94
18.10 เพิ่มพื้นที่ป่าชายเลน	1	2.94
18.11 สร้างสำนึกให้คนในชุมชน อนุรักษ์ป่าล้อมบ้าน ปลูกพืชริมถนน	1	2.94
18.12 ธนาคารต้นไม้-ธนาคารสวัสดิการเพื่อสร้างกระบวนการให้คนคิด ให้คนทำ	1	2.94
18.13 พัฒนากิจกรรมเครือข่ายสิ่งแวดล้อมโดยเน้นให้ผู้นำเป็นต้นแบบทำให้ดู มีให้ เห็น "พ่อปลูกเพื่อลูก พี่ปลูกเพื่อน้อง"	1	2.94
18.14 การกำหนดจุดดีของหมู่บ้าน หมู่ ต่อ 1 แห่ง โดยจะต้องมีที่สาธารณะ แหล่ง น้ำ สวนสมุนไพร สถานที่พักผ่อน หรือแหล่งเรียนรู้	1	2.94
18.15 ออกกฎระเบียบข้อบังคับ ห้ามยิงนก	1	2.94
18.16 มีโครงการปลูกต้นไม้เพื่ออุ้มน้ำ	1	2.94
18.17 มีการปฏิบัติเขียว การเลิกใช้สารเคมี	1	2.94
18.18 โครงการ “เขา นา เล” โดยสร้างความเข้าใจให้ชาวบ้านร่วมกันดูแลสิ่งแวดล้อม ในฐานะต้นน้ำ	1	2.94
18.19 โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น เยาวชนรักคลองน้อย แลกเปลี่ยนกับ ประเทศสวีเดน เยาวชนดูแลคุณภาพน้ำ และลำพูนถิ่นถิ่น ให้เด็กปลูกต้นลำพูตามดง ริมคลอง เพื่อให้เกิดหิ้งห้อย(ชมรมการท่องเที่ยว)	1	2.94
18.20 พื้นที่ที่ดินและป่าชายเลนโดยสำรวจและปักหลักวางแนว อนุรักษ์โดยให้ เยาวชนรักถิ่นตัวเอง	1	2.94
18.21 กลุ่มอนุรักษ์อ่าวบ้านดอนซึ่งมีกรรมการในแต่ละตำบล อำเภอ และจังหวัด	1	2.94
18.22 กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปูเปรี๊ยะ ได้ดำเนินการวิจัยเรื่องพันธุ์ไม้ชายฝั่งทะเลและพืช สมุนไพรที่ห่างจากชายฝั่ง 10, 15 และ 20 เมตร มีพันธุ์อะไรบ้าง	1	2.94
18.23 โครงการกระเพาะน้ำ (ที่เก็บน้ำ) และทำประตูเปิดปิดน้ำ	1	2.94
18.24 ชาวบ้านช่วยกันตรวจตราไม่ให้เรือล่นเข้ามาในพื้นที่	1	2.94
18.25 มีบทลงโทษการจับปลาในช่วงที่ห้ามจับ	1	2.94
18.26 ใช้ระบบGISให้ข้อมูลผู้ประสพภัยน้ำท่วมเพื่อที่จะช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง	1	2.94

ตารางที่ 4.18 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อความ
ยั่งยืน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
18.27 เผยแพร่และสื่อสารระเบียบของป่าชุมชนให้กับชาวบ้านทราบ	1	2.94
18.28 ถ้ามีใบไม้แห้งน้อยให้ชิงเผาก่อน ในช่วง 2 ทุ่ม - ตี 3	1	2.94
18.29 ทำแนวกันไฟเพื่อดูแลรักษาป่า	1	2.94
18.30 จัดทำโฉนดชุมชน	1	2.94
18.31 จัดตั้งกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์	1	2.94
18.32 จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียนประถมเรื่อง "ทรัพยากรธรรมชาติ"	1	2.94
18.33 จัดทำแผนที่ทำมือเพื่อระบุสิทธิในที่ดินทำกินซึ่งมีปัญหา	1	2.94
18.34 เชิญแกนนำที่มีปัญหาไปประสานกับผู้ใหญ่บ้าน/ อบต. เพื่อสร้างความเข้าใจ ร่วมกันโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จมาก่อน	1	2.94
18.35 ขุดอ่างชะลอน้ำแก้ปัญหาหน้าแล้ง	1	2.94
18.36 ขุดลอกคลองให้น้ำไหลสะดวก	1	2.94
18.37 จัดทำแผนที่วางมือ ในการศึกษาทางน้ำ และจัดการแก้ปัญหาหน้าท่วม	1	2.94
18.38 ทำแกสชีวภาพ	1	2.94
18.39 คอยกับชาวบ้านเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหา	1	2.94
18.40 ปลุกหญ้าแฝกเพื่อรักษาปัญหาดินสไลด์ตามแนวคันคลอง	1	2.94
18.41 ปลุกกอไผ่เพื่อแก้ปัญหาการตื้นเขินของแม่น้ำ	1	2.94
18.42 จัดทำเตาชีวมวลประหยัดพลังงาน	1	2.94
18.43 มีการเชื่อมโยงเป็นยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมของตำบล โดยมีกรรมการใน ระดับหมู่บ้านและตำบล	1	2.94
18.44 มีการออกกฎชุมชน ห้ามหาหน่อไม้ขาย	1	2.94
18.45 ทำน้ำระบบ AIR WEAR น้ำดันผ่านท่อ	1	2.94
18.46 จัดการระบบสนับสนุนเพื่อการตัดสินใจในการบริหารจัดการป่าไม้โดยการ สำรวจข้อมูลของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	1	2.94
18.47 ขุดบ่อเพื่อเก็บกักน้ำ	1	2.94
18.48 บวชต้นไม้เพื่อทำพิธีกรรมบวชเหมือนพระทำให้ไม่มีใครกล้าตัดถือเป็นการ อนุรักษ์	1	2.94
18.49 ใช้ประชาสัมพันธ์เพื่อคัดค้านไม่ให้ออก นส.3 และใช้รถกันเป็นแนวเขตไม่ให้คน บุกรุกป่า	1	2.94
18.50 กำจัดวัชพืชและนำพันธุ์ปลามาปล่อย	1	2.94

ตารางที่ 4.18 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อความยั่งยืน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
18.51 งดจับปลาฤดูวางไข่, กำหนดขนาดตาของแหในการจับปลา	1	2.94
18.52 คน-ถ้าใครไม่เข้าร่วมกิจกรรมหรือเวทีที่ประชาชนจะจัดการให้ออกเสียงและตัดสินใจประโยชน์ต่างๆ	1	2.94
18.53 ให้กลุ่มเยาวชนไปคัดแยกขยะเพื่อไปรวมกันที่ธนาคาร	1	2.94
18.54 รับซื้อขยะที่แยกแล้วกับชาวบ้าน	1	2.94
18.55 ให้เงินรางวัลกับชุมชนที่ดี	1	2.94
18.56 จัดตั้งศูนย์ไบโอดีเซลเพื่อรับซื้อน้ำมันพืชเก่า	1	2.94
18.57 ขุดบ่อเพิ่ม	1	2.94
18.58 มีป่าในเขตสำนักสงฆ์ทำให้คนไม่กล้าตัด	1	2.94
18.59 ฝัดตัดดิน	1	2.94
18.60 ปลุกพืชใกล้อ่างเก็บน้ำในฤดูแล้งเพื่อให้มีผักสดกินภายในหมู่บ้าน	1	2.94
18.61 ใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในการสูบน้ำมาพักในบ่อก่อนที่จะให้ไหลไปในแปลงผัก	1	2.94
18.62 ทำประตุน้ำล้นและเก็บกักน้ำ แล้วสูบน้ำด้วยไฟฟ้า	1	2.94
18.63 กำหนดเขตอุทยาน	1	2.94
18.64 ศึกษาพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนเพื่อวางแผนในการบำรุงรักษา	1	2.94
18.65 มีการออกระเบียบดูแลดูทราย	1	2.94
18.66 อบต.นำวิทยากรมาสอนให้กับชาวบ้านแต่ได้ผลเหมือนเก่า	1	2.94
18.67 ชาวบ้านแก้ไขปัญหตามสาเหตุของปัญหา และแจ้งเรื่องกับอบต.	1	2.94
18.68 ปลุกต้นไม้ทดแทน	1	2.94
18.69 มีกลุ่มเกษตรกรปลอดสารพิษ	1	2.94
18.70 มีกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ	1	2.94
18.71 แก้ปัญหาดินเปรี้ยวโดยใช้ปุ๋ยหมัก หรือปุ๋ยมาร์ล	1	2.94
18.72 ปลุกพืชหมุนเวียนเพื่อรักษาดิน	1	2.94
18.73 ปลุกฝังในการช่วยเหลือสังคม/พัฒนาหมู่บ้าน มีการช่วยกำจัดขยะในชุมชน	1	2.94
18.74 ใช้เสียงตามสายในกระตุ้นให้ชาวบ้านรักษาสิงแวดล้อม	1	2.94
18.75 ส่งชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ "หมอดิน" เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับชาวบ้าน	1	2.94
18.76 สร้างเขื่อนกันน้ำเพื่อไม่ให้ไหลไปหลายพื้นที่	1	2.94
18.77 ปลุกพืชหมุนเวียนเพื่อรักษาดิน	1	2.94
18.78 ปิดป่าให้สามารถเก็บได้ในบางฤดู และห้ามใช้รถยนต์เข้าไปบรรทุกของป่า	1	2.94
18.79 ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ทนน้ำท่วม	1	2.94

ตารางที่ 4.18 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อความยั่งยืน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
18.80 ใช้เปิดไล่ทุ่งกินหอยเชอรี่แทนการใช้สารเคมีฆ่า	1	2.94
18.81 ควรมีเวทีใหญ่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำ	1	2.94

จากตารางที่ 4.18 พบว่า ในภาพรวมของแผนชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรชุมชนเพื่อความยั่งยืนพบว่า ส่วนใหญ่ทำฝ่ายแม่ครัว(ทำฝ่ายขนาดเล็กโดยใช้แรงงานคนในหมู่บ้าน โดยจัดทำเป็นหลักสูตรอบรม 6 วัน โดยสนับสนุนค่าอาหารและค่าอาหารว่างวันที่ 1 ช่วงเช้า ให้ความรู้ ของทรัพยากร และหมอดิน วันที่ 1 ช่วงบ่าย ประชุมกำหนดข้อมูลพื้นฐานในการออกแบบฝ่ายที่จะสร้างจากภูมิปัญญา จะสร้างอย่างไร 5 วัน เป็นการฝึกปฏิบัติหน้างานตามแบบที่กำหนด ทำประชาคมเพื่อจัดการน้ำโดยมอบฝ่ายให้กับชุมชนและมอบใบประกาศ พร้อมทั้งตั้งกฎการใช้ น้ำใช้กระสอบทำฝ่ายเพื่อชะลอน้ำ) ร้อยละ 20.59 รองลงมาคือ การจัดกิจกรรมการดูแลรักษาให้มีความต่อเนื่องทุกปี เช่น การอนุรักษ์สายคลอง/ทำน้ำเพื่อกำจัดขยะในลำคลอง และทำให้ขยะมีมูลค่า โดยมีธนาคารขยะ เป็นผู้แยกแยะแล้วนำไปขายหรือนำไปทำปุ๋ยทำแก๊ส โครงการ “จัดบ้าน ดับสวน รวนกันทำ” ร้อยละ 14.71 ถัดมาคือ ดิน มีการปลูกพืช รักษาดิน ใช้ปุ๋ยหมักกว่ารักษาหน้าดิน ร้อยละ 11.76 ในส่วนของเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายดับไฟป่า เครือข่ายอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เครือข่ายอนุรักษ์วังปลา แจกกล้าต้นไม้ มีค่าร้อยละเท่ากับ ธนาคารปู ปลา เพื่อเก็บรักษาพันธุ์สัตว์น้ำไม่ให้ลดน้อย ร้อยละ 8.82 และทำระบบการจัดการน้ำประปาให้ถูกจัดสรรในหมู่บ้าน จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเพาะพันธุ์ธนาคารต้นไม้ แจกให้ชาวบ้านปลูก ปลูกพืชหลายอย่าง (ผสม) เช่น ปลูกพืชรวมยาง ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.19 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
19.1 รายจ่ายค่าปุ๋ยเคมี	4	11.76
19.2 รายจ่ายค่ายาฆ่าแมลง	4	11.76
19.3 รายได้จากการหาหอยปูปลาลดลง และต้องออกทะเลเล็กในการหาสัตว์ทะเล ทำให้ เกิดอาสาอนุรักษ์และปลูกป่าชายเลนทดแทนและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ	3	8.82
19.4 ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงของเครื่องสูบน้ำเพราะระบบชลประทานมีปัญหา	2	5.88
19.5 รายจ่ายด้านพลังงาน	2	5.88
19.6 รายได้จากป่าชุมชน	2	5.88
19.7 เปรียบเทียบรายจ่ายต้นทุนการผลิตกับรายรับจากผลผลิต	2	5.88

ตารางที่ 4.19 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดกาทรัพยากรชุมชน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
19.8 จากรายจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าจัดเก็บขยะ มาจัดโครงการอนุรักษ์บ่อน้ำต้นเพื่อลดรายจ่ายด้านนี้	1	2.94
19.9 รายจ่ายจากการซื้อปลากินเพราะหาปลาไม่ได้ปลามีน้อยจึงเพิ่มสัตว์น้ำโดยการใส่-จุลินทรีย์ก้อนลงในแหล่งน้ำ	1	2.94
19.10 ทำแบบสอบถามเพื่อประเมินสภาพสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายด้วยสารพิษแล้วมาจัดลำดับข้อมูล	1	2.94
19.11 ข้อมูลแหล่งที่เราซื้อปลาแล้วถามว่าปลามาจากไหน	1	2.94
19.12 ในอาชีพประมงจะดูว่าก่อน ระหว่างและหลังการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจับได้เท่าไรแต่หลังแล้วสามารถจับได้เยอะกว่า	1	2.94
19.13 ข้อมูลจากการซื้อปุ๋ยเคมีมีมากทำให้ทรัพยากรเปลี่ยนแปลง ปลาจำนวนลดน้อยลงตัวเล็กลง มีสารเคมีตกค้างในปลา	1	2.94
19.14 ข้อมูลจากการสอบถามกับคนหาปลาถึงลักษณะของปลาเป็นอย่างไร	1	2.94
19.15 ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล	1	2.94
19.16 รายจ่ายค่าเมล็ดพันธุ์	1	2.94
19.17 ดูข้อมูลจาก จปฐ.	1	2.94
19.18 รายได้จากการหาของป่า ถ้าป่าอุดมสมบูรณ์ทำให้รายได้ดี	1	2.94
19.19 รายได้จากการขายปลา	1	2.94
19.20 รายจ่ายค่าน้ำมันเชื้อเพลิง	1	2.94
19.21 รายจ่ายการซื้อน้ำมันพืช	1	2.94
19.22 รายจ่ายการซื้อผงชูรส	1	2.94
19.23 รายจ่ายการซื้อหัวอาหารในการเลี้ยงไก่ไข่	1	2.94
19.24 รายจ่ายในการซื้อไข่ไก่	1	2.94
19.25 จำนวนรายได้จากการขายผลผลิตกับรายจ่ายต้นทุนการผลิต	1	2.94
19.26 รายจ่ายด้านอาหาร ถ้าซื้อกินแสดงว่าในพื้นที่เราไม่มีขาดความอุดมสมบูรณ์	1	2.94

จากตารางที่ 4.19 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดกาทรัพยากรชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่มีรายจ่ายค่าปุ๋ยเคมี, รายจ่ายค่ายาฆ่าแมลง ร้อยละ 11.76 รองลงมาคือรายได้จากการหาของป่าลดลง และต้องออกทะเลเล็กในการหาสัตว์ทะเลทำให้ เกิดอาสอนุรักษ์และปลูกป่าชายเลนทดแทนและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ร้อยละ 8.82 ถัดมาคือ ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงของเครื่องสูบน้ำเพราะระบบชลประทานมีปัญหา, รายจ่ายด้านพลังงาน, รายได้จากป่าชุมชน, และการเปรียบเทียบรายจ่ายต้นทุนการผลิตกับรายรับจากผลผลิต

ร้อยละ 5.88 สำหรับรายจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าจัดเก็บขยะ มาจัดโครงการอนุรักษ์บ่อน้ำตื้นเพื่อลดรายจ่ายด้านนี้, รายจ่ายจากการซื้อปลากินเพราะหาปลาไม่ได้ปลามีน้อยจึงเพิ่มสัตว์น้ำโดยการ ใส่อุบลินทรีย์ก้อนลงในแหล่งน้ำ, ทำแบบสอบถามเพื่อประเมินสภาพสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายด้วยสารพิษแล้วมาจัดลำดับข้อมูล ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.20 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านสภาพสุขภาพ (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
20.1 เป็นโรคเบาหวานความดัน	19	55.88
20.2 พบสารเคมีจากการตรวจร่างกายเป็นจำนวนมาก	8	23.53
20.3 มะเร็งต่อมน้ำเหลือง มะเร็งมดลูก มะเร็งเต้านม ปอด สมอง	6	17.65
20.4 ติดเหล้า	5	14.71
20.5 ติดบุหรี่	3	8.82
20.6 พบสารเคมีในร่างกาย	2	5.88
20.7 โรคไต	2	5.88
20.8 การทำนาใช้เครื่องทุ่นแรงทำให้ ไม่ได้ออกกำลังกาย	2	5.88
20.9 ระบบทางเดินหายใจ	1	2.94
20.10 เดิมคนกินอาหารพื้นบ้านแต่ปัจจุบันกินของ CP	1	2.94
20.11 มีผู้สูงอายุจำนวนมาก เด็กและเยาวชนมีน้อย	1	2.94
20.12 ชาวบ้านชอบไปโรงพยาบาลเอกชน	1	2.94
20.13 ยาลิ้นคนไข้ นโยบายฟรี ทำให้รัฐจ่ายยาไม่ยั้ง ชาวบ้านมียาจำนวนมาก (การเข้าถึงยาพื้นฐานง่ายมากสำหรับชุมชน)	1	2.94
20.14 กินอาหารไม่ถูกสุขลักษณะ	1	2.94
20.15 คนในชุมชนไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องสุขภาพ	1	2.94
20.16 กินผักที่มีสารเคมี	1	2.94
20.17 มีการเผาขยะในหมู่บ้านทำให้คนต้องสูดดมอากาศที่เป็นพิษ	1	2.94
20.18 มีสุขภาพดี	1	2.94
20.19 รู้จักคุณค่าของสุขภาพ	1	2.94
20.21 สารเคมีตกค้างในดินเพาะปลูกมาก	1	2.94
20.22 ความพิการ	1	2.94
20.23 ติดยาเวชภัณฑ์	1	2.94
20.24 ผู้สูงอายุมีปัญหา ปวดเมื่อย	1	2.94
20.25 ไม่ออกกำลังกาย	1	2.94

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
20.26 ซื้ออาหารถุงกิน	1	2.94

ตารางที่ 4.20 พบว่า ในภาพรวมของบัญชีครัวเรือนในด้านสภาพสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นโรคเบาหวาน ความดัน ร้อยละ 55.88 รองลงมาคือ พบสารเคมีจากการตรวจร่างกายเป็นจำนวนมาก ร้อยละ 23.53 ถัดมาคือมะเร็ง ต่อมน้ำเหลือง มะเร็งมดลูก มะเร็งเต้านม ปอด สมอ ร้อยละ 17.65 ติดเหล้า ร้อยละ 14.71 ติดบุหรี่ ร้อยละ 8.82 ในส่วนของการพบสารเคมีในร่างกาย, โรคไต, การทำนาใช้เครื่องทุ่นแรงทำให้ ไม่ได้ออกกำลังกาย, ระบบทางเดินหายใจ และดื่มคนกินอาหารพื้นบ้านแต่ปัจจุบันกินของ CP ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.21 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการสร้างเสริมสุขภาพ (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
21.1 ส่งเสริมการเดินแอโรบิก ไร่ไม้พลอง	25	73.53
21.2 ตรวจสุขภาพ ตรวจคัดกรองสุขภาพ ตรวจหาสารพิษในร่างกาย คัดกรอง เบาหวาน ความดันออกหน่วยวัดความดัน/เบาหวานตรวจหาสารพิษในร่างกาย ตรวจ กรองมะเร็ง แม่และเด็ก ผู้สูงอายุ	16	47.06
21.3 ส่งเสริมการนำสมุนไพรและผักพื้นบ้านมาใช้ในการรักษาปลูกผักไว้กินเอง โครงการแปรรูปสมุนไพรรางจืด มะรุม ฟักทะลายโจร ขมิ้นชัน ไพล	5	14.71
21.4 ปลูกผักปลอดสารโดยใช้มะพร้าวแทนดินไว้กินเอง	5	14.71
21.5 รณรงค์และประชาสัมพันธ์ที่หอกระจายข่าว เวทีประชุมหมู่บ้าน รพสต. อสม. ร่วมกับอบต.ให้ความรู้เรื่องสุขภาพกับชาวบ้าน ให้ลดการใช้สารเคมี รู้ผลถึงการใช้ สารเคมี	4	11.76
21.6 หน่วยงานภายนอกส่งเสริมงบประมาณ/กิจกรรมการออกกำลังกาย กลุ่ม ผู้สูงอายุ	3	8.82
21.7 อบต.สนับสนุนงบประมาณในการจัดโครงการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน	3	8.82
21.8 รณรงค์ออกกำลังกาย วิ่งตอนเช้า	3	8.82
21.9 ให้ อสม.ตรวจสุขภาพชาวบ้าน	2	5.88
21.10 สนับสนุนเครื่องออกกำลังกาย	2	5.88
21.11 จัดสมัชชาสุขภาพ โครงการมหรรมสุขภาพเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องสุขภาพ	2	5.88
21.12 ให้กินน้ำมะพร้าวสกัดเย็นเพื่อระดับไขมันในเส้นเลือด	1	2.94
21.13 ควรสนับสนุนกระบวนการสร้างเสริมให้คนมั่นใจที่รักษาด้วยตนเองได้	1	2.94

ตารางที่ 4.21 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการสร้างเสริมสุขภาพ (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
21.14 จัดโครงการคัดแยกขยะแล้วนำไปขายไม่ต้องเผาโดยคนแยกขยะจะได้เงิน30-31 บาท เพื่อนำไปให้กับกองทุนสัจจะวันละบาท ซึ่งมีสวัสดิการให้กับผู้ด้อยโอกาส	1	2.94
21.15 สร้างภูมิทัศน์ในหมู่บ้าน โดยปลูกพืชริมรั้วตัดแต่งให้สวยงาม ทำให้สุขภาพจิตดี	1	2.94
21.16 เลี้ยงไก่ด้วยวิธีธรรมชาติจะได้กินไข่ที่ไม่มีสารเคมีตกค้าง (ให้ไก่เลืกยาบ้า)	1	2.94
21.17 ปรับเปลี่ยนฐานจิตใจให้คนที่มปัญหามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ไม่อยู่คนเดียว	1	2.94
21.18 ส่งเสริมความรู้ให้ชาวบ้านเข้าใจถึงสาเหตุของการเกิดโรค เช่น จุลินทรีย์ แบ่งเป็น ดี เป็นกลาง และเชื้อโรค ถ้าจะดูแลสุขภาพควรทำให้ตัวเชื้อโรคน้อย	1	2.94
21.19 โครงการสมุดวัดรอบเอาจ วัดน้ำหนักส่วนสูง รอบเอาจั้วลันเดือนวัดอีกที่ว่าลดลงหรือไม่	1	2.94
21.20 ใช้เวทีสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพให้ชาวบ้านเข้าใจ	1	2.94
21.21 จัดสถานที่จำหน่าย "ตลาดผักพื้นบ้าน อาหารและยา" เพื่อรวบรวมผักที่เหลือกิน เหลือใช้ไปจำหน่ายในตลาด	1	2.94
21.22 ตรวจสุขภาพแม่และเด็ก ผู้สูงอายุ	1	2.94
21.23 สร้างกระบวนการให้ชาวบ้านเกิดการซักถาม มีปฏิริยาตอบโต้ ตอบสนองมากขึ้น -มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง และมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน	1	2.94
21.24 นักวิชาการคอยเสริมโดยการเอาข้อมูลไปให้ชาวบ้านคิดต่อ แต่อย่าไปคิดกัน ความคิดคนอื่น ไม่ใช่ความคิดตนเองเป็นหลัก	1	2.94
21.25 สอนสุขภาพเดือนละ 1 ครั้ง โดยสปสข. ร่วมกับ อสม.	1	2.94
21.26 ทำผงนัวใช้แทนผงซุส รสดี ผลิตจากธรรมชาติลดเบาหวานทำให้สุขภาพดีขึ้น (ผงนัว: ผักหวาน ผักขม ใบตำลึง แป้งข้าวเหนียว และเหงือกข้าวโพดอ่อน)	1	2.94
21.27 ถนนสุขภาพ	1	2.94
21.28 โครงการสลิคคลินิคเพื่อวัดรอบเอวคนอายุ 15 ปีขึ้นไป ปีละ 3 ครั้ง	1	2.94
21.29 นำความเชื่อของชาวบ้านมาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ	1	2.94
21.30 ที่ รพ.สต. อสม. จัดมุนน้ำชาสมุนไพรให้ชาวบ้านดื่มฟรี	1	2.94
21.31 โครงการปั่นโตสุขภาพ มีเมนูสุขภาพสำหรับคนที่เป้นโรคเบาหวาน ความดัน	1	2.94
21.32 ให้เด็กไปตรวจข้อมูลลูกน้ำยุงลาย แล้วเอาข้อมูลไปส่ง	1	2.94
21.33 มีศูนย์ 3 วัย	1	2.94
21.3 มีชมรมผู้สูงอายุ	1	2.94

ตารางที่ 4.21 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการสร้างเสริมสุขภาพ (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
21.35 ระบุและป้องกันโรคติดต่อ โดยใช้งานแบบไตรภาคี อสม. อนามัย อบต. โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ศูนย์ประสานงานด้านสาธารณสุข ให้หมอและอสม.ทำงานกับเรา ศูนย์พัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุข อบรมเข้าค่าย อสม.จัดกิจกรรมเสริมวิชาการ	1	2.94
21.36 จัดการแข่งขันกีฬา	1	2.94
21.37 มีการทำวิจัยขนาดเล็กของชาวบ้านเรื่องสุขภาพจิต	1	2.94
21.38 มีเครือข่ายการดูแลสุขภาพภาพตัวเอง (การใช้สมุนไพร, การนวดเท้า)	1	2.94
21.39 โรงเรียนจัดทำหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การดูแลทำในผู้ป่วยเบาหวาน	1	2.94
21.40 มีการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ,ประดิษฐ์เครื่องออกกำลังกาย,เครื่องฟื้นฟูกล้ามเนื้อผู้สูงอายุ	1	2.94
21.41 ลดปัจจัยเสี่ยงเรื่องเหล้า - บุหรี่สามารถใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน	1	2.94
21.42 มหกรรมต้มโฮม เป็นงานวิชาการ 150 ประเด็น	1	2.94
21.43 ให้รับประทานอาหารครบ 5 หมู่	1	2.94
21.44 ลดการใช้สารเคมี โดยใช้สมุนไพรแทน เช่น ใบตะไคร้, บอระเพ็ด, สะเดา, สาบเสือ	1	2.94
21.45 ไม่ซื้อผัก/เนื้อสัตว์จากภายนอกชุมชนมาบริโภค	1	2.94
21.46 ส่งเสริมให้คนตรวจมะเร็งปากมดลูก	1	2.94
21.47 ตั้งกลุ่ม "เพื่อนช่วยเพื่อน" โดยให้ความรู้กับ อสม.มาเรียนรู้และคอยให้ความรู้กับชาวบ้านต่อไป	1	2.94
21.48 ส่งเสริมการนั่งสมาธิโดยจัดในหมู่บ้าน	1	2.94
21.49 สร้างห้องน้ำโถชักโครกให้คนพิการ	1	2.94
21.50 สร้างกระแสน้ำใต้กักแล้วมีสารพิษโดยใช้คำว่า "ถ้ำร้องไห้ จะเอากะหล่ำปลีหน้าบ้านให้กิน" เพราะชาวแม่จะปลูกกะหล่ำปลีหลังบ้านไว้กินเอง	1	2.94
21.51 อบต.สนับสนุนงบประมาณสนับสนุนให้กับศูนย์สุขภาพชุมชน	1	2.94
21.52 สร้างความสามัคคีให้ทำกิจกรรมร่วมกัน	1	2.94
21.53 จัดโครงการบูรณาการ คนดี สุขภาพดี เพื่อลดสารเคมีของเกษตรกรเป็นเกษตรกรอินทรีย์	1	2.94
21.54 ส่งเสริมให้ใช้น้ำส้มควันไม้แทนสารเคมี	1	2.94
21.55 ประสานงานกับ สสส. ในการจัดโครงการออกกำลังกาย	1	2.94
21.56 ฉีดยาป้องกันยุงลายทุกพฤษภาคม	1	2.94
21.57 จัดโครงการกีฬาต้านยาเสพติด	1	2.94
21.58 จัดโครงการรณรงค์ยาเสพติด ออกกำลังกาย เลิกเหล้า	1	2.94
21.59 จัดโครงการรณรงค์วิธีการใช้สารเคมีกับชาวบ้าน	1	2.94

ตารางที่ 4.21 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการสร้างเสริมสุขภาพ (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
21.60 ดูแลผู้สูงอายุควรมีการอบรมร่วมกับสภาภาคไทย	1	2.94
21.61 กิจกรรมเพื่อวิเคราะห์ความเป็นอยู่/ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว จากการเยี่ยมชุมชน	1	2.94
21.62 ส่งเสริมให้มีกินเนื้อปลาแทนเนื้อหมู	1	2.94
21.63 รณรงค์ให้อำเภอและตำบลมาตรวจสุขภาพที่ รพ.สต.ทุกเดือน	1	2.94
21.64 จัดโครงการสุขภาพจิตส่งเสริมให้วชิรพรหมณ์ ในวันที่ 5 ธันวาคม	1	2.94

จากตารางที่ 4.21 พบว่า ในภาพรวมของบัญชีครัวเรือนในด้านการสร้างเสริมสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่ ส่งเสริมการเดินแอโรบิก ไร่ไม้พลอง ร้อยละ 73.53 รองลงมาคือ ตรวจสุขภาพ ตรวจคัดกรองสุขภาพ ตรวจหาสารพิษ ในร่างกาย คัดกรองเบาหวาน ความดันออกหน่วยวัดความดัน/เบาหวานตรวจหาสารพิษในร่างกาย ตรวจกรองมะเร็ง แม่และเด็ก ผู้สูงอายุร้อยละ 47.06 ถัดมาคือ มีการส่งเสริมการนำสมุนไพรและผักพื้นบ้านมาใช้ในการรักษาปลูกผักไว้ กินเองโครงการแปรรูปสมุนไพรรางจืด มะรุม ฟักทะลายโจร ขมิ้นชัน ไพล, ปลูกผักปลอดสารโดยการไ้มะพร้าวแทนดินไว้กินเอง ร้อยละ 17.65 ในส่วนของกสนรณรงค์และประชาสัมพันธ์ที่หอกระจายข่าว เวทีประชุมหมู่บ้าน รพสต. อสม. ร่วมกับอบต.ให้ความรู้เรื่องสุขภาพกับชาวบ้าน ให้ลดการใช้สารเคมี รู้ผลถึงการใช้สารเคมี ร้อยละ 11.76 และมีหน่วยงานภายนอกส่งเสริมงบประมาณ/กิจกรรมการออกกำลังกาย กลุ่มผู้สูงอายุ อบต.สนับสนุนงบประมาณในการจัดโครงการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน และรณรงค์ออกกำลังกาย วิ่งตอนเช้า ร้อยละ 8.82 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.22 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนสุขภาพ (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
22.1 มีค่าใช้จ่ายในการไปโรงพยาบาลและซื้อยาแก้ปวดกินเอง	17	50.00
22.2 รាយจ่ายอบายมุข เหล้า บุหรี่ ใช้เปรียบเทียบกับข้อมูลโรคระบบทางเดินหายใจ	5	10.29
22.3 รាយจ่ายสารเคมีในการทำเกษตรกรรมจะตอบเรื่องอาชีวอนามัย	5	10.29
22. 4 ค่าอาหารที่แยกประเภทละเอียด	3	8.82
22.5 มีข้อมูลซื้อผักกินมาก แสดงว่าไม่ได้ปลูกเอง	2	5.88
22.6 ค่ายา พัฒนาอสม.1คนต่อ 10 ครัวเรือน เชื่อมกับ รพสต.	2	5.88
22.7 รាយจ่ายรวมด้านการซื้อข่าวสารสูง ทั้งที่ทำนาเอง จ้างเก็บเกี่ยวข้าว แล้วขายหมด จึงทำให้ต้องซื้อกิน	1	2.94
22.8 วิเคราะห์สาเหตุการตายของคนจากการไปร่วมงานศพ	1	2.94
22.9 ปัญหาสุขภาพส่วนใหญ่เกิดการจากอาหารและคนส่วนใหญ่ซื้อผักกิน	1	2.94
22.10 สาเหตุการเป็นมะเร็งมาจากการกินเนื้อสัตว์ที่มีสารเร่งเนื้อ	1	2.94
22.11 ปลูกสมุนไพรกินเองแทนการไปหาหมอ	1	2.94

ตารางที่ 4.22 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนสุขภาพ
(N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
22.12 ค่าจ้างแรงงานทำสวน	1	2.94
22.13 ใช้สารเคมีแต่คำรักษาพยาบาลปกติ	1	2.94
22.14 รายจ่ายเครื่องปรุงแต่งอาหาร ใช้เปรียบเทียบกับโรคเรื้อรัง เช่น ซอส ซีอิ๊ว ผงชูรส ซึ่งทำให้เกิดความดันโลหิตสูง	1	2.94
22.15 รายจ่ายขนมขบเคี้ยว เปรียบเทียบกับโรคฟันและภาวะโภชนาการ กินน้ำเยอะ ทำให้ไม่กินข้าว กินน้ำตาลทำให้อ้วนไม่กินข้าว กินน้ำอัดลมทำให้อ้วน ขาดอาหาร ทำให้เป็นโรคกระเพาะ	1	2.94
22.16 รายจ่ายทั่วไป เช่น แชมพู น้ำยาล้างจานมีส่วนช่วยในการลดสารเคมีปลอมปน เครื่องสำอางจนทำให้เกิดหมูบ้านสร้างเสริมสุขภาพใจดีเด่น	1	2.94
22.17 รายจ่ายค่าปุ๋ยเคมี	1	2.94
22.18 รายจ่ายจากพฤติกรรมการทำงานน้อยกว่าพัก	1	2.94
22.19 ยอดเงินออม	1	2.94
22.20 ใช้ยาสมุนไพรแทนยาเวชภัณฑ์	1	2.94
22.21 จัดงานกีฬาพื้นบ้าน	1	2.94
22.22 ให้ความรู้ในการใช้สารเคมีให้ถูกต้อง	1	2.94

จากตารางที่ 4.22 พบว่า ในภาพรวมของบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนสุขภาพ พบว่า ส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายในการไปโรงพยาบาลและซื้อยาแก้ปวดกินเอง ร้อยละ 32.35 รองลงมาคือ รายจ่ายยายามุข เหล้า บุหรี่ ใช้เปรียบเทียบกับข้อมูลโรคระบบทางเดินหายใจ ร้อยละ 10.29 ถัดมาคือ รายจ่ายสารเคมีในการทำเกษตรกรรม จะตอบเรื่องอาชีวอนามัย คือ ร้อยละ 10.29 ส่วนค่าอาหารที่แยกประเภทละเอียด ร้อยละ 8.82 สำหรับข้อมูลการซื้อผัก ไข่กินมาก แสดงว่าไม่ได้ปลูกเอง, ค่ายา พัฒนาอสม. 1 คนต่อ 10 ครัวเรือน เชื่อมกับ รพสต. ร้อยละ 5.88

ตารางที่ 4.23 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในการทราบความต้องการสวัสดิการของคนในชุมชน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
23.1 ประชุมพูดคุยกันในเวทีในหมู่บ้าน เช่น สภาองค์กรชุมชน	10	29.41
23.2 ดูจากสภาพทั่วไปของชาวบ้าน	3	8.82
23.3 เกิดจากปัญหาที่ประสบอยู่ไม่มีครูคอยดูแลนักเรียน รายจ่ายสูงกว่ารายได้	3	8.82
23.4 ชาวบ้านเสนอปัญหาเชิงประเด็นเพื่อบอกความต้องการของตนเอง (กลุ่มน้ำยาง, กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต)	1	2.94
23.5 แยกนำพูดคุยกับชาวบ้านและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน	1	2.94
23.6 สวัสดิการคือสิ่งที่เติมเต็มชีวิตให้สมบูรณ์ให้ชาวบ้านวิเคราะห์ตนเองแล้วบอกว่าต้องการอะไรมาเติมเต็มบ้าง	1	2.94
23.7 วิเคราะห์อาชีพหลักว่ามีสวัสดิการอะไร และเชื่อมโยงกับสวัสดิการที่มีอยู่แล้วในชุมชน เช่น "ออมทรัพย์วันละบาท" ควรจัดการอะไร	1	2.94
23.8 ผู้นำเป็นผู้ชี้แนะ	1	2.94
23.9 สัมภาษณ์คนยากจนในชุมชน	1	2.94
23.10 สภาองค์กรชุมชนทำหน้าที่คัดกรองโครงการในระดับตำบล	1	2.94
23.11 ผู้นำอยากให้คนในชุมชนมีสวัสดิการ	1	2.94
23.12 ชาวบ้านจะบอกกันเอง	1	2.94
23.13 เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ไปศึกษาดูงาน	1	2.94
23.14 ช่วยเหลือคนที่ประสบปัญหา เช่น ไม่มีพันธุ์ข้าวก็สามารถยืมได้ กลุ่มปฏูปลังมวันดิน	1	2.94
23.15 วิเคราะห์ SWOT ชุมชนก่อนทำข้อมัญญัติ อบต.	1	2.94
23.16 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในชุมชน	1	2.94
23.17 ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน โดยวิเคราะห์จากพื้นฐานของครอบครัวนั้น	1	2.94
23.18 ปัญหาความเหลื่อมล้ำของชุมชนชนบท	1	2.94

จากตารางที่ 4.23 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในการทราบความต้องการสวัสดิการของคนในชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่ใช้การประชุมพูดคุยกันในเวทีในหมู่บ้าน เช่น สภาองค์กรชุมชน ร้อยละ 11.76 รองลงมา คือ ดูจากสภาพทั่วไปของชาวบ้าน, เกิดจากปัญหาที่ประสบอยู่ไม่มีครูคอยดูแลนักเรียน รายจ่ายสูงกว่ารายได้ ร้อยละ 8.82 ในส่วนของชาวบ้านที่เสนอปัญหาเชิงประเด็นเพื่อบอกความต้องการของตนเอง (กลุ่มน้ำยาง, กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต), แยกนำพูดคุยกับชาวบ้านและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน, สวัสดิการคือสิ่งที่เติมเต็มชีวิตให้สมบูรณ์ให้ชาวบ้านวิเคราะห์ตนเองแล้วบอกว่าต้องการอะไรมาเติมเต็มบ้าง, วิเคราะห์อาชีพหลักว่ามีสวัสดิการอะไร และเชื่อมโยงกับสวัสดิการที่มีอยู่แล้วในชุมชน เช่น "ออมทรัพย์วันละบาท" ควรจัดการอะไร ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.24 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการจัดสวัสดิการ (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
24.1 สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความโปร่งใสในระบบการจัดการสวัสดิการชุมชนในที่ชุมชน	2	5.88
24.2 ให้สวัสดิการตั้งแต่เกิด เจ็บ ตาย เช่น กลุ่มน้ำยาง ให้เงิน 500 บาทกับเด็กเกิดใหม่ และให้ต้นไม้เนื้อแข็ง 10 ต้น	1	2.94
24.3 จัดให้คล้ายกับราชการ	1	2.94
24.4 ประชุมถามชาวบ้าน "อยากรู้เรื่องอะไร" ทำอย่างไร โดยให้เยาวชนเป็นผู้เก็บข้อมูลซึ่งทำให้เขาเหล่านั้นมีที่ยืนในชุมชนของตน	1	2.94
24.5 ใช้วารสารหมู่บ้าน (จดหมายข่าว) เพื่อชี้แจงสร้างความเข้าใจ	1	2.94
24.6 ชาวบ้านคิดกันขึ้นเองเพื่อช่วยในส่วนที่พอจะช่วยกันได้ก่อน	1	2.94
24.7 ควรต่อยอดจากกองทุนทั้งหลาย	1	2.94
27.8 Roadmap ของการพัฒนาคือขยายสวัสดิการให้ครบทุกตำบลและครอบคลุมทุกคนโดยเฉพาะคนด้อยโอกาส	1	2.94
24.9 จัดการกลุ่มออมทรัพย์ ควรมี 5ก. กรรมการ กฎกติกา การบริหารจัดการ การเงิน การรายงาน/ประเมินผล จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ว่าความมั่งคั่งภาพของประชาชน กรรมการ ว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยแค่ไหนตราบใดที่ชุมชนเป็นเจ้าขององค์กรชุมชนเป็นแกนหลักทุกคนร่วมเป็นเจ้าของก็จะเกิดความยั่งยืน	1	2.94
24.10 อบต.ผู้นำ เสนอและให้ชาวบ้านติดตาม	1	2.94
24.11 เป็นผลจากการทำบัญชีครัวเรือน และปตท.ต่อยอดให้กับครัวเรือนละ 1500 บาทที่ยึดและปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	1	2.94
24.12 คนในชุมชนกลัวกลุ่มต่าง ๆ ที่ชาวบ้านจัดตั้งจะล้ม	1	2.94
24.13 ให้อบต.เป็นคนตรวจการเงินในชุมชนทุก 6 เดือนทำระบบบัญชีด้วยคอมพิวเตอร์	1	2.94
24.14 ประชาชนร่วมกับท้องถิ่นตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คน รับฝากเงินทุกวันที่ 1 ของทุกเดือน	1	2.94
24.15 สวัสดิการอยู่บนพื้นฐาน "อาชีพ"	1	2.94
24.16 พัฒนาสวัสดิการควบคู่กับเรื่องเกษตรอินทรีย์	1	2.94
24.17 อิสลามได้จัดคุรุษัมพันธ์ มีชมรม 3 อำเภอ ทำให้เด็กทำงาน มีรายได้ มีค่าสอนให้ครู ส่วนที่เหลือใช้เป็นสวัสดิการ โดยมี พอช.มาร่วมสนับสนุนเป็นสวัสดิการ 3 ขา	1	2.94
24.18 ใช้ในการฟื้นฟูสุขภาพชุมชน	1	2.94
24.19 ประชุมกลุ่มผู้นำในตำบลแล้วแยกไปประชาคมตามหมู่บ้านจากนั้นจึงเปิดดำเนินการ	1	2.94
24.20 สามารถดำเนินงานโครงการกับเครือข่ายภายใต้กรอบของ พอช. 15 ประเด็น ได้แก่ สวัสดิการ สื่อ ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ อาชีพ การเงิน ผู้หญิง ภัยพิบัติ เป็นต้น	1	2.94
24.21 หน่วยงานเครือข่ายได้ให้โอกาสไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่น	1	2.94

ตารางที่ 4.24 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการจัดสวัสดิการ (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
24.22 สร้างบ้านให้คนยากจนทำให้เกิดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย	1	2.94
24.23 ชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองมากขึ้น ทำให้อยู่ได้อย่างมีความสุข	1	2.94
24.24 ควรมีหน่วยงานรัฐเข้ามาตรวจสอบบัญชีของกลุ่ม	1	2.94
24.25 มีการปิดบัญชีทุกสิ้นเดือน และสิ้นปี	1	2.94
24.26 มีเครือข่ายการเงินระดับตำบล กองทุนเงินล้าน ออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน	1	2.94
24.27 การสร้างบ้านต้นแบบเพื่อการจัดการด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ ไม่ได้ให้ความสำคัญมากกว่ารายได้ แต่เป็นการสร้างการเรียนรู้และชื่อเสียงให้กับคนในตำบล	1	2.94
24.28 ดูพฤติกรรมชุมชนว่าชุมชนจะได้ผลประโยชน์อะไร	1	2.94
24.29 มีการบริหารจัดการที่ดี	1	2.94
24.30 ทำให้คนเกิดการเกื้อกูล ช่วยเหลือกัน	1	2.94
24.31 กระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดการออม	1	2.94
24.32 ต้องทำให้คนเชื่อมั่นในการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งสวัสดิการ	1	2.94
24.33 ให้บริการกับคนในชุมชนราคาถูกกว่าท้องตลาด เช่น บริการรับจ้างไถไร่ละ 200 บาท เมื่อเทียบกับราคาตลาดไร่ละ 380 บาท, รถดำนาแบบกลั่ห้าง	1	2.94
24.34 พยายามหาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนกิจกรรมในชุมชน เช่น การขอรถน้ำจาก อบจ.ของททม	1	2.94
24.35 อบต.ให้สนับสนุนโรงเรียนในการซื้อหนังสือเรียนให้กับเด็กในชุมชน	1	2.94
24.36 วิเคราะห์แหล่งงบประมาณ เพื่อทำสมุดหน้าเหลือง ในการสร้างช่องทางให้ อบต.สามารถเข้าถึงแหล่งทุน	1	2.94
24.37 ชุมชนต้องอาศัยซึ่งกันและกันในการดำเนินงาน	1	2.94
24.38 เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าคนใดคนหนึ่ง	1	2.94
24.39 อบต.จะมีการติดตาม-ประเมินกลุ่มในชุมชน	1	2.94
24.40 มองภาพว่าค่าใช้จ่ายแบบนี้จะทำอะไรให้ย้อนกลับมาหาเราได้บ้าง	1	2.94
24.41 ใช้หอกระจายข่าวในการสื่อสารกันภายในหมู่บ้าน	1	2.94
24.42 ทีมจังหวัดต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้อย่างให้คนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน (มีปัญหอะไร ใครจะทำอะไร ทำให้เกิดการพูดคุยกัน โดยท้องถิ่นสนับสนุนให้เกิดเป็นแผนพัฒนาต่อไป	1	2.94
24.43 นาคอมมิวนิสต์เกี่ยวข้าวด้วยกัน สละแปลงข้าวเพื่อเอาข้าวเข้ากองกลางเก็บไว้เป็นพันธุ์	1	2.94
24.44 ออมเงินปีละบาทพระ	1	2.94
24.45 ควรมีการตรวจสอบดูแลบัญชีของกลุ่มสวัสดิการ ทุกปี	1	2.94

ตารางที่ 4.24 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการจัดสวัสดิการ (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
24.46 โครงการไหนที่ชาวบ้านมีค่าใช้จ่ายจะทำให้ได้ผลตอบแทน	1	2.94
24.47 ชาวบ้านจะให้เจ้าหน้าที่ และ อบต.เป็นเสาหลักในการสนับสนุน เช่น วิทยากร และทุนการศึกษาบุตร	1	2.94
24.48 ควรตั้งเงื่อนไขกับชาวบ้านที่ขอรับสวัสดิการชุมชน เช่น การติดตามประเมินผลที่ดี	1	2.94
24.49 มีสวัสดิการหลายอย่างทำให้ชาวบ้านมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น	1	2.94
24.50 ในช่วงแรกของจัดสวัสดิการให้กับชุมชนจะไม่ลงตัวเนื่องจากคนไม่เข้าใจ	1	2.94
24.51 เริ่มจากกลุ่มสตรีไปสู่ทุกคนในชุมชน(มีการเก็บเงินเข้ากองทุนเพื่อนำมาช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม)	1	2.94
24.52 ไม่ควรนำผู้นำชุมชนมาเป็นกรรมการระบบบัญชีของสวัสดิการ	1	2.94
24.53 ทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดความมั่นใจในการจัดสวัสดิการชุมชน	1	2.94
24.54 นายกอบต.เป็นประธานและเป็นที่ปรึกษากองทุน (กองทุนจะออก 6 เดือนครั้ง จะสรุปค่าใช้จ่ายไปให้ข้อมูลทุกหมู่บ้าน)	1	2.94

จากตารางที่ 4.24 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการจัดสวัสดิการ พบว่า ส่วนใหญ่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความโปร่งใสในระบบการจัดการสวัสดิการชุมชนในที่ชุมชน ร้อยละ 5.88 รองลงมา คือ ให้สวัสดิการตั้งแต่เกิด เจ็บ ตาย เช่น กลุ่มน้ำยาง ให้เงิน 500 บาทกับเด็กเกิดใหม่ และให้ต้นไม้เนื้อแข็ง 10 ต้น, จัดให้คล้ายกับราชการ, ประชุมถามชาวบ้าน "อยากรู้เรื่องอะไร" ทำอย่างไร โดยให้เยาวชนเป็นผู้เก็บข้อมูลซึ่งทำให้เขาเหล่านั้นมีที่ยืนในชุมชนของตน, ใช้วารสารหมู่บ้าน (จดหมายข่าว) เพื่อชี้แจงสร้างความเข้าใจ, ชาวบ้านคิดกันขึ้นเอง เพื่อช่วยในส่วนที่พอจะช่วยกันได้อีก, ควรต่อยอดจากกองทุนทั้งหลาย, Roadmap ขอบการพัฒนาคือขยายสวัสดิการ ให้ครบทุกตำบลและครอบคลุมทุกคนโดยเฉพาะคนด้อยโอกาส, การจัดการกลุ่มออมทรัพย์ ควรมี 5ก. กรรมการ กฎกติกา การบริหารจัดการ การเงิน การรายงาน/ประเมินผล จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ว่าควรมองศักยภาพของประธาน กรรมการ ว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยแค่ไหนทราบได้ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ องค์การชุมชนเป็นแกนหลักทุกคนร่วมเป็นเจ้าของก็จะเกิดความยั่งยืน, อบต.ผู้นำ เสนอและให้ชาวบ้านติดตามและอื่นๆดังที่ปรากฏในตาราง ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.25 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านสวัสดิการ (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
25.1 จำนวนเงินออมได้จากกลุ่ม / ธนาคาร	5	14.71
25.2 เงินจากหมวดการรักษาพยาบาล	3	8.82
25.3 รายรับ รายจ่าย	2	5.88
25.4 จำนวนเงินออมน้อย	2	5.88
25.5 ข้อมูลหนี้สินทำให้ชาวบ้านคิดว่าควรช่วยกันอย่างไรจึงเกิดการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มออมทรัพย์(สถาบันการเงินชุมชน)	1	2.94
25.6 เรื่องขยะทำโครงการคัดแยกขยะแล้วนำไปขายไม่ต้องเผา นำเงินที่ได้จากการขายเข้ากองทุนสัจจะวันละบาท	1	2.94
25.7 คำภาชีบารุงท้องที่กลุ่มออมทรัพย์จัดเป็นสวัสดิการจ่ายให้เพื่อเป็นการเรียกให้คนเข้ามาสมัคร	1	2.94
25.8 จาการคายางที่ปรับขึ้นทำให้ชาวบ้านมีเงินออมมาก ไม่กู้ยืมเลย	1	2.94
25.9 มีการออมสูงขึ้นเนื่องจากราคายางปรับขึ้น	1	2.94
25.10 วิเคราะห์ตนเองแล้วสรุปได้ว่าเขาต้องการอะไรเพิ่มอีก	1	2.94
25.11 ลดละเลิกอบายมุขต่างๆ แล้วนำเงินไปฝากกลุ่มออมทรัพย์แทน	1	2.94
25.12 คนด้อยโอกาส คนพิการ	1	2.94
25.13 ฐานอาชีพ	1	2.94
25.14 รายจ่ายด้านน้ำดื่ม	1	2.94
25.15 รายจ่ายในการซื้อเมล็ดพันธุ์	1	2.94
25.16 รายจ่ายต่าง ๆ	1	2.94
25.17 รายจ่ายการจัดงานศพ	1	2.94
25.18 รายได้จากเลี้ยงเนื้อเพื่อนำไปสู่การวางแผนการซื้อเนื้อมาขายโดยสหกรณ์ในชุมชน	1	2.94
25.19 รายได้จากร้านค้าชุมชน	1	2.94
25.20 ดูจากรายจ่ายตัวไหนที่สูงนำมาออมวันละ 1 บาท เพื่อให้คนเริ่มลดค่าใช้จ่าย	1	2.94
25.21 รายจ่ายค่าเล่าเรียน	1	2.94
25.22 ค่าจ้างแรงงานในชุมชน	1	2.94
25.23 รายจ่ายสูงมาก	1	2.94
25.24 จำนวนคนที่กู้เงิน	1	2.94
25.25 รายจ่ายที่ซื้อข้าวกินของชาวนา	1	2.94
25.26 เงินออม	1	2.94

ตารางที่ 4.25 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้าน
สวัสดิการ (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
25.27 รายจ่ายเรื่องการเจ็บป่วย การประกอบอาชีพ ทุนการศึกษา	1	2.94
25.28 รายได้ลดลงเมื่อตอนเจ็บป่วย	1	2.94

จากตารางที่ 4.25 พบว่า ในภาพรวมข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้าน
ด้านสวัสดิการ พบว่า ส่วนใหญ่จำนวนเงินออมได้จากกลุ่ม / ธนาคาร ร้อยละ 14.71 รองลงมาคือ เงินจากหมวดค่า
รักษาพยาบาล ร้อยละ 8.82 ถัดมาคือ ส่วนรายรับ รายจ่าย, เงินออมน้อย ร้อยละ 5.88 ในส่วนของด้านข้อมูลหนี้สินทำ
ให้ชาวบ้านคิดว่าควรช่วยกันอย่างไรจึงเกิดการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มออมทรัพย์(สถาบันการเงินชุมชน), เรื่องขยะทำ
โครงการคัดแยกขยะแล้วนำไปขายไม่ต้องเผา นำเงินที่ได้จากการขายเข้ากองทุนสัจจะวันละบาท, ค่าภาษีบำรุงท้องที่
กลุ่มออมทรัพย์จัดเป็นสวัสดิการจ่ายให้เพื่อเป็นการเรียกให้คนเข้ามาสมัคร, จากราคายางที่ปรับขึ้นทำให้ชาวบ้านมีเงิน
ออมมาก ไม่กู้ยืมเลย, มีการออมสูงขึ้นเนื่องจากราคายางปรับขึ้น, วิเคราะห์ตนเองแล้วสรุปได้ว่าเขาต้องการอะไรเพิ่ม
อีก ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.26 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านประเภทของสวัสดิการ (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
26.1 ออมวันละบาท	13	38.24
26.2 กองทุนฌาปนกิจ	8	23.53
26.3 กองทุนสวัสดิการชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล	7	20.59
26.4 สวัสดิการชีวิต	5	14.71
26.5 กองทุนหมู่บ้าน	4	11.76
26.6 กลุ่มออมทรัพย์	3	8.82
26.7 สวัสดิการผู้สูงอายุ	3	8.82
26.8 ประกันสังคมชาวบ้าน	2	5.88
26.9 ออมทรัพย์สมทบหมู่บ้าน	2	5.88
26.10 ออมสัจจะ	2	5.88
26.11 ธนาคารประชาชน/ธนาคารหมู่บ้าน	2	5.88
26.12 ร้านค้าชุมชน	2	5.88
26.13 โครงการท้องถ่งแลกไข่ เด็กแรกคลอดน้ำหนักไม่ถึง 3 กิโลกรัมต้องเข้าเป็น สมาชิก-กลุ่มออมทรัพย์	1	2.94

ตารางที่ 4.26 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านประเภทของสวัสดิการ (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
26.14 ป้อนน้ำมัน	1	2.94
26.15 รถบริการชุมชน 24 ชั่วโมง	1	2.94
26.16 ระบบการดันน้ำ 40 คลอง "สวัสดิการอาชีพเกษตร"	1	2.94
26.17 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต	1	2.94
26.18 สวัสดิการที่อยู่อาศัย สร้างบ้านให้คนยากจน โดยการทอดผ้าป่า	1	2.94
26.19 กองทุนเกษตรกรเก็บปีละ 20 บาท หวานข้าวปีละ 3 ครั้ง หากเจอภัยธรรมชาติสามารถมายืมเมล็ดพันธุ์ข้าวได้	1	2.94
26.20 กองทุนปุ๋ย	1	2.94
26.21 30 บาทรักษาทุกโรค	1	2.94
26.22 มีรถด่วนฉุกเฉิน (EMS) ไว้คอยบริการรับส่งคนในชุมชนยามเกิดเหตุด่วนเหตุร้าย	1	2.94
26.23 เงินสงเคราะห์ครอบครัว	1	2.94
26.24 กองทุนระดับจังหวัด	1	2.94
26.25 กองทุนเงินล้าน	1	2.94
26.26 สวัสดิการผู้ด้อยโอกาส	1	2.94
26.27 กองทุนน้ำบาดาล	1	2.94
26.28 กองทุนเกษตรอินทรีย์ตำบล	1	2.94
26.29 กลุ่มสตรี	1	2.94

จากตารางที่ 4.26 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านประเภทของสวัสดิการ พบว่าส่วนใหญ่มีการออมวันละบาท ร้อยละ 38.24 รองลงมาคือ กองทุนฌาปนกิจ ร้อยละ 23.53 ในส่วนของกองทุนสวัสดิการชุมชน/หมู่บ้าน/ตำบล สวัสดิการชีวิต กองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 11.76 กลุ่มออมทรัพย์ สวัสดิการผู้สูงอายุ ร้อยละ 8.82 และประกันสังคมชาวบ้าน ออมทรัพย์สมทบหมู่บ้าน สัจจะ ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.27 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการศึกษา/การเรียนรู้-ความต้องการพัฒนาการศึกษา/เรียนรู้/ภูมิปัญญา (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
27.1 ได้จากการพูดคุยในเวทีชุมชนชาวบ้านเวทีประชาคมเสนอเรื่องที่ต้องการเรียนรู้ขึ้นมา วิเคราะห์ SWOT เพื่อเรียงลำดับความสำคัญหลักพิจารณา ได้แก่ 1 ขนาดความต้องการ ส่วนน้อยส่วนมาก ใครได้รับผลประโยชน์แบบยั่งยืนหรือชั่วคราว มีความมากน้อยอย่างไร 2 การเรียนรู้ของชุมชน และ3 ความเข้าใจของชุมชนในด้านศักยภาพ กลไก โครงสร้าง ความขัดแย้งท้องที่ ท้องถิ่น อาศัยคนที่คุ้นเคยพื้นที่มาช่วยเหลือกันในพื้นที่เพื่อเกิดการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย ประชุมกลุ่มสนใจ กำหนดช่วงประชุม อบรม.ทุกวันที่ 1 , ผู้สูงอายุทุกวันที่ 20,อสม.ทุกวันที่ 25 และกลุ่มสตรีทุกวันที่ 12ของทุกเดือน	12	35.29
27.2 ดูจากแผนชุมชน	2	5.88
27.3 ทำแบบสำรวจถามชาวบ้านโดยมีศูนย์ข้อมูลดำเนินการ	2	5.88
27.4 ประชุมคณะกรรมการ13เครือข่ายเพื่อดูว่าเกิดปัญหา เรื่องการศึกษาอย่างไรใน-ชุมชนบ้าง (ก่อนวัยเรียน ระดับประถม และนอกระบบการศึกษา)	1	2.94
27.5 เด็กในชุมชนไปศึกษากับโรงเรียนนอกพื้นที่ เนื่องจากไม่มั่นใจในคุณภาพของโรงเรียน	1	2.94
27.6 อยู่ในกระบวนการทำแผนชุมชน	1	2.94
27.7 ไปคุยกับผู้นำหรือกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ	1	2.94
27.8 มีศูนย์ร้องเรียนคุ้มครองผู้บริโภค	1	2.94
27.9 นักวิชาการในโรงเรียนประเมินผลว่าศูนย์เด็กเล็กจะสร้างคนแบบไหน (เด็กสมัย) ทำให้ทราบว่าควรจะพัฒนาเด็กอย่างไร	1	2.94
27.10 มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	1	2.94
27.11 ประชุมทุกเดือนกลุ่มจิตอาสาในการแก้ปัญหายาเสพติด อสม.	1	2.94
27.12 พิจารณาการจัดอันดับของเด็กที่ไปสอบแข่งขันในระดับจังหวัดและประเทศ	1	2.94
27.13 ผู้บริหารของ อบต.ลงพื้นที่พูดคุยกับชาวบ้านทุกหลังคาเรือน	1	2.94
27.14 ประชุมของผู้ใหญ่บ้านคอยถามชาวบ้านต้องการอะไร	1	2.94
27.15 ดูจากแผนชีวิตที่ต้องการเพิ่มรายได้และเปรียบเทียบกับทุนเดิมที่มีอยู่แล้ว	1	2.94
27.16 อบรมบุคลากรที่จะเป็นผู้ให้ความรู้กับคนในชุมชน	1	2.94
27.17 ประเมินผลงานของกลุ่มอาชีพที่ผ่านมาว่ามีปัญหาอะไรในการดำเนินงานแล้วจึงกำหนดเป็นประเด็นในปีต่อไป	1	2.94
27.18 มองจากสภาพปัญหาในพื้นที่	1	2.94

จากตารางที่ 4.27 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการศึกษา การเรียนรู้ ความต้องการพัฒนาการศึกษา/เรียนรู้/ภูมิปัญญา พบว่า ส่วนใหญ่ได้จากการพูดคุยในเวทีชุมชนชาวบ้านเวทีประชาคม เสนอเรื่องที่ต้องการเรียนรู้ขึ้นมา โดยการวิเคราะห์ SWOT เพื่อเรียงลำดับความสำคัญหลักพิจารณา ได้แก่ 1 ขนาด ความต้องการ ส่วนน้อยส่วนมาก ใครได้รับผลประโยชน์แบบยั่งยืนหรือชั่วคราว มีความมากน้อยอย่างไร 2 การเรียนรู้ ของชุมชน และ 3 ความเข้าใจของชุมชนในด้านศักยภาพ กลไก โครงสร้าง ความขัดแย้งท้องถิ่น ท้องถิ่น อาศัยคนที่ ค้นเคยพื้นที่มาช่วยเหลือกันในพื้นที่เพื่อเกิดการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย ประชุมกลุ่มสนใจ กำหนดช่วงประชุม อบต.ทุกวันที่ 1, ผู้สูงอายุทุกวันที่ 20, อสม.ทุกวันที่ 25 และกลุ่มสตรีทุกวันที่ 12 ของทุกเดือน ร้อยละ 17.64 รองลงมา คือ ดูจากแผน ชุมชน มีค่าร้อยละเท่ากับ ทำแบบสำรวจถามชาวบ้านโดยมีศูนย์ข้อมูลดำเนินการ ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.28 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการความรู้ให้ชุมชนในการศึกษา การเรียนรู้ ความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
28.1 ให้องค์กรมาจัดโครงการอบรมคนในชุมชนโดยมีวิทยากรจากภายนอก	7	20.59
28.2 ถอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาเป็นรูปเล่มแล้วนำไปบรรจุเป็นหลักสูตร เอกสาร ประกอบการสอน	4	11.76
28.3 มีศูนย์เรียนรู้ ถ้าใครต้องการศึกษาอะไรให้บอกแล้วจะจัดการสอนให้ เช่น โรงเรียนแก้ง	4	11.76
28.4 ให้ชาวบ้านดำเนินการด้วยตนเอง	4	11.76
28.5 เรียนรู้โดยวิธีธรรมชาติเรียนจากคนใกล้ชิด	2	5.88
28.6 ประชาสัมพันธ์แจ้งชาวบ้านว่าจะมีโครงการอบรมต่างๆ การทำน้ำยาซักผ้า การ ทำน้ำยาล้างจาน การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำน้ำส้มควันไม้	2	5.88
28.7 ให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการให้กับกลุ่มอาชีพโดยดูจากแผนชุมชน	2	5.88
28.8 ทำแผนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละหมู่บ้าน	2	5.88
28.9 ฟังและถอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ทำเอง ใช้เอง สอน กันเอง ลองทำกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน	2	5.88
28.10 มีเวทีการถ่ายทอดความรู้ทุกเดือน	2	5.88
28.11 ควรมีการเก็บรวบรวมความรู้ในรูปของฐานข้อมูลและมีการเผยแพร่ในเว็บไซต์ หนังสือวัฒนธรรมในชุมชน	2	5.88
28.12 ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาสังคม โดยผ่านหน่วยงานใน พื้นที่ เช่น ประสานงานกับจังหวัดว่ามีอะไรบ้าง	2	5.88
28.13 ให้มูลนิธิเข้าไปช่วยเสริม ยกกระดับกลุ่ม/กระบวนการ	1	2.94
28.14 สารคดี สิ่งแวดล้อม เช่น แมกมา ลาวา	1	2.94
28.15 เรียนรู้ประชุมกลุ่มย่อย พูดคุยเชิงธรรมชาติตามงานศพ/แต่งงานทำให้เกิดความรู้ เชิงธรรมชาติ	1	2.94

ตารางที่ 4.28 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการความรู้ให้ชุมชนในการศึกษา
การเรียนรู้ ความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
28.16 มีกลุ่มวิทยากรกระบวนการ (คุณอำนวย)คอยสรุปทเรียนว่าไปคุยกับชาวบ้านได้ อะไรบ้าง พาชาวบ้านมารวมกลุ่มคิด มารวมกลุ่มทำ	1	2.94
28.17 มี GIS ภูมิปัญญา	1	2.94
28.18 จัดมหกรรมภูมิปัญญา เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาและคืนข้อมูล จากปัญหาเป็น โครงการ ไปสู่การทำแผน	1	2.94
28.19 พาไปศึกษาดูงาน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างที่อยู่บนรถ	1	2.94
28.20 จัดโครงการ "เด็กรักธรรมชาติ เยาวชนรักถิ่น" เพื่อสานต่อแกนนำ/ผู้นำแถว 1 2 3 และ 4	1	2.94
28.21 ใส่ความคิดผ่านผู้นำหรือพาไปศึกษาดูงาน	1	2.94
28.22 เสริมความรู้ให้ในเรื่องที่เขาต้องการ เช่น การประกอบอาชีพ สุขภาพ การทำ กลุ่มออมทรัพย์	1	2.94
28.23 ให้เรียนรู้ชุมชนตัวเอง อยากเรียนอะไรให้เรียนอย่างนั้น	1	2.94
28.24 สร้างจิตสำนึก ให้มีวินัยรู้จักตัวเอง ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักใจเขาใจเรา	1	2.94
28.25 ควรเรียนรู้ด้านศาสนาพุทธ และทฤษฎีการพัฒนา	1	2.94
28.26 ให้ความรู้กับอสม.แล้วไปทำให้กับชาวบ้าน	1	2.94
28.27 ผู้นำชี้เป้าจัดกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้	1	2.94
28.28 การถ่ายทอดความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยจะให้เฉพาะกับลูกหลาน	1	2.94
28.29 นำปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากรสอนให้คนในชุมชน	1	2.94
28.30 จัดทำแผนของดี (แหล่งเรียนรู้ และสถานที่สำคัญ)	1	2.94
28.31 สร้างคนในการพัฒนาเด็กให้สมวัย มีทิศทางทางการพัฒนาการศึกษาที่ชัดเจน	1	2.94
28.32 ใช้วิทยากรภายในชุมชนโดยกลุ่มคนรักถิ่นไปหาความรู้จากภายนอกแล้วเอา มาปรับในตำบลหรืออาจใช้วิทยากรจากภายนอก	1	2.94
28.33 ทำโฮมสเตย์เป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน ในเรื่อง การจัดการ ความสะอาด อาหาร และภาษา รวมถึงข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน การใช้ใบตองรองกันกะทะแล้วตอกไข่ใส่ลงไปโดยไม่ต้องใช้น้ำมัน การประกวดการทำอาหารพื้นบ้านปีละ 2 ครั้งในตำบล	1	2.94
28.34 ทุกคนในชุมชนสามารถตอบแทนกันได้ทุกคนเนื่องจากได้เรียนรู้ร่วมกันจาก เวทีในหมู่บ้าน	1	2.94
28.35 สร้างคุณค่าให้กับผู้เรียนรู้ เช่น การพัฒนาบ้านให้เป็นโฮมสเตย์ได้แสดงถึง การมีศักดิ์ศรีของวงศ์ตระกูลในการได้รับเกียรติ	1	2.94
28.36 คนในชุมชนช่วยกันจัดการ	1	2.94

ตารางที่ 4.28 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการความรู้ให้ชุมชนในการศึกษา การเรียนรู้ ความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
28.37 มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านโรงเรียน การทอเสื่อ การทำขนมโบราณ (ข้าวปาด) เพลงกล่อมเด็ก ทำลูกประคบ	1	2.94
28.38 ค้นหาว่าใครมีภูมิปัญญาในชุมชน (เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่) สอนกันรุ่นต่อรุ่น และทำร่วมกัน	1	2.94
28.39 ปลุกฝังคนที่มีความรู้ความสามารถให้รักการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น	1	2.94
28.40 จัดกิจกรรมส่งเสริมขบวนแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น	1	2.94
28.41 อบต.ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาให้เด็ก	1	2.94
28.42 สร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนโดยการถ่ายทอดความรู้และฝึกการสังเกต เช่น การทำปุ๋ยอินทรีย์รองพื้นแล้วทำนา สังเกต กุ้ง หอย ปู ปลา มันเกิดขึ้นได้อย่างไร และการหัดให้เด็กดำนาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ถือการปรับวิธีคิดให้ชาวบ้านเกิดความตระหนัก	1	2.94
28.43 ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำบัญชีรับ-จ่าย	1	2.94
28.44 มีการเรียนรู้ กับกลุ่มอาชีพมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มรายได้	1	2.94
28.45 ให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กร่วมกับ รพ.สต. สอนนิทานพื้นบ้านให้เด็กฟัง	1	2.94
28.46 ณรงค์การทำปุ๋ย/น้ำหมักเพื่อใช้เอง	1	2.94
28.47 ใช้ทุกโอกาส ทุกเวลา และทุกสถานที่เพื่อการเรียนรู้	1	2.94
28.48 จัดบรรยายเรื่องต่างๆจากเจ้าหน้าที่เพื่อเปิดโอกาส ให้ผู้มีประสบการณ์ตรงในเรื่องต่างๆเข้ามาบรรยาย	1	2.94
28.49 มีการส่งเสริมการจัดการความรู้ และกระบวนการจัดการข้อมูลโดยยึดชุมชนเป็นฐาน	1	2.94
28.50 เรียนรู้ด้วยต้นแบบ เช่น การไปศึกษาดูงานที่ศูนย์เรียนรู้ เพื่อปรับวิธีคิด และทำให้เขาอยากทำ ทำแล้วบอกต่อ	1	2.94
28.51 มีการสอนวิธีการจัดทำระเบียบให้กับผู้นำ	1	2.94
28.52 สอนการเขียนโครงการและคำของบประมาณให้กับกลุ่มต่าง ๆ	1	2.94
28.53 มีการถอดบทเรียนเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการทำบัญชีครัวเรือน	1	2.94
28.54 เอาประเด็นมาวิเคราะห์ความรู้ที่จำเป็นโดยวิธีการประชาคม	1	2.94
28.55 คนที่ได้รับโอกาสในการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นผู้นำกลุ่ม หรือชาวบ้านที่ได้โอกาส	1	2.94
28.56 มีการถ่ายทอดภายในครอบครัว เช่น เทคนิคการทอ	1	2.94
28.57 อบต. ได้เชิญชาวบ้านไปสอนงานสาน ทอเสื่อ ทอผ้าไหม ในโรงเรียน	1	2.94

ตารางที่ 4.28 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการความรู้ให้ชุมชนในการศึกษา การเรียนรู้ ความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
28.58 นำความรู้ด้านภาษา ประเพณี วัฒนธรรม และการแต่งกายของลาวกลับไปสอนในโรงเรียน	1	2.94
28.59 มีการอบรมการเรียนรู้ที่ศาลาอเนกประสงค์	1	2.94
28.60 แกนนำจะใช้เวทีประชาธิปไตยชุมชนในการคุยงานประเด็นของชุมชนก่อนเพื่อสร้างความเข้าใจก่อนจะสื่อสารกับคนส่วนมาก	1	2.94
28.61 มีโรงเรียนชาวนาเพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูกแบบชีวภาพ	1	2.94
28.62 มีการให้ปราชญ์ชาวบ้านไปสอนเด็กในโรงเรียนโดย อบต.สนับสนุนค่าสอน ค่าอาหาร ค่าน้ำดื่ม	1	2.94
28.63 โครงการเล่นิทานกลางบ้าน (ภายใต้โครงการศูนย์ 3 วัย) ให้กับเด็กในหมู่บ้านทุกวันเสาร์-อาทิตย์ 4 โมงเย็น	1	2.94
28.64 อบต.ให้งบประมาณสนับสนุนการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ได้มาตรฐาน	1	2.94

จากตารางที่ 4.28 พบว่า ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการความรู้ให้ชุมชนในการศึกษา การเรียนรู้ ความต้องการพัฒนาการศึกษา ภูมิปัญญา พบว่า ส่วนใหญ่ให้หน่วยงานมาจัดโครงการอบรมคนในชุมชนโดยมีวิทยากรจากภายนอก ร้อยละ 20.59 รองลงมาคือ ถอดองค์ความรู้จากภูมิปัญญาเป็นรูปเล่มแล้วนำไปบรรจุเป็นหลักสูตร เอกสารประกอบการสอน ร้อยละ 11.76 ถัดมาคือ มีศูนย์เรียนรู้ ถ้าใครต้องการศึกษาอะไรให้บอกแล้วจะจัดการสอนให้ เช่น โรงเรียนแก้งจน ให้ชาวบ้านดำเนินการด้วยตนเอง ร้อยละ 11.76 ในส่วนของการเรียนรู้โดยวิธีธรรมชาติเรียนจากคนใกล้ชิด ประชาสัมพันธ์แจ้งชาวบ้านว่าจะมีโครงการอบรมต่างๆ การทำน้ำยาซักผ้า การทำน้ำยาล้างจาน การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำน้ำส้มควันไม้ ไกล่ขีด ร้อยละ 5.88 ประชาสัมพันธ์แจ้งชาวบ้านว่าจะมีโครงการอบรมต่างๆ การทำน้ำยาซักผ้า การทำน้ำยาล้างจาน การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยชีวภาพ การทำน้ำส้มควันไม้ ร้อยละ 5.88 ให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการให้กับกลุ่มอาชีพโดยดูจากแผนชุมชน ร้อยละ 5.88 การทำแผนที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละหมู่บ้าน ร้อยละ 5.88 ฟันฟูและถอดองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่ เรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ทำเอง ใช้เอง สอนกันเอง ลองทำกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ร้อยละ 5.88 มีเวทีการถ่ายทอดความรู้ทุกเดือน ร้อยละ 5.88 ควรมีการเก็บรวบรวมความรู้ในรูปของฐานข้อมูลและมีการเผยแพร่ในเว็บไซต์หนังสือวัฒนธรรมในชุมชน ร้อยละ 5.88 ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาสังคม โดยผ่านหน่วยงานในพื้นที่ เช่น ประสานงานกับจังหวัดว่ามีอะไรบ้าง ร้อยละ 5.88

ตารางที่ 4.29 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความต้องการพัฒนาการศึกษา
ภูมิปัญญา เพื่อเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนในการศึกษา/การเรียนรู้ (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
29.1 สร้างรายได้ให้มากขึ้นโดยต้องการความรู้ในการทำอาชีพเสริม	2	5.88
29.2 รายได้จากการประกอบอาชีพจะเป็นเส้นทางให้ติดตามข้อมูลต่อได้ เช่น รายได้จากขายพันธุ์ปลา และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการครองเรือน	2	5.88
29.3 ค่ายาปฏิชีวนะสูง จึงส่งเสริมให้รู้เรื่องสมุนไพรเพื่อใช้รักษาตัวเอง	2	5.88
29.4 ค่าใช้จ่ายในการเรียนบุตร	2	5.88
29.5 รายจ่ายในการลงทุน เลี้ยงปลาดุกกับปลากินพืช ขาดทุน	2	5.88
29.6 รายได้จากกลุ่มอาชีพ	2	5.88
29.7 ค่าใช้จ่ายในการเรียนสูง เด็กเรียนในหมู่บ้านน้อย ไปเรียนที่อื่นหมด	1	2.94
29.8 โครงการเด็กรักธรรมชาติเยาวชนรักถิ่น เป็นการสร้างภาวะผู้นำให้กับเด็ก	1	2.94
29.9 ข้อมูลต้นทุน และผลผลิต	1	2.94
29.10 ข้อมูลทรัพยากรชุมชน ทำ GIS เพื่อใช้ประกอบการวางแผนชุมชน	1	2.94
29.11 รายได้จาก EM, น้ำส้มควันไม้, น้ำหมักชีวภาพ, ขายถ่าน, ขายพวงหรีด	1	2.94
29.12 รายจ่ายยาฆ่าแมลง	1	2.94
29.13 รายได้หลักคือการทำนา แต่ไม่มีรายได้เสริม ไม่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า ช่วงฤดูปลูกไม่เหมาะสมควรทำปฏิทินการเพาะปลูก	1	2.94
29.14 คนที่ทำบัญชีครัวเรือนทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ดีกว่าไปรับจ้าง	1	2.94
29.15 รายได้ไม่พอต้องหาอาชีพเสริม	1	2.94
29.16 ยอดหนี้สิน	1	2.94
29.17 รายได้จากอาชีพเสริม	1	2.94
29.18 รายจ่ายในการไปส่งเด็กเรียนในเมือง	1	2.94
29.19 รายจ่ายค่าปุ๋ย	1	2.94

จากตารางที่ 4.29 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความต้องการพัฒนาการศึกษา
เรียนรู้ ภูมิปัญญาเพื่อวางแผนในการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่ต้องการสร้างรายได้ให้มากขึ้นโดยต้องการความรู้ในการทำ
อาชีพเสริม, รายได้จากการประกอบอาชีพจะเป็นเส้นทางให้ติดตามข้อมูลต่อได้ เช่น รายได้จากขายพันธุ์ปลา- และ
ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการครองเรือน, ค่ายาปฏิชีวนะสูง จึงส่งเสริมให้รู้เรื่องสมุนไพรเพื่อใช้รักษาตัวเอง, ค่าใช้จ่ายใน
การเรียนบุตร, รายจ่ายในการลงทุน เลี้ยงปลาดุกกับปลากินพืช ขาดทุน, รายได้จากกลุ่มอาชีพ ร้อยละ 5.88 รองลงมา
คือ ค่าใช้จ่ายในการเรียนสูง เด็กเรียนในหมู่บ้านน้อย ไปเรียนที่อื่นหมด, โครงการเด็กรักธรรมชาติเยาวชนรักถิ่น เป็นการ

สร้างภาวะผู้นำให้กับเด็ก, ข้อมูลต้นทุน และผลผลิต, ข้อมูลทรัพยากรชุมชน ทำ GIS เพื่อใช้ประกอบการวางแผนชุมชน ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.30 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านภูมิปัญญา (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
30.1 อาชีพ เครื่องเฟอร์นิเจอร์ไม้ไฟ การทอผ้า การทอเสื่อ เย็บปักถักร้อย การจักสาน หมอดิน การทอผ้ากบับ การจักสาน เศรษฐกิจพอเพียง ผักปลอดสารพิษ การใช้หรือฟ้าทะลายโจร/บอระเพ็ดต้มน้ำในถังเพื่อให้ไก่กิน การทำน้ำพริกตาแดง การเลี้ยงหมูหลุม ผงหัว น้ำมันไบโอดีเซล กสณ,ไม้กวาด น้ำหมักชีวภาพ การเพาะเลี้ยงกบปลา การทำยกยอ สานกระติบข้าว เมล็ดพันธุ์ข้าว ปุ๋ยจุลินทรีย์ ทอผ้าไหมมัดหมี่ โครงการเกษตรอินทรีย์ ทอเสื่อ ปุ๋ยหมักชีวภาพทำเตาอังโล่ น้ำส้มคว้นไม้ เกษตรอินทรีย์ การฉีดยาให้พืชผักคองทน การเพาะกล้วย ช่างไม้ งานฝีมือจากผักตบชวา สับหรีอ ทอผ้าโบราณ	18	52.94
30.2 แพทย์แผนไทยหมอพื้นบ้านจับเส้น ต่อกระดูก หมอสาตหมอเริ่ม หมอยา หมอกระดูก หมอหู หมอตา ยา หมอเป่าซาง หมอกวาดยาหมอนวดแผนโบราณหมอเป่า หมอทำขวัญ หมอสมุนไพรพื้นบ้านหมอร่างทรง หมอจ้ำ หมอน้ำมัน หมอพ่น หมอตำแย	17	50
30.3 ความรู้ในการทำเกษตรกรรมเป็นความรู้เดิมเรียนรู้โดยระบบธรรมชาติเรียนรู้จากคนใกล้ชิด	7	20.58
30.4 ฐานวัฒนธรรม : กลองยาวอาหารเพื่อสุขภาพ	4	11.76
30.5 ศิลปะ วัฒนธรรมเพลงพื้นบ้าน หมอดู /ตั้งศาล/ ทำบายศรีสู่ขวัญ	3	8.82
30.6 ศิลปะ มโนราห์/หนังตะลุง/ดนตรีสรวร์/กาหลอ/วงปี่พาทย์	3	8.82
30.7 ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ต้นแบบการปลูกผัก เลี้ยงหมูหลุม เลี้ยงปลา (ข้าง อบต.)	2	5.88

จากตารางที่ 4.30 พบว่า ในภาพรวมข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนด้านภูมิปัญญา พบว่า ส่วนใหญ่มีอาชีพเครื่องเฟอร์นิเจอร์ไม้ไฟ การทอผ้า การทอเสื่อเย็บปักถักร้อย การจักสาน หมอดิน การทอผ้ากบับ การจักสาน เศรษฐกิจพอเพียง ผักปลอดสารพิษ การใช้หรือฟ้าทะลายโจร/บอระเพ็ดต้มน้ำในถังเพื่อให้ไก่กิน การทำน้ำพริกตาแดง การเลี้ยงหมูหลุม ผงหัว น้ำมันไบโอดีเซล กสณ,ไม้กวาด น้ำหมักชีวภาพ การเพาะเลี้ยงกบปลา การทำยกยอ สานกระติบข้าว เมล็ดพันธุ์ข้าว ปุ๋ยจุลินทรีย์ ทอผ้าไหมมัดหมี่ โครงการเกษตรอินทรีย์ ทอเสื่อ ปุ๋ยหมักชีวภาพทำเตาอังโล่ น้ำส้มคว้นไม้ เกษตรอินทรีย์ การฉีดยาให้พืชผักคองทน การเพาะกล้วย ช่างไม้ งานฝีมือจากผักตบชวา สับหรีอ ทอผ้าโบราณ ร้อยละ 52.94 รองลงมาคือแพทย์แผนไทยหมอพื้นบ้านจับเส้น ต่อกระดูก หมอสาตหมอเริ่ม หมอยา หมอกระดูก หมอหู หมอตา ยา หมอเป่าซาง หมอกวาดยาหมอนวดแผนโบราณหมอเป่า หมอทำขวัญ หมอสมุนไพรพื้นบ้านหมอร่างทรง หมอจ้ำ หมอน้ำมัน หมอพ่น หมอตำแย ร้อยละ 50 ในส่วนของความรู้ในการทำเกษตรกรรมเป็น

ความรู้เดิมเรียนรู้โดยระบบธรรมชาติเรียนรู้จากคนใกล้ชิด ร้อยละ 20.58 ถัดมาคือ ฐานวัฒนธรรม : กลองยาวอาหาร เพื่อสุขภาพ ร้อยละ 11.76 ศิลปะ วัฒนธรรมเพลงพื้นบ้าน หมอลำ /ตี่เตล๊ว/ ทำบายศรีสู่ขวัญ ร้อยละ 8.82 ศิลปะ มโนราห์/หนังตะลุง/ดนตรีสรวรค์/กาหลอ/วงปี่พาทย์ ร้อยละ 8.82 ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ต้นแบบการปลูกผัก เลี้ยงหมูหลุม เลี้ยงปลา (ข้าง อบต.) ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.31 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความเชื่อ (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
31.1 ผีพ่อปู่ เป็นผู้รักษาชุมชน แต่ละตระกูลจะมีผีปู่ของตระกูลตนทำให้เกิดสังคมเครือญาติได้ง่าย เจ้าครวญ (ร่างทรง) จะเป็นผู้สื่อสารกับเจ้าปู่แล้วบอกแก่ผู้ที่มาร่วมงาน เช่น การป้องกันการระบาดของโรคไข้เลือดออก	2	5.88
31.2 ใช้การเข้าทรงในการรักษาคนป่วย ไม่ต้องไปหาหมอ	1	2.94
31.3 การแพ้น้ำมันไม่มีศักดิ์ศรี ตัวตนสูง	1	2.94
31.4 การศึกษาของบุตรเป็นสิ่งสำคัญ	1	2.94
31.5 ไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง	1	2.94
31.6 เจ้าพ่อบ่อน้ำเค็ม	1	2.94
31.7 หมอลำ	1	2.94
31.8 การบนบานสานกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (หลวงพ่อเพชร)	1	2.94
31.9 ห้องเปิง เป็นห้องที่ลูกเขย ลูกสะใภ้ห้ามเข้า	1	2.94
31.10 ปฏิญาณตนต่อหน้าศาลปู่โม่ประจำหมู่บ้านในดเหล้าวันพระ	1	2.94
31.11 การไปคุยกับเจ้าอาวาสก่อนถึงวันพระว่าจะให้ท่านช่วยเทศน์เรื่องอะไรให้ชาวบ้านฟัง พอถึงวันพระท่านจะช่วยเทศน์ในเรื่องนั้น	1	2.94
31.12 ความเชื่อ เลี้ยงปู่ตา ทำบุญหมู่บ้าน	1	2.94
31.13 การเซ่นไหว้เจ้านาย (ผีปู่ตายาย)	1	2.94

ตารางที่ 4.31 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านความเชื่อ พบว่า ส่วนใหญ่มีความเชื่อในเรื่องผีพ่อปู่ เป็นผู้รักษาชุมชน แต่ละตระกูลจะมีผีปู่ของตระกูลตนทำให้เกิดสังคมเครือญาติได้ง่าย เจ้าครวญ (ร่างทรง) จะเป็นผู้สื่อสารกับเจ้าปู่แล้วบอกแก่ผู้ที่มาร่วมงาน เช่น การป้องกันการระบาดของโรคไข้เลือดออก ร้อยละ 5.88 รองลงมาคือ ใช้การเข้าทรงในการรักษาคนป่วย ไม่ต้องไปหาหมอ ร้อยละ 2.94 ถัดมาคือ การแพ้น้ำมันไม่มีศักดิ์ศรี ตัวตนสูง, การศึกษาของบุตรเป็นสิ่งสำคัญ, ไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง, เจ้าพ่อบ่อน้ำเค็ม, หมอลำ, การบนบานสานกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (หลวงพ่อเพชร), ห้องเปิง เป็นห้องที่ลูกเขย ลูกสะใภ้ห้ามเข้า, ปฏิญาณตนต่อหน้าศาลปู่โม่ประจำหมู่บ้านในดเหล้าวันพระ ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.32 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการด้านวัฒนธรรม (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
32.1 อนุรักษ์ประเพณี โดยจัดงานประเพณีอย่างต่อเนื่อง ต้นทานสามัคคีใช้ต้นประสาทมิ่ง เพื่อบูชาพระพุทธรูปเจ้าในเทศกาลสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ แห่ปฐา งานประจำปีหลวงพ่อพะชร งานรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุบุญพระเวส หีด 12 ครอง 14 การรำสอง งานเลี้ยงเจ้าพ่อ ทำบุญกลางบ้าน เสี่ยงทายหมู่บ้าน(จำหมู่บ้าน) แห่เทียนเข้าพรรษา วันสงกรานต์ ประเพณีผีนางดัง เป็นการเข้าทรง การปักธงขึ้นเขาวังสงกรานต์ การเทศน์มหาชาติ บูชาพระบรมสารีริกธาตุ	5	14.71
32.2 ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคน งดเหล้า งดบุหรี่ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา โดยทุกคนจะมอบผ้าป่าความดี ชาวบ้านและผู้นำจะเขียนใบโพธิ์ว่าจะทำความดีอะไร	2	5.88
32.3 ทำปฏิทินชุมชนบอกวันที่กำหนดประเพณี	1	2.94

จากตารางที่ 4.32 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการด้านวัฒนธรรม พบว่าส่วนใหญ่มีการอนุรักษ์ประเพณี โดยจัดงานประเพณีอย่างต่อเนื่อง (ต้นทานสามัคคีใช้ต้นประสาทมิ่งเพื่อบูชาพระพุทธรูปเจ้าในเทศกาลสงกรานต์, รดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ, แห่ปฐา, งานประจำปีหลวงพ่อพะชร, งานรดน้ำดำหัว, ผู้สูงอายุบุญพระเวส, หีด 12 ครอง 14, การรำสอง, งานเลี้ยงเจ้าพ่อ, ทำบุญกลางบ้าน, เสี่ยงทายหมู่บ้าน(จำหมู่บ้าน), แห่เทียนเข้าพรรษา, วันสงกรานต์, ประเพณีผีนางดังเป็นการเข้าทรง, การปักธงขึ้นเขาวังสงกรานต์, การเทศน์มหาชาติ และบูชาพระบรมสารีริกธาตุ) ร้อยละ 14.71 รองลงมาคือ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคน งดเหล้า งดบุหรี่ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา โดยทุกคนจะมอบผ้าป่าความดี ชาวบ้านและผู้นำจะเขียนใบโพธิ์ว่าจะทำความดีอะไร ร้อยละ 5.88 และการทำปฏิทินชุมชนบอกวันที่กำหนดประเพณี ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.33 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการในด้านวัฒนธรรม
ศิลปวัฒนธรรม (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
33.1 สืบสานประเพณีท้องถิ่น โดยการจัดกิจกรรม ได้น้ำมัน การทำบุญกลางบ้าน ทำบุญศาลพ่อเฒ่า สู้ขวัญข้าว วันสงกรานต์ แห่เรือบก การแห่เทียนเข้าพรรษา การแข่งขันพืชผัก เดือน 3 สู้ขวัญข้าว เดือน 6 ทำบุญให้ผี เดือน 7 ทำบุญเจ้านาย ใครที่บนบานไว้ต้องไปแก้บน	6	17.65
33.2 ชักพระ	3	8.82
33.3 หีด 12 ครอง 14	3	8.82

ตารางที่ 4.33 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการในด้านวัฒนธรรม
ศิลปวัฒนธรรม (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
33.4 บุญบั้งไฟ	3	8.82
33.5 ควรใช้บ้าน วัด โรงเรียนสร้างเสริมและปลูกจิตสำนึกคนรุ่นใหม่	2	5.88
33.6 คนมีส่วนร่วมน้อยชาวบ้านห่างเหินจากวัดวาอารามมากกว่าอดีต	2	5.88
33.7 การทำพิธีสู่ขวัญข้าว นวดข้าว ฝัดข้าว	2	5.88
33.8 จบปีจบเดือน	2	5.88
33.9 ศาสตร์เดือนสิบ	2	5.88
33.10 แห่ผ้าขึ้นธาตุ	2	5.88
33.11 ทำบุญศาลากลางบ้าน	2	5.88
33.12 การทำบุญพระเวส	2	5.88
33.13 วยรุ่นชอบเที่ยวกลางคืน	1	2.94
33.14 ใช้ปฏิทินจันทรคติ ไม่เปลี่ยนวันแม้ตรงกับวันไหนทุกคนจะต้องกลับมาร่วมงานประเพณี	1	2.94
33.15 ใช้ประเพณีเป็นกุศโลบายเชิญชวนทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี	1	2.94
33.16 ควรกระตุ้นให้ผู้เฒ่าที่ ท้องถิ่นมองผลประโยชน์ส่วนร่วมมากกว่า	1	2.94
33.17 วันกตัญญูให้คนที่อยู่นอกพื้นที่กลับบ้าน	1	2.94
33.18 นโยบายสวัสดิการของนักรการเมืองที่เกินจริง (จ่ายครั้งเดียวดูแลให้สวัสดิการตลอดชีพ)	1	2.94
33.19 ร่วมทำกิจกรรมทั้งครอบครัว	1	2.94
33.20 เยาวชนติดไปกระท่อม	1	2.94
33.21 มีเครือข่ายเมืองธรรม	1	2.94
33.22 ประเพณีวันว่าง/ประเพณีแรกข้าว/มโนราห์ละคร	1	2.94
33.23 หมอเหยา	1	2.94
33.24 การหลอมเทียน	1	2.94
33.25 รดน้ำปู่จบ	1	2.94
33.26 วันฮารีรายอ	1	2.94
33.27 วันชิงเปรต	1	2.94
33.28 จัดกิจกรรมส่งเสริมพุทธศาสนา(สวดมนต์ข้ามปี นั่งสมาธิข้ามชาติ)	1	2.94
33.29 อนุรักษ์ผ้าแต้ม 4 พันปี	1	2.94
33.30 การฉลองหมอลำซิ่ง	1	2.94
33.31 ให้นำหน่วยงานและภาครัฐมีการส่งเสริมภายในและภายนอก	1	2.94

ตารางที่ 4.33 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการในด้านวัฒนธรรม
ศิลปวัฒนธรรม (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
33.32 งานรอยพระพุทธรูป	1	2.94
33.33 การแต่งกาย	1	2.94
33.34 รณรงค์เรื่องการแต่งกายของผู้หญิงไม่ให้ห่มสั้นให้ใส่ผ้าถุงพื้นบ้านแทน	1	2.94
33.35 การฟ้อนภูไท	1	2.94
33.36 การผูกเสี่ยว	1	2.94
33.37 การทำบุญปลุกเสก	1	2.94
33.38 การทำบุญข้าวเจี๋ย	1	2.94
33.39 วันสงกรานต์	1	2.94
33.40 การแห่ธงสงกรานต์	1	2.94
33.41 การทำบุญได้น้ำมัน การทำศาลพ่อเฒ่า	1	2.94
33.42 จัดบรรยายเรื่องต่างๆจากเจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ผู้มีประสบการณ์ตรงในเรื่องต่างเข้ามาบรรยาย	1	2.94
33.43 เกิดขนบธรรมเนียมร่วมใจ ชาวไทยเชื้อสายลาวคลั่ง	1	2.94

จากตารางที่ 4.33 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการจัดการด้านวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม พบว่า ส่วนใหญ่มีการสืบสานประเพณีท้องถิ่น โดยการจัดกิจกรรม ได้น้ำมัน ทำบุญกลางบ้าน ทำบุญศาลพ่อเฒ่า สู้ขวัญข้าว วันสงกรานต์ แห่เรือบก แห่เทียนเข้าพรรษา แข่งขันฟู้ซึกเดือน 3 สู้ขวัญข้าว เดือน 6 ทำบุญให้ผี เดือน 7 ทำบุญเจ้านาย ใครที่บนบานไว้ต้องไปแก้บน ร้อยละ 17.65 รองลงมาคือ ชักพระ, หีด 12 ครอง 14, บุญบั้งไฟ ร้อยละ 8.82 ในส่วนของการใช้บ้าน วัด โรงเรียนสร้างเสริมและปลูกจิตสำนึกคนรุ่นใหม่, คนมีส่วนร่วมน้อยชาวบ้านห่างเหินจากวัดวาอารามมากกว่าอดีต, การทำพิธีสู้ขวัญข้าว นวดข้าว ผัดข้าว, จบปีจบเดือน, ศาสตร์เดือนสิบ, แห่ผ้าขึ้นธาตุ ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.34 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการส่งเสริมด้านวัฒนธรรม
ศิลปวัฒนธรรม (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
34.1 ท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรม	7	20.59
34.2 จัดกิจกรรมตามประเพณี	5	14.71

ตารางที่ 4.34 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการส่งเสริมด้านวัฒนธรรม
ศิลปวัฒนธรรม (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
34.3 ให้หลายหน่วยงานช่วยกันดูแลร่วมกับหน่วยงานอื่นจัดกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรม	3	8.82
34.4 โครงการคน 3 วัย ให้เด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่เข้าวัดด้วยกันมีพ่อแม่เป็นตัวอย่าง	2	5.88
34.5 จัดกิจกรรมผ่านส่วนงาน ศาสนา วัฒนธรรม	2	5.88
34.6 พัฒนาวัฒนธรรมเก่าที่หายไป/มโนราห์/กะหนังตะลุง	2	5.88
34.7 ให้กลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้นำในการจัดงานประเพณี	2	5.88
34.8 ให้พ่อแม่พาเด็กมาร่วมงานประเพณีโดยใช้กุศโลบายว่าใครอยากเรียนเก่ง ใครอยากแข็งแรงให้มาร่วมงาน	2	5.88
34.9 ทำแผนที่คนดีว่ามีคนดีอยู่จุดไหน ดีด้านไหน	2	5.88
34.10 ส่งเสริมมรดกทายกน้อย ให้เด็กไปเป็นผู้นำทางศาสนพิธี	2	5.88
34.11 นำประเพณีบรรจุไว้ในข้อบัญญัติท้องถิ่น	1	2.94
34.12 ให้ครอบครัวมาร่วมกิจกรรมพร้อมกัน และแนะนำให้รู้จักกัน	1	2.94
34.13 ใช้ความเป็นเครือญาติในการเชื่อมประสานในการทำงานร่วมกัน	1	2.94
34.14 มีหน่วยงานส่งเสริมดูแล	1	2.94
34.15 กระทรวงศึกษาธิการทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น	1	2.94
34.16 มีโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์	1	2.94
34.17 ให้นักวิชาการเข้ามากระตุ้นส่งเสริมวัฒนธรรมในชุมชน	1	2.94
34.18 มีสภาเด็ก	1	2.94
34.19 ชาวบ้านรวมตัวกับวัดสวดมนต์ให้ในหลวงในทุกวันอาทิตย์	1	2.94
34.20 จัดโครงการบวชภาคฤดูร้อน	1	2.94

จากตารางที่ 4.34 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านวิธีการส่งเสริมด้านวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม พบว่า ส่วนใหญ่ท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณในการทำกิจกรรม ร้อยละ 20.59 รองลงมาคือจัดกิจกรรมตามประเพณี ร้อยละ 14.71 ถัดมาคือ ให้หลายหน่วยงานช่วยกันดูแลร่วมกับหน่วยงานอื่นจัดกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรม ร้อยละ 8.82 ในส่วนของโครงการคน 3 วัย ให้เด็ก วัยรุ่น ผู้ใหญ่เข้าวัดด้วยกันมีพ่อแม่เป็นตัวอย่าง, จัดกิจกรรมผ่านส่วนงาน ศาสนา วัฒนธรรม, พัฒนาวัฒนธรรมเก่าที่หายไป/มโนราห์/กะหนังตะลุง, กลุ่มผู้นำชุมชนเป็นผู้นำในการจัดงานประเพณี, ให้พ่อแม่พาเด็กมาร่วมงานประเพณีโดยใช้กุศโลบายว่าใครอยากเรียนเก่ง ใครอยากแข็งแรงให้มาร่วมงาน, ทำแผนที่คนดีว่ามีคนดีอยู่จุดไหน ดีด้านไหน, ส่งเสริมมรดกทายกน้อย ให้เด็กไปเป็นผู้นำทางศาสนพิธี ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.35 แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านวัฒนธรรม
ศิลปวัฒนธรรม (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
35.1 การซื้อปลากินถ้าซื้อน้อยแสดงว่าเขายังหากินเองได้ไม่ต้องซื้อ กินแบบเดิม	1	2.94
35.2 การสร้างบ้านสมัยนี้สร้างติดดินไม่ยกพื้นสูงเหมือนสมัยก่อนเวลาเกิดน้ำท่วมจึงมีปัญหา	1	2.94
35.3 ความคุ้นเคยของวิถีชีวิตในหมู่บ้านหายไปกลายเป็นนวัตกรรมใหม่เข้ามาแทน	1	2.94
35.4 รายจ่ายจากการบริโภค วิทยุรถขอเช่า เซเว่นอีเลฟเว่น และบีกี่ซี	1	2.94
35.5 รายจ่ายโต๊ะจีน ดนตรี และอาหาร	1	2.94
35.6 เงินทำบุญ	1	2.94
35.7 ค่าแรงในการจ้างซ่อมแซมบ้าน โดยหันมา ใช้การออกแรงช่วยกันแทน	1	2.94
35.8 ข้อมูลจากจปฐ. เรื่องครอบครัวอบอุ่นบางครอบครัวไม่เคยกินข้าวด้วยกันเลยหรือไปอยู่ต่างจังหวัดให้ตายายเลี้ยงลูก	1	2.94
35.9 รายจ่ายที่เป็นหนี้มาจัดงานบวช	1	2.94
35.10 รายได้จากการทอดผ้า	1	2.94
35.11 รายจ่ายการจัดงานเลี้ยง	1	2.94

จากตารางที่ 4.35 พบว่า ในภาพรวมของข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนในด้านการเชื่อมข้อมูลเพื่อวางแผนด้านวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม พบว่า ส่วนใหญ่มีการซื้อปลากินถ้าซื้อน้อยแสดงว่าเขายังหากินเองได้ไม่ต้องซื้อ กินแบบเดิม ร้อยละ 2.94 รองลงมา คือ การสร้างบ้านสมัยนี้สร้างติดดินไม่ยกพื้นสูงเหมือนสมัยก่อนเวลาเกิดน้ำท่วมจึงมีปัญหา, ความคุ้นเคยของวิถีชีวิตในหมู่บ้านหายไปกลายเป็นนวัตกรรมใหม่เข้ามาแทน, รายจ่ายการบริโภค วิทยุรถขอเช่า เซเว่นอีเลฟเว่น และบีกี่ซี, รายจ่ายโต๊ะจีน ดนตรี และอาหาร, เงินทำบุญ, ค่าแรงในการจ้างซ่อมแซมบ้าน โดยหันมา ใช้การออกแรงช่วยกันแทน, ข้อมูลจากจปฐ. เรื่องครอบครัวอบอุ่นบางครอบครัวไม่เคยกินข้าวด้วยกันเลยหรือไปอยู่ต่างจังหวัดให้ตายายเลี้ยงลูก, รายจ่ายที่เป็นหนี้มาจัดงานบวช, รายได้จากการทอดผ้า ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.36 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อแผนชุมชน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
36.1 แบ่งประเภทแผนชุมชน คือ ทำเอง ทำให้ ทำร่วม	2	5.88
36.2 เริ่มทำแผนแม่บทชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 โดยมีการทบทวนทุกปี	1	2.94
36.3 การผลักดันแผนชุมชน ปี 2538 มูลนิธิหมู่บ้าน เริ่มด้วย คุณประยงค์ วรรณรงค์ และอ.จำนงค์ แรกพินิจ ได้ทุน UNDP เพื่อส่งเสริมการทำแผนชุมชน 6 ตำบล ได้แก่ ฉวาง หุ่งสง ไม้เรียง นาบอน ลานสกา และพรหมคีรี เกิดการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่ของผู้นำเอง ปี 2541 ได้ขยายผลไปสู่ 40 ตำบล โดยมีกระบวนการฝึกคน ปี 2543-44 เครือข่ายแผน 4 ภาค สมัยนายกชวลิต ยงใจยุทธ สนับสนุนการทำแผนชุมชน โดยใช้เครือข่ายยมนา ปี 2547-48 สกว.เริ่มส่งเสริมบัญชีครัวเรือน มีผู้ว่าฯ คอยผลักดันให้เป็นแผนชุมชน ปี 2549 คุณประยงค์ วรรณรงค์ เป็นพี่เลี้ยงในการผลักดันแผนชุมชน ปี 2550-52 สกว. สนับสนุนระยะที่ 1 โดยเพิ่มความเข้มข้น แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ปี 2552 - 53 ใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ตอบใจหทัยจริงได้ในชุมชน 20 ต. เช่น บางจาก ปากพูน หุ่งสง กะปาง เขียวใหญ่ เป็นต้นปี 2553 สสส. และ พช. เป็นตัวหลักขับเคลื่อนโดยให้บผ่านรัฐ ซึ่งมีกลไกในการสร้างกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น ปี 2554 มีแผนชุมชน ที่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำสู่การเปลี่ยนแปลงสำหรับปัญหาของบางชุมชนที่ไม่สามารถเข้าถึงการเรียนรู้ ทำให้ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงได้	1	2.94
36.4 ควรทำในชุมชนที่มีความพร้อมและผลักดันเข้าไปในแผนอบต.	1	2.94
36.5 จัดทำแผนภูมิปฏิทินอาหารป่าชุมชนในแต่ละช่วงเวลา ผักหวาน ไข่มดแดง ดอกก้าน เห็ด	1	2.94
36.6 จัดทำแผนที่ระบบสุขภาพในชุมชนบ้านห้วยไคร้	1	2.94
36.7 นำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (กองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลแสนตอ)มาเชื่อมโยงกับแผนแม่บทชุมชน	1	2.94
36.8 จัดทำปฏิทินชุมชน ประกอบด้วย จารีต ประเพณี	1	2.94
36.9 แผนชุมชนประกอบด้วย 9 ด้าน	1	2.94
36.10 แผนชุมชนใช้แนวของ อบต. แล้วไปหาเงินจากหน่วยงานภายนอกในการสนับสนุน	1	2.94
36.11 จัดอบรมเด็ก - ผู้สูงอายุเป็นคู่ เพื่อแก้ปัญหาเด็กไม่รู้ประวัติศาสตร์ชุมชน	1	2.94
36.12 โครงการมาจากผู้นำชี้แนะ	1	2.94
36.13 แผนชุมชนได้รับการสนองตอบจาก อบจ. และจังหวัดน้อย	1	2.94

ตารางที่ 4.36 แสดงการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อแผนชุมชน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
36.14 จัดทำหลักสูตรอบรมและดูงานตามยุทธศาสตร์ ข้อมูล, คณะกรรมการหมู่บ้าน, แผนชุมชน สิ่งแวดล้อมชุมชน โดยกำหนดโซนพื้นที่ขยะ และศึกษารูปแบบการจัดการขยะชุมชน คุณภาพชีวิต โดยศึกษาบัญชีครัวเรือน และกองทุนสวัสดิการชุมชน	1	2.94
36.15 หน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนและให้ชาวบ้านเป็นคนทำ โดยอบต. เป็นหนุนเสริม	1	2.94
36.16 ทำแผนชุมชนชาวบ้านทำเองเพราะคิดว่าเป็นของเขา ทำให้เกิด "การพัฒนาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน" โดยใช้เทคนิค "เจ้าภาพ เจ้าของ เจ้ามือ)	1	2.94
36.17 เอาบริบทพื้นที่และอาชีพมาทำเป็นแผนชุมชน แผนที่หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านเลขที่ ถนน ของใคร ทำอาชีพอะไร แผนที่คนดี ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน ข้าราชการ คนทำพิธีกรรม (พ่อเจ้า)	1	2.94
36.18 พิจารณาจากเสียงสะท้อนของชุมชน	1	2.94
36.19 เลือกโครงการที่พัฒนาคุณภาพชีวิต	1	2.94
36.20 วิวัฒนาการปี 48-49 ทำแผนชุมชน โดยมีกระบวนการทำงาน ปี 50-51 จัดทำตัวชี้วัดที่เน้นการแก้ปัญหาความยากจน สังคม และสุขภาพ โดยมีทีมลงไปกับ อบต.	1	2.94
36.21 ส่วนใหญ่เป็นแผนอาชีพหลักหรือเป็นปัญหาของหมู่บ้านที่สามารถทำได้ เลี้ยงกบ/ปลา ปรับปรุงหน้าบ้านนาอยู่ นามอง ปลุกผักสวนครัว	1	2.94
36.22 เอาปัญหาที่ซ้ำ ๆ กันมาเขียนเป็นแผน	1	2.94
36.23 สร้างกลุ่มอาชีพ	1	2.94
36.24 ส่งเสริมให้มีรายได้	1	2.94
36.25 ผู้นำต้องเป็นตัวอย่างในการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เห็นความสำคัญ	1	2.94
36.26 ไม่ควรใช้พวกมากลากไปในการลำดับความสำคัญของปัญหาในชุมชน เพราะ จำทำให้ชาวบ้านไม่ได้รับการแก้ไข้ปัญหาได้อย่างแท้จริง	1	2.94
36.27 ส่วนราชการส่งกำหนด ผู้ใหญ่บ้านลงไปพัฒนาชุมชน	1	2.94
36.28 ชาวบ้านเข้าใจเกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือน แต่ยังไม่เข้าใจว่ากำหนดแผน อบต.เพื่ออะไร	1	2.94

จากตารางที่ 4.36 พบว่า ภาพรวมของการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อแผนชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่มีการแบ่งประเภทแผนชุมชน คือ ทำเอง ทำให้ ทำร่วม ร้อยละ 5.88 รองลงมาคือ เริ่มทำแผนแม่บทชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 โดยมีการทบทวนทุกปี, การผลักดันแผนชุมชน ปี 2538 มูลนิธิหมู่บ้าน เริ่มด้วย คุณประยงค์ รณรงค์ และอ.จางค์ แรกพินิจ ได้ทุน UNDP เพื่อส่งเสริมการทำแผนชุมชน 6 ตำบล ได้แก่ ฉวาง พังงา ไร่เลย์ นบพิตำ และลานสกา และพรหมคีรี เกิดการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่ของตนเอง ปี 2541 ได้ขยายผลไปสู่ 40 ตำบล โดยมีกระบวนการฝึกคนปี 2543-44 เครือข่ายแผน 4 ภาค สมัยนายกชวลิต ยงใจยุทธ สนับสนุนการทำแผนชุมชน โดยใช้เครือข่ายมนา ปี 2547-48 สกว.เริ่มส่งเสริมบัญชีครัวเรือน มีผู้ว่าฯ คอยผลักดันให้เป็นแผนชุมชน ปี 2549 คุณประยงค์ รณรงค์ เป็นพี่เลี้ยงในการ

ผลักดันแผนชุมชน ปี 2550-52 สกว.สนับสนุนระยะที่ 1 โดยเพิ่มความเข้มข้น แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ปี 2552 - 53 ใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ตอบโจทย์จริงได้ในชุมชน 20 ต. เช่น บางจาก ปากพูน หุ่นสูง กะปาง เขียวใหญ่ เป็นต้น ปี 2553 สสส. และ พช. เป็นตัวหลักขับเคลื่อนโดยให้งบประมาณรัฐ ซึ่งมีกลไกในการสร้างกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น ปี 2554 มีแผนชุมชน ที่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำสู่การเปลี่ยนแปลง สำหรับปัญหาของบางชุมชนที่ไม่สามารถเข้าถึงการเรียนรู้ ทำให้ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงได้, ควรทำในชุมชนที่มีความพร้อมและผลักดันเข้าไปในแผนอบต., จัดทำแผนภูมิปฏิทินอาหารป่าชุมชนในแต่ละช่วงเวลา ผักหวาน ไข่มดแดง ดอกก้านเห็ด, จัดทำแผนที่ระบบสุขภาพในชุมชนบ้านห้วยไคร้, นำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (กองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลแสนตอ) มาเชื่อมโยงกับแผนแม่บทชุมชน, จัดทำปฏิทินชุมชน ประกอบด้วย จารีต ประเพณี, แผนชุมชนประกอบด้วย 9 ด้าน, แผนชุมชนใช้แนวของ อบต. แล้วไปหาเงินจากหน่วยงานภายนอกในการสนับสนุน ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.37 แสดงการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
37.1 นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาเสนอในที่ประชาคมเพื่อเสนอปัญหาให้เข้าแผนอบต.	9	26.47
37.2 นำข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชน (จากจปฐ.) เพื่อนำไปวางแผน	7	20.59
37.3 ให้ชาวบ้านเรียงลำดับปัญหาโดยยึดหลักสามารถแก้ไขปัญหาคือความต้องการของชาวบ้านให้มากที่สุดของชาวบ้านโดยการยกมือ(โดยให้ชาวบ้านที่เดือดร้อนมากที่สุดเป็นผู้นำเสนอ อบต. และแนวทางแก้ไข , จำนวนครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ)	4	11.76
37.4 ท้องถิ่นทำเวทีประชาคมเพื่อรับฟังชาวบ้าน	3	8.82
37.5 ประชุมจัดทำแผนแต่ละหมู่บ้านเสนอตำบลโดยพิจารณาให้สอดคล้องกับงบประมาณและความต้องการ	2	5.88
37.6 ให้แกนนำรวบรวมข้อมูลจาก จปฐ. สกว. GIS	1	2.94
37.7 เตรียมทีมงานในการประชุมออกหมู่บ้านไปคุยกับชาวบ้านโดยมีทุกฝ่ายเข้าร่วม-ในช่วงเช้าจะพูดคุยและช่วงบ่ายจะทำประชาคมเพื่อลำดับโครงการซึ่งยึดหลักความสำคัญ	1	2.94
37.8 พิจารณาความสามารถในการรับผิดชอบโครงการว่าโครงการใดทำเอง ทำร่วม และให้หน่วยงานอื่นทำ	1	2.94
37.9 จัดเวทีคืนข้อมูล "งานมหกรรมภูมิปัญญา" ไปยังชาวบ้านอีกครั้งก่อนกำหนดเป็นแผน อบต. (โดยแบ่งหมู่บ้านออกเป็น 1-5 เขตๆ ละ 10-20 ครัวเรือน ประชุมเวียนกันทุกเขต)	1	2.94
37.11 ให้แกนนำชุมชนเป็นคนจัดการ มีทีมของเขาเอง	1	2.94
37.12 เข้าใจและเห็นความสำคัญของแผนชุมชน ในการเรียนรู้และกำหนดอนาคตตัวเอง(รู้จักตนเอง โดยดูข้อมูลของตนเอง "ดูข้างให้เห็นทั้งตัว" โดยวิเคราะห์ถึงปัญหา/ทุกข์และอะไรคือทุนของตนเอง) (หาแนวทางในการพัฒนาตนเองโดยวิเคราะห์จากอดีต ปัจจุบัน และอนาคตควรเป็นอย่างไร) (แผนชุมชนเป็นข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ บอกภาพและคิดจะอย่างไรในอนาคต) การทำประปาหมู่บ้านมีก็	1	2.94

ตารางที่ 4.37 แสดงการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
ครัวเรือนในหมู่บ้านนี้สถิติการใช้น้ำ 1 คน ต่อ 5 ลิตร เพื่อใช้เป็นสูตรในการคำนวณปริมาณความต้องการใช้น้ำ		
วิเคราะห์ขนาดของเครื่องผลิตน้ำ		
วิเคราะห์ว่าหมู่บ้านเรามีแหล่งน้ำอื่นหรือไม่เพื่อเก็บน้ำดิบ การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรเกษตรกรทำนาปี/ นาปรัง ทำกัไรในเขตพื้นที่หมู่บ้านปลูกข้าว 1 ไร่ใช้กี่คิว		
ให้ดูสูตรของชลประทานน้ำดิบจะมาจากไหนบ้าง,น้ำต้นทุนมาอย่างไร		
37.13 จุดประกายความคิดเพื่อหาหนทางสร้างความหวัง	1	2.94
37.14 ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนคน 3 รุ่น (เด็ก, ผู้ใหญ่, ผู้สูงอายุ)	1	2.94
37.15 สสำรวจรวบรวมข้อมูลชุมชน (รายรับรายจ่าย ศักยภาพ ปัญญา ปัญหา)	1	2.94
37.16 วิเคราะห์ข้อมูล ระดับหมู่บ้าน,ระดับตำบลโดยร่วมกับภาคีภาครัฐ	1	2.94
37.17 ยกร่างแผนชุมชน ทำเอง ทำร่วม ทำโดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก	1	2.94
37.18 ประชาพิจารณ์	1	2.94
37.19 นำแผนสู่การปฏิบัติ	1	2.94
37.20 นำแผนของชุมชนบูรณาการกับแผนพัฒนาท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัด	1	2.94
37.21 ประเมินผลสรุปบทเรียน	1	2.94
37.22 ให้แต่ละหมู่บ้านประชุมชี้แจง โดยเจ้าหน้าที่บอกว่าทำโครงการอะไรบ้าง		
โครงการไหนทำเอง/ส่งผ่านอบต./ส่งผ่านอำเภอ/ส่งผ่านจังหวัด โดยชาวบ้านต้องการอะไร-ต้องมาประชาคมเพื่อเลือกโครงการเอง	1	2.94
37.23 หมู่บ้านทำประชาคมกันเองในหมู่บ้านจัดโดยผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกับอบต.และเทศบาล	1	2.94
37.24 ให้ชาวบ้านทำแบบสำรวจข้อมูลตัวเองของครัวเรือนทุกเดือนนำประเมิน	1	2.94
37.25 ให้คุณกิจ "แกนนำ"รับผิดชอบกระตุ้นให้ชาวบ้านทำบัญชีครัวเรือน	1	2.94
37.26 สรุปรายปีนำข้อมูลใส่ตารางแล้วคืนชาวบ้านรายครัวเรือนแล้วมาวิเคราะห์ SWOT เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และกำหนดเป็นแผนทำเอง ทำร่วม และทำให้	1	2.94
37.27 คณะทำงานไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่อื่น	1	2.94
37.28 ควรมีโครงการที่จัดทำแล้วเสร็จ และลำดับไว้ในแผนชุมชนเลย แล้วค่อยเสนอ		
กับหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนในกรณีต้องใช้งบประมาณสนับสนุน	1	2.94
37.29 อบต. ยอมรับกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชน	1	2.94
37.30 อบต.สนับสนุนเวทีวิชาการสนับสนุน	1	2.94
37.31 พิจารณาความแตกต่างของแผนอบต.กับแผนชาวบ้านเพื่อปรับก่อนนำบรรจุในแผน อบต.	1	2.94

ตารางที่ 4.37 แสดงการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
37.32 ควรมีโครงการที่จัดทำแล้วเสร็จ และลำดับไว้ในแผนชุมชนเลย แล้วค่อยเสนอ กับหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนในกรณีต้องใช้งบประมาณสนับสนุน	1	2.94
37.33 อบต. ยอมรับกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชน	1	2.94
37.34 อบต.สนับสนุนเวทีวิชาการสนับสนุน	1	2.94
37.35 พิจารณาความแตกต่างของแผนอบต.กับแผนชาวบ้านเพื่อปรับก่อนนำบรรจุใน แผน อบต.	1	2.94
37.36 แต่งตั้งตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คน เก็บข้อมูล จปฐ. 4 ปีครั้ง โดยสรุปลง กชช 2 ค.	1	2.94
37.37 เชิญนายก อบต./ นายอำเภอ มาทำข้อตกลงร่วมกัน (MOU) กับจังหวัดในการ สร้างกลไกภาคีร่วม	1	2.94
37.38 ในการทำงานในเชิงพื้นที่ อบต.สามารถบริหารงานผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ตัวแทนที่มาจากประชาชน, โดยผ่านตัวชี้วัดที่จังหวัดกำหนด	1	2.94
37.39 วิทยากรครู ก ครู ข มาสอนการทำบัญชีครัวเรือนกับชาวบ้านตอนกลางคืน	1	2.94
37.40 อบต. จ้างแกนนำหมู่บ้านละ 3-5 บาทในการรวบรวมและบันทึกข้อมูลสรุป บัญชีครัวเรือน	1	2.94
37.41 วิเคราะห์รายจ่ายสูงสุด เช่น ค่าปุ๋ย ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าอาหาร และค่าการศึกษา โดยหาช่องว่างว่าทำไมถึงจะลดรายจ่าย ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของจังหวัด	1	2.94
37.42 ให้ชุมชนกลับไปวิเคราะห์ตนเองว่ามีทุนอะไรบ้างในพื้นที่	1	2.94
37.43 กระบวนการพัฒนาแผนชุมชน 9 ขั้นตอน 1.การคัดเลือกแกนนำของหมู่บ้าน 2.การสำรวจและประเมินตนเองตามตัวชี้วัด 3.การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนเพื่อประเมินสมรรถนะชุมชน ค้นหาคนดี สิ่งดี ๆ ในชุมชน 4.ทบทวนและการจัดทำแผนชุมชนเพื่อการบรรลุตัวชี้วัด 5.การเจรจาภาคีและกำหนดเจ้าภาพรับผิดชอบแผน 6.การเสนอและอนุมัติแผนชุมชน 7.กระบวนการระดมทุนและปฏิบัติตามแผนชุมชน 8.การติดตามและประเมินผล และการจัดการความรู้ 9.การประกวดหมู่บ้าน / ชุมชนอยู่ดีมีสุข	1	2.94
37.44 มีครอบครัวอาสาหมู่บ้านละ 2 คนทำบัญชีครัวเรือน	1	2.94
37.45 เสนอครอบครัวต้นแบบหมู่บ้านละ 10 ครอบครัวมาเรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือน	1	2.94
37.46 จัดหาวิทยากรบรรยายวิธีการจัดทำบัญชี	1	2.94
37.47 คณะกรรมการระดับหมู่บ้านละ 2 คน และตำบลละ 2 คน ติดตามการทำงานและ ประเมิน	1	2.94
37.48 นำปัญหาจากข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาจัดทำแผนชุมชน โดยเน้นที่ชุมชน สามารถทำได้	1	2.94

ตารางที่ 4.37 แสดงการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
37.49 สรุปและเสนอให้กับ อบต.เพื่อร่วมกันพิจารณาทางบนอกของอบต.ที่จะมาสนับสนุน	1	2.94
37.50 กำหนดวิสัยทัศน์ของตำบล	1	2.94
37.51 แกนนำทำความเข้าใจกับชาวบ้าน และใช้แบบฟอร์มมาวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย	1	2.94

จากตารางที่ 4.37 พบว่า ภาพรวมของการวิเคราะห์ขั้นตอนการแผนชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่นำข้อมูลบัญชีครัวเรือนมาเสนอในที่ประชุมเพื่อเสนอปัญหาให้เข้าแผนอบต. ร้อยละ 23.53 รองลงมาคือ นำข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชน (จากจปฐ.) เพื่อนำไปวางแผน ร้อยละ 20.59 ถัดมาคือ ให้ชาวบ้านเรียงลำดับปัญหาโดยยึดหลักสามารถแก้ไขปัญหาคือความต้องการของชาวบ้านให้มติของชาวบ้านโดยการยกมือ(โดยให้ชาวบ้านที่เดือดร้อนมากที่สุดเป็นผู้นำเสนอ อบต. และแนวทางแก้ไข, จำนวนครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ) ร้อยละ 11.76 ในส่วนของท้องถิ่นทำเวทีประชุมเพื่อรับฟังชาวบ้าน ร้อยละ 8.82 โดยมีการประชุมจัดทำแผนแต่ละหมู่บ้านเสนอตำบลโดยพิจารณาให้สอดคล้องกับงบประมาณและความต้องการ ร้อยละ 5.88 โดยให้แกนนำรวบรวมข้อมูลจาก จปฐ. สกว. GIS , เตรียมทีมงานในการประชุมออกหมู่บ้านไปคุยกับชาวบ้านโดยมีทุกฝ่ายเข้าร่วม -ในช่วงเช้าจะพูดคุยและช่วงบ่ายจะทำประชุมเพื่อลำดับโครงการซึ่งยึดหลักความสำคัญ, พิจารณาความสามารถในการรับผิดชอบโครงการว่าโครงการใดทำเอง ทำร่วม และให้หน่วยงานอื่นทำ, จัดเวทีคืนข้อมูล "งานมหกรรมภูมิปัญญา" ไปยังชาวบ้านอีกครั้งก่อนกำหนดเป็นแผน อบต. (โดยแบ่งหมู่บ้านออกเป็น 1-5 เขตๆ ละ 10-20 ครัวเรือน ประชุมเวียนกันทุกเขต) ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.38 แสดงการวิเคราะห์การบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
38.1 จัดลำดับความสำคัญว่าอะไรที่ประชาชนต้องการจากการร้องขอ ข้อมูลจาก จนท.,บัญชีครัวเรือน ปัญหาที่ประเมิน	5	14.71
38.2 สร้างกระบวนการให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน	4	11.76
38.3 ให้อบต.สนับสนุนและพิจารณาแผนชุมชนว่าโครงการอะไรควรอยู่หมวดไหน พัฒนาการอำเภอช่วยในการบูรณาการแผนร่วมกันโดยการจัดเวทีร่วมคิดร่วมแก้	3	8.82
38.4 มีเวทีให้คณะกรรมการเสนอประเด็นที่ได้จากบัญชีครัวเรือนเพื่อนำเข้าแผนอบต. (ช่วงเดือน ม.ค.-ก.พ.) โดยสามารถสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านเข้าใจถึงข้อจำกัดต่างๆ	3	8.82
38.5 ควรส่งแผนชุมชนให้กับอำเภอทั้งนี้เพื่อให้เกิดการบูรณาการในระดับอำเภอ/จังหวัด โดยลำดับของปัญหาตามยุทธศาสตร์	3	8.82

ตารางที่ 4.38 แสดงการวิเคราะห์การบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
38.6 มีการเสนอข้อมูลเชิงประเด็นเพื่องานในระดับจังหวัดโดยให้คณะทำงานจังหวัดเป็นคนนำเสนอ/มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะทำงานจังหวัด “การจัดการน้ำ”	3	8.82
38.7 เก็บข้อมูลจริงและทบทวนแผนทุกปี ทำประชาคมเพื่อวิเคราะห์ชุมชนทำให้ทราบ ปัญหาความต้องการโครงการไหนที่ยังไม่ได้ทำและจำเป็นต้องทำของแต่ละชุมชนทำเป็นร่างออกมาเป็นแผนชุมชน แผนตำบล และแผนนโยบาย	3	8.82
38.8 มีตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คน เพื่อเข้าร่วมประชาคมในระดับตำบลพิจารณาแผน อบต.	3	8.82
38.9 ควรให้ชุมชนเสนอแผนให้กับอบต.	2	5.88
38.10 มีเวทีสะท้อนข้อมูลกับครัวเรือนอาสาโดยใช้เทคนิค 4 อ ได้แก่ เอื้อ -อธิบาย อ้อ-จริง อ้าว-ทำยังงี้ และเอาก็กีฬา/บัตรคำ , Mapping	2	5.88
38.11 ระบบการเบิกจ่ายงบประมาณควรให้ชุมชนมีอำนาจในการจัดการ	2	5.88
38.12เชิญหน่วยงาน เจ้าหน้าที่อบต. แกนนำ ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ มารวมกลุ่มและเชิญร่วมวิเคราะห์ แล้วนำเข้าสู่แผนอบต.	2	5.88
38.13 อบจ.จัดงาน การสัมมนาภาคประชาสังคม เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มุมมองและระดมความคิดเห็น	1	2.94
38.14 ต้องมีแผนชุมชนที่ชุมชนสามารถทำเองได้ต้องมากกว่าครึ่งของแผนทั้งหมด ซึ่งจะทำให้อบต.จะมาสนใจเราเองทำให้เห็นว่าเราทำเองได้ไม่ต้องพึ่งอย่างเดียว	1	2.94
38.15 ทุกหมู่บ้านต้องทำแผนชุมชน โดยมี อบต.เป็นเจ้าภาพ	1	2.94
38.16 ประเด็นยุทธศาสตร์ควรมาจากแผนชุมชน	1	2.94
38.17 หมู่บ้านต้องมาเป็นเจ้าภาพร่วมในเวทีบูรณาการแผน	1	2.94
38.18 โครงการควรอยู่ในแผนอบต.ทั้งหมด ถึงแม้จะมีงบประมาณสนับสนุนหรือไม่ก็ตาม	1	2.94
38.19 ดูโครงการจากหน่วยงานอื่น	1	2.94
38.21 คณะทำงานระดับตำบลจะมีนายกอบต.เป็นกรรมการ โดยเลือกชุมชนที่มีความพร้อมโดยชุมชนจะเป็นฐานเสียงของเขา	1	2.94
38.22 ควรให้หน่วยงานราชการในสังกัดกระทรวงหลัก ได้แก่ เกษตรและสหกรณ์ สาธารณสุข ปศุสัตว์ มหาดไทย และตำรวจ เข้าร่วมในการทำแผนชุมชน	1	2.94
38.23 บูรณาการงบประมาณไม่สามารถทำได้เนื่องจากไม่ใช่พวกพ้อง	1	2.94
38.24 บูรณาการท้องถิ่นและท้องที่ในการให้การสนับสนุนบุคลากร สถานที่ในการจัดกิจกรรม	1	2.94
38.25 สร้างเงื่อนไขให้มีความสำคัญกับแผนชุมชนของผู้นำ/อบต.ให้ใช้ฐานข้อมูลแทนการโหวต	1	2.94
38.26 พิจารณาถึงร้อยละของโครงการที่บรรจุในแผนชุมชนแล้วถูกนำไปบรรจุแผน อบต.	1	2.94
38.27 หาเจ้าภาพหลัก (เจ้าของโครงการ) ด้าน สุขภาพ การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง	1	2.94

ตารางที่ 4.38 แสดงการวิเคราะห์การบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
38.28 งบประมาณศาสตร์จังหวัดควรใช้ในโครงการที่ชุมชนทำไม่ได้	1	2.94
38.29 มีเวทีชุมชนที่พูดคุยกันด้วยข้อมูลแต่ละเดือน	1	2.94
38.30 ให้ชาวบ้านทำแผนชีวิตเพื่อแก้จนให้กับตัวเอง	1	2.94
38.31 ควรมีคณะกรรมการภาคประชาชน 5 -6 คนที่สร้างสัมพันธ์ภาพภาคประชาชน และทำให้ส่วนราชการได้รับประโยชน์ร่วมกัน ช่วยกันทำ	1	2.94
38.32 ให้ชาวบ้านทำแผนชีวิตกันเอง	1	2.94
38.33 ให้ชาวบ้านร่วมกันประชุมกันคุยกัน	1	2.94
38.34 แผนชุมชนเป็นแนวทางของ อบต.	1	2.94
38.35 ควรนำแผนชุมชนเข้าเป็นแผน อปท. เพราะสามารถใช้งบประมาณได้หลายแหล่งอย่างน้อยไม่น้อยกว่า ร้อยละ 60 ของแผนชุมชนทั้งหมด	1	2.94
38.36 ขึ้นอยู่กับแรงผลักดันของชุมชนถ้ามีผู้นำดีต่อรองกับนายก อบต. และให้ผูมีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมประชุมกับอบต.	1	2.94
38.37 ให้คณะกรรมการประสานงานกับ อปท.	1	2.94

จากตารางที่ 4.38 พบว่า ภาพรวมของการบูรณาการแผนชุมชนกับหน่วยงานอื่น พบว่า ส่วนใหญ่มีการจัดลำดับความสำคัญว่าอะไรที่ประชาชนต้องการจากการร้องขอข้อมูลจาก จนท., บัญชีครัวเรือน ปัญหาที่ประเมินร้อยละ 14.71 รองลงมาคือ สร้างกระบวนการให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน ร้อยละ 11.76 ถัดมาคือให้อบต.สนับสนุนและพิจารณาแผนชุมชนว่าโครงการอะไรควรอยู่หมวดไหนพัฒนาการอำเภอช่วยในการบูรณาการแผนร่วมกันโดยการจัดเวทีร่วมคิดร่วมแก้, มีเวทีให้คณะกรรมการเสนอประเด็นที่ได้จากบัญชีครัวเรือนเพื่อนำเข้าแผนอบต. (ช่วงเดือน ม.ค.-ก.พ.) โดยสามารถสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านเข้าใจถึงข้อจำกัดต่างๆ, ควรส่งแผนชุมชนให้กับอำเภอทั้งนี้เพื่อให้เกิดการบูรณาการในระดับอำเภอ/จังหวัด โดยลำดับของปัญหาตามยุทธศาสตร์, มีการเสนอข้อมูลเชิงประเด็นเพื่องานในระดับจังหวัดโดยให้คณะทำงานจังหวัดเป็นคนนำเสนอ/มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะทำงานจังหวัด “การจัดการน้ำ”, เก็บข้อมูลจปฐ.และทบทวนแผนทุกปี ทำประชาคมเพื่อวิเคราะห์ชุมชนทำให้ทราบปัญหาความต้องการโครงการไหนที่ยังไม่ได้ทำและจำเป็นต้องทำของแต่ละชุมชนทำเป็นร่างออกมาเป็นแผนชุมชนแผนตำบล และแผนนโยบาย, ตัวแทนหมู่ละ 2 คน เพื่อเข้าร่วมประชาคมในระดับตำบลพิจารณาแผน อบต. ร้อยละ 8.82 ในส่วนของการให้ชุมชนเสนอแผนให้กับอบต., มีเวทีสะท้อนข้อมูลกับครัวเรือนอาสาโดยใช้เทคนิค 4 อดีแก่ เอ๊ะ -อธิบาย อ้อ-จริง อ้าว-ทำยังไง และเอาก็เอา/บัตรคำ, Mapping, ระบบการเบิกจ่ายงบประมาณควรให้ชุมชนมีอำนาจในการจัดการ, เชิญหน่วยงาน เจ้าหน้าที่อบต. แกนนำ ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ มารวมกลุ่มและเชิญร่วมวิเคราะห์แล้วนำเข้าสู่แผนอบต. ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.39 แสดงการวิเคราะห์หลักการทำงานของทุกภาคส่วน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
39.1 หาเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนในการแลกเปลี่ยนเรียนและการทำงาน	5	14.71
39.2 ให้คนทำงานมองว่าการทำงานเป็นเรื่องของเราไม่ใช่เป็นหน้าที่	4	11.76
39.3 จัดเครื่องมือ กลไก เวที กระบวนการ คำสั่งแต่งตั้ง และการประสานงานอย่างไม่เป็นทางการ	3	8.82
39.4 ทุกภาคส่วนต้องล้อมวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน/ทำงานร่วมกัน	3	8.82
39.5 ทำให้ส่วนราชการเห็น ทำจริง ทั้งทางตรง/ทางอ้อม	3	8.82
39.6 ให้ชุมชนสามารถมองเห็นปัญหา และช่องทางในการพัฒนาตนเอง ร่วมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา ร่วมกลุ่มเพื่อพัฒนา	3	8.82
39.7 ใช้ความสนิทส่วนตัว	2	5.88
39.8 มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี	2	5.88
39.9 รู้ว่ามีแหล่งทุนหน่วยงานใดบ้างที่ให้การสนับสนุนพื้นที่ เช่น พช. สกว. สสส. จว. และมหาวิทยาลัย เป็นต้น สามารถทำให้เกิดการประสานได้ง่ายขึ้น	2	5.88
39.10 ผู้ที่ทำงานในระดับจังหวัดต้องมีคนที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ	1	2.94
39.11 คัดคนเข้าทำงานตามความเหมาะสมไม่ใช่ตำแหน่งและมีเป้าหมายการทำงานที่เหมือนกัน	1	2.94
39.12 สร้างความเข้าใจกับหน่วยงานต่างๆว่าเรายึดพื้นที่เป็นตัวตั้งไม่ใช่หน่วยงาน	1	2.94
39.13 ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก	1	2.94
39.14 จัดตั้งกองทุนกลางในการบริหารจัดการเพื่อดูแลคนที่มาศึกษาดูงาน	1	2.94
39.15 ลดช่องว่างใช้ความเป็นเพื่อนไม่ใช่พิธี	1	2.94
39.16 เรื่องยากควรไปเจรจาอธิบายให้เข้าใจก่อนล่วงหน้าจะตกลงกันจริงจัง การทำงานแบบทางการจะตามมาภายหลัง	1	2.94
39.17 ทำงานด้วยจิตอาสาให้เป็นไปตามเป้าหมายของประชาชนและเอาทุกส่วนมาประยุกต์	1	2.94
39.18 หาหน่วยงานที่มีภารกิจตรงกับชุมชนเพื่อขอรับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ให้กับโครงการของชุมชนที่ไม่สามารถทำได้	1	2.94
39.19 สื่อสัต์กับงานที่ทำชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจและจริงใจกับชาวบ้าน	1	2.94
39.20 บริหารจัดการ นัดตรงเวลา	1	2.94
39.21 ชุมชนมีศักยภาพในการขับเคลื่อนงานของส่วนราชการ โดยมีส่วนร่วมในการทำงาน ติดตามและประเมินผล	1	2.94
39.22 มีโรงเรียนคุณอำนวย เป็นโรงเรียนนักปกครองท้องที่ในการพัฒนาบทบาทภารกิจ -กฎหมาย บัญชีครัวเรือน ผลลัพธ์ที่ได้ การทำแผนแม่บทชุมชน เป็นหลักสูตร 3 วัน อบรมที่ กองรอยอาสา รุ่นละ 180 คน	1	2.94

ตารางที่ 4.39 แสดงการวิเคราะห์หลักการทำงานของทุกภาคส่วน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
39.23 จัดเก็บข้อมูลของชุมชนเป็นรายบุคคล ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ลุ่มน้ำ	1	2.94
39.24 ชาวบ้านให้ความร่วมมือ และปัญหาในชุมชนได้ถูกนำเสนอให้กับหน่วยงานอื่น	1	2.94
39.25 นักวิชาการเข้ามาช่วยเขียนโครงการเพราะรู้ว่าชุมชนมีข้อมูล	1	2.94
39.26 การประสานกับทีมจังหวัดโดยใช้ทุกฝ่ายเข้าไปประสาน โดยใช้เทคนิคการหาตัวประสานงานที่เหมาะสม	1	2.94
39.27 ใช้ลูกต้อ ถ้าเราไม่เข้าใจจะตั้งเป็นภาคี ผู้ทรง ที่ปรึกษา	1	2.94
39.28 เวลาทำงาน การพูดคุย การเข้าถึง การปรึกษา ต้องเข้าไปหลายๆหน่วยงาน และต้องรู้จักคนในชุมชนเป็นอย่างดี โดยให้เป็นภาคีทางความคิด	1	2.94
39.29 มีฐานข้อมูลทำให้การทำงานมีความชัดเจนและภาครัฐจะให้ความสำคัญ	1	2.94
39.30 ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการเชื่อมงบประมาณจากหน่วยงานอื่น	1	2.94
39.31 รู้กรอบเป้าหมายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สภาเด็กและเยาวชน ของกระทรวง พม. ป้องกันเด็กท้องในวัยรุ่น ของ สสส.	1	2.94
39.32 เชิญครูโรงเรียนในเขตพื้นที่มาให้คำแนะนำ	1	2.94
39.33 สสจ. และสสอ. มีส่วนร่วมในการทำแผนยุทธศาสตร์	1	2.94
39.34 ต้องทำงานแบบมีเพื่อน มีเครือข่าย	1	2.94
39.35 ชุมชนที่ทำงานอย่างจริงจัง เห็นผล และร่วมมือกันระหว่างคน 3 วัยจะทำให้เกิดความเชื่อถือจากหน่วยงานที่จะสนับสนุนงบประมาณ	1	2.94
39.36 ความเชื่อมั่นในตัวของผู้นำที่มีจิตอาสาทำให้คนในชุมชนเข้าร่วม	1	2.94
39.37 ใช้เวทีธรรมชาติในชุมชน เช่น งานบวช งานแต่งในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของแกนนำที่ไปเรียนรู้จากข้างนอกแล้วมาคุยกับคนในชุมชนได้รู้	1	2.94
39.38 มีผลงานที่เน้นสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีความพอดีไม่เด่นจนเกินไป โดยมีการทำงานที่ประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ	1	2.94
39.39 ในการรับทุนสนับสนุนในชุมชน ต้องรู้จักหน่วยงานแล้ววิเคราะห์ชุมชนได้ โดยจะต้องทำงานภายใต้ความเป็นตัวตนของชุมชน	1	2.94
39.40 ผู้ว่าราชการจังหวัดให้การสนับสนุนชุมชนเนื่องจากมีทำที่เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ อ่อนน้อม ธรรมดา และไม่เรียกร้อง	1	2.94
39.41 นโยบาย(สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา) คือ รัฐ ประชาชน วิชาการต้องเข้ามาร่วลงพื้นที่ด้วยตัวเอง	1	2.94
39.42 ปลัดฯ และท้องถิ่นเป็นรับนโยบายของจังหวัดโดยชวนชาวบ้านให้มาทำพัฒนากิจกรรมให้น่าสนใจ เช่น 75 ตำบลเป็นต้นแบบ กำหนดตัวชี้วัดระดับอำเภอ แบ่งระดับตำบล เป็น A B C D ตามเกณฑ์	1	2.94

ตารางที่ 4.39 แสดงการวิเคราะห์หลักการทำงานของทุกภาคส่วน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
39.43 หน่วยงานภายนอกอย่าทำตัวว่าเราจะไปให้อะไรกับชุมชน แต่ควรให้บทบาทกับชุมชนว่าจะให้อะไรกับผู้อื่น	1	2.94
39.44 ผู้ว่าเป็นผู้นำโครงการ ชุมชนเข้าใจในงาน อำเภอลดและตำบลให้ความร่วมมือ	1	2.94
39.45 นายก อบต. เป็นนักประสานงานที่ดี	1	2.94
39.46 นายก อบต.สามารถแสวงหาโอกาสจากหน่วยงานที่มีงบประมาณให้กับท้องถิ่น ประสานงานกับโครงการล่อตาถวายเป็นหลวง 500 คน เพื่อพาคนในชุมชนเข้าร่วมโครงการ	1	2.94
39.47 นายก อบต.กล้าพูด และสามารถนำเสนอได้ตรงประเด็นกับปัญหา	1	2.94
39.48 นายก อบต.คอยติดตามประเมินผลกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง	1	2.94
39.49 นายก อบต.ดำเนินงานโดยไม่รบกวนงบประมาณ	1	2.94
39.50 นายก อบต. สามารถเชื่อมต่อโครงการกับจังหวัดได้	1	2.94
39.51 ส่งเสริมให้ผู้นำแถวหลังหรือผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำเสนอกับหน่วยงานอื่นแทนนายก อบต. ได้	1	2.94
39.52 อ้างกลุ่มที่เข้มแข็งในชุมชนให้กับจังหวัดและอำเภอเพราะจะเดินตามรอยเดิมเพื่อขยายผลเพื่อนำไปขอรับการสนับสนุนงบประมาณ	1	2.94
39.53 คอยนอกรอบเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในการแสดงความต้องการ และเป้าหมายในการดำเนินงานว่ามีหน่วยงานใดสามารถช่วยเราได้บ้าง	1	2.94
39.54 จังหวัดต้องทำหน้าที่ในการบูรณาการตัวชีวิต	1	2.94
39.55 จังหวัดให้ใกล้เคียงกับท้องถิ่นที่ผ่านตัวชีวิต โดยให้ พช.จัดโครงการประกวด และสนับสนุนงบประมาณบูรณาการของจังหวัดไปทำโครงการในพื้นที่	1	2.94
39.56 หาผลประโยชน์ร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกัน	1	2.94
39.57 แกนนำแต่ละหมู่บ้านร่วมคุยกันในการดึงกลุ่มไหนที่เข้มแข็งเข้าช่วยงาน คนทำจริง เช่น อบจ. ปตท. พช. นอภ. ผญ. อสม. และผู้นำฯ	1	2.94
39.58 ผู้ว่าราชการจังหวัดถูกโยกย้ายบ่อย	1	2.94
39.59 การสื่อสารระหว่างผู้ประสานงานกับคณะทำงานต้องมีความชัดเจน	1	2.94
39.60 ควรดำเนินงานในรูปแบบของภาคประชาชนจะดีกว่าสำหรับในเวทีระดับจังหวัด	1	2.94
39.61 ส่งเสริมให้ผู้ประสบความสำเร็จในด้านต่างๆไปเล่าประสบการณ์ตรง ในเวทีระดับจังหวัด	1	2.94
39.62 นักวิชาการควรหนุนเสริมว่าฤดูกาลแบบใดเหมาะกับการปลูกพืชผักชนิดไหนในพื้นที่	1	2.94
39.63 การทำงานระหว่าง รัฐ ประชาชน และวิชาการไม่มีความชัดเจน	1	2.94

ตารางที่ 4.39 แสดงการวิเคราะห์หลักการทำงานทุกภาคส่วน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
39.64 มีความสัมพันธ์ในทางที่ดี	1	2.94
39.65 ความเชื่อมั่นในตัวผู้ประสานงานกับหน่วยงานอื่นต้องมีผลงานที่เด่นชัด	1	2.94
39.66 ทำให้ทราบข้อมูลการจัดทำโครงการให้เหมาะสมกับช่วงเวลา	1	2.94
39.67 หน่วยงานพัฒนาสังคม พัฒนาชุมชนมาให้ความรู้/อบรม/แนะนำเรื่องต่างๆ	1	2.94
39.68 ใช้ความสัมพันธ์รู้จักกับนักการเมืองท้องถิ่นในการสนับสนุนการดำเนินงานแบบเครือข่ายร่วมกัน	1	2.94
39.69 มีข้อมูลเอกสารสรุปในการดำเนินงานที่ผ่านมา และมีภาพกิจกรรมที่ผ่านมา	1	2.94
39.70 ทำงานร่วมกันด้วยความตั้งใจ	1	2.94
39.71 สภาองค์กรชุมชนทำงานกับทุกภาคส่วนในท้องถิ่น	1	2.94
39.72 ผู้นำสามารถสร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับของชุมชนจะทำให้หน่วยงานอื่น มีความมั่นใจในการสนับสนุนงบประมาณโครงการต่าง ๆ	1	2.94
39.73 มีแกนนำในพื้นที่ที่ชุมชนเคารพ ศรัทธาจะทำให้เกิดความร่วมมือจากทุกภาคส่วนได้ง่าย	1	2.94

จากตารางที่ 4.39 พบว่า ภาพรวมของกลไกการทำงานทุกภาคส่วน พบว่า ส่วนใหญ่มีการหาเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนในการแลกเปลี่ยนเรียนและการทำงาน ร้อยละ 14.71 รองลงมา คือ ให้คนทำงานมองว่าการทำงานเป็นเรื่องของเราไม่ใช่เป็นหน้าที่ ร้อยละ 11.76 ถัดมาคือ จัดเครื่องมือ กลไก เวที กระบวนการ คำสั่งแต่งตั้ง และการประสานงานอย่างไม่เป็นทางการ, ทุกภาคส่วนต้องล้อมวงแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน/ทำงานร่วมกัน, ทำให้ส่วนราชการเห็น ทำจริง ทั้งทางตรง/ทางอ้อม, ให้ชุมชนสามารถมองเห็นปัญหา และช่องทางในการพัฒนาตนเอง ร่วมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา ร่วมกลุ่มเพื่อพัฒนา, ใช้ความสนิทส่วนตัว, มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี, รู้ว่ามีแหล่งทุนหน่วยงานใดบ้างที่ให้การสนับสนุนพื้นที่ เช่น พช. สกว. สสส. จว. และมหาวิทยาลัย เป็นต้น สามารถทำให้เกิดการประสานได้ง่ายขึ้น ร้อยละ 8.82 ในส่วนของผู้ที่ทำงานในระดับจังหวัดต้องมีคนที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ, คัดคนเข้าทำงานตามความเหมาะสม ไม่ใช่ตำแหน่งและมีเป้าหมายการทำงานที่เหมือนกัน ยอมรับ, สร้างความเข้าใจกับหน่วยงานต่างๆว่าเรายึดพื้นที่เป็นตัวตั้งไม่ใช่หน่วยงานยอมรับ ร้อยละ 2.94 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.40 แสดงการวิเคราะห์การแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
40.1 ควรมีหน่วยงานภาครัฐมาช่วยกันทุกภาคที่เกี่ยวข้องมาช่วยกันในการแก้ปัญหาแบบระบบครบวงจร "การผลิต รูปแบบ การตลาด และการเพิ่มมูลค่า	4	11.76
40.2 ลดต้นทุนการผลิต เมล็ดพันธุ์ข้าวโพด	3	8.82

ตารางที่ 4.40 แสดงการวิเคราะห์การแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน (N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
40.3 หาดตลาดในการรับซื้อผลิตภัณฑ์ Q-Shop ตลาดสีเขียว ขายเข้า กทม.	3	8.82
40.4 ข้าวครบวงจร -มีกลุ่มนาข้าว -มีโรงสีชุมชน ทำให้ได้แกลบ รำนำไปทำปุ๋ยได้ -นำข้าวสารไปทำขนมจีน มีโรงขนมจีนชุมชน -การจัดการน้ำในพื้นที่ -มีโรงปุ๋ย ชุมชน -การออกแบบบรรจุภัณฑ์ -จัดตั้งสหกรณ์เครดิตยูเนียน -หาดตลาดเพื่อส่ง ขายผลิตภัณฑ์	2	5.88
40.5 ระบบการจัดการชุมชน/รวมคนมีใจอาสาเป็นผู้ก่อการดี/มีการพูดคุยสม่ำเสมอ เก็บข้อมูลมาวิเคราะห์หรือออกมาเป็นแผนและคิดว่าใครทำ เมื่อไหร่ เกิดประโยชน์มาก น้อยแค่ไหนเรื่องดีมีอะไรเรื่องไม่ดีมีอะไรและจะทำอะไรต่อคือทำให้เรื่องหนึ่งไปเชื่อม อีกเรื่องหนึ่งได้	2	5.88
40.6 ระบบการกิน จะกินอย่างไรให้สะอาดปลอดภัย ก็ต้องไปดูการผลิต บัณฑิตการ ผลิต เช่นน้ำสะอาดก็ทำให้พืชที่ผลิตสะอาด เราก็ต้องไปดูแล่น้ำให้สะอาด	2	5.88
40.7 ผู้นำสามารถคิดได้แต่ไม่สามารถปรับใช้ในการทำงานจริงได้	2	5.88
40.8 ชาวบ้านควรพึ่งตนเอง มีการเรียนรู้ให้ทันปัจจุบัน	1	2.94
40.9 สร้างแกนนำให้รู้จักการให้มากกว่าการรับ	1	2.94
40.10 พัฒนาผลผลิตทางการเกษตร มองหาแหล่งชลประทานทั้ง 2 ตำบลที่ได้ ประโยชน์ การขนส่งของผลผลิต มองปัญหาภายนอกชุมชน บัณฑิตการผลิต/เมล็ด พันธุ์ ศึกษาความเป็นไปได้ในการรับซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร	1	2.94
40.11 มีการแบ่งส่วนให้แต่ละฝ่ายเข้ามารับผิดชอบ ตั้งคณะกรรมการดูแลงานในแต่ ละส่วน มองให้เป็นรูปแบบครบวงจร เช่น เริ่มจากการผลิตเมล็ดพันธุ์	1	2.94
40.12 ส่งเสริมให้คนมีจิตอาสาให้มากขึ้น	1	2.94
40.13 มีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร/การสร้างอาชีพ/หมูลุ่ม/เครื่องแกง/เลี้ยง ไก่	1	2.94
40.14 ในการแก้ปัญหาจะไม่คิดคนเดียวเด็ดขาดต้องให้ชุมชนร่วมคิดด้วย	1	2.94
40.15 ผู้นำต้องเรียนรู้แล้วบอกต่อแกนนำ แล้วให้แกนนำบอกต่อชาวบ้านเพื่อ แก้ปัญหาต่อไป	1	2.94
40.16 มีแปลงสาธิต	1	2.94
40.17 จัดทำทะเบียนการเพาะปลูกแสดงช่วงเดือนว่าเกษตรกรจะทำอะไร	1	2.94
40.18 สร้างกระบวนการคิดให้ชาวบ้านกลัวว่า "ทำอย่างไรที่จะไม่ล้มเหมือนเขา"	1	2.94
40.19 การพัฒนาแบบต้นน้ำไปสู่ปลายน้ำ พิจารณาว่าจังหวัดต้องการอะไร คณะกรรมการจังหวัดกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย สรุปประมวลผลระดับจังหวัด ซึ่งจะทำให้ทราบว่าชุมชนต้องการอะไร มีคณะกรรมการระดับจังหวัด อำเภอ และ ตำบล	1	2.94
40.20 การผลิต(ระดับครัวเรือน)	1	2.94
40.21 ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างขาย ไม่รวมกันทำ ไม่รวมกันขาย	1	2.94

ตารางที่ 4.40 แสดงการวิเคราะห์การแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน(N= 34) (ต่อ)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
40.22 พาไปศึกษาดูงานเพื่อให้เห็นตัวอย่าง	1	2.94
40.23 คิดจากบัญชีครัวเรือน วิเคราะห์ทำไมไม่มีรายรับ เมื่อเรามีวัตถุดิบ ทำไปพร้อมกัน มีกินด้วยกัน และแบ่งปันความรู้ร่วมกัน	1	2.94
40.24 วิเคราะห์แผนชุมชนว่ามีประเด็นครบถ้วนตามแผนอบต. หรือไม่	1	2.94
40.25 พัฒนาการท่องเที่ยว	1	2.94
40.26 ชาวบ้านตามไม่ทันในความรู้ใหม่	1	2.94
40.27 ชาวบ้านไม่มีเวลาไปเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาดตนเองเนื่องจากต้องทำนาปีละ 2 - 3 ครั้ง	1	2.94

จากตารางที่ 4.40 พบว่า ในภาพรวมของการแก้ปัญหาแบบครบวงจรของชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่ควรมีหน่วยงานภาครัฐมาช่วยกันทุกภาคที่เกี่ยวข้องมาช่วยกันในการแก้ปัญหาแบบระบบครบวงจร "การผลิต รูปแบบการตลาด และการเพิ่มมูลค่า ร้อยละ 11.76 รองลงมา คือ ลดต้นทุนการผลิต เมล็ดพันธุ์ข้าวโพด, หาดตลาดในการรับซื้อผลิตภัณฑ์ Q-Shop ตลาดสีเขียว ขายเข้า กทม., ข้าวครบวงจร -มีกลุ่มนาข้าว -มีโรงสีชุมชน ทำให้ได้กลบรำนนำไปทำปุ๋ยได้ -นำข้าวสารไปทำขนมจีน มีโรงขนมจีนชุมชน -การจัดการน้ำในพื้นที่ -มีโรงปุ๋ยชุมชน -การออกแบบบรรจุภัณฑ์ -จัดตั้งสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน -หาดตลาดเพื่อส่งขายผลิตภัณฑ์, ระบบการจัดการชุมชน/รวมคนมีใจอาสาเป็นผู้ก่อการดี/มีการพูดคุยสม่ำเสมอเก็บข้อมูลมาวิเคราะห์ออกมาเป็นแผนและคิดว่าใครทำ เมื่อไหร่ เกิดประโยชน์มากน้อยแค่ไหนเรื่องดีมีอะไรเรื่องไม่ดีมีอะไรและจะทำอะไรต่อคือทำให้เรื่องหนึ่งไปเชื่อมอีกเรื่องหนึ่งได้, ระบบการกิน จะกินอย่างไรให้สะอาดปลอดภัย ก็ต้องไปดูการผลิต บัณฑิตการผลิต เช่นน้ำสะอาดก็ทำให้พืชที่ผลิตสะอาด เราก็ต้องไปดูแลลำนน้ำให้สะอาด, ผู้นำสามารถคิดได้แต่ไม่สามารถปรับใช้ในการทำงานจริงได้ ร้อยละ 5.88 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.41 แสดงการวิเคราะห์แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง (N= 34)

ประเด็น	จำนวน	ร้อยละ
41.1 ชุมชนรู้จักตนเอง แก้ไขปัญหาของตัวเองได้และปรับตัวกับทุกสถานการณ์ได้	14	41.18
41.2 ชุมชนต้องมีส่วนร่วมมีความสามัคคี โต้แย้งในเชิงเหตุผล	9	26.47
41.3 ควรเริ่มต้นจากกลไกแกนนำชุมชนทุกระดับให้มีจิตอาสา มีความรับผิดชอบ มีความโปร่งใส มีคุณธรรม มีความรู้ความสามารถ	5	14.71
41.4 คนในชุมชนเป็นผู้เสียสละต่อส่วนรวมบ้างและมีจิตใจเอื้ออาทร มีจิตสาธารณะ	4	11.76